

Editörden

Merhaba...

Üsküdar'ın on ikinci sayısında sizlerle birlikteyiz...

Üsküdar, Çağrı Bey'den itibaren nicelerinin tepelerinden ovalarına bin yıllık bir serüveni yaşadığı ve istikbalde ilelebet yaşayacağı vatan toprağında Türk milletinin hatıra ve hafıza merkezi olmaya devam ediyor.

Bu sayıda ve sonraki sayılarımızda sizlerle beraber dikkat buyurmak istediğimiz bir büyük meselemiz var. Aslında hep gözümüzün önünde olan, sürekli taarruza maruz kalan ve yardım çığlığını yalnızca erbabının duyduğu bir konuyla karşınızdayız; Türkçemiz...

Birkaç cılız sesin haricinde halen hak ettiği değerin ve önemin verilmediği dilimizle ilgili ayrıntılı bir dosya hazırlamaya gayret ettik. Türkçenin yurt dışındaki ahvali, yabancı dil olarak öğretimi, Türk cumhuriyetleriyle artan iş birliğindeki önemi, ortak dil olarak Türkiye Türkçesi ve sözlük çalışmaları gibi hususlar bunlardan bazıları. Bu vesileyle tarihimizin, kültürümüzün, örfümüzün, medeniyetimizin, şiirimizin, şarkımızın yani bizden her bir izin, her bir sesin, her bir nefesin ilham alındığı neşet bulduğu Türkçemiz hakkında sizleri de dertlenmeye davet ediyoruz.

Önceki sayılarımızda olduğu gibi hem Üsküdar'ın hem Türkiye'nin manevi dünyasına, tarihine ve kültürüne dair yazılarımız derginin diğer bir ağırlık noktasını oluşturuyor. Bunun yanında fikir, sanat ve edebiyat kokulu yazılarımız da bu sayıyı zenginleştiren ve değerini arttıran çalışmalar olarak dergimizde yer almaktadır.

Bizi sizlerle buluşturmak için, samimiyet ve sabırla gayret eden Üsküdar Belediye Başkanımıza ve mesai arkadaşlarına teşekkür ediyor, yeni sayımızda buluşmak niyazıyla hepinizi kemali hürmet ve muhabbetle selamlıyoruz.

ÜSKÜDAR BELEDİYESİ

ADINA SAHİBİ
Hilmi Türkmen

YAYIN KURULU
Ahmet Emre Bilgili
Beşir Ayvazoğlu
Coşkun Yılmaz
Erhan Afyoncu
Hayati Develi
İskender Pala
M. Fatih Andi
Mustafa S. Küçükbaşçı
Özkul Eren
Yunus Uğur

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
M. Fatih Andi • Coşkun Yılmaz

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Mesut Meyveci

EDİTÖR
Serkan Osmanlıoğlu

GRAFİK TASARIM
Özkul Eren

FOTOĞRAF
Esat Coşkun
Mehmed Özçay
Üsküdar Belediyesi Arşivi
SMEY Arşivi

GRAFİK UYGULAMA
SMEY
Bülent Avnamak
2021-1

BASKI
Hat Baskı Sanatları
Litros Yolu 2 Matbaacılar Sitesi A Blok No: ZA 5
Topkapı-İSTANBUL
Tel: 0212 567 77 66 - 674 58 56 • Faks: 0212 613 75 96
www.hatbaski.com

**ÜSKÜDAR
BELEDİYESİ**

İLETİŞİM
Üsküdar Belediyesi
Kültür İşleri Müdürlüğü
Mimar Sinan Mah.
Çavuşdere Cad. No: 35
Tel: +90 216 531 30 00
Web: www.uskudar.bel.tr
e-mail: uskudardergisi@uskudar.bel.tr

"Dergide yayınlanan yazılara şu linkten ulaşabilirsiniz:
<https://independent.academia.edu/UskudarDergisi>"

İçindekiler

10

Mehmed Özçay

Neyzen Emin Efendi'nin
"Yâ Menba'a'l-
mehâsin"
Kıt'asına Dair

35

Hayati Develi

Dünya Dili (mi)
Türkçe

83

Mustafa Argunşah

Türkçenin Ayak Sesleri

04 Bir Resim, Üç Yorum

Cihan Piyadeoğlu, M. Fatih Andı, Coşkun Yılmaz

24 Türklük, Türkçülük ve Mehmed Âkif

Beşir Ayvazoğlu

42 Dilin Anlamı - Anlamın Dili

Bahtiyar Aslan

48 Dil Vatandır

Ekrem Erdem

60 Yunus Emre'den 700 Yıl Sonra Anadolu'da Türkçenin Geleceğine
Bakmak "Türkçe yahut Silistre!"

Mustafa Uğurlu

76 Türkçe Hakkında Sormak İsteyebileceğiniz 8 Soru

Alina Minsafina

94 Türk Devlet ve Toplumlarının Ortak İletişim Dili Olarak Türkiye Türkçesi

Elçin İbrahimov

113

Deniz Melanlioğlu

Yunus'un Diliyle Tanış Olma Meselesi: Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi

178

Enes Gül

Tufan Buzpınar ile Hristiyan Siyonizmi Üzerine

99 Türk Dünyası Dil Birliği Üzerine Yunusca Düşünmek: "Gelin Tanış Olalım"

Ermin Yaşar Demirci

103 Türkçenin Suyu Mu Çıktı?: Türkiye'de Yabancı Dil Meselesi

Mustafa Balcı

124 Bir Diplomasi Yolu: Türkçeyi Dünyaya Öğretmek

İbrahim Gültekin

136 Avrupa'da Türkçe Öğretimi: Yeni Bir Avrupa Türkçesi veya Diaspora Türkçesi mi Oluşuyor?

Cemal Yıldız

146 Türk Sözlükçülüğü, Türkçenin Sözlükleri

Mehmet Gürlek

152 Türkçe Sözlük Uygulamalarının Geleceği: e-Sözlük Çalışmaları

Erdoğan Boz

156 "Bir At ile Bir Gölgeden..."

Mehmet Aycı

159 La Marseillaise, İstiklal Marşı ve Mehmet Âkif'i An(la)mak

Mustafa Göleç

166 Kentlilik Bilinci ve Kent Kültürü

Mehmet Karakaş

170 Kültür İradesi: Mum Birimindeki Enerjiyi Watt Birimine Çevirmek

Celal Fedai

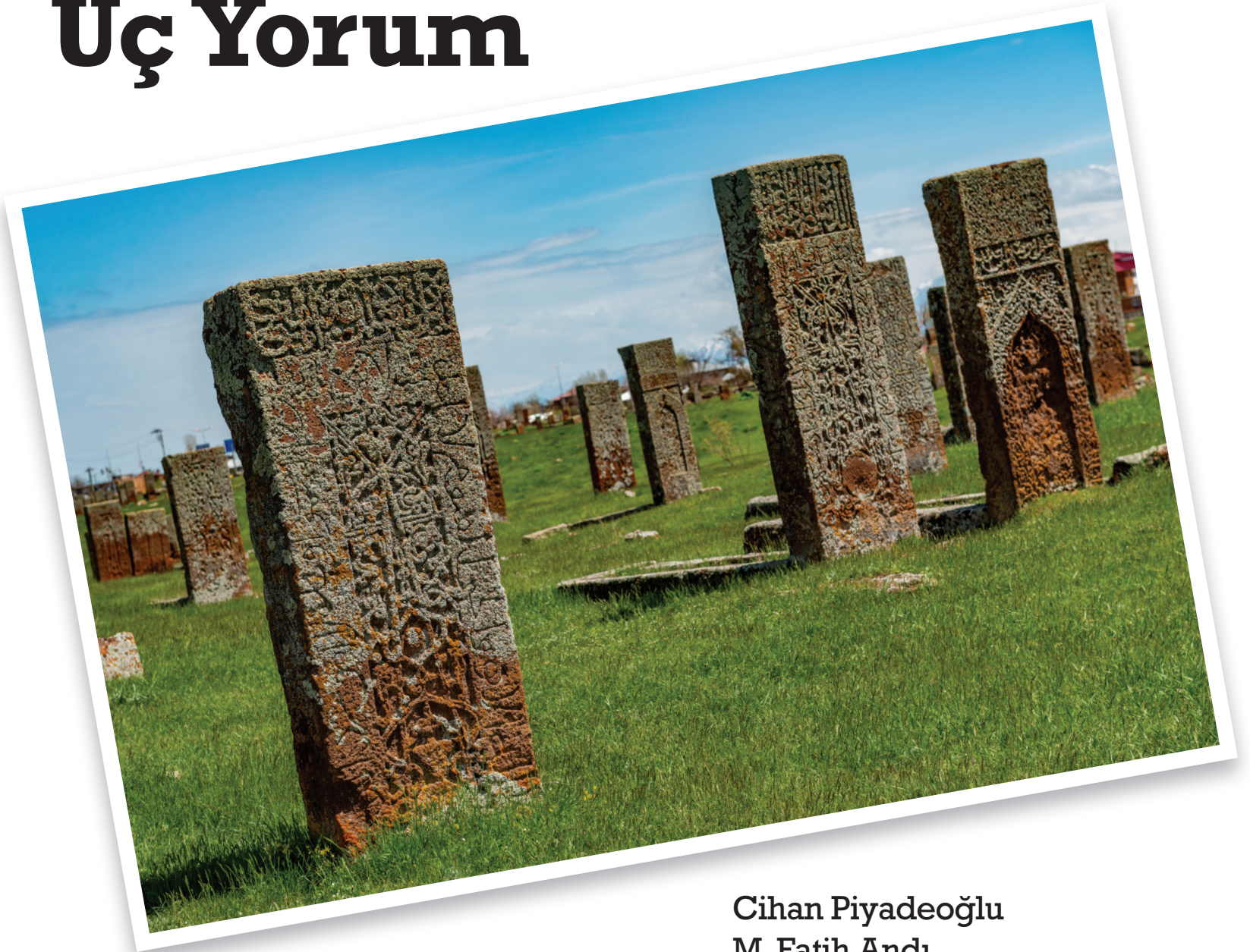
174 Sosyal Medya Güllüşü (Yeni Nesil Duygu İfade Şekilleri)

Didem Akyıldız Ay

195 Alppler'deki Ahlat Ağacı: Heidi'nin Dedesi

Ömer Fatih Anđı

Bir Resim Üç Yorum

Cihan Piyadeoğlu
M. Fatih Andı
Coşkun Yılmaz

Cihan Piyadeoğlu

Selçukluların Million Taşları

Türklerin Anadolu yolculuğu Ahlat'ta başlar. Ahlat, Anadolu'nun Türk yurdu olma sürecindeki ana üssü, taşıdığı umut ve gayedir. Ahlat mezar taşları da sadece abidevi yapılar değil, bütün bu yaşananların simgesi, Anadolu ve İstanbul yolculuğumuzdaki Million Taşları durumundadır. Zengin kültürün, tarihin ve manevi birikimin günümüze kadar ulaşan maddi unsurları, aynı zamanda yaşanmışlıkların kanıtıdır.

Sultanahmet Meydanı'nın kuzeybatısındaki su terazisinin yanı başında bir mermer sütun yer alır. Her gün yanından geçen binlerce insanın dönüp bakmaya bile gerek duymadığı sade bir sütundur bu. Sadeliği ve meşhur Dikilitaş'a oranla hayli küçük olması, taşıdığı büyük manaya tezat gibidir. IV. yüzyılda aynı zamanda İstanbul'u yeni başkent olarak inşa ettiren Roma İmparatoru I. Konstantinus tarafından diktirildiği kabul edilen bu taş, ülkeye dağılan antik yolların başlangıç noktasını, diğer bir ifadeyle "sıfır noktası"nı temsil eder. Diğer merkezlerin İstanbul'a olan uzaklıkları bu taşta, yani *Million Taşı*'na göre hesaplanır.

Selçukluların Anadolu'ya giriş kapısı ve dolayısıyla sıfır noktası Ahlat'tır. Anadolu'daki Selçuklu faaliyetleri Malazgirt Savaşı'ndan çok daha önceleri başlatılmıştır. 1040 yılında devlet kurulmasından birkaç yıl sonra Selçukluların önünden kaçan Türkmen grupları, Anadolu'ya yönelik akınlarına başlamış, bölgedeki yerel hanedanlar duydukları rahatsızlığı Abbasi Halifesi el-Kaim Biemrillah'a iletmişlerdi. Halifeden gelen istek Tuğrul Bey'in

Türkmenlerin gerçekleştirdiği bu seferlere mâni olmasıydı. Gelen istek üzerine Tuğrul Bey, hem dağınık durumdaki Türkmenleri kontrol altına almak hem de onların askeri gücünden faydalanma yoluna gitti. Plana göre Bizans'a yönelik faaliyetler, Selçuklu hanedan mensupları komutasındaki seferlerle devam ettirilecek, bu sayede Anadolu seferleri merkezi idarenin denetiminde daha güçlü ve düzenli bir şekilde yapılacaktı. Seferler için belirlenen ilk üs Azerbaycan'dı. Ancak Sultan Alparslan zamanında Anadolu'nun daha da batısına gidebilmek için yeni merkez Ahlat olarak belirlendi.

Bu tarihten sonra Ahlat'ın önemi hayli arttı. Selçukluların önemli emirlerinden olan Afşin, Anadolu'nun içlerine kadar ilerlediği seferlerini Ahlat'tan üzerinden gerçekleştirmeye başladı. Daha sonra ona Sanduk da eklendi. Böylece Ahlat, adeta Anadolu'nun giriş kapısı haline gelmiş oldu. Bizans'a ve Romanos Diogenes'e indirilen darbeler buradan hareket edilerek gerçekleşecekti. Onun içindir ki Romanos, 1071 yılındaki seferinde Malazgirt'ten sonraki hedefi olarak

Bir Resim, Üç Yorum

Ahlat'ı belirlemişti. Malazgirt zaferinden bir yıl sonra, Alparslan'ın vermiş olduğu emirle Anadolu'nun yerleşime açılma sürecinde de Ahlat önemli bir rol üstlenmişti. Bir süre merkezden tayin edilen valiler tarafından yönetilen şehir, daha sonra Ahlatşahlar Beyliği'nin merkezi haline geldi. Ticaret yolları üzerinde olmasının avantajını kullanarak hayli zenginleşen şehirde, ilim de aynı ölçüde ilerleme gösterecekti. Bu zenginlik ise onu Celaleddin Harizmşah'ın hedefi yapmıştı. Ahlat, Celaleddin Harizmşah tarafından ele geçirilince Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubad ile Eyyubilerden el-Melikü'l-Eşref'in ittifak yapmasına sağladı. Sonrasında yaşanan olaylardan dolayı da Ortaçağ'ın simge şehirlerinden birine dönüşmüştü.

Fotoğrafta yer alan Ahlat mezar taşları şimdilerde çok meşhur. Ancak Ahlat'ın zengin tarihi hakkında bilgi sahibi olmayan pek çokları için süslü ve gösterişli birer mezar taşından ibaretler. Belki de aynı şeylerin Ahlat için de düşünülüyor olması muhtemel. Şehrin kendine özgü taşı ve bu taşla inşa edilmiş büyük kümbetleri var. Engin tarihi ve biriktirdiği kültür ise sadece ilgili olanların bildiği şeyler. Hatta Ahlat, bazıları için Van Gölü kenarında, kendi halinde kendi kaderini yaşayan güzel ve sakin bir şehir. Oysa Ahlat, özel taşından, o taştan yontularak yapılmış süslü mezar taşlarından ve inşa edilmiş kümbetlerinden çok daha fazlasını ifade ediyor. Ahlat, her şeyden önce Türklerin Anadolu'ya giriş kapısı, Ortaçağ'ın en büyük ilim merkezlerinden ve İslâm dünyasında *Kubbetü'l-İslâm* olarak lakaplandırılmış üç şehirden biri. Türkler için Anadolu, hatta İstanbul için sıfır noktası.

Türklerin Anadolu yolculuğu Ahlat'ta başlar. Ahlat, Anadolu'nun Türk yurdu olma sürecindeki ana üssü, taşıdığı

umut ve gayedir. Ahlat mezar taşları da sadece abidevi yapılar değil, bütün bu yaşananların simgesi, Anadolu ve İstanbul yolculuğumuzdaki *Million Taşları* durumundadır. Zengin kültürün, tarihin ve manevi birikimin günümüze kadar ulaşan maddi unsurları, aynı zamanda yaşanmışlıkların kanıtıdır.

1269 tarihinde Ahlat mezar taşlarından birine işlenmiş Farsça şiir, bu yaşanmışlıklardan birine güzel bir örnek.

*O yeni yetişmiş gül gitti
Bahar dalı onun endamını kiskanırdı
Yeni damat Alaeddin, ne yazık ki toprağı
kucaklamaktadır
O servi boylu, o bostan gülü nerede?
Eğer cihanın bir ibret yeri olduğuna
inanmıyorsan söyle
Alaeddin Osman nerede?*

M. Fatih Andı

HİTÂBE yahut KİTÂBE

Taş konuşur.

Taşın içinde gizlenmiş ateş konuşur.

İçinde o ateşin şavkını arayana hâlde konuşur, hararetini taşıyana sırdaş konuşur. Hem de kimi zaman en belîğ hitabelere eş, en ateşli hatiplere kardeş konuşur. Âşınayla hoş, bîgâneyle hurdahaş konuşur.

Amma ki maharet duyabilmekte, fazilet anlayabilmektedir.

O zaman onların “oyun olsun diye” var edilmediklerinin idrakine varılmış, bir başka iz’ân ve lisan kuşanılmış olur.

Ahlat mezar taşları, tarihimizin bu taştan âbideleri de bizimle dokuz yüz elli yıldır konuşuyor. Kimimizle gürül gürül, kimimizle mırıl mırıl...

Yunus “Başları ucunda hece taşları/Ne söylerler, ne bir haber verirler.” diyordu ya, aslında öyle değildi. Bunlar hem söyleyip hem haber veriyorlar. Adı üzerinde, “hece taşları” onlar. Duyan kulağa birşeyleri harf harf, hece hece, kelime kelime aktarıyorlar. Bir yüzü dünyaya, bir yüzü ukbâya dönük olarak bizi haberdar ediyorlar.

Bugün rahat ve âsûde yaşadığımız bu toprakların vatan oluş macerasını aktarıyorlar, “sesi nabzım olmuş

hengâmelerin” çağılığını aksettiriyorlar, o hengâmelerin azim ve niyetlerini yani bu güzel coğrafyayı Müslüman vatanı kılmak çabasını, bu çabanın gözü pek adanmışları olan Alparslan ve ordusunu bize hatırlatıyorlar. Dünya selâmetimizin de, ukbâ saadetimizin de bu topraklardaki var oluş maceramız ve yaşayış süreçlerimizle edinilecek birer istihâl olduğunu bize ihtâr ediyorlar.

Mücahid atalarımız bir beldeyi fethettiklerinde hisarın burcuna sancağı, kilisenin kulesine de ezanı bir ses bayrağı olarak dikerlermiş. Ahlat âbideleri bu “güzel belde”nin burcuna dikilmiş böylesi bir fetih nişanesidir. Bugün bir takım nasipsiz zihinlerin ve çevrelerin yağmına, bu topraklarda adaletin, sulhün ve selâmetin dokuz buçuk asır öncesinde başlayışının kitâbesidir. İstanbul fethinin dört asır öncesinde dikilen işaret taşlarıdır onlar.

“Sırtına Türk tarihi vurulmuş” taşlardır onlar. Çılgılığı bugüne kadar, sırdaşı olan dillerde çoğala çoğala kulaklarımızda yankılanan yoldaşlardır onlar:

“Bastığın yerleri toprak diyerek geçme tanı!
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı!
Sen şehid oğlusun, incitme yazıktır atanı!
Verme dünyaları alsan da bu cennet vatanı!”

Bir Resim, Üç Yorum

Coşkun Yılmaz

Taş Taş Değil...

Bu sene, Malazgirt Zaferi'nin 950. yılı. Anadolu'nun milletimize vatan kılınmasının 950. yılı. Bu taşlar öncesiyle ve sonrasıyla 950 yıllık serüvenden bize intikal eden en önemli nişan taşlarıdır. Bu fotoğraf da o serüvenin belgelerinden birisi.

Ahlat, *DİA (Diyanet İslam Ansiklopedisi)*'de "Van gölünün kuzeybatı kıyısında mezar âbideleriyle meşhur tarihî bir şehir ve bugün Bitlis'e bağlı ilçe merkezi" şeklinde tarif edilip kısa ve etkileyici hikayesi anlatılıyor. Fakat bütün yazılan ve anlatılanlardan çok daha ötesidir Ahlat. Çok daha fazlası... 950. yılın nişangahıdır. Bütün bu geçmişin hafızasıdır. Bu taşlar da mazinin, halin ve istikbalin kitabesidir. Aynı zamanda, destanıdır, hikayesidir, şiiridir. Aslında hakikatidir ve bizatihi kendisidir.

Bu toprakların kadim tarihinde Hz. Ömer ile başlayan serüvenimizin, Alparslan ile taçlanması, Afşin ile tahta kurulmasıdır. Bu taşların arkasında asırları ihtiva eden uzun bir tarihin, büyük medeniyetin birikimi vardır. Ahlat da o birikimin ve medeniyetin iklimi,

tarihte kalmış hatırasının ve hafızasının adıdır. Bu mezar taşları da şahidi ve muhafızıdır.

Bu taşlar, taş değildir. Bugünlerde ismini pek hatırlamadığımız, gençlik yıllarımızın içimizdeki çağlayanları kelimelerle resmeden şairi Osman Sarı'nın *Taş Gazeli*'nden ödünç alıp biraz da değiştireceğim ifadesiyle, "*Taş taş değil maziden gönlümüze düşen ateştir bizim*". Bazen coşku dolu bir sesle, bazen fısıltıyla anlatır hikayemizi, bazen hüznüyle örter destanımızı, bazen kırgınlıkla hatırlatır geleceğimizi. Ama her zaman bir taşın ötesindedir. Zaten taş da hakikaten sadece taş mıdır ki? Boşunamı Mevlânâ'nın "Marifet nedir bilir misin?" diye soruşu ve "Taşlara bakan gözlerin çiçekleri görmesidir" cevabı? Anlayana, anlamayana, bilene bilmeyene, hissedene, hissedemeyene... Taş sadece taş mıdır ki bizim dünyamızda?

Fotoğraflardaki hatıra olmamalıdır Ahlat bizim için. Binlerce yıllık mazimizdeki bir hatıra da. An olmalı, hal olmalı, istikbal olmalı. Onun için yolculuklarımızın bir ucuna

Bütün yazılan ve anlatılanlardan çok daha ötesidir Ahlat. Çok daha fazlası... 950. yılın nişangahıdır. Bütün bu geçmişin hafızasıdır. Bu taşlar da mazinin, halin ve istikbalin kitabesidir. Aynı zamanda, destanıdır, hikayesidir, şiiridir. Aslında hakikatidir ve bizatihi kendisidir.

da Ahlat'ı koymalıyız. Boyumuzu ölçmeliyiz bu anıt mezar taşlarıyla, Bir toprağa bir kitabeye bakmalıyız. Harflerine yabancılaşsak da, hecelerini çatamazsak da, kelimelerini anlamasak da göz göze gelmeliyiz bu abidelerle. Dilleri lal olmuş iki sevdalı, ya da karşılıksız sevdasına şiirler yazıp, taşın kalbinde sönmez bir ateşi sürekli harlayan aşıkların yakaladığı bir anı kaçırmak istemeyişi gibi de olsa da göz göze gelmeliyiz. Kerem ile Aslı'nın, Leyla ile Mecnunun, Arzu ile Kanber'in hikayesini asırlık kılan da bu arzu değil mi?

Kaldı ki, gölgeleri asırları geride bırakan, hikayeleri asırları kucaklayacak olan bu abideler her zaman ve her şeye rağmen ordalar ve yüzleri bize dönük. Yıllarca sırtımızı çevirmemize, selamı, sabahı kesmemize rağmen, son yıllarda nasıl da büyük bir sehavetle bağışlamaya ve kucaklaşmaya hazır olduklarını yaşayarak gördük. Her seferinde daha da güzelleşen mekanlarında, coşku ve hasretle kucaklaşmalara şahit olduk. Ve birkaç yıllık emekle yüzlerce yıllık bir geçmişi ve onunla inşa edilecek bir geleceği nasıl bahsettiklerini de yaşayarak öğrendik.

Bu taş kitabeler hangi devirden kalırsa kalsın, hangi döneme ait olursa olsun bizim için hep bir tarihin ve bir devrin hatırasıdır. Hep onu

hatırlatır, hep o şarkıyı çaldırır, o türküyü söyler, o şiiri okutur, o destanı anlatır.

O tarih, 1071'dir. Adı Malazgirt'tir, kahramanı Sultan Alparslan'dır. Bütünüyle 950 yıldır. Ve çok daha fazlasıyla bir istikbaldir.

Resim 1:

Yâ menba'a'l-mehâsin yâ mecma'a'l-kerem,
Levlâke keyfe yuhlaku şey'un mine'l-adem,
Ente's-şeff'u minke'r-recâ şefâ'atün,
Yâ hâteme'r-risâleti yâ seyyide'l-umem.

*Ey iyiliklerin kaynağı, ey keremin odağı,
Sen olmasaydın varlık nasıl yaratılırdı yoktan!
Şefâatçi Sensin, Senden recâ şefâattir,
Ey Peygamberliğin mührü, ey ümmetlerin efendisi.*

Nev'i: Sülüs kır'a
Eb'adı: 24,5x22 cm
Yazılış tarihi: 1339 (1920)
Hat: Neyzen Emin Efendi (1883-1945)
Tezhib: İsmail Hakkı Altunbezer (1873-1946)
Tezhib edildiği tarih: 1339 (1920)

Mehmed Özçay

Neyzen Emin Efendi'nin

“Yâ Menba'a'l-mehâsin” Kıt'asına Dair

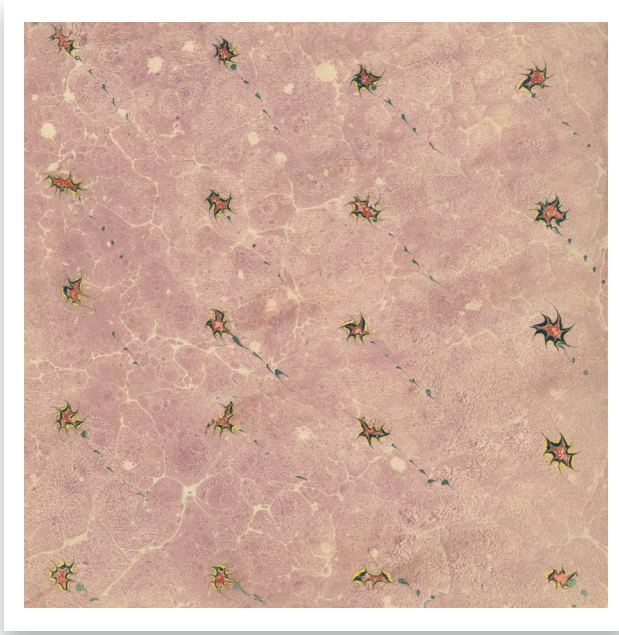
*İslamın yüce
Peygamberi'ne
tazarrû niyetiyle
inşâd edilmiş bulunan
bu Arab şiirini daha
önceleri yazmış
hattatlar var mıydı,
bilmem. Eğer vardı
ise, hiç birininki
Emin Dede'nin
kâbına erişemez, diye
düşünüyor; görülen
satırların Osmanlı
sülüsünün müntehası
olduğunu sanıyorum.
Hüsn-i hatda beş
asırdır süren istifâ
hareketinin vardığı
mertebeye müstesnâ
bir örnek.*

2005 yılının Mart ayı sonlarıydı. Tanıdığım bir esnaf yukardaki yazının fotoğrafını bana gösterip ebadını söylediğinde muhtemelen baskı olduğunu kendisine söylemiş ama bir taraftan da aslını görmeyi çok istemiştim. Bu hâlet-i rûhiye içinde çalışma masamda otururken öğle ezanı okunmaya başladı. Ellerimi kaldırıp Rabb'ime bu yazıyı bana nasib etmesi için dua ettim. Bahsi geçen esnaftan bir haber gelmeyince sonraki günlerde (6 Nisan 2005) Kadıköy'de tanıdığım başka bir esnafa uğrayıp elinde bana göre bir şeyin olup olmadığını sordum. O da kendisinde yeni bir şey olmadığını ama bir esnaf arkadaşında bir kaç yazı olduğunu söyledi. Beraberce yakınındaki dükkana gittik ama dükkan kapalıydı. Camdan içeri baktığımda duvarda asılı duran yazılar arasında bu şaheserin de olduğunu gördüm. Ebadını dikkate aldığımda hâlâ

aslı mı, fotoğrafı mı diye tereddüt etmekteydim. Bir an önce yakından bakmalıydım. Arkadaşa dükkan sahibini telefonla arattım. Ancak bir saat sonra gelebileceğini söyledi. Bu benim için iyi bir haber değildi ama kararlıydım ve daha sonra gelmemin zor olduğunu belirterek bekleyeceğimi söyledim. Aslında gün boyu beklemeye de razıydım. Yeter ki yazıya kavuşayım. Tekrar esnaf arkadaşın dükkanına gidip oturduk ve beklemeye başladım. Her dakika bir saat gibiydi, ve sonunda müjdeli telefon geldi. Beraberce gittik. Heyecanla dükkandan içeri girdim. Emin Efendi'nin yazısını yakından incelediğimde fotoğraf olmadığını, gerçek olduğunu ve etrafını da Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer'in tezhib ettiğini büyük bir hayret ve heyecanla gördüm. (Resim 1) Yanında iki yazı daha vardı. Biri Mustafa Halim'in sülüs besmelesiydi. Diğerini unutmuşum. Heyecanımı

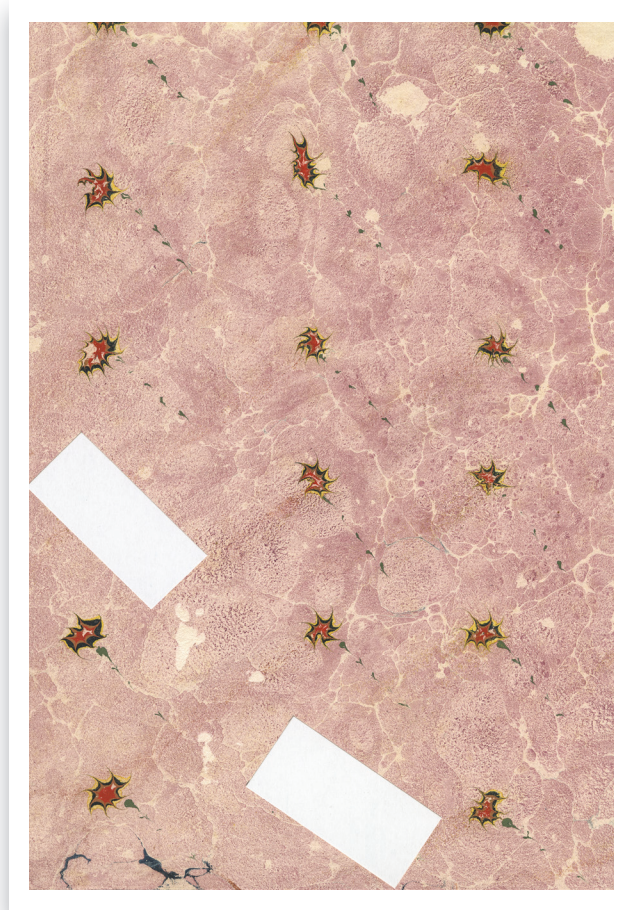
Neyzen Emin Efendi'nin

“Yâ Menba'a'l-mehâsin” Kıt'asına Dair

Resim 2: Yazının arkasındaki Necmeddin Okyay'a ait ebrû

gizlemek ve renk vermemek için fevkalade gayret sarf ediyordum. Söylediği fiyata -ne kadar olduğunu şimdi hatırlamıyorum- pazarlık etmedim ve anlaştık. Parasını takdim ettikten sonra yazıları alıp derhal ayrılmak istedim ama dükkan sahibi çay ikramında ısrarlıydı. Kıramazdım. O çay herhalde hayatımda en zor içtiğim çaydı. İçim içime sığmıyor ya vazgeçerse veya kararını değiştirirse diye endişeler içinde kıvranıyordum. Neredeyse çatlayacaktım. Nihayet çayı bitirip adımımızı dışarı attığımızda tonlarca yükün üzerimden kalktığını hissettim. Kafesinden kurtulan kuş misali mutlu adımlarla esnaf arkadaşım dükkanına gidip oradan da eski matbu bir hilye alarak kendisine bu yardımından dolayı teşekkür ettim. Arabama binip evime doğru direksiyonu çevirdiğimde ilk işim Uğur Derman hocayı aramak oldu.

Resim 3: Aynı ebrûnun İsmail Hakkı Bey'in torunu Haldun Bey'den bana intikal eden diğer parçası

Kendisine müjdeyi verdim. Aynı heyecanı o da hissetmişti. Yazının fotoğrafını mail ile hocaya gönderip (29 Aralık 2005) yazıyla ilgili hissiyatını rica ettiğimde bilâhère aşağıdaki satırları lutfetmişti:

“İslamın yüce Peygamberi'ne tazarrû niyetiyle inşâ edilmiş bulunan bu Arab şiirini daha önceleri yazmış hattatlar var mıydı, bilmem. Eğer vardı ise, hiç birininki Emin Dede'nin kâbına erişemez, diye düşünüyor; görülen satırların Osmanlı sülüsünün muntahası olduğunu sanıyorum. Hüsn-i hatda beş asırdır

süren ıstıfâ hareketinin vardığı mertebeye müstesnâ bir örnek. İstanbul şairi Nedim (ö.1730) “Haddeden geçmiş nezâket yâl ü bâl olmuş sana” mısırânı sanki bu yazıyı görüp de söylemiş! Ancak bu nazlı Osmanlı güzeline İsmail Hakkı isimli çok usta bir terzi ne idüğü belirsiz bir libası gayet ince bir işçilikle dikmiş. Keşke o da Osmanlı zevkı ile işlenip bu güzelin sırtına giydirilseydi!” (2 Ocak 2006)

Uğur hocanın bu cevabını ve yazının suretini mail ile bir diğer hat sevdalısı Dr. İrvin Cemil Schick’e de gönderdim. Cevabı şöyle oldu:

“Teşekkür ederim Mehmed Bey. Bu eşsiz eserin şimdi sizin hıfz ve zimmetinizde olduğunu öğrenmek beni pek çok sevindirdi. Uğur Bey üstadımızın heyecanına tercüman olan satırları bana gönderdiğiniz için de çok teşekkür ederim. Hocamızın sözlerine itiraz etmek haddim değildir tabii, ama Tuğrakeş’in tezhibleri hakkında eskiden beri sahib olduğu menfi kanaate ben, ne yalan söyleyeyim, katılamıyorum. “Osmanlı zevkı” yekpare değildir, zamanın dışında var olan lem-yüled ve lem-yezel bir mefhum değildir. Çağlar boyunca içeriden ve dışarıdan gelen etkiler neticesinde değişmiş, dönüşmüş, halden hale girmiş, kimisi bugünkü anlayışımıza ters düşebilecek menzillere uğramış, sonra da o menzillerden çıkmıştır. Tuğrakeş’in üslûbu, belki bugün gözümüze hoş görünmeyebilir ama, sanat tarihimizin önemli bir aşaması olarak saygımıza lâyıktır. Kardeşiniz Fatma Hanım başta olmak üzere, harikalar yaratan müzehhib ve müzehhibelerle cevrilisiniz. Yine de, inşa’Allah Emin Efendi’nin levhasını bu “ne idüğü belirsiz libas”ından soymayı aklınızdan geçirmezsiz.

Resim 4: Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey'in tezhibdeki imzası ve tarihi

Hürmetler, sevgiler, selamlar.” (2 Ocak 2006)

Tabii ki, İrvin Beyin korktuğu hatayı irtikâb edecek değildim. Her ne kadar Hakkı Bey'in tezhibi yazıya göre fazla olsa da eser tarihe mal olmuş büyük bir sanatkârın çok emek verilmiş bir eseri idi ve tarihi değeri büyüktü. Mahmud Bedreddin Yazır (1895-1952)'ın hat sanatına dair “Kalem Güzeli” adlı eserinin üçüncü cildinde arşivindeki eski bir fotoğrafından Uğur Derman hoca tarafından yayınlanan bu yazıya her zaman hayranlık duydum ve yıllarca bana ilham kaynağı olmuştur. Aslına kavuşmadan uzun yıllar önce -iki binli yılların başında olmalı- fotoğrafından naklen de yazmış (Resim 5) ama tashihini tamamlayamamıştım. Daha kalın bir kalemle (2,5 mm) yazdığımı aslını (1,4 mm.) gördükten sonra öğrendim. Neyzen Emin Efendi (1883-1945)'nin

Neyzen Emin Efendi'nin

“Yâ Menba'a'l-mehâsin” Kıt'asına Dair

şahsiyetindeki letafeti, nezâketi yazısına da aksetmiş, ortaya kendine has pek lâtif bir tavır çıkmıştır. Aslı 11x9 cm. (yazı sahası) ebadında olan bu yazısında onun titizliğini ve bu mükemmel tavrının bütün hususiyetlerini görmek mümkündür.

Yazının arkasına yapıştırılan ebrû (Resim 2) Necmeddin Okyay'a aittir. Tevâfuka bakın ki, aynı ebrûnun diğer parçası vaktiyle Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey'in torunu Haldun Bey'den bana intikal etmişti. (Resim 3) Fakat ne yazık ki, gaflet edip içinden iki kısmı kesmiş ve bir yazının koltuk tezyinatında kullanmışım. Anlaşılan o ki, Hakkı Bey yazıyı yapıştırırken bu ebrûyu kullanmış ve kalan parçasını da uhdesinde muhafaza etmişti.

Mısr'lı talebem Ahmed Fâris Rızk'ın beni mutad ziyaretlerinin birinde (17 Şubat 2018) kendisine daha önce söz verdiğim üzere koleksiyonumda bulunan eslâfın hatlarından bazılarını gösterdim. Bunların

arasında bulunan Emin Efendi'nin bu kıt'asını gördüğünde fevkalade hayretlerini ızhar ettikten sonra zarfın içinde bulunan daha önce benim o yazıyı naklen yazdığım ve tashihini ikmal edemediğim nüshayı farkederek istediğim takdirde kendisinin bunun tashihini ikmal edebileceğini söyledi ve ben de muvafakat edip yazıyı kendisine verdim. O da yazıyı tashih ederek daha sonra bana getirdi. (Resim 6)

Yıllar sonra kaleme aldığım bu satırları hüsn-i hat zevkını ve heyecanını takdir ettiğim Dr. Bora Keskiner'e de gönderdim. O da hissiyatını şu satırlarla dile getirdi:

Emin Yazıcı'nın 'Yâ Menba'a'l-mehâsin' Levhası'nın ve Dilkeşide Peşrevi'nin Düşündürdükleri

Emin Yazıcı'nın, manevi ve sanatkâr ünvanlarını lâyıkı ile sayarsak, Neyzen

Resim 5: Mehmet Özçay naklen yazarken

Hattât Hacı Mehmed Emîn Dede'nin (Resim 7), hat sahasında ne kadar müstesna bir mevkiye sahip olduğunu hattın erbâbı, mûsıkî sahasında ne derecede mükemmel bir irtifa yakaladığını da mûsıkînin erbâbı bilir.

Mûsıkî ve hat, sanatın birbirine yakın şubeleridir. Zira birinde ses, diğesinde kalem vasıtasıyla; birinde nota, diğesinde harfler kullanılarak; evvelce zihinde belirilmiş, havâtır (*datum*) halinde mülhem olmuş, mûsıkîşinas veya hattat tarafından 'yakalanmış' bir istif kayda geçirilir. Geriye kalan iş çoğunlukla tashihten ibarettir. Hatta meyli olanların musikiye de gönül vermeleri bu iki sanat arasındaki yakınlıkla ilgili olabilir. Ancak bu sanatların ikisinde de hakkıyla kemale ermek tarihimizde her halde sadece iki dâhiye; Kadiasker Mustafa İzzet Efendi'ye ve Neyzen Emin Dede'ye nasip olmuştur.

Galata ve Üsküdar Mevlevîhanelerinin neyzenbaşısı olan Emin Dede'nin iştihar

etmiş ve sıkça icra olunan Beyâtî Peşrevi'nin yanısıra, gönüller yakan 'Sûz-i Dil' Peşrevi, gönüller cezbeden 'Dilkeşîde' Peşrevi gibi mücevherleri, 'ilm-i mûsıkî'de ne kadar müteâl bir makam anlayışına sahip olduğunun delili mahiyetindedir.

Emin Dede, sayısız bestekâr ve mûsıkîşinas yetiştirmiş mevlevîhanelerin açtığı müstesna çiçeklerden biridir. Mevlevîhanelerin Osmanlı avamını da, havâssını da cezbederek halka sunduğu manevi iklim ve ufukların, Selçuklu devrinden beri dergahlarda verilemiş tasavvuf-sanat-edebiyat terbiye ve tahsilinin son varislerindedir. Hazret-i Mevlana Celâleddîn-i Rûmî'nin, Sultan Veled'in, Çelebi Hüsâmeddîn'in, Eflâkî Ahmed Dede'nin, Köçek Derviş Mustafa'nın, Abdurrahim Kühî Dede'nin, Hammâmîzâde İsmail Dede'nin, Zekâî Dede'nin, Neyzen Aziz Dede'nin mirasçısıdır.

Neyzen Emin Efendi'nin

“Yâ Menba'a'l-mehâsin” Kıt'asına Dair

Resim 6: Naklen yazılan nüsha (yazı sahası 18,5x14 cm)

Beri taraftan, mûsikîde benimsediği yumuşak, halim, tatlı, dervişâne üslûbu hüsn-i hatta da takip ettiği görülür. Emin Dede, yazımıza ilham veren ve konu olan ‘Yâ menba'a'l-mehâsin’ levhasının her satırında hocası Sâmi Efendi'nin *celî sülûs* istiflerinde eriştiği yüksek zevk ve anlayışın sâdik ve fâhim bir takipçisi olduğunu ispat etmektedir.

Emin Dede'nin nadir bir mevhibe olmak üzere hem hat sanatında, hem de mûsikîde

benzer yüksekliklere ulaşmış olduğunu eserlerini mukayese ettiğimizde görürüz. Meselâ, söz konusu levhanın dört sülûs satırından her biri, Dilkeşîde Peşrevi'nin dört hanesi ile karşılaştırılsa bu benzerlik görülür. Her mütekâbil satır ve hâne benzer karakter ve hayatiyeti hâizdir. İkisinde de her harf, her perde bir uyanış halindedir, zindedir, zîruhtur.

Peşrevde teslime yürüyen nağmelerdeki muvakkat, asma kararlar, Hüseyini güçlü perdesindeki ısrarlı, mükerrer vakfelerdeki denge ile ilk satırda ‘soru-cevap’ teşkil eden ayın küplerinin muvâzeneli duruşlarındaki yakınlık dikkate değerdir.

İkinci satırda *lev*'in vavının *lâ*'yı, *kef*'in *keyfe*'yi sarışı ile peşrevde içiçe geçen Hüseyinî nağmelerin Uşşak'a sarılarak yürümesi bir başka benzerliktir. Bu tespitler arttırılabilir.

Şiirde mana ve makamda seyir hususlarına gelince, metnin ilk iki satırında Hazret-i Muhammed'e doğrudan hitap edilmekte ve mealen şöyle seslenilmektedir:

“Ey iyiliklerin kaynağı, keremin odağı,
Sen olmasaydın varlık nasıl yaratılırdı
yoktan!”

İlk iki satırdaki nidâ son iki satırda istid'âya inkılâb ederek şu mealde bir tazarru ve niyaz haline gelir:

“Şefâatçi Sen’sin, Senden recâ şefâattir,
Ey Peygamberliğin mührü, ey ümmetlerin
efendisi.”

Emin Dede’nin yüksek sanat zevkının bir nüktesi olarak, levha için seçtiği metnin ilk ve ikinci kısımları arasındaki bu mana farkı, Dilkeşîde Peşrevi’nin makam yapısında da seyir farkı olarak tecelli eder.

Dilkeşîde makamında ikili bir karakter öne çıkar. Açılış ve ilk gelişme seyrinde hakim olan Hüseyinî makamıdır. Bu makam yerini, nağme cümleleri kemâle ererken ve seyir karara doğru giderken Ferahfezâ’ya bırakır. Levhanın metninin son iki satırındaki tazarru duygusu, peşrevde Dilkeşîde’nin karara inerken dokunduğu, Ferahfeza kararındaki Bûselik dizisi ile hissen ve rûhen aynen tekrar edilir.

Böyle bakılınca, Emin Dede’nin ‘Yâ menba’al-mehâsin’ levhası ve Dilkeşîde Peşrevi, müsennâ bir istif gibi, his ve hareket açısından adeta birbirine mütakâbil gelecek surette terkip ve tanzim edilmiş.

Emin Dede’nin, kaleme aldığı hatlar ile bestelediği mûsikî eserleri arasında böyle mütenâzir terkip ve nükteler zuhura getirmek arzusuna sahip olup olmadığını bilemeyiz. Ancak söz konusu yakınlıklar ve benzerlikler hepten görmezden gelinemeyecek kadar ilginç ve dikkat çekicidir.

Bizlere düşen, Neyzen Emin Dede’nin biri hüsn-i hat, diğeri mûsikî sahasında hakkıyla ‘dilkeşîde’ olan bu iki şaheserinin, müşterek bir medeniyet mirasının el ele yürüyen unsurları olduğunu anlamak ve bunun zevkına ermektir zannedirim.

(25 Kasım 2019)

Resim 7: Neyzen Emin Dede

Neyzen Emin Efendi'nin

“Yâ Menba'a'l-mehâsin” Kıt'asına Dair

Tuğrakeş'in tezhibleri hakkında eskiden beri sahib olduğu menfi kanaate ben, ne yalan söyleyeyim, katılamıyorum. “Osmanlı zevki” yekpare degildir, zamanın dışında var olan lem-yûled ve lem-yezel bir mefhum degildir. Çağlar boyunca içeriden ve dışarıdan gelen etkiler neticesinde değişmiş, dönüşmüş, halden hale girmiş, kimisi bugünkü anlayışımıza ters düşebilecek menzillere uğramış, sonra da o menzillerden çıkmıştır. Tuğrakeş'in üslûbu, belki bugün gözümüze hoş görünmeyebilir ama, sanat tarihimizin önemli bir aşaması olarak saygımıza lâyıktır.

Kıt'anın Estetik Husûsiyetlerine Dair

Emin Efendi bu kıt'ayı 1,4 mm kalınlığında bir kalemle yazmıştır ki, bu kalınlık *celî sülüs*'ün değil *sülüs*'ün dahi tabii kalınlığı değildir. *Sülüs* hattının tabii kalınlığının 2-3 mm kadar olduğunu kabul edersek bunu çok daha ince olan kalınca bir *nesih* kalemiyle yazdığını söylemek doğru olur ki, bu

kalınlıkta bir kalemle *sülüs* harflerini kalem hakkına riayet ederek bu mükemmellikte yazmak eşine az rastlanır bir durumdur.

Lâkin yazıyı *sülüs* satır anlayışıyla değil de istifli *celî sülüs* satır düzeniyle tertib etmiştir. Harekeleri koyarken *celî sülüste* alışık olduğumuz farklı kalınlıkta kalemler yerine tek kalem kullanmıştır. Yine farklı olarak *celî sülüs* tirfil işareti yerine *sülüs* tirfili kullanmıştır (Resim: 8). Yer yer bazı hareketleri yer kifayetsizliği sebebiyle hafzetmiş, mühmel hâ harfi işaretlerini de üç yerde kaideye aykırı olarak kullanmıştır. Mecma' kelimesinde cim, yuhlaku kelimesinde hı ve er-recâ kelimesinde cim harfinin altına koyarken sehven mi yoksa bilerek mi koyduğunu bilmiyoruz. Emin Efendi'nin bu yazının terkîb ve istifindeki başarısını daha rahat görmek için yazıya hareketlerinden arındırarak da bakmak gerekir (Resim 8). Harekeler ve tezyînî işaretler iyi bir dolgu malzemesidir ve ustaca yerleştirilmiş hareketler yazının iskeletindeki boşluk dengesizliklerini gizler.

Bütün harfleri başından sonuna kadar tahammül sınırlarını zorlayacak bir sabır ve maharetle tashih etmiştir. Kalemin hakkını ve tabiatını bozmadan yazı tashih etmek ise apayrı bir hünerdir. İşin içine istif girince de istifi sağlıklı ve âhenkli bir biçimde bina etmek birinci derecede ehemmiyet arzeder. Bu gözle baktığımızda Emin Efendi'nin fevkalade muvaffak olduğunu görüyoruz.

Birinci satırın başındaki mim harfini tabii kalınlığında yazsaydı ağır duracağını bildiğinden tabii kalınlığında yazmamış, daha ince ve biraz daha küçük yazarak muhtemel sıkleti hafifletmiştir. (Resim 9)

Resim 8: Hareke ve tezyîni işaretler istifteki boşluk zaaflarını gizlerler

Ayın harflerinin küpleri satırın sağ ve soluna eşit mesafelerde yerleştirilerek satırın ağırlık dengesi kurulmuştur. Bu iki küplü ayın arasında el-mehâsin'in hâ'sının elif'e kavuşan kâsesiyle nûn kâsesi ayın küplerinin kâseleriyle ardada gelerek ritmin altyapısı tesis edilmiştir. Birinci ayın küpünün nihayeti el-mehâsin'deki mim'den hâ'ya inişle ufukta bütünleşerek her iki kelime arasındaki fâsılayı nisbeten unutturarak aralarındaki râbitayı temin etmiştir. El-mehâsin nûn'unun kâsesi yâ'yı kucaklamış, onların üzerine mecma' kelimesinin mim ve keşîdeli cim terkibi aynı ahenk ile oturmuştur.

Burada mecma'a'l-kerem kelimelerinin terkibi ve istifi, bu terkîbi oluşturan çizgi ve hareketler fevkalade bir ritme ve âhenge sahiptir. Birbiriyle uyumlu ve âhenkli bütün çizgiler birbirlerini tamamlamakta

ve birbirlerine yabancı durmamaktadırlar. Ancak el-kerem kelimesi az daha aşağıya kaydırılarak lam-kef mafsalı ile ayın küpünün keşiştiği bölgedeki dar alan biraz daha rahatlayarak boşluk dengesi daha iyi kurulabilirdi. (Resim 10)

Mecma'ın cim keşidesi tatlı bir inişi yukarı doğru kıvrılarak tamamladıktan sonra sırtını arkasına yaslayan mim harfi sağ eksenindeki mim-hâ keşidesiyle bütünleşmekte, ayın çenesinde nihayete ererek hareketini tamamlamaktadır. El-kerem'in kef sereni lam'a muttasıl kavisli elif'le devam ederek mim'i ve ayın küpünü doğru yerlerden keserek küp içinde karar kılmaktadır. Kef sereni ve lam'a muttasıl kavisli elif altlarında kalan harfleri küçük bir kubbe gibi örtmekte ve bu farklı unsurlara bir 'tevhid' duygusu kazandırmaktadır. Eğer bu elif munfasıl düz

Neyzen Emin Efendi'nin
"Yâ Menba'a'l-mehâsin"
Kıt'asına Dair

El-Mehâsin kelimesindeki
hâ tabii ölçülerinde

Mim tabii ölçüsünde yazıldığında
kendisini taşıyacak bir harf
olmadığı için ağır durmakta

Yuhlaku kelimesindeki hâ ise fe
kâsesinin içine sığdırılmak için
biraz daha küçük yazılmış.

El-Kerem'in elif'i tabii şekliyle
yazıldığında elif'in nihayeti ile
ayın küpünün kesişmesi rahatsız
etmekte âhenk ve ritm
bozulmaktadır.

Hilal kaşlı ayın ve mürsel he

Levlâke keyfe kelimeleri biraz aşağı çekilerek
fe ile hâ harflerinin bitiştiği yerdeki sıkışıklık
giderilebilirdi.

Kef serenli yazıldığında satırın
ufuk çizgisini tecavüz etmektedir.

Eş-Şeff' tabii şekliyle
yazıldığında elif'ler ve lam
çizgisini taşmakta ve alt tarafta
rahatsız edici bir boşluk oluşarak
satırdaki denge bozulmaktadır.

şekilde yazılıysaydı bu ahenk ve tertib temin edilemeyecekti. (Resim 9)

İlk iki satır aynı yoğunlukta olup üçüncü ve dördüncü satırlara göre biraz daha girifttir (Bak: Resim 8). Lâkin üçüncü ve dördüncü satırlar da kendi aralarında aynı kesafette ve âhenktedir. İlk iki ve son iki satır bu cihetle birbirlerine nisbeten farklılık arzettekendirler. Son iki satır ilk iki satıra nazaran kütle olarak biraz daha hafiftir.

İkinci satırın başındaki lev-lâ'nın vav kâsesi, semâ eden Mevlevîyi andıran lam-elif'i kucaklamakta, lam-elif'in elif'iyle keyfe'nin serensiz kef'i güzel bir tekrar oluşturup ritmi desteklemektedir. Kef sereni ağır duracağı için haklı olarak hafzedilmiştir. (Bak: Resim 9)

İkinci satırda da ilk satırda olduğu gibi satırın alt sınırı boyunca birbiriyle uyumlu bir şekilde ardarda devam eden harf kâseleri satırdaki ritmin temelini oluşturmaktadır. Kâseler üzerinde ve içlerindeki hareketler de bu ritmi tamamlamaktadır. Şey' kelimesinin yâ kâsesi kavşını tamamlayıp yukarıya doğru mine'l-adem terkiibindeki mukavves elif'le devam ettikten sonra lam'a bitişerek aynı hizada bulunan üst satırdaki el-kerem'in elif'iyle tenâzur oluşturmaktadır. Bu tenâzur ve kâfiyeyi her iki satırın nihayetindeki diğer harflerde de görmekteyiz. Satır ortasındaki yuhlaku kelimesinde hâ harfi yarım nokta daha küçük yazılarak fe kâsesini kucaklamasına imkân tanınmıştır.

Ü

çüncü satırın ikinci kelimesi olan eş-Şeffi' tabii terkiibiyle yazılmayıp istif gereği üç ayrı parçaya bölündükten sonra kuyruklarla birbirine bağlanmış, bu şekilde sağlıklı bir örgü kurulmuştur. (Resim 9) eş-Şeffi'de şın ile fe'yi bağlayan kuyruk re ve vav

harflerinde olduğu gibi daha ince olsaydı daha zarif olurdu herhalde.

Buradaki küplü ayın birinci satırdaki küplü ayın'ların takriben ortasına denk gelerek kütlenin umûmî dengesini güçlendirmiştir. Satırın sonundaki şefâat kelimesinin ayın harfi hilal kaşlı değil münhanî kaşlı yazılarak diğer satırların sonlarındaki ritme uyulmuştur. (Resim 9) Kelimenin son harfi olan te mürsel değil de tabii şekliyle yazılıp parçasını teşkil ettiği ayın-te, cim-elif'le beraber biraz sola kaydırılarak yerleştirilseydi umumi dokuya ve çizgilerdeki kâfiyeye daha uygun düşerdi kanaatimizce (Resim 9'da olduğu gibi). Zira yazıda başka bir mürsel hareket bulunmamaktadır. Bilakis yazının dokusu son derece kıvrak terkiiblerle örülmüştür.

Son satırın istifinin diğer satırlara göre bazı zaaf lar barındırdığını söylersek Emin Efendi'ye saygısızlık etmiş olmayız zannederim. Hâtem'in te'si ile elif arasındaki boşluğun azlığı, er-risâle kelimesinde sin'in üstündeki boşluk ve satır sonuna tekâbul eden el-umem kelimesinde lam-elif'in elif'iyle mim arasındaki sıkışıklık ilk göze çarpan zaaf larıdır. Bunlardan sin üstündeki boşluğa kayda değer bir çare görünmezken diğer ikisini (Resim 10)'da olduğu gibi tamamen olmasa da bir dereceye kadar gidermek mümkündür. Harekelerin ve bazı harflerin yerleştirilmesinde de bazı ufak tefek düzeltmeler yapılabilir (Resim 10). Tabi burada hattatın metinle mahdûd ve metnin harfleriyle mukayyed olduğu gerçeği üzerinde de durulmalıdır. Dolayısıyla bazı zaaf ları -sin üstündeki boşluk gibi- gidermek imkânsız olabiliyor.

Neyzen Emin Efendi'nin

“Yâ Menba'a'l-mehâsin”

Kıt'asına Dair

Resim 10: Yazının bilgisayar yardımıyla bazı düzeltmeler yapıldıktan sonraki hali

İmzanın sağında ve solundaki boşlukların fazla olduğunu düşünüyorum. Resim 10'da olduğu gibi imza daha uzun bir satır şeklinde olsaydı, imza satırı yazı metninin gövdesinden kopmaz, iki taraftaki boşluklar da daha makul seviyede olurdu.

Mehmed Emin Yazıcı (Neyzen)

M. Uğur Derman

Hırka-i Şerif Câmii hatîbi Eyüb Sabri Efendi'nin oğlu ve Ömer Vasfi Efendi'nin (1880-1928) de kardeşi olan Mehmed Emin, 5 Cumâdelûlâ 1300 (14 Mart 1883)

günü İstanbul'un Tophane semtinde doğdu. Ağabeyi gibi o da önce Fevziye Rüşdiyesi'nde Çukurcumalı Kadri Efendi'den yazı meşketdi. Daha sonraki yıllarda Ömer Vasfi, salı günleri Sâmi Efendi'ye (1838-1912) hat dersine giderken, kardeşini de yanında götürmeğe başladı. İşte bu ziyâretlerinde genç Emin, arasıra yazılarını Sâmi Efendi'ye gösterir, bâzı hat târifleriyle ondan istifâde ederdi. Usûlüne göre, ağabeyi gibi yazı meşketmiş değildir; fakat Yaradan'ın lutfu olan istîdâdıyla kısa zamanda, mûsikî gibi, hat san'atında da ilerlemiştir. Ney üflemekte Aziz Dede (1835-1905) tarafından yetiştirilen Emin Efendi,

mevcûd Mevlevî âyinlerini ve Mîrâciye'yi gençliğinden îtibâren notayla tesbît cihazına giderek dînî mûsikîmize büyük hizmetlerde bulunmuşdur.

Câmi derslerine ve Hukuk Mektebi'ne devâmı sırasında Posta-Telgraf İdâresi Mektûbî Kalemî'ne giren Mehmed Emin, 1914'de Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Dâiresi hattatlığına tâîn olundu; böylece ilerde soyadı olarak seçeceği “yazıcı”lığı kendisine meslek edindi. Bu arada, fırsat buldukça ağabeyinin celî yazılarını tashîh ederek celî sülüsdeki mehâretini artırdı; dînî ve lâdînî mûsikîde mevkî sâhibi oldu, Galata Mevlevîhânesi'nin neyzenbaşılığına getirildi. Ömrünün bundan sonraki devresinde, “Emin Dede” ismiyle anılan san'atkârimızın “dede”liği îtibârîdir; yoksa, kendisi Mevlevî çilesi çıkarmış değildir. Emin Dede, o yıllarda Dârü'l-elhan'ın da ney muallimliğine tâîn olundu.

Emin Efendi, Üstâd Necmeddin Okyay'ın (1883-1976) teşvîkiyle, Şeyh Hamdullah'dan (1429-1520) bu yana, beğendiği büyük hattatların sülüs-nesih kıt'alarını âdetâ onların şahsiyetine bürünüp fotoğraf kudretiyle aynen yazarak taklîd etmişdir.

Resmî vazîfesi dolayısıyla, evrak ve harîtalar üzerine yazan Emin Efendi, Cumhûriyet'in îlânından sonra vazîfesi dolayısıyla bir ara Ankara'da bulundu ve 1931 yılında emekliye ayrılarak, gerek hat, gerekse mûsikî sâhasındaki meşgûliyetini daha serbest şartlarda sürdürmeğe başladı. Hiç evlenmemiş olarak vefât eden ağabeyi Ömer Vasfi Efendi'nin ısrarlı vasiyeti üzerine son yıllarında bir yuva kuran Emin Efendi'yi, 1943 Ağustos'unda gelen felç rahatsızlığı, her iki san'atından da kopardı. 19 Sefer

1364'de (3 Şubat 1945) vefât edince, ağabeyinin Eyüb Gümüşsuyu'ndaki kabrine sırlandı.

Emin Dede, atak yaradılışından dolayı “Deli” lakabıyla anılan ağabeyi Ömer Efendi'nin aksine, dervîş-meşreb oluşuyla ve sâkin huyu ile dikkat çekmiştir. Onun san'atındaki mevkî îtibârıyla, Kâdiasker Mustafa İzzet Efendi'den (1801-1876) geri kalır tarafı yoktur. Ne var ki, gündelik resmî meşgalesi ve kısa ömrü dışında, “yazıcı” lıkdaki mertebesinin kemâle eriştiği yıllarda harf inkılâbıyla yüzyüze gelmesi, kendisinin Kâdiasker gibi verimli olmasına mânî teşkîl etmiştir.

Müze ve koleksiyonlarda rastlanan sülüs-nesih kıt'alarıyla celî sülüs ve celî ta'lîk levhalarından başka bir tek hilyesi ve Sultanhamamı'ndaki celî sülüs bir çeşme kitâbesi, ondan kalan sınırlı eserler arasında sayılabilir. Harf inkılâbından önce, Fâik Sabri Duran tarafından hazırlanan Orta Atlas'ın sülüs harîta yazıları da Emin Efendi'nin kaleminden doğmuşdur. Yarım kalmış bir müsteâr Mevlevî âyîni, klasik üslûbda 10'u aşkın peşrev ve saz semâisi ile 7 şarkısı mûsikî hayatının mahsûlleri olarak bilinmektedir. Hüsn-i hatda talebesinin bulunmayışına mukâbil, başda ressam Halil Dikmen (1907-1964) olmak üzere çok kıymetli neyzenler yetiştirmiştir.

MEHMET AK

TÜRKLÜK

**TÜRKÇÜLÜK VE
MEHMET**

AKİF

derhal dikkate
Hocalar, şeyhler,
ve Mevlevî tarikatı
ları, eski mektep ho-
abitler saymakta de-
züm yok, şarktan
sakallı ve heybetli
birçok serhad ço-
is intihap edilen-
nı davete icab
araya gelenle
esareti olan.
anın getire-
ehlikelerden
rdi.
aferi bize
sa verdi.
ümriyü
taferin
n ol-
erde
çin
a-
e
Milli Müdafaa Vekâletini üze-
ne almış ve orta Anadoluyu
ce gündüz devam eden bir
halinde cepheye sevket-
başlamıştı.
ada birinci ve ikinci
zaferini idrak ettiler
teclis açılmada
işgali

Âkif şair, vâ
Şairliğine kims
öyle parçala
girmi
erver ve karakter adamı olmak ba
demez. Onun oldukça bol manzum
Türk edebiv
hinde ölmez
anperverliktir
nlerden değil
mert ve en rezil a
için Âkifin vat
kif eşsizdir. O, daim
halita değil; şeklini
bir cisimdir.
âmcılık dünün en kü
k ne ise dünkü l
milli mefkûresiydi.
millet, ne Araplar,
ğillerdi. Bir Osman
eni bir milli mefkû
müştür.
gelse bile onları
haklarını teslim
Başka söz istemez...
orta yaylâya d
ğe başla
ve

Beşir Ayvazoğlu

“Türklerin yirmi beş asırdan beri istiklâllerini muhafaza etmiş bir millet oldukları târihen müsbet bir hakikattir. Halbuki Avrupa’da bile mebde’-i istiklâli bu kadar eski zamandan başlayan bir millet yoktur. Türkler uzun zamandan beri millet itibariyle istiklâllerini muhafaza etmişlerdir. Bazen bir hanedan münkarız olarak yerine diğer bir hanedan kaim olmuş, fakat millet itibariyle daima müstakil kalmış ve ancak öyle yaşayabilmiştir.”

Osmanlı yönetim tarzının ayırıcı vasfını teşkil eden millet sistemi din ve mezhep esasına dayanırdı. Dil ve etnik aidiyet önemsenmez, mesela Ermeniler Katolik ve Ortodoks olmak üzere iki ayrı millet olarak kabul edilirdi. Bu toplulukların millî kimliklerini büyük ölçüde korumalarını sağlayan bu sistem, 1620 yılında bir fermanla Fransa’ya verilen ticarî, adlî ve dinî haklarla (kapitülasyon) çözülmeye başlamıştır. Bu hakları kullanarak Osmanlı ülkesindeki Katolikleri himaye eden Fransa’nın faaliyetleri, Rusya’yı da Ortodoksların hamiliğine heveslendirecek, daha sonra İngiltere gibi Protestan ülkeler de Osmanlı ülkesindeki Hıristiyanların hamisi rolüne soyunacaklardır. Fransa’yla 1740 yılında imzalanarak süreklilik kazandırılan kapitülasyon antlaşması ve 1774 yılında Küçük Kaynarca Antlaşması’yla Ruslara verilen haklar bu süreci hızlandırarak Fransız

İhtilâli’nden sonra yayılan fikirlerin rahatça kök tutabileceği bir zemin hazırlayacaktır. Özellikle Napolyon Savaşları’ndan sonra seslendirilen “self-determinasyon” fikrine bağlı olarak Balkanlar’da esmeye başlayan milliyetçilik ve bağımsızlık rüzgârlarının imparatorluğu ciddi bir şekilde tehdit etmeye başlaması, hatta toprak kayıplarına yol açması aydınları ister istemez bu kavramlar üzerinde yeniden düşünmeye zorlamıştır. Millet fikrinin tabii sonucu olan “vatan” fikri de aynı şekilde üzerinde çok düşünülen ve tartışılan kavramlardan biri olacaktır.

Tanzimat Fermanı’nda hâlâ eski alışkanlıkla “ahâli-i İslâm” ve “mîl-i sâire”den söz edilse de mezhep farklılığına dayalı millet sisteminin yerini artık etnik farklılıklarını vurgulayan halklar almıştı. Bu fiilî durumu anlamak ve açıklamak için yeni kavramlara ihtiyaç hissediliyor, özellikle Fransız İhtilali’nin ürünü olan

Türklük, Türkçülük ve Mehmed Âkif

nation'un karşılığını bulmak gerekiyordu. Önceleri "etnik grup" karşılığı olarak kullanılan kavim ve cins kelimelerinin yanında, ümmet, millet ve ahâli gibi kelimeler de ortalıkta dolaşmaya başlamıştı. Nasyonalizmin Fransız İhtilâli'nden sonra bulaşıcı bir hastalık gibi yayıldığını söyleyen Ahmet Cevdet Paşa, kavim kelimesini tercih ediyor ve nationalite karşılığı olarak kavmiyet'i kullanıyordu. Ancak nation karşılığı olarak millet kelimesini tercih edenler de vardı; mesela Basiret gazetesinde çıkan bir makalede, millet kavramı "beynlerinde birtakım mukavelât ve şerâit üzerine taayyüş etmek üzere ictima etmiş insanlardan ibarettir" diye tarif edilmiş, aynı gazetede çıkan başka bir yazıda da millet olma, ortak dile ve âdetlere dayandırılmıştı. Ali Suavi ve Şemseddin Sami nation karşılığı olarak "ümmet"i tercih ediyorlardı; Kamûs-ı Türki'de "millet" kavramını "Bir din ve mezhepte bulunan cemaat" diye açıklayan ve çeşitli yazılarında bu fikri ısrarlı bir şekilde savunan Şemseddin Sami, devrin genç aydınlarından İbnürrifat Sâmih'in şiddetli itirazıyla karşılaşmışsa da ümmet kelimesi bir ara ön plana geçmiştir. Basiret gazetesiyse Bosna'da çıkan Gülşensaray gazetesi arasındaki tartışmaya İbret gazetesinde üçüncü taraf olarak katılan Nâmık Kemal de ümmeti tercih edenlerdendi.

Tanzimatçıların lügatinde "millet", Osmanlı milleti idi; millet sistemi çöktükten sonra ortaya çıkan etnik karmaşayı eşit haklara sahip Müslüman ve Hıristiyanlardan oluşan bir Osmanlı milleti yaratarak aşmayı planlayan Tanzimatçılar, 1856 Islahatı'nda, eşitlik ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle, Hıristiyanlardan alınan cizyeyi kaldırmış,

askerlik problemini de "bedel-i askerî" almak suretiyle çözmeyi denemişlerdi. Ancak Kırım Harbi'nden sonra, devrin tabiriyle "kur'a daireleri" daraldığı için Hıristiyanlardan asker alma meselesi de tartışılmaya başlanacak, bu tartışma devleti ve aydınları Türklük gerçeğiyle karşı karşıya getirecektir. Osmanlı Devleti'nin esas itibariyle bir Türk devleti olduğu görüşü 19. asır başlarından itibaren üst bürokraside kabul görmüş, ancak bu görüş devletin mevcut yapısı dolayısıyla pek seslendirilmemiştir. İttihat ve Terakki'nin temel politikası da Balkan Harbi faciasına kadar ismindeki "ittihat" kavramında asıl ifadesini buluyordu.

Balkan Harbi'nden Sonra

Tanzimat'ın bir Osmanlı milleti yaratma projesi iflas edince bazı aydınlar İslâm birliğini savunmaya başladılar. İslâm'ın kavmiyetçiliği lanetlediği görüşünden hareketle ırkçılığa şiddetle muhalif olan, millet ve milliyet kavramlarını da ısrarla din manasında kullanan Mehmed Âkif bunlardan biriydi, ama II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra başlayan Türkçülük hareketine büsbütün bigâne kalmamıştı.¹ Nitekim Sırât-ı Müstakîm gazetesi Türk Derneği'nin kuruluşunda önemli bir rol oynamıştır. Çoğunluğu Türk olan Rusya Müslümanları hakkında bu mecmuada yapılan yayınlar, Türklük dünyasına dair çalışmalarıyla tanınan ilim adamları ve yazarların dikkatini çekmiş ve Mekteb-i Mülkiye binasında Sırât-ı Müstakim mensuplarının da

¹ Bu konuda bkz. Eşref Edib, *Mehmed Akif: Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*, Asarı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul 1938, s. 568-570.

katıldığı bir toplantı sonunda Türk Derneği kurulmuş ve kuruluşu bu mecmua tarafından duyurulmuştu.² “Türk Derneği Nizamnamesi”nin de bu derneğin fikirlerini yayma (vasıta-ı neşr-i efkâr) görevini memnuniyetle üstlenen Sırât-ı Müstakîm’de yayımlandığını unutmamak gerekir.³ Daha da önemlisi, İstanbul’a yolu düşen Türkistanlı, Azerbaycanlı, Kıımlı, Tataristanlı vb. aydınlar Türk dünyasında da büyük bir dikkatle okunan Sırât-ı Müstakîm’in idarehanesine mutlaka uğruyorlardı. Hatta Ağaoğlu Ahmed Bey ve Akçuraoğlu Yusuf bir süre bu mecmuada yazmışlardı. Âkif, Müftüoğlu Ahmed Hikmet gibi bazı aydınların başını çektikleri aşırı öz Türkçeciliği kıyasıya eleştirse de Türkçenin sadeleşmesi hususunda “Yeni Lisan”cılardan pek farklı düşünüyor değildi. Bir “Hasbıhal”inde, İkdam gazetesinin öz Türkçecilerine çattıktan sonra asıl düşüncesini şöyle açıklıyordu:

“Evet, lisanın sadeleştirilmesi farzdır. Gazetelerde zabıta vukuatı öyle ağır lisanla yazılıyor ki avam onu bir dua gibi dinliyor. ‘Mehmed Bey hânesine leylen fûrce-yâb-ı duhûl olan sârik sekiz adet kâlîçe-i giranbahâ sirkat etmiştir,’ deyip de ‘Mehmed Bey’in bu gece evine hırsız girmiş, sekiz halı çalmış’ dememek adeta maskaralıktır. Avamın anlayabileceği maâni, avamın kullandığı lisan ile eda edilmeli; lakin bir icmal-i siyasî Çağatayca yazılmamalı. Çünkü iki taraf da anlamayacak.”⁴

A

çuraoğlu Yusuf, İsmail Gaspıralı ve Ahmet Midhat Efendi’nin Türklüğe dair konferanslarına genişçe yer veren ve Türk

Derneği kurucularından Ispartalı Hakkı’nın Türkçü hassasiyetle kaleme aldığı yazıları yayımlayan Sırât-ı Müstakîm, ilk döneminde İslâmcı-Türkçü bir kimlikte görünmektedir. Ancak Arnavutlar bağımsızlık iddiasıyla kıpırdanmaya başlayınca çok telaşlanan Âkif Hakkın Sesleri’nde yer alan bir şiirinde “Hani milliyetin İslâm idi, kavmiyyet ne?” diye sorduktan sonra kendisinin de baba tarafından mensup olduğu kavme şöyle seslenmişti:

*Arnavutluk ne demek? Var mı şerîatte yeri?
Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri.
Arab’ın Türk’e, Lâz’ın Çerkes’e yâhud Kürd’e,
Acem’in Çinli’ye rüchânı mı varmış? Nerde?
Müslümanlıkta “anâsır” mı olurmuş? Ne
gezer!
Fikr-i kavmiyyeti tel’în ediyor Peygamber.*

“Süleymaniye Kürsüsünde” ise kavmiyetçiliği ve Balkan Harbi faciasında sonra “İttihad-ı Anasır” fikrinden, yani Osmanlıcılık’tan vazgeçerek Türkçülüğe yönelen İttihat ve Terakki’yi Türkistanlı bir Türk olan Abdürreşid İbrahim Efendi’nin ağzından eleştirecekti:

*Müslümanlık sizi gâyet sıkı, gâyet sağlam,
Bağlamak lâzım iken, anlamadım,
anlayamam,
Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize?
Fikr-i kavmiyyeti şeytan mı sokan zihnimize?
Birbirinden müteferrik bu kadar akvâmı,
Aynı milliyetin altında tutan İslâm’ı,
Temelinden yıkacak zelzele kavmiyyettir.
Bunu bir lâhza unutmak ebedî haybettir.
Arnavutlukla, Araplıkla bu millet yürümez..
Son siyâset ise Türklük, o siyâset yürümez.*

² “Türk Derneği”, *Sırât-ı Müstakîm*, C. I, nr. 20, (1324), s. 318.

³ “Türk Derneği Nizamnamesi”, *Sırât-ı Müstakîm*, C. I, nr. 21, (1324), s. 331-332

⁴ *Sırât-ı Müstakîm*, C. IV, sayı 92, 27 Mayıs 1326, s. 237-238.

Türklük, Türkçülük ve Mehmed Âkif

Âkif, antropolojinin altın çağını yaşadığı bir devirde, ümitsizce, çok ileri bir fikri savunuyor, hiçbir kavmin diğerine üstün olmadığını anlatmaya çalışıyordu. Fakat cin artık şişeden çıkmıştı. “İttihad-ı İslâm”a dair ümidini uzun süre muhafaza eden Âkif, Balkan devletlerine cesaret vererek Osmanlı’ya karşı birleşmelerine zemin hazırlayan ve yakın tarihimizin en büyük felaketlerinden birine, utanç verici Balkan Harbi yenilgisine yol açan Arnavut isyanlarından çok rahatsız olmuş, karamsarlığa kapılmıştı. Şerif Hüseyin isyanının ise derin bir “hüsran” duygusuna dönüştürdüğü bu karamsarlığı 1918’den sonra yazdığı şiirlerde adım adım izlemek mümkündür. 1919 yılı sonlarında yazdığı “Hüsran” bu bakımdan önemlidir. Ancak Sebilürreşad mecmuasının 21 Ağustos 1335 (1919) tarihli sayısında çıkan “Manda Meselesi” başlıklı yazısındaki şu cümleler, Anadolu’daki kıpırdanışı bir ümit ışığı olarak gördüğünü göstermektedir:

“Türklerin yirmi beş asırdan beri istiklâllerini muhafaza etmiş bir millet oldukları târihen müsbet bir hakikattir. Halbuki Avrupa’da bile mebde’-i istiklâli bu kadar eski zamandan başlayan bir millet yoktur. Türkler uzun zamandan beri millet itibariyle istiklâllerini muhafaza etmişlerdir. Bazen bir hanedan münkarız olarak yerine diğer bir hanedan kaim olmuş, fakat millet itibariyle daima müstakil kalmış ve ancak öyle yaşayabilmiştir. Türkler için istiklâlsiz hayat müstehildir. Tarih de gösteriyor ki Türk istiklâlsiz yaşayamamıştır.”⁵

İslâmcı bir şairden çok, Türkçü bir

yazarın kaleminden çıkmışa benzeyen bu cümleler, Süleyman Paşa ve Ali Suavi gibi ilk Türkçü aydınların J. de Guignes ve Leon Cahun’un eserlerini okuduktan sonra seslendirdikleri, Ahmet Midhat Efendi’nin de *Ahmed Metin ve Şirzad* adlı romanıyla Meşrutiyet’in ilanından hemen sonra Fevziye Kiraathanesi’nde verdiği konferansta “Türklüğe Dair” konulu konferansında dile getirdiği fikirlerin -ve iki yıl kadar sonra yazacağı İstiklâl Marşı’nın- bir özeti gibiydi. Türk Derneği kurucularından olan Ahmed Midhat Efendi’nin konferansı Eşref Edip (Fergan) tarafından geniş bir şekilde özetlenerek Âkif’in başyazarı olduğu Sırât-ı Müstakîm’de yayımlanmıştı.⁶

Âkif’in Sözlüğünde “İrk”

“İrk” kavramını bizde ilk kullanan Ali Suavi’dir. Ulûm gazetesinde çıkan “Türk” başlıklı yazısına, “Avrupa’da ras (race) meselesi var” cümlesiyle başlayan bu zeki adamın yazdıkları, antropoloji isimli yeni ilimden haberdar olduğunu gösteriyordu. Antropologlar, Avrupalıların mensup olduğu âri ırkın diğer ırklara göre genetik bazı üstünlükleri bulunduğu önyargısından hareketle ırkları hiyerarşik bir düzen içinde tasnif etmişlerdi. Suavi, Türkleri o güne kadar hiç ilim, sanat ve felsefe üretememiş “aşağı” bir ırkın içinde gösteren antropologlara cevap yetiştirmeye çalışıyordu. İlerleme (terakki) fikrinin tabii sonuçlarından olan “ırkçılık”, kaçınılmaz olarak başka ırkçılıkları körüklemişti; hangi kavim “aşağı” görülmeye razı olur, medeniyete, yani ilerlemeye hiçbir katkıda

⁵ *Sebilürreşad*, C. XVII, nr. 438, 21 Ağustos 1335 (1919), s. 174-176.

⁶ Bkz. *Sırât-ı Müstakîm*, nr. 20, Kânunuevvel 1324; nr. 22, Kânunusani 1324. Bu konferansın geniş bir özeti için bkz. Beşir Ayvazoğlu, *Tanrıdağı’ndan Hıra Dağı’na*, Kapı Yayınları, İstanbul 2009, s. 50-55

bulunmamış olmakla suçlanmayı kabul ederdi?

Mehmet Âkif de "ırk" kavramını ilk defa Sırat-ı Müstakim'de 13 Haziran 1329 (1913) tarihinde çıkan ve Beşinci Safahat'da yer alan şiirinde kullandı. Hakiki Müslümanlığın sırta kadem basmasından şikâyet ettiği bu şiirde, "o pâransız mefahir bir yana", ecdadın kanına az çok benzeyen bir kan bile gösterilemeyeceğini söylüyor,

*İsterim sizlerde görmek ırkınızdan yadigâr,
Çok değil, ancak, necîb evlâda lâyük tek şîar.*

diyordu. Âkif'in o yıllarda bütün Müslümanları tek millet olarak gördüğü

düşünülecek olursa bu şiirde "ırk"ı milliyet manasında kullandığı düşünülebilir. Ancak aynı kavram, başka ırkları kendisinden aşağı gören Almanları hafifçe eleştirdiği "Berlin Hâtıraları"nda bugünkü anlamında karşımıza çıkacaktır:

*O halde "Aşyalıdır, ırkı başkadır" diyerek,
Benât-ı cinsin olan ümmehâtı incitecek
Yabancı tavrı yakışmaz senin faziletine...*

Âkif'in İslâmcılığının Balkan Harbi'nden sonra yavaş yavaş İslâmî milliyetçilik yönünde değiştiği söylenebilir. Koca imparatorluk dağılmıştı ve "elde kalan" yurdun aslı unsuru, yani Türklüğü yüceltip ayağa kaldırmaktan başka çıkar yol

Türklük, Türkçülük ve Mehmed Âkif

kalmamış görünüyordu. *Âsım*'da Türklükten “arslan gibi ırk”, “İslâm'ın o gürbüz, o civan unsuru” diye söz etmesini ve Nevruz adında bir gence hitaben yazdığı şiiri başka türlü açıklamak zordur:

Ihtiyar amcanı dinler misin, oğlum, Nevruz?
Ne büyük söyle, ne çok söyle; yiğit işde gerek.
Lâfı bol, kamu geniş soyları taklid etme;
Sözü sağlam, özü sağlam adam ol, ırkına çek!

Âkif, Anadolu'da başlatılan ve milliyetçi karakteri çok belirgin olan direniş hareketine hiç tereddüt etmeden katılmıştı. Millî Mücadele bayrağı altına ilk koşanlardandı, çünkü “Âsım'ın nesli” dediği Türk gençliğine güveniyordu. Ankara'ya gitmeden önce de *Sebilürreşad* dergisinde Millî Mücadele lehinde yazılar yazmış, hatta bir ara Balıkesir'e gidip Zağanos Paşa Camii'nde heyecanlı bir vaaz vererek Sevr aleyhinde konuşup halkı Millî Mücadele'ye davet etmişti. Anadolu'ya geçtikten sonra da aynı heyecanla çalıştı. Bir millî marş ihtiyacı ortaya çıktığında, o tarihte Maarif Vekili olan Türk Ocakları Reisi Hamdullah Suphi Bey'in aklına bu sebeple sadece Mehmed Âkif geldi. Türk Milleti'nin millî marşını Hakkın Sesleri'ni yazan şairden başkası yazamazdı; yıllar önce *Safahat* hakkında çok olumlu bir değerlendirme yazan Hamdullah Suphi Bey bunu çok iyi biliyordu.⁷

Âkif, bütün tereddütleri giderilip ikna edildikten sonra yazmaya başladığı *İstiklâl Marşı*'nın üçüncü kıtasının ilk mısraı, yukarıda sözünü ettiğimiz “Manda Meselesi” başlıklı yazısındaki “Türklerin yirmi beş

asırdan beri istiklâllerini muhafaza etmiş bir millet oldukları târihen müsbet bir hakikattir” cümlesinin şiir diliyle ifadesinden başka bir şey değildi. Aynı kıtanın diğer mısraları ise Türkçülerin çok sevdiği Ergenekon efsanesinin özünü eşsiz bir belâgatle ifade ediyordu:

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış?
Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım;
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Türkçülere Göre Âkif

İstiklâl Marşı'nda “millet” kelimesini dört, “ırk” kelimesini iki defa kullanan Âkif'in ne Türklüğe yaptığı bu güçlü vurgular, ne İstiklâl Marşı, ne de Çanakkale şehitleri için kelimelerle inşa ettiği muhteşem türbe onu Türk saymak için yeterli sayıldı. Bir gün Çanakkale Zaferi'ni kutlamak amacıyla hazırlanan bir programda, bir hatip, “Arkadaşlar,” diye söze başlamıştı, “şimdiye kadar Çanakkale şehitleri için hiçbir Türk şairi esaslı bir şiir yazmamıştır. Çanakkale için en güzel şiiri maalesef bizden olmayan, Türk olmayan birisi yazmıştır!” Bunu duyunca çok üzülen Âkif, birkaç gün sonra Falih Rıfkı da “Hadi git artık, kumda oyna, bu memlekette işin yok senin!” gibi sözler yazınca kahrolmuş ve belki de Mısır'a yerleşmeye o zaman karar vermişti.⁸ Ölümünden sonra da zaman zaman Türk

⁷ Aynı Hamdullah Suphi, maarif vekilliğinden ayrıldıktan sonra kendisi hakkında kurulan komisyonun raporuna karşı 20 Şubat 1338 (1922) tarihinde Meclis'te yaptığı savunmada, hayatı boyunca kendisinden farklı düşünenlere de saygı gösterdiğini ifade ettikten sonra misal olarak Mehmed Âkif'i gösterir ve şunları söyler: “Aranızda Burdur mebus-ı muhteremi Mehmed Âkif Bey'le ben birbirimize mütenakız görülen bir yolda senelerce çarpıştık. Kendileri milliyetperverliğin daima aleyhinde nefis şiirler yazmışlardır.” Bunun üzerine Âkif oturduğu yerden kendisinin milliyetçilik değil, kavmiyetçilik, yani ırkçılık aleyhinde olduğunu söyler. Bkz. Mustafa Baydar, *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları*, Menteş Kitabevi, İstanbul 1968, s. 119.

⁸ Midhat Cemal, Âkif'in Türk olmadığı iddialarına şu cevabı vermiştir: “Zola ne kadar İtalyansa, Heredia ne kadar İspanyolsa, Niçe ne kadar Lehistanlı ise, *Kamus* mütercimi Âsım ne kadar Arapsa, *Kamus* sahibi Şemseddin Sami ne kadar Arnavutsa, Âkif de o kadar Arnavuttu.” Bkz. *Mehmed Âkif*, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul 1938, s. 291.

Âkif, şair, vatanperver ve karakter adamı olmak bakımından önemlidir. Şairliğine kimse itiraz edemez. Onun oldukça bol manzum eserleri arasında öyle parçalar vardır ki Türk edebiyatı tarihinde ölmez mısralar arasına girmiştir. Vatanperverliği, tam ve tezatsız bir vatanperverliktir.

olmadığına dair iddialar ortaya atıldı. 1939 yılında Âkif'in Türklüğü ve Türkçülüğü tartışılırken Cenab Şahabeddin'in oğlu İsmet Rasin tarafından yazılan "Âkif Türk müdür? Türk Olmak Ne Demektir?"⁹ başlıklı yazı, büyük şair hakkındaki bu mânâda kalemi alınmış yazıların en ağırıydı. "Âkif Türklükten tamamen uzaktır. Onun kafasının içi bize memleketimizde yaşamış herhangi bir ecnebininki kadar yabancısıdır. Hayatı görüş ve gittiği istikamet itibarıyla Mehmet Âkif'ten bize daha yakın ecnebler bulmak mümkündür," diyen İsmet Rasin, birkaç yıl sonra bir başka Türkçüyle, Reha Oğuz Türkkan'la anlaşmazlığa düşünce aynı ithamla kendisi karşılaşıacak, yani Arnavut olduğu iddia edilecektir.¹⁰

Elbette bütün Türkçüler İsmet Rasin gibi düşünmüyordu. 1936 yılında vefat eden ve

cenazesi gizlice kaldırılmak istenen Âkif'in çıplak tabutu Fethi Tevetoğlu tarafından fark edilmiş üniversite öğrencilerine haber verilerek tabutuna Türk bayrağı örtülmesini sağlanmıştı. O tarihte Askerî Tıbbiye öğrencisi olan Tevetoğlu, Nihal Atsız çevresinden bir Türkçüydü ve yazılarında zaman zaman "M. Atsız'a Yoldaş" müstearını kullanırdı. Türkçülerin çoğu İstiklâl Marşı ve Âsım'ın "Çanakkale Şehitleri" bölümü dolayısıyla Âkif'e her zaman saygı göstermişlerdir. Nihal Atsız'ın 1947 yılında Kızılelma dergisinde yayımlanan "Mehmet Âkif"¹¹ başlıklı yazısı bu bakımdan dikkat çekicidir. Âkif'i büyük bir şair, vatansever ve karakter adamı olarak gören Atsız'a göre onun "kusur diye önü sürülen" İslamcılığı, "dünün en kuvvetli seciyesi ve en yüksek ülküsü" ve "Osmanlı Türklerinin millî mefkûresiydi." Başka hiçbir Müslüman

⁹ İsmet Rasin, "Âkif Türk müdür? Türk Olmak Ne Demektir?", *Yücel*, sayı 48, Şubat 1939, s. 297-298. İsmet Rasin, Türklüğünün ne kadar saf olduğunu göstermek için "Tümtürk" soyadını almıştır.

¹⁰ Daha bilgi için bkz. Beşir Ayvazoğlu, *1924: Bir Fotoğrafın Uzun Hikayesi*, Kapı Yayınları, İstanbul 2006, s. 101,103

¹¹ *Kızılelma*, nr. 9, 26 Aralık 1947.

Türklük, Türkçülük ve Mehmed Âkif

millet İslâmcılık mefkûresi gütmüş değildi ve Akif'te bu mefkûre "millî mefkûre kemaline ermişti." Çanakkale şehitleri için yazdığı şiirin Akif'i "millî şair" saymak için yeterli olduğunu düşünen Atsız, yazısını şöyle noktalıyordu: "Başka söz istemez. Âkif insandı, dönmedi ve öyle öldü."

Atsız'ın kardeşi Nejdet Sançar ise 1960'ların başında İstiklâl Marşı'nın değiştirilmesi talebinin dile getirilmeye başlanması üzerine kaleme aldığı "İstiklâl Marşımız Niçin Değiştirilemez?"¹² başlıklı yazısında "Hangi sebebe bağlanmak istenirse istensin. İstiklâl Marşı'mızın değiştirilmesi yolundaki bütün gayretlerin sonu kocaman bir hiç olacaktır," diyor ve şöyle devam ediyordu: "İstiklâl Marşı'mız bir edebî anıttır. Bu anıt, İstiklâl Savaşımızın destanî havasıyla Âkif'in büyük vatan heyecanının ve şairlik gücünün birbirine karışmasıyla meydana gelmiştir. Bugün böyle bir anıt daha dikebilmek mümkün değildir. Çünkü böyle bir anıtın ortaya konması için ne İstiklâl Savaşı'mızın destanî havası vardır, ne de Âkif gibi bir dev şair..."

Âkif'in Türkçesi

Arnavutça bilip bilmediği hakkında hiçbir kayda rastlamadığımız bu "dev şair"ın annesinin aslen Buharalı bir Türk ailesinin kızı, dolayısıyla anadilinin Türkçe olduğunu unutmamak gerekir. Hâlis bir İstanbul çocuğu olan ve hayatının önemli bir kısmını Suriçi'nin sokaklarında yaşayan bu büyük şair, klasik Osmanlı Türkçesinden Servet-i Fünun Türkçesine, tekke Türkçesinden

sokak Türkçesine kadar bütün Türkçelerin yanı sıra kahvehane ve meyhane argolarını da çok iyi biliyordu. Safahat'ı tekrar okuduğunda Âkif'in Türkçesinin zenginliği ve inceliği karşısında hayrete düşen Orhan Şaik Gökyay'ın 1986 yılında Mimar Sinan Üniversitesi Konferans Salonu'nda düzenlenen bir anma toplantısında söyledikleri dikkat çekicidir. Büyük bir edebiyat ve kültür tarihçisi olan Gökyay'ın 1944 Irkçılık-Turancılık Davası'nda Nihal Atsız, Fethi Tevetoğlu, Nejdet Sançar ve İsmet Rasin Tümtürk gibi isimlerle birlikte yargılanan bir Türkçü olduğunu unutmamak gerekir:

"Bu dil, benim bunca yıldır üzerinde çalışmak istediğim bu dil, öyle sözlüklerden, kitaplardan, okullardan öğrenilecek bir dil değildir. Bunu, Âkif'in şiirlerini yeniden okuduğum zaman anladım ki bu dil başka bir âlemin dilidir; yani kitaplara sığar bir dil değildir. Âkif'in Safahat'ını tekrar açtığım zaman gördüm ki bunun üzerinde söz söylemek için bir kere daha yakından okumak, onun sözcüklerini sayfalardan bir kere daha dinlemek şarttır. Bunu bizzat yaşayacaksınız, duyacaksınız, şiirlerinde duyacaksınız ve bu dil bir çığ gibi sizin hâfızanızda büyüyecek. Benim kanaatim odur ki eğer Türk dilinin bir sözlüğü yapılacaksa kaynaklardan biri Âkif'in Safahat'ıdır."¹³

¹² *Millî Yol*, sayı 2, 2 Şubat 1962, s. 11.

¹³ Orhan Şaik Gökyay, "Mehmet Akif'in Dili", *Türk Edebiyatı*, sayı 321, Temmuz 2000, s. 9-13. Aynı yazarın bu konuşmada dile getirdiği fikirleri daha geniş olarak ele aldığı makalesi için bkz. "Mehmed Akif'in Dili Üzerine", *Seçme Makaleler 1: Eski, Yeni ve Ötesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s. 363-381.

Mehmet Âkif

Nihal Atsız

Â

kif, şair, vatanperver ve karakter adamı olmak bakımından mühimdir. Şairliğine kimse itiraz edemez. Onun oldukça bol manzum eserleri arasında öyle parçalar vardır ki Türk edebiyatı tarihinde ölmez mısralar arasına girmiştir. Vatanperverliği, tam ve tezatsız bir vatanperverliktir. Âkif, sözle vatanperver olduğu halde fiille bunu tekzip edenlerden değildir. Vatanperverâne şiirler yazdığı halde en sefil bir namert ve en rezil asker kaçağı hayatı yaşayanlar henüz aramızda bulunduğu için Âkif'in vatanperverliği yüksek bir değer kazanır. Karakter adamı olmak bakımından ise Âkif eşsizdir. O, daima bulunduğu kabın şeklini alan bir mayı veya cıvık bir halita değil; şeklini sıcakta, soğukta, borada, kasırgada muhafaza eden katı bir cisimdir. İslâmcı olmasını kusur diye öne sürüyorlar. İslâmcılık dünün en kuvvetli seciyesi ve en yüksek ülküsü idi. Bugünkü Türkçülük ne ise dünkü İslâmcılık da o idi. Esasen İslâmcılık Osmanlı Türklerinin millî mefkûresiydi. On dördüncü asırdan beri Türklerden başka hiçbir Müslüman millet, ne Araplar, ne Acemler, ne de Hintliler İslâmcılık mefkûresi gütmüş değillerdir. Bir Osmanlı şairi olan Âkif'te millî mefkûre kemaline ermiş, fakat yeni bir millî mefkûrenin doğuş zamanına rastladığı için geri ve aykırı görünmüştür. Mazide yaşayanların fikir ve mefkûreleri bize aykırı gelse bile onları zaman ve mekân şartları içinde mütalaa ettiğimiz zaman haklarını teslim etmemek küçüklüğüne düşmemeliyiz. Çanakkale şehitleri için yazdığı şiir kâfidir. Başka söz istemez. Âkif insandı, dönmedi ve öyle öldü.”

İstiklâl Marşı'mız Niçin Değiştirilemez?

Nejdet Sançar

İstiklâl Marşı'mızın değiştirilmesi yeni bir istek değildir. Son on, on beş yılın hafızalarda iz bırakan meselelerini ve iddialarım unutmamış olanlar, bu isteğin daha önce de birkaç kere ortayı atılmış bulunduğunu elbette hatırlarlar.

Bu memlekette sanki yapılacak hiçbir iş kalmamış gibi, ikide birde İstiklâl Marşı'mızın değiştirilmesini istemenin acaba sebebi nedir? Bunu belki bir sivri akıllılık veya kendinden bahsettirme isteğine bağlayanlar bulunabilir. Fakat sebep hiç de bunlar veya benzerleri değildir, istiklâl Marşı'mızın değiştirilmesi yolunda ileri sürülen istekler ve yaratılmaya çalışılan hava da, diğer birçokları gibi, sinsî bir Türklük düşmanlığının sonucu ve eseridir! Bu gibi istek ve teklifleri ortaya atanlar ise, o sinsî düşmanların ya kendileridir yahut onlara bilerek veya bilmeyerek âlet olan zavallılar...

İstiklâl Marşımızı Türk hayatından söküp atmak isteyenler, iddialarını haklı göstermek için, Mehmet Âkif'i parmaklarına dolamışlardı. “Medeniyeti tek dışı kalmış canavar” diye gösteren bir medeniyet düşmanının marşı, nasıl bizim millî marşımız olur?” diyorlardı. Demagojinin en parlak örneklerinden biri olan bu gülünç iddia, milliyetçi cephenin iman selinde boğulunca bir daha ele alınmadı. Bunun içindir ki bu son istek, daha başka bir temele, söz ile sesin bağdaşmasının güçlüğü esasına dayandırılmak isteniyor.

Türklük, Türkçülük ve Mehmed Âkif

Hangi sebebe bağlanmak istenirse istensin. İstiklâl Marşı'mızın değiştirilmesi yolundaki bütün gayretlerin sonu, kocaman bir hiç olacaktır.

Jstiklâl Marşı, Anadolu'da Yunan ordusunun varlığında Batı sömürgeciliğine karşı yaptığımız büyük İstiklâl Savaşı'nın en büyük ve en canlı hâtıralarından birisidir. Gönlünde vatan duygusu bulunan bir Türk düşünülemez ki İstiklâl Marşı'nı her okuyuşta ve her söyleyişte, o büyük hâtıra ile dolup taşmasın. Bu bakımdan bu marş, yalnız bir millî marş değil, Türk istiklâlinin de en sağlam manevî silâhlarından biridir. Çünkü onu her söyleyişte sadece İstiklâl Savaşı destanımızı hatırlamakla kalmıyor, aynı zamanda ruhlarımıza Türk istiklâlinin manevî bir şıngırısını da yapıyoruz. İstiklâl Marşı'mızı değiştirmek, bizi hem o büyük destandan, hem de istiklâl fikrimizin en devamlı ve yaşatıcı tenbih gücünden yoksun bırakacaktır.

İstiklâl Marşı'mız bir edebî anıttır. Bu anıt, İstiklâl Savaşımızın destanî havasıyla Âkif'in büyük vatan heyecanının ve şairlik gücünün birbirine karışmasıyla meydana gelmiştir. Bugün böyle bir anıt daha dikebilmek mümkün değildir. Çünkü böyle bir anıtın ortaya konması için ne istiklâl Savaşımızın destanî havası vardır, ne de Âkif gibi bir dev şair...

Ve nihayet millî marşlar, ömürleri, modacıların keyiflerine tabi elbise şekilleri değildir. Millî marşlar, büyük millî hâdiselerin eserleridir. Onun içindir ki eserin sahibi milletle beraber var olurlar.

stiklâl Marşı'mızın değiştirilmesi işte bu sebeplerden mümkün değildir. Onun Türk

hayatından silinip gitmesini istemek de, bunun için, sinsi bir Türklük düşmanlığıdır. Düşmanlar Türklüğü yıkmak için elbette ki her çareye başvuracaklardır.

İstiklâl Marşı'mızın değiştirilmesi yolundaki gayretler de bu oyunlardan biridir.

Yarın, yeni bir istiklâl savaşı yapmaya mecbur kalmak istemiyorsak, bugün İstiklâl Marşı'mızı bütün gücümüzle savunmaya mecburuz. Çünkü İstiklâl Marşı'mız, istiklâlimizin marşıdır.

Millî Yol, sayı 2, 2 Şubat 1962, s. 11.

DÜNYA DİLİ (Mİ) TÜRKÇE

Hayati Develi

Hem Türkiye’de öğrenim gören gençlerin, hem Türkiye dışındaki okul ve kurslarda Türkçeyi öğrenenlerin Türkçeyi uluslararası dil seviyesine çıkaracak başlıca potansiyel olduğu bilinerek bu süreçlerin ona göre planlanması; öğretme-ölçme-denetim işinin ciddiye alınması gerekir.

2021 yılı ‘Yunus Emre ve Türkçe Yılı’ olarak ilan edildi ve bu yıl kapsamında ‘Dünya Dili Türkçe’ başlığıyla etkinlikler düzenlenmesine karar verildi. Bu bağlamda Türk Dil Kurumu’nun ve bazı sivil toplum kuruluşlarının konferans ve paneller düzenlediğini, TRT’nin bu konuyu sık sık dile getirdiğini görüyoruz. Yıl kutlamaları ve anmaların çoğunda olduğu gibi bu yıl da kalıcı eserler doğurmadan, hafızalarda silik bir iz bırakarak geçecek gibi görünüyor. Dil konusunda hassas olan bir avuç entelektüel dışında okumuşlarımızın veya Türkçe konuşanların önemli dertleri, hadi hafifletelim, ilgileri arasında dil veya Türkçe zaten bulunmuyor. Böyle bir kültürel ortamda Devlet aklının ‘Türkçe Yılı’ ilan etmiş olması önemlidir. Dilin bir toplumun kimliğini oluşturan, taşıyan, mümkün kılan bağlayıcı ve bütünleştirici özelliği

düşünüldüğünde bunun doğru bir karar olduğundan şüphe edilemez. Peki, ‘dünya dili’ olmak neyi ifade ediyor? Dünya dili nedir? Dünya üzerinde konuşulan 7 bin civarında dilden ‘dünya üzerinde konuşulmak’ dışında bu niteliğe sahip kaç dil vardır ve bizim dilimiz bunlar arasında mıdır?

Dünya dili ne demektir?

Aşağıdaki tanım Wikipedia’dan alınmıştır:¹

A world language is a language that is spoken internationally and is learned and spoken by a large number of people as a second language. A world language is characterized not only by the total number of speakers (native and second language speakers), but also by its

¹ <https://en.0wikipedia.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvV29ybGRfbGFuZ3VhZ2Uu> (25.11.2017).

geographical distribution, as well as use in international organizations and diplomatic relations. One of the most widely spoken and fastest spreading world languages today is English, which has over 980,000,000 first- and second-language users worldwide.

Toplum dilbilimciler arasında farklı ölçütler ve yaklaşımlar bulunsa da Wikipedia'daki bu tanım genel bir değerlendirmeye yardımcı olabilecek niteliktedir. Bu tanımının ana unsurlarına bakalım:

Dünya dili olmanın ölçütlerinden biri çok geniş bir kitle tarafından uluslararası ortamlarda konuşuluyor olmasıdır. Bir diğer ölçüt yine geniş bir kitle tarafından

öğreniliyor ve ikinci dil olarak konuşuluyor olmasıdır. Bir dili ana dili veya ikinci dil olarak konuşanların sayısı dışında şu nitelikler de dünya dili olmanın ölçütleri arasında sayılmıştır: Coğrafi dağılım, uluslararası kuruluşlarda ve diplomatik ilişkilerde kullanım.

Wikipedia'nın daha yeni erişimlerinde biraz daha işlenmiş tarifler de bulunmakta. Bunun için şu adres ziyaret edilebilir: https://en.wikipedia.org/wiki/World_language

Bir dilin dünya dili sayılmasında temel ölçüt etnik ve millî bağlamlar dışında, farklı etnik veya millî kimliklere sahip dünya insanları

tarafından şu veya bu amaçla iletişimde kullanılıyor olmasıdır. Bu ise daha çok uluslararası organizasyonlarda, diplomaside, ticarete; bilim ve kültür alışverişinde ortaya çıkmaktadır. Mesela, İzlanda'da düzenlenen, birçok farklı ülkeden temsilcinin katıldığı ve hiçbir Türk'ün katılmadığı bir bilimsel yahut diplomatik toplantıda ortak iletişim dili Türkçe olabilir mi?

Olası tarihî sebeplerini sorgulamadan, bu alanlarda hangi diller kullanılıyor sorusuna cevap arandığında karşımıza İngilizce, Rusça, Arapça, İspanyolca, Fransızca gibi diller çıkıyor. Dikkat edilirse burada esas ölçüt kaç kişinin bir dili konuştuğu, karşılıklı iletişimde kullandığı değildir. Yüzde 12'lik

bir oranla yeryüzünde en çok konuşulan dil olan Mandarin Çincesi henüz bu ölçütleri karşılamadığı için dünya dili veya uluslararası dil gibi bir etikete sahip değildir.

Türkçe bir dünya dili mi?

Peki, Türkçe dünya dili veya uluslararası dil olma etiketine sahip mi? Türk ve Türkiyeli olmayan, farklı ülkelerden iki yabancı karşılaştığında hangi alanlarda Türkçe konuşuyorlar, Türkçeye ihtiyaç duyuyorlar? New York Belediye Başkanı yabancı bir ülkeden gelen resmi bir heyeti karşılarken Türkçe selamlayıp sohbetine Türkçe devam

Dünya Dili (mi) Türkçe

eder mi?² Türklerin yaşamadığı ülkelerde Türkçe radyo, televizyon yayınları yapıyor mu? Dünyanın gelişmiş ülkelerindeki üniversitelerde Türkçe bilimsel yayınlar daha itibarlı kabul ediliyor, hangi dilde yazılırsa yazılsın, her bilimsel makalenin Türkçe özetinin de yayımlanması talep ediliyor mu? Birçok önemli uluslararası kuruluşun toplantılarında ortak iletişim dili olarak Türkçe bulunuyor mu?

Dil, tek başına birşey değildir. Bir kültür üretir ve taşır. Türkçe, yüksek bir kültür taşıyıcısı olursa ona göre rağbeti artacak ve bu rağbet sürekli olacaktır. Bu yüzden Üniversite sistemimizin Türkçe bilim üretilmesini ve öğretilmesini desteklemesi gerekir.

Bütün bunlara olumlu cevap vermek mümkün görünmüyor.

New York Belediye Başkan misafirlerine Türkçe selam verseydi, Uganda veya Peru'dan gelen heyettekiler sohbetle Türkçe devam etselerdi, hatta bu durum mesela Polonya'nın yahut Yeni Zelanda'nın başkentinde de vak'a-i âdiyyeden sayılıydı işte o zaman Türkçe Dünya Dilidir diyebilirdik.

Günümüzde dünya dili niteliğine sahip dil veya diller varsa

bunların başlıcası İngilizcedir. Fransızca, İspanyolca, Rusça gibi diller daha az etkili olarak bu niteliğe sahip görünüyorlar.

Biz kendi modernleşme maceramıza Fransızca öğrenerek başladık. O zamanlar dünyada

da durum böyleydi, Fransızca diplomasi, bilim ve kültür alanlarında baskın bir dildi. 1950'lerden sonra durum İngilizcenin lehine değişti. Bizim eğitim sistemimiz de bu yeniliğe uydu. Küreselleşmenin getirdiği yeni vasıtalarla İngilizce bütün dünyada ortak iletişim dili hâline geldi ve dünya dili olma etiketini hak etti. Fransızca, Rusça, İspanyolca gibi dillerin daha sınırlı da olsa uluslararası dil niteliğine sahip olması süre gelen ve etkisi gitgide azalan eski siyasi pozisyonlarının devamı gibi görünüyor. Arapçanın uluslararası niteliği ise tartışılır. Bu büyük ölçüde Arapçanın din dili olmasından kaynaklanıyor. Her Müslüman en azından birkaç Kur'an âyetini ezbere bilir, ama bu iletişim anlamına gelmiyor. Ana dili Arapça olanların büyük bir kısmı uluslararası ortamlarda İngilizce veya Fransızca gibi dilleri tercih ediyorlar.

Bir Zamanlar Türkçe

Türkçe, Osmanlı Devleti içinde ortak bir iletişim dili niteliği kazanmıştı. Bilhassa farklı dillerin karşılaştığı şehir merkezlerinde ortak dilin Türkçe olduğunu biliyoruz. Ancak 19. yüzyıl öncesi iletişim ihtiyacı bugünkü kadar yoğun değildi ve sınırlı sayıda insanın ortak bir dilde iletişim kurması toplumsal işlevlerin yürümesi için yeterliydi. 19. yüzyıl sonrası modernleşme sürecinde yöneten-yönetilen ilişkisinin daha sıklaşması, bilim ve kültürel etkileşimin hızlanması Türkçenin bütün İmparatorlukta öğretilmesini gerekli kıldı. Diyebiliriz ki, entelektüel alanda Türkçenin en yaygın olarak öğrenildiği ve kullanıldığı dönem 19. yüzyılın ikinci yarısı

² Bunu sorunca aklıma düşüverdi: Bir sene kadar önce ülkemizin en büyük şehrinin Belediye Başkanı yabancı bir heyetle görüşürken nasıl yarım yamalak bir İngilizce ile iletişim kurmaya çalışıyordu? <https://www.youtube.com/watch?v=xDwW9vwJXec>

ile 20. yüzyılın ilk çeyreği olmuştur. Bütün Balkanlar, Anadolu, Irak, Suriye ve Mısır'ın büyük şehirleri Türkçenin yoğun bir şekilde ortak dil olarak kullanıldığı yerler olmuştur. Cumhuriyet'ten sonra Türkçenin bu etkisi gitgide azalmış ve Türkçe Türkiye'de konuşulan bir dil hâlini almıştır. Türklerin azınlıkta yaşadığı bölgelerde ise Türkçenin yakın zamanlara kadar baskı altında tutulduğu görülüyor.

Buraya kadar özetlediğimiz durumdan Türkçenin bir Dünya dili olmadığı, bunun için gerekli ölçütleri karşılamadığı sonucunu çıkarabiliriz.

Türkçenin Geleceği

Yüzümüzü geleceğe çevirdiğimizde ise Türkçenin bir dünya dili olmak için sahip olduğu imkânları ve bu kapasitesini geliştirme yollarını arayabilir, konuşabiliriz. Türkiye'nin son otuz, belki otuz beş yıldır ekonomi, dış politika, turizm ve bilim-kültür alanlarında ilerlediğini, üretiminin ve etkisinin arttığını görüyoruz. Yaşanılan önemli gelişmelerden biri de her alandaki uluslararasılaşma süreçleridir. Türkiye'nin her alanda artan etkisine paralel olarak Türkiye kendi doğal ve tarihî etki çevresinden başlayarak dünyanın farklı bölgelerindeki genç insanların ilgisini çekmeye başlamış; Türkiye'de çalışmak veya Türkiye ile çalışmak isteyen genç insanların Türkçe öğrenme talepleri artmıştır. Türkiye Üniversitelerinde dünyanın çeşitli ülkelerinden binlerce genç Türkçe öğrenmektedir. Bu iş için kurulan Yunus Emre Enstitüsü ve Maarif Vakfı eliyle ülke dışında da binlerce insana Türkçe öğretilmiş, öğretmeye devam

etmektedir. Bundan 40 yıl önce yabancılara Türkçe öğretmek için doğru dürüst kaynak bulunmazken, bugün çok değişik öğretim malzemesi ortaya konmuş ve geliştirilmeye devam etmektedir. Hem Türkiye'de öğrenim gören gençlerin, hem Türkiye dışındaki okul ve kurslarda Türkçeyi öğrenenlerin Türkçeyi uluslararası dil seviyesine çıkaracak başlıca potansiyel olduğu bilinerek bu süreçlerin ona göre planlanması; öğretme-ölçme-denetleme işinin ciddiye alınması gerekir.

Dil, tek başına bir şey değildir. Bir kültür üretir ve taşır. Türkçe, yüksek bir kültür taşıyıcısı olursa ona göre rağbeti artacak ve bu rağbet sürekli olacaktır. Bu yüzden Üniversite sistemimizin Türkçe bilim üretilmesini ve öğretilmesini desteklemesi gerekir. Ne yazık ki, mevcut durum Türkçeyi değil, İngilizceyi desteklemektedir. Türkçe bilim üretme yollarını teşvik etmez ve geliştirmesek bırakın dünya dili olmayı, kendi ülkemizde bile dilimizi koruyamayabiliriz.

Kültürel zenginliğimizin Türkçe üzerinden taşınıp geliştirilmesi ve Dünya ile paylaşılması son derece önemlidir. Kültür Bakanlığımızın öncülüğünde bu alanda ciddi teşvikler geliştirilmelidir. Türk dizi ve filmlerinin yurt dışında yaptığı etki çok yönlüdür. Bu dizilerin yakın coğrafyamızda Türkçeyi canlandırdığına, daha uzakta ise Türkçe öğrenmeye olan ilgiyi artırdığına şahit oluyoruz. Bunun kalıcı olabilmesi birtakım uzun vadeli plan ve teşviklere bağlıdır.

Büyük Güç: Türk dünyası ve ortak Türk iletişim dili

Türkçenin gelecekte uluslararası bir dil olabilmesi için en önemli

Dünya Dili (mi) Türkçe

potansiyellerinden biri öteki Türk halklarıyla olan ilişkileridir. Bu yazının başında itibaren 'Türkçe' tabiri ile Türkiye'de kullanılan standart Türkçe kastedilmiştir. Bütün dünyada Kazakça, Özbekçe, Uygurca, Tatarca... gibi Türk dillerinden birini konuşan insan sayısı 180-200 milyon civarındadır. Türk dillerinin bu kollarını konuşanların, yakın coğrafyadakiler dışında, birbirlerini kolaylıkla anlayabildiği söylenemez. Aynı durum Arapça veya Çince için de geçerlidir. 10'a yakın ayrı Çin dili vardır ve karşılıklı anlaşılabilirlik oranları çok düşüktür. Yemen Arapçası ile Cezayir Arapçası veya Fas Arapçası ile Mısır Arapçası arasında da karşılıklı anlaşılabilirlik oranı çok düşüktür. Peki, nasıl oluyor da uluslararası dilbilimi literatüründe tek bir Arapçadan, tek bir Çince'den bahsedilebiliyor? Bu iki örnek dil için bahis konusu olan bunların ortak yazılı/sözlü biçimleridir. Yani bütün Arap halklarının birleştiren ortak bir standart Arapça (buna fusha da denir), bütün Çinlilerin ortaklaştığı kabul edilmiş ortak bir Çince (Mandarin Çincesi) bulunmaktadır.

Türk halkları ise 20. yüzyılın başına kadar getirebildikleri ve birbirleriyle yüksek oranda anlaşabilen iki standart Türkçe kolunu (Çağatayca ve Osmanlıca yahut Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi) kaybetmişler, şu veya bu şekilde ayrı ayrı, çoğu birbirini anlamayan 25'e yakın Türk dili ortaya çıkmıştır.

Durum böyle de olsa, siyasi, ticari ve kültürel yakınlaşma imkânlarıyla Türk halkları arasında ortak bir standart iletişim dili oluşturmak mümkündür. Bu ortak iletişim dili mevcut dilleri ortadan kaldırmak anlamına gelmiyor; ticaretin, diplomasinin ve kültürün gerekli gördüğü yerlerde ortak standardın kullanılmasını ifade ediyor. Bu yüzyıllık hayal gerçekleşmiş olsa, Türkçe de dünyanın önemli uluslararası dillerinden biri olabilir.

Bunun iki yolu var: Türk dillerinin dilbilgisel ortaklıklarına dayalı yapay bir dil icat etmek veya mevcut dillerden birini ortak iletişim dili olarak kabul edip geliştirmek.

Yapay bir Türk dili icat etmenin çok da elverişli, olabilir olduğunu düşünmüyorum. Böylesi bir dil, üretimi ve kullanıcısı olmayan bir tür Esperanto girişimi olarak kalacaktır. Doğru olan ise yüksek bir kullanıcı sayısına ve zengin bir üretime sahip Türk dillerinden birinin ortak iletişim dili olarak kullanılmasıdır.

Türkiye Türkçesi ortak iletişim dili olabilir mi?

Türkiye'de kullanılan Türkçe, 80 milyonun üzerinde konuşur sayısı ile en geniş kullanıcı Türk dilidir. Avrupa'da yaşayan

Türkler, Balkanlar, Irak, Suriye ve Kıbrıs'ta standart olarak Türkiye Türkçesini kullanan toplumlar hesaba katıldığında bu sayı 90 milyona yaklaşır. Türkçenin bu kolunun Azerbaycan diyalektine çok yakın olduğu ve kolayca anlaşılabilirdiği göz önüne alındığında Türkiye Türkçesinin doğal potansiyeli 120 milyon kullanıcıya yaklaşır.

Basılı kitap sayısı, internet üzerindeki veri kapasitesi, radyo ve televizyon yayınları, yurt dışında ve yurt içinde öğretilme kapasitesiyle Türkiye Türkçesi en etkili ve yaygın Türk dilidir. Türkiye Türkçesinin ortak Türk iletişim dili olarak geliştirilip kullanılması hem Türk halkları arasındaki siyasi, ticari ve kültürel yakınlığı, dayanışmayı artıracak, hem de Türkçenin uluslararası dil olma potansiyelini güçlendirecektir.

Tabii, hem Türk halkları arasında ortak dil olmak hem de zamanla dünya dili niteliğini kazanmak için Türk dilcilerinin, siyasi karar alma yetkisinde olanların, kültür üreticilerinin yapması gereken birçok iş vardır.

Türkçenin standartlarını, yazım ve söyleyiş kurallarını net olarak belirlemek; dil öğretiminde kullanılacak terminoloji teklaştirmek, söz varlığını diğer Türk dillerini de dikkate alacak şekilde geliştirmek; dünyanın farklı kültürel bölgelerine ve yeni teknolojilere uygun dil öğretme malzemesi geliştirmek dilcilerin görevleri arasındadır.

Türkçe bilim üretilmesini teşvik etmek, koşulsuz İngilizce hayranlığı yerine Türkçeyi desteklemek ve Türkçe için para harcamak, Türk Dil Kurumu, TÜBİTAK, Türksoy, Türk Akademisi, Türk Konseyi, Yunus Emre

Kültürel zenginliğimizin Türkçe üzerinden taşınıp geliştirilmesi ve Dünya ile paylaşılması son derece önemlidir. Kültür Bakanlığımızın öncülüğünde bu alanda ciddi teşvikler geliştirilmelidir. Türk dizi ve filimlerinin yurt dışında yaptığı etki çok yönlüdür. Bu dizilerin yakın coğrafyamızda Türkçeyi canlandırdığına, daha uzakta ise Türkçe öğrenmeye olan ilgiyi artırdığına şahit oluyoruz. Bunun kalıcı olabilmesi birtakım uzun vadeli plan ve teşviklere bağlıdır.

Enstitüsü, Maarif Vakfı gibi kurumlarımızın işbirliği ve ortak bir planlama içerisinde çalışmasını sağlamak siyasi kadroların görevidir.

Türkçe düşünmek, Türkçe konuşmak, Türkçe yazmak ise hepimizin görevidir.

Yunus Emre 700 sene önce hiç teorik tartışmalara girmeden, sadece sözünü Türkçe söyleyerek büyük bir iş başarmıştı. Bugün biz onu Türk halklarını birleştirici, dünyayı da kucaklayan bir dil seviyesine taşıyabiliriz.

**DILIN
ANLAMMI
ANLAMIN**

DILLI

Bahtiyar Aslan

Dilin bir Müslüman için birincil anlamının, Allah'ın insanla iletişim kurmak için dili tercih etmesi olduğunu söylemek mümkün hatta kaçınılmaz gözüküyor. Öyleyse bir Müslüman düşünüre düşen dilin anlamını kavradıktan sonra "anlamın dili"ni, mevcutsa korumak değilse inşa etmek olmalıdır. "Anlamın dili" ile tam olarak kastettiğim, aktarılması ya da korunması gereken bir anlamın mahfazasıdır.

Dil, harc-ı âlem bir ifadeyle söylemek gerekirse insanlar arasında iletişimi sağlayan bir vasıta. Bunu söylerken çoğunluklu dilin insanlar ve Allah arasındaki iletişimi sağlayan bir vasıta olduğu gerçeğini göz ardı ederiz. Gerçek şu ki, Allah insana dili bahşetmiş ve kendisi de insanla iletişimini dil üzerinden gerçekleştirmeyi tercih etmiştir. Meseleye sadece böyle bakmak bile dile bir kutsiyet atfetmeyi ve üzerine titizlenmeyi gerektirir. Öte yandan insanlık tarihine ve dolayısıyla dinler tarihine bakıldığında, sürecin sonuna yani son peygambere gelindiğinde dil üzerine bir düğümlenmenin gerçekleştiği görülecektir. Bu noktada son peygambere inananların yani Müslümanların dil ile ilgili düşünce üretme konusunda daha avantajlı olduğunu söylemek mümkün. Şöyle ki, her peygamber kendi devrinde geçer akçe olan meslek ya da marifetle gelmiş, mevcut meslek ya da marifet erbabına galebe çalacak bir mucize göstermiştir. Bunun sünnetullah olduğunu söylemek zannederim yanlış olmaz.

Son peygamber ise dil üzere gelmiştir. Bunun böyle olduğunu ve Kur'an'ın icaz yönünü her Müslüman bilir ve kabul

eder. Nitekim bu hususta çok sayıda akademik çalışma da yapılmıştır. Son peygamberin ve son kitabın dil üzere gelmesi Allah'ın dinini dil üzerinden tamamladığının da işaretidir. Allah'ın dinini tamamladığını söylemesi, Hz. Âdem'den beri tekâmül eden tek bir din olduğuna işaret eder elbette. Bizi burada ilgilendiren konumuz gereği tekâmül olgusudur. Bu tekâmülün gelip dayandığı yerin dil olması son derece anlamlıdır. Bu, aslında bir bakıma Allah'ın insanlarla iletişim aracı olarak en başta neden dili seçtiğinin de önemli bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bunun bir anlamı da insanın tekâmülünün de dil üzerinden daha doğrusu dilin özel kullanımı olan söz/ kelâm üzerinden olacağıdır. Sözün kısası, kemal ile kelâm arasında insan için görülmesi, fark edilmesi gereken kutsal bir bağ vardır. Tekrar bütün bu söylediklerimin başındaki iddiaya dönüyorum; Kur'an'ı ve son peygamberi kabul eden Müslümanların reddedenlere nazaran inançları gereği dil ile böyle bir kutsal bağ kurma imkânları hatta zorunlulukları vardır. Müslümanların dil hakkında düşünmeyle ilgili avantajları onların inançlarıdır.

Dilin Anlamı - Anlamın Dili

Bütün bunların sonunda dilin bir Müslüman için birincil anlamının, Allah'ın insanla iletişim kurmak için dili tercih etmesi olduğunu söylemek mümkün hatta kaçınılmaz gözüküyor. Öyleyse bir Müslüman düşünüre düşen dilin anlamını kavradıktan sonra "anlamın dili"ni, mevcutsa korumak değilse inşa etmek olmalıdır. "Anlamın dili" ile tam olarak kastettiğim, aktarılması ya da korunması gereken bir anlamın mahfazasıdır. Anlamın

Son peygamber ise dil üzere gelmiştir. Bunun böyle olduğunu ve Kur'an'ın icaz yönünü her Müslüman bilir ve kabul eder. Nitekim bu hususta çok sayıda akademik çalışma da yapılmıştır. Son peygamberin ve son kitabın dil üzere gelmesi Allah'ın dinini dil üzerinden tamamladığının da işaretidir.

tek mahfazası şüphesiz dildir. Öyleyse bu mahfazanın da korunması, kırılıp dökülmesine müsaade edilmemesi, varsa çatlaklarının onarılması gerekmektedir. Aksi halde ortada, konuşulan fakat aktarılması gereken anlamı taşıyamayan bir dil kalır. Bu da dil üzerinden tekâmülünü gerçekleştirmesi gereken insanı papağan derekesine düşürür.

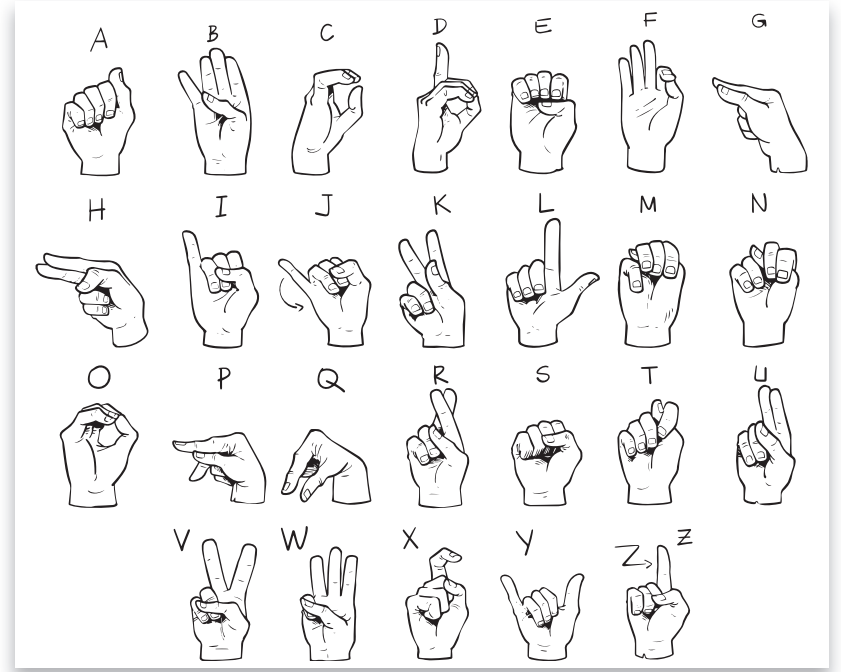
Dilimizin Anlamı ve Medya

"Anlamın dili", kutsalla hiç değilse metafizikle temasla mümkündür. Türkçenin tarihsel serüveni bu hükmü doğrulayan bir süreçtir. Sürecin detaylarını dil tarihçilerine bırakarak Türkçenin çözülmesine yani "anlamın dili" olmaktan uzaklaşmasına yoğunlaşmak istiyorum. Türkçeye müdahalenin çeşitli gerekçelerle Tanzimat Döneminde başladığı malumdur. Ancak mesele bir şekilde gelip dilin toplumsallaşmasına yani bir anlamda politikleşmesine dayanır. Modern dünyanın kurallarından biridir bilginin ve dilin demokratikleşmesi. "Osmanlı toplumunun bunun dışında kalabilmesi mümkün müydü?" sorusuna "evet" diyebilmek çok kolay gözüküyor. Nitekim kalamamıştır da. Konumuz açısından önemli olansa söz konusu demokratikleşmenin medya üzerinden –ki son derece doğaldır– (gazete dili meselesini hatırlayalım) gerçekleştiriliyor olmasıdır. Tanzimat'ın ilk üçlüsü (Şinasi, Ziya Paşa ve Namık Kemal) herkesin anlayabileceği bir gazete diline ihtiyaç olduğunu söylüyor, Ahmet Mithat Efendi de bu söyleme katılıyordu. Dilin demokratikleşmesi ya da medyatikleşmesi süreci böylece başlamış oluyordu. Jacques Ellul, dilin medyatikleşmesinin aynı zamanda tahrif edilmesi anlamına geldiğini, iletişim araçlarının düşünmeyi teşvik etmekten çok, zihni şaşkına çevirmeye yaradığını ve böylece insanı meşgul etmek gibi bir işlevi yerine getirdiğini iddia eder. (Yazarın, Sözün Düşüşü adlı eserine bakılabilir). Şüphesiz televizyon ve internet düşünüldüğünde iletişim araçlarının bu anlamda en masumu gazetedir. Tanzimat Dönemi gazeteleri ise hayli hayli

masumdur. Yine de iletişimin kutsal yanı demokratikleşmeyle –ki sekülerleşmeyle aynı süreçtir- erozyona uğramaya başlamış demektir. Türkçenin, anlamın dili olma gerçeği de Tanzimat’la birlikte aşınmaya başlamıştır. Modernleşmenin Türkçedeki tezahürünü şüphesiz başka dillerde ve başka şekillerde de gözlemlemek mümkündür. Zira medyanın dildeki tahrihi başka diller için de geçerlidir. Farklı dilleri konuşan düşünürlerin bu meyanda feryatları bize kadar ulaşıyor. Bütün bunlar modernleşmenin dil üzerindeki etkisinin, başka bir söyleyişle modernleşmenin dilde tezahür eden veçhesinin hiç de masum bir yanı olmadığını gösteriyor. İnsanın kutsalla ilişkisini kesmeye odaklanan, kutsalı tamamıyla yok sayan modernizm, bilinçli ya da bilinçsiz bireyler eliyle Türkçe üzerinde bu tür bir ameliye gerçekleştirmiştir. Nâmık Kemal ve diğerlerinin ebeveyniyle çatışma yaşayan bir ergen tavrıyla klasik edebiyata açtıkları savaşın içinde, gerisinde daha sonra “dilde tasfiyecilik”e dönüşecek olan bir kutsaldan arındırma niyetinin de var olduğunu düşünmemek için hiçbir sebepimiz yok. Türkçenin, Hoca Ahmed Yesevi ile başlayıp Yunus Emre ile, Fuzuli ile, Şeyh Galip ile devam eden “anlamın dili” olma süreci kısacası Tanzimat’la birlikte ters çevrilmiştir. Yani anlamın mahfazası bilinçli ya da bilinçsiz olarak çatlatılmış, yıpratılmıştır.

Anlam ve İmajlar

Dile yapılan suni müdahaleler, dilin tarihsel ve mitik yanını aşındırmak, kelimeler vasıtasıyla tekrarlanan ve kuşaktan kuşağa aktarılan bir bilince suikastta bulunmak demektir. Çünkü dil, kelimeler vasıtasıyla

tarihin birikimini aktüel zamana taşır. “Devletli sultanım” ile “sayın başbakanım” arasındaki anlam ve çağrışım farkı –her ikisi de devletin yöneticisini işaret etmesine rağmen- dilin tarihsel yönüyle ilgilidir. Kelimeler, bir zaman diliminin yaşama biçimine, siyaset anlayışına, hiyerarşisine kısacası bilincine tekabül eder. Bilinç, kelimeler vasıtasıyla tarihle, zamanla, an ile ilişki kurar. İmajlar ise kelimeleri yürürlükten kaldırarak bir tür bilinç felcine sebep olurlar. Medyanın tabiatı görselliktir.

Çağımızın insanı yine medya tarafından sadece görsellik üzerinden iletişim sağlanabileceğine ikna edilmiş gözüküyor. Meseleye böyle bakınca Allah’ın iletişim için tercih etmediği bir olguyu, iletişim için tercih ettiğine, yani dile üstün kılmanın anlamı da derinleşiyor. Böylece dile hak ettiği değeri vermeyen insanın Allah’ı da

Dilin Anlamı - Anlamın Dili

değersizleştirdiği(!) daha doğrusu Allah'a da gereken değeri vermekten uzaklaştığı gerçeği gelip dikiliyor karşımıza. Medyanın kullandığı görsel dili modernizmin neden körüklediği sanırım böyle bakınca daha iyi anlaşılıyor. Sadece bu örnek bile “anlamın dili”nin imajlar tarafından istila edildiğini, dilin ilâhî olanla kurduğu ilişkinin yerine imajın anlamı örten, tekilleştiren, kısırlaştıran, felç eden boyutunun yerleştiğini gösterir. Bu da zamanla dili konuşanlarda dilin yetersizliğine dair bir hissin oluşmasına sebep olur. Bu yüzden de Türkçenin bilim dili olmadığı yönündeki söylemlerin hem bir sonuç, hem de belli bir amaç içeren bir söylem olduğunu görmek zorundayız. Böylece sadece bir dil olarak Türkçe değil, anlamın dili olan Türkçe yürürlükten kaldırılacak, gözden düşürülecektir. Bunun hiç de iyi niyetli bir söylem olmadığını, hatta doğrudan ideolojik bir hedefi olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Belki de bunu söylemek bir ödevdir.

Kanaatimce imajların mutlaka bir ideolojik yanları ve hedefleri vardır. Bir imajın toplumsallaştırılması hatta evrenselleştirilmesi için verilen çabalara bakınca bile bunun başka türlü olamayacağını düşünmek kaçınılmaz oluyor. Hollywood sinemasının oluşturmaya çalıştığı ve başardığı imajlara dikkat edersek ileri sürdüğüm tezin haklılık payını arttığı görülecektir. Öte yandan bu imajların, (toplamı güçlü bir Amerika imajına ayrıca hizmet etmektedir) Türkiye'nin kritik dönemlerinde, ihtilâl süreçlerinde, askeri yönetimler sırasında (Dallas dizisi için söz konusu olduğu gibi) yürürlüğe sokulmasının da anlamı her şeyden evvel ideolojiktir ve hatta daha fazlasıdır. Bütün bu imajlar, irademiz dışında

bilincimizi işgal ettiler. “Eğitimde görselliğin öneminin vurgulanması, öğrenmenin dili destekleyen(!) farklı enstrümanlarla birlikte (en çok da imajlarla) daha kolaylaştığı ve kalıcı olduğu tezleri gerçekten masum tezler midir?” diye sormak, hiç değilse sessizce sorgulamak (çünkü sesimizi yükseltirsek mutlaka ayıplanacağız) yahut ayıplanmayı göze alarak haykırmak bir “dil müdafaası” olabilir. Yeşilçam'ın dayattığı çirkin, hâris, pis, alçak, paragöz imam imajından zihnimizi/bilincimizi temizlemek kolay olmuyor. Yahut beyazperdenin dayattığı bir Hz. Hamza, bir Bilâl-i Habeşî imajından (Çağrı filmini kastettiğim aşikârdır) kurtulup ne zaman bu sevdiklerimizin özgün hatta öznel imajıyla buluşacağız? Bütün bunlar bilinç kirliliği, istilası değilse nedir? Ve bütün bunlar “anlamın dili”ne yönelik bir suikast değil midir? “Ben kulumun hakkımdaki zannı gibiyim” düsturunda gizli olan öznellik, bireysellik nerede kalacak? Görmediğine inanmamayı salık veren modernizmin büyük bir gürültüyle piyasaya sürdüğü “birey” bu mudur? Anlamın dili olma özelliğini kaybetmiş bir dille hangi kulun Allah'a dair zannı öznel olabilecektir? Daha ötesi bu zan kanalları açık kalabilecek midir?

Sonuçtan Hemen Önce

İmajların istilası ve medyanın dili tahrifi neticesinde bugün orta eğitim düzeyinde gençlerin kelime kadrosunun büyük bir hızla daraldığı gözleniyor. Özel iletişimlerini daha çok emojiyle yürüten, her insanda farklı tezahür etmesi gereken aşk ya da sevgiyi tek bir emojiye hapseden bir neslin Allah'la ilgili zanları nasıl olacaktır? Türkçenin meselelerine buradan baktığımızda

sorumluluğumuzun ne kadar büyük olduğunu net bir biçimde görebiliriz. Hollywood'un ürettiği imajlar yahut kaynağı belli olmayan emojiler (kaynak aslında milli kültürleri hedef alanlardır) tarafından kuşatılan nesiller, milli kültürlerinden ve kültüre ait değer ve söylemlerden büyük bir hızla uzaklaştırılmaktadır. Bu istilaya maruz kalan bireylerin(!) –elbette birey olamayacaklardır- birer milli ya da bireysel kimliği maalesef olmayacaktır. Öyleyse eğitim-öğretimle imaj ilişkisini yeniden düşünmek ve doğru kurgulamak gerekir. İmajlar, dilin alanını istila ediyorsa eğitim amacından uzaklaşıyor demektir. Ya da bizim bilmediğimiz(!) bir amaç vardır. Kısacası imajların hakikatin yerini almasına müsaade etmek, (Allah söz konusu olduğunda onu aslında tek bir kulun tek bir zannına hapsedmek ve bunu bütün kullara dayatmak) modern bir tavidir ve hiç de demokratik, hiç de ferdiyetçi değildir. Bunları şimdilik modernizmin çelişkileri hanesine kaydetmekle yetinelim.

Sonuç Yerine: Dil-Söz ve Türkçe

Saussure'ün dil-söz ayrımı, aslında dilimizde “dil” ve “söz” kelimesinin ayrı ayrı bulunması itibariyle zaten var olan ve farkında olunan bir ayrımdır. Keza Arapçada da aynı şekilde “lisan” ve “kelâm” kelimeleri bulunmaktadır. Bunu sadece bir farkındalığa işaret etmek için zikrettim. İmajların ve emojilerin hâkim olduğu/kılındığı bir ortamda dil-söz farkı ortadan kalkacaktır. Çünkü imajlar tek anlamlıdır. Söz ise bireyseldir ve söyleyen kişinin hakikati kavrayışıyla doğrudan ilgilidir. İmajların hâkimiyetine göz yumarsak,

Kelimeler, bir zaman diliminin yaşama biçimine, siyaset anlayışına, hiyerarşisine kısacası bilincine tekabül eder. Bilinç, kelimeler vasıtasıyla tarihle, zamanla, an ile ilişki kurar. İmajlar ise kelimeleri yürürlükten kaldırarak bir tür bilinç felcine sebep olurlar.

hakikatin yerine modernizmin tarif ettiği gerçeklik yerleştirilecektir. Hakikat, gerçek ve gerçeklik birbirinden farklı kavramlardır.

“Söz”ün yürürlükten kalktığı durumlarda ne düşünce üretmek mümkün olur, ne de kulun Allah hakkında bir zannı söz konusu olabilir. Türkçenin Tanzimat’tan beri yaşadığı serüveni, uğradığı suikastları bu anlamda yeniden düşünmek gerekiyor. “Türkçenin “anlam dili” olmaktan uzaklaştırılmasına yönelik çabalar, Türkleri tarih sahnesinde görmek istemeyen Batılıların amaçlarına hizmet etmektedir” demek maksadını aşan bir ifade olmayacaktır. Tekrar Tanzimat Dönemi’ne, yani Türklerin tarih sahnesinden silinmesi programının yürürlüğe sokulduğu yıllara vurgu yapmak isterim. Dile müdahalenin aynı tarihlerde başlaması yeterince anlamlıdır.

Bütün bunlar bana, Türkçenin “anlamın dili” oluşu meselesine eğilmeyi, bunun için de tarihsel metinlerle yeniden ilişki kurmayı salık veriyor. Böylece belki düşüncenin köklerini de başka yerlerde aramaktan vazgeçebiliriz.

DİLL

VIA

TAN

DIR

Ekrem Erdem

Dünyada söz sahibi olmak isteyen bir milletin öncelikle kendi dilini geliştirip zenginleştirmesi gerekir. Unutmayalım! Güçlü medeniyetler güçlü dillerle inşa edilebilir. Yüksek bir kültür seviyesine erişebilmek için, yüksek seviyede bir kültür diline sahip olmak gerekir.

Devletleri kuran ve yaşatan temel varlık millettir, ancak, milletlere can veren ve ruh kazandıran temel güç de dildir. Bir milletin fertleri arasındaki duygu ve düşünce birliği ortak bir dile sağlanabilir. Toplumlar, millet olmayı ortak bir dile sahip olmakla elde eder ve millî varlıklarını da kendi dilleri ve kültürleri ile koruyabilirler.

Kültür bir milletin yaşayış ve düşünüş tarzı, bir milleti diğer milletlerden ayıran hayat felsefesidir. Kişinin davranışlarını yönlendirerek toplumsal düzeni sağlar; topluma kimlik kazandırır ve toplum fertlerini birbirine kenetler. Toplumun dini, tarihi, edebiyatı, sanatı, duygu ve düşünceleri, felsefesi, müziği, ahlak kuralları, yeme-içme, giyim-kuşam, gelenek ve görenek gibi bütün kültür değerleri dil ile hayat bulur. Kültür, insanların dilleri ile ifade ettiği yazılı, sözlü her şeydir. Kültürün ana unsuru dildir. Dil olmadan öteki unsurların meydana gelmesi mümkün değildir.

Diline gereken önemi vermeyen toplumlar kültürlerini kayb ettikleri gibi, kültürüne sahip olmayan milletlerin dilleri de dinamikliğini ve

işlerliğini kaybeder. Dil üstünlüğü, kültür üstünlüğü; dil zayıflığı, kültür zayıflığı demektir. Güçlü kültürler güçlü dillerle inşa edilebilir. Yüksek bir kültür seviyesine erişebilmek için yüksek seviyede bir kültür diline sahip olmak gerekir. Dilini geliştirip zenginleştiremeyen, yabancı dillerin istilasından koruyamayan milletler ne millî bir kültür oluşturabilirler ne de oluşmuş kültürlerini koruyabilirler.

Dil Savaşları

Büyük Ortadoğu Projesi'nin (BOP) mimarı Samuel Huntington, "21. asırdayız. Tarih, ideolojiler savaşı yerine medeniyetler savaşına göre yazılacak. Bu savaşta en etkili silah, din ve dil olacaktır" ifadesiyle günümüzde yapılan saldırılara açıklık getirmektedir

Bugün dilimizin durumunu ve hangi tehlikelerle karşı karşıya bulunduğunu daha iyi anlamak için dil bilimci David Crystal'ın Dillerin Katli kitabında yazdıklarına bakmakta yarar var. Crystal'a göre diller üç aşamada yok edilmektedir.

Dil Vatandır

“1. Aşamada yabancı hâkim güç, kendi dilinin konuşulması için ağır baskılar yapıyor. Yukarıdan aşağıya teşvikler uyguluyor, yasalar çıkartılıyor; aşağıdan yukarıya doğru ise halkta yabancı dil konusunda özenti yaratılıyor.

2. Aşamada ise çift dilli dönem yaşanıyor. Milli dilin yaşam alanı daralıyor. Eğitim her düzeyde yabancı dille yapılıyor. Her kesimden kişiler ise işi gücü bırakıp yabancı dil öğrenme yokuşuna sürülüyor. Hiç gereği olmayan yerlerde bile herkes, yabancı dil sınavına girmek zorunda bırakılıyor.

3. Aşamada gençler, artık yabancı dilin gücünü milli dilden daha iyi biliyorlar. Eski dili kullanmaktan utanır oluyorlar. Velilerle çocuklar kendi dillerinde konuşamaz hale geliyorlar. Çocuklar, velilerini eski dili biliyor diye geri kafalı yaftasıyla küçümsüyor. Bir nesil sonra, hatta on yıl gibi kısa bir zaman sonra çift dillilik de kalmıyor. Böylece milli dilin yerini yabancı dil alıyor.”

Günümüzde tahribat kurumsallaştırıldı. Dil tahrifatını içselleştirdik, her birimiz tahrifatın gönüllü elamanları haline geldi. Milletçe yabancı kelimesiz bir tek cümle kuramıyoruz. Türkçe kelimeleri bile yabancı dil kurallarına göre yazar ve okur olduk. Bugün, bilerek veya bilmeyerek günlük konuşmalarımızda; “uyum” yerine “adapte”, “çaba/gayret” yerine “efor”, “büyük” yerine “makro”, “küçük” yerine “mikro”, “torba” yerine “poşet” ve benzeri pek çok kelimeyi kullanmamız sıradanlaştı. “Evet”in yerini “yes”ler ve “okey”ler alırken, vedalaşmalarımızı da “bye bye”larla yapar olduk. “Durak” yerine “Do-Rock” ve “Paşa” yerine “Pasha” gibi Türkçe veya Türkçeleşmiş kelimeleri yabancı dil kurallarına göre yazar olduk.

Dil ve Kültür Politikası

Dünyada söz sahibi olmak isteyen bir milletin öncelikle kendi dilini geliştirip zenginleştirmesi gerekir. Unutmayalım! Güçlü medeniyetler güçlü dillerle inşa edilebilir. Yüksek bir kültür seviyesine erişebilmek için, yüksek seviyede bir kültür diline sahip olmak gerekir. Bunun için Türkçenin yabancı dillerinin baskısından kurtarılarak, bağımsız ve güçlü bir dil olarak varlığını sürdürebilmesi için, hayatımızın her alanını kuşatan bir “Millî Bir Dil ve Kültür Politikası”na ihtiyacımız var. Bu politikaya Konfüçyüs’ün dediği gibi önce kültürün ana unsuru olan dille başlamak gerekir.

Bir ülkeyi idare etmeye çağrılıydınız ilk iş olarak ne yapardınız? diye sorulduğunda, Konfüçyüs:

“İşe dil ile başlar, önce dili düzeltirdim. Dil düzgün olmazsa kelimeler düşünceyi düzgün anlatamaz. Düşünceler iyi anlatılmazsa, yapılması gereken şeyler iyi yapılmaz. Gereken yapılmazsa ahlak ve kültür bozulur. Ahlak ve kültür bozulursa adalet yolunu şaşırır. Adalet yanlış yola saparsa halk güçsüzlük ve şaşkınlık içine düşer. Ne yapacağını, işin nereye varacağını bilmez. Bu sebeple söylenen sözü doğru söylemeli. Hiçbir şey dil kadar mühim değildir.”

Türkçe Eğitim ve Öğretimi

Aliya, İslam Deklarasyonu isimli eserinde, her gün daha fazla kanuna ihtiyaç duyan toplumların bir bozuluşla karşı karşıya kaldığını ve toplumu yeniden doğurtmak,

bir başka deyişle oluşa/olmaya yol almak için kanun düzenlemelerini bir kenara bırakıp insan yetiştirmeye odaklanılması gerektiğini söyler.

Türkçenin karşı karşıya bulunduğu sorunların önüne ancak doğru bir eğitim sistemi ile geçilebilir. Bugün ülkemizde Batı kökenli yanlış eğitim projeleri zihnimizdeki ve anlam dünyamızdaki çelişki ve ikircikliği artırmakta, dilimizi yozlaştırmakta, kimlik ve kişiliğimizi aşındırmaktadır. Batı uygarlığı karşısında ciddi bir medeniyet sarsıntısı geçiren Türkiye’nin yeni bir eğitim ve okul teorisi geliştirmesi, okulu yeniden kurması, milli ve özgün modeller geliştirmesi gerekmektedir. Bunun için Türkçe eğitim ve öğretimi için dünyadaki en iyi uygulamalar örnek alınmalı, okul öncesi eğitimden yükseköğretime kadar gençlere doğru bir dil eğitimi verilmelidir. Batı hayranlığı, Tanzimat’la başlayan Cumhuriyetimizin kuruluşu ile hayata geçirilen Batılaşma politikaları ile aydınlarımızın karakteri haline geldi.

Sonuçta halkına tepeden bakan, millî ve yerli olan her şeyden rahatsızlık duyan, en kritik milli meseleler de bile ülke düşmanlarıyla aynı dili kullanmaktan çekinmeyen, ülke yararına olan birçok hizmete karşı tavır alan bir sömürge aydını tipi ile karşı karşıyayız. Bunun ilacı medeniyetimizin değerleri ile uyumlu dünyaya açık yerli ve milli bir eğitim sistemidir.

Osmanlı Türkçesi de Türk Dili ve Edebiyatı dersi içerisinde ortaöğretimin her kademesinde mecburi ders olarak okutulmalıdır. Bu meselenin, siyasi bir mesele olarak değil; kültür ve

Dil Vatandır

medeniyetimizle ilişki kurmanın gereği olarak değerlendirilmeli ve aydın/münevver olmanın gereği olarak görülmelidir. Tarih ve kültürünü kendi dilinde okuyamayan entelektüel olamaz. Dünyanın hiçbir ülkesi kendi dilinden, diline sadeleştirme adı altında tercüme yapmaz. İstiklal Marşı'mızı, Mustafa Kemal'in Nutuk'unu, Şinasî'yi, Ahmet Mithat'ı, Namık Kemal'i, Reşat Nuri'yi, Refik Halit'i, Mehmet Âkif'i, Yakup Kadri'yi, Halide Edip'i ve bu coğrafyanın daha yüzlerce yazarını tercüme-sadeleştirme ile okuyup-anlamaya çalışıyoruz. Kemal Tahir, Necip Fazıl, Falih Rıfkı sadeleştirilmeden anlaşılmamaktadır.

Öğretmen Yetiştirme

Eğitimin en önemli ve etkin unsuru öğretmendir. Nurettin Topçu'nun ifadesiyle; medeniyetler muallimlerle kurulabilir. Bunun için acil olarak öğretmen yetiştirme sistemi yeni baştan ele alınmalı, öncelikle nasıl bir öğretmen yetiştirmek istendiğinin, öğretmenlerden ne beklendiğinin belirlenmesi gerekmektedir. Topluma dil şuuru ve duyarlılığı kazandırmada en önemli görev Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenleri ile sınıf öğretmenleri başta olmak üzere tüm öğretmenlere düşmektedir. Öncelikle öğretmenler dil şuuru ve duyarlılığı ile yetiştirilmelidir. Öğretmenlerin yetiştirilmesine özel önem verilmeli, meslek liseleri çerçevesinde öğretmen liseleri yeniden açılmalı, öğretmen yetiştiren Eğitim Fakülteleri yeniden ele alınmalı; tüm eğitim kademelerinin müfredatı gözden geçirilmelidir.

Yabancı Dille Eğitim

Türkçenin bozulma ve yabancılaşmasının önemli sebeplerinden biri de yabancı dille yapılan eğitimidir. Günümüzde "eğitim dili" ile "İngilizce öğretimi" birbirine karıştırılmakta, birçok ebeveyn çocuğunu eğitim dili İngilizce olan bir okula göndererek hem eğitimini yapar hem de İngilizce öğrenir diye düşünüyor. Maalesef bu ve buna benzer yanlış algılardan beslenen taleple, eğitim dili İngilizce olan okul sayısı her geçen gün artmaktadır. Buna "dur" denilmezse yakın bir gelecekte çocuklarımızın İngilizceyi anadili olarak öğrenmelerini ve bir İngiliz gibi İngilizce konuşmalarını sağlamak için Türkçenin yasaklandığı anaokulları ile karşılaşsak şaşırılmamız gerekir.

Çocuklarımızı yanlış bir algının kurbanı ediyor, onların hayatını karartıyoruz. Çünkü dil bilimcilerine göre bir insan en iyi kendi dilinde düşünebildiği gibi, verimliliğini ve yaratıcılığını da kendi dilinde gösterebilir. Dünya Bankası tarafından yaptırılan ana dili ile yabancı dilin eğitim dili olarak kullanılmasını konu alan araştırmaya göre de (Dutcher & Tucker, 2015) ana dilde eğitimin daha doğru olduğudur.

Yabancı dille öğretim müstemleke zihniyetinin bir ürünüdür. Nitekim bu uygulama önce Batılı ülkelerin açtığı okullarda başlamış, daha sonra diğer okullara yayılmıştır. Bunun için yapılması gereken şey, yabancı dil öğretimi ile yabancı dille eğitimi birbirinden ayrılmalı ve yabancı dille eğitime son verilmelidir. Eğitim dili mutlaka Türkçe olmalıdır.

Yabancı Dil Öğretimi

Ülkeler arası ilişkilerin bu kadar yaygınlaştığı, ülke sınırlarının anlamsızlaştığı, dünyanın küçük bir köy haline geldiği günümüzde en az bir yabancı dili iyi derecede bilmenin önemi tartışılmaz. Bunun idrakinde olan ana babalar, çocuklarının İngilizce öğrenmesi için bütün imkânlarını seferber etmekte, okulların yanında çocuklarını kurslara göndermekte, özel dersler aldırarak, yurt dışına göndermekte. Bu kadar fedakârlığa ve çabaya rağmen istenen başarı sağlanamamaktadır. Başarısızlığın sebebi yabancı dil eğitime temel olacak kadar ana dil bilgi ve becerisine sahip olmamakta aranmalıdır. Gençlerimizin yabancı dil eğitiminde başarılı olmaları için yabancı öğretimden önce Türkçe dil eğitimine ortaöğretimin her kademesinde öncelikli olarak yer verilerek yabancı dil öğreniminde istenen başarı sağlanabilir.

Başarısızlığın başka bir sebebi de kendi dil yapımıza uygun yabancı dil öğretim metotlarımızın olmamasıdır. Bunun için Türklere uygun yabancı dil öğretim metotları ile yabancılara Türkçe öğretim metotları da geliştirilebilir.

Yanlı eğitim politikaları yüzünden yabancı dil, özellikle de İngilizce öğretiminde ciddi bir zaman ve kaynak israfı söz konusu. Çocuklarımızın en verimli zamanları çalınmakta, kaynaklar çarçur edilmektedir. Büyük bir sektöre dönen İngilizce dil öğretimi bugün bir sömürü aracına dönüşmüş durumdadır. İngilizce ders kitapları halkın deyimi ile ateş pahası. Bunun önüne mutlaka geçilmelidir.

Yine millî kültürümüzün erozyonunun sebeplerinden biri de yabancı dil eğitim ve öğretimindeki kontrolsüzlüktür. Yabancı dil eğitiminin içeriğine de hâkim olunamadığından, değerlerimizi değersizleştiren ve batının değerlerini dayatan bir yaklaşımla karşı karşıya bulunuyoruz. Bunun için yabancı eğitim ve öğretimi yeni baştan ele alınabilir.

Bilim Dili

Bir dilin büyüklüğünün önemli göstergelerinden biri de o dilin ilim dili olma niteliğine sahip olup olmamasıdır. 11. yüzyılda yazılan siyaset biliminin ilk örneklerinden biri sayılan Yusuf Has Hacıpaşa'nın Kutadgu Bilig adlı eseri Türkçenin güçlü bir bilim dili olduğunu gösterir. Daha 1072'de Kaşgarlı Mahmud tarafından yazılan Divânü Lugâti't-Türk'te kelime sayısı 8624 iken aynı döneme ait Latince-İngilizce sözlükte bulunan kelime sayısı sadece 3000'dir. 14. yüzyıl sonunda ve 15. yüzyıl başında yaşayan Celâlüddin Hızır'ın (Hacı Paşa) eseri Müntehâb-ı Şifa ise Anadolu'da yazılmış ilk Türkçe tıp kitaplarından biridir. Örneklerini çoğaltabileceğimiz bu eserlerden de anlaşılacağı gibi Türkçe, tarihin çeşitli dönemlerinde, çeşitli bilim dallarında eser verilen güçlü bir bilim dilidir. Bugün ise sadeleştirme ve arılaşma bahaneleriyle kısırlaştırılan ve Batı dillerine karşı savunmasız hale getirilen dilimiz, "bu dil ile ilim yapılamaz" gerekçesiyle üniversitelerimizden kovulma noktasına getirilmiştir. İlim insanları tarafından ihtiyaç duyulan kelimeler mutlaka ya türetilmeli ya da yabancı kelimeler Türkçeleştirilmelidir. Üniversitelerimizde Türkçenin eğitim dili

Dil Vatandır

olmasının yanında, bütün tezlerin Türkçe yapılması ve Türkçenin bilim dili olarak gelişmesinin önündeki bütün engeller de kaldırılmalıdır.

Bilişim Dili

Acil olarak ele alınması gereken konulardan biri de bilişim dilidir. Günümüzde bilişim teknolojisindeki hızlı gelişmelere bağlı olarak bilişim dilindeki yabancılaşma dilimiz için önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilişimde kullanılan yabancı kökenli kelime ve terimler dilimize tam olarak yerleşmeden Türk Dil Kurumu ve bilişim sektörünün iş birliğiyle, yabancı kelimelerin Türkçe karşılıkları türetilerek kullanımı teşvik edilmeli. Bilişim dilinin Türkçeleştirilmesi ile bilişim teknolojisi hem daha verimli kullanılır hale gelecektir, hem de yeni neslin bu alandaki üretim ve geliştirme becerisi artacaktır.

Sosyal medyanın da aynı hassasiyetle ele alınarak dilimize daha fazla zarar vermesinin önüne geçilmelidir. Sosyal medyada kullanılan kısaltmalar ya TDK tarafından belirlenmeli ya da bir yazılım programı ile otomatikman tamamlanır hale getirilmelidir.

Türk Dil Kurumu

Türk Dil Kurumu daha aktif bir yapıya kavuşturulmalı, gerekirse TDK, akademik bir kurum haline getirilmelidir. Türk Dil Kurumu, yabancı kelimeler dilimize tam olarak yerleşmeden, Türkçe karşılıklarını türeterek kullanıma sunmalı ve bu alanda

bir boşluğa mahal bırakılmamalıdır. Yabancı kelime kullanan kurum ve kuruluşlar TDK tarafından uyarılarak, Türkçe kelime kullanmaları sağlanabilir. Yine ihtiyaç duyulan yeni kelimeler Türk Dil Kurumu tarafından türetilmelidir.

Türkiye Uzay Ajansının tanıtım toplantısında Cumhurbaşkanımızın Astronot Türkçe karşılık bulunması talimatı, ihtiyaç hissedilen yeni kelimelerin Türkçeye kazandırılmasında temel ilke olmalıdır.

Yerli Kovid-19 aşısının adı da Türk aşısı anlamına gelen Türk'ün İngilizce söylenişi "Turk" ile aşının İngilizcesi olan "vaccine" kelimesinin kısaltılmasından birleştirilerek türetilmiş "Turkovac" değil de Türkçe bir kelime olabilirdi. Hangi saikle böyle bir isim verildi bilemiyorum. Ama hiç olmazsa son yıllarda aldığımız yabancı kelimeler gibi İngilizce yazıp Türkçe seslendirmek yerine Cumhurbaşkanımız tarafından ifa edildiği şekliyle (Bu konuda benim şahsen gönlümden geçen şu olabilir: hem ülkemizin tamamında dil noktasında kolaylık açısından; "Türkovak".) "Türkovak" olarak yazılıp Türkçe olarak seslendirilmesi daha doğru olur.

Maalesef Korona salgınında da pandemi, epidemi, pik, semptom, immün, droplet ve pnömi gibi birçok yabancı kelime ki bazılarının Türkçede de çok yaygın olarak kullanılan karşılıkları olmasına rağmen en ufak millî bir hassasiyet gösterilmeden Türkçeye virüs gibi sokuldu. Zirve varken pik, belirti varken semptom, bağışıklık varken immün ve zatüre varken pnömi demenin bir izahı var mı? Pandemi yerine küresel salgın, epidemi yerine salgın, kullanılabilirdi. Hala da kullanılabilir.

Kültür bir milletin yaşayış ve düşünüş tarzı, bir milleti diğer milletlerden ayıran hayat felsefesidir. Kişinin davranışlarını yönlendirerek toplumsal düzeni sağlar; topluma kimlik kazandırır ve toplum fertlerini birbirine kenetler. Kültür, insanların dilleri ile ifade ettiği yazılı, sözlü her şeydir. Kültürün ana unsuru dildir. Dil olmadan öteki unsurların meydana gelmesi mümkün değildir.

Aynı şekilde deniz salyası varken müsilaj kelimesinin kullanılması da yanlış. Bu yanlışlıklardan en kısa zamanda dönülmelidir.

Sözlük

İmlâ kuralları güncellenmeli ve Türk Dil Kurumu sözlüğü, güncellenen imlâ kurallarına uygun olarak gözden geçirilmeli, sektör terimleri sözlüklerinin yanında Türkçe Etimolojik Sözlüğü de hazırlanmalıdır.

Tabelalar ve Yön levhaları

Dildeki yabancılaşma ve yozlaşmanın en yoğun yaşandığı alanların başında tabela kirliliği gelmektedir. Dilimize karşı kayıtsızlık ve özentî, maalesef iş adamlarımızı ve esnafımızı da etkilediğinden üretilen mal ve ürünlerin isimlerinde,

ticari unvan ve adlarda yabancılaşma süratle artmaktadır. Bugün cadde ve sokaklarımız yabancı kelimelerin işgali altında, şehirlerimizin cadde ve sokaklarında nerdeyse Türkçe tabela kalmadı, özellikle de büyük ve gösterişli binaların, alışveriş ve eğlence merkezlerinin, sitelerin, hastanelerin tamamına yakınının tabelasında “Tavır (tower), pilaza (plaza), sentır (center), rezidans (residence), arena hospitil (hospital) ve life” gibi yabancı kelimeleri görüyoruz.

Tabela kirliliğinin bu boyutlara gelmesinin en önemli sebebi yerel yönetimlerimizin duyarsızlığıdır. Yasaların kendilerine tanıdığı yetkileri kullanmamış / kullanamamışlardır. Çok az sayıdaki belediyemizin yaptığı çalışmalar ise yetersiz ve mevzii kalmıştır. Bu örnek belediyelerden birisi de Türkçe tabelalardan ilan ve reklam vergilerinde %70 indirimine giden Sivas Belediyesidir.

Yabancı dilde hazırlanmış tabelaların

Dil Vatandır

asılmasına izin vermek de en az çarpık yapılaşmaya göz yummak kadar şehirlere ihanettir. Şehirler birer medeniyet merkezidirler. Medeniyetler kendi medeniyet tahayyüllerini şehirler üzerinden ifade ederler. Şehirlere kimlik kazandıran diğerlerinden farklı yapan, şehirleri birbirinden ayıran, şehrin kültürünü yansıtan unsurlardan birisi de tabelalarıdır. Tabelalar şehrin kimliğidir, ruhudur. Şehirlere kimlik kazandırır, ruh verir. Gelecek nesiller, şehirlerimizin ruhunu öldürenleri affetmeyecektir.

Mevzuatın günün ihtiyaçlarına cevap verememesi, bir standardın olmaması da tabela kirliliğinin bir başka sebebidir. 19 Mart 2018’de ‘Yön Levhaları’ ile ‘Kurum ve Kuruluşlarda Kullanılan Tabelalar için Kurallar’ standardı Türkiye Standartları Enstitüsü (TSE) Teknik Kurul’unda kabul edildi.

En azından bu düzenlemeyle yön levhalarının Türkçe olması İngilizcesinin de Türkçesinin yüzde 25’i büyüklüğünde olması kuralı getirilmiştir. Örneğin; GİRİŞ, zemini yeşil, girişin altında dörtte bir oranında ENTER; ÇIKIŞ, zemini yeşil, çıkışın altında dörtte bir oranında EXIT; KAÇIŞ zemini kırmızı, kaçışın altında dörtte bir oranında EXIT yazılacaktır.

Bu standartla yön levhalarında yaşanan karmaşanın son bulacağına, tabelaların yarattığı görüntü kirliliğinin önüne geçileceğine inanıyorum. Bunun için belediyelerin işyeri ruhsatlarında TSE standartlarına uygunluk şartı aramaları yeterli olacaktır.

Bu çalışmalardan sonra mevzuatın güncellenmesi ve yapılacak ufak tefek

değişikliklerle inşallah ticari alandaki yabancılaşmanın önüne büyük oranda geçilecektir. Bunun için 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununa: “İşyerine asılan ve Türkçe olmayan afiş, tabela ve benzer ilanlardan ilan ve reklam vergisi on katı olarak alınır. Tabelaların Türkçe olup olmadığı konusunda ihtilaf olması halinde Türk Dil Kurumu’nun görüşü esas alınır” ibaresinin bir fıkra olarak eklenmesi yeterli olacaktır.

Markalarla ilgili olarak da yapılacak benzeri düzenlemelerle yabancı isimli firmalardan marka tescilinde alınan harçlar on katına çıkarılırken Türkçe isimli firmaların devlet teşviklerinden daha yüksek oranlarda yararlanması sağlanabilir.

Yasaların Dili

Bürokrasi tarafından hazırlanan yasa tasarıları bir dil denetiminden geçmeden yasalaşmakta ve birçok yabancı kelime kanunlar vasıtasıyla meşrulaşmaktadır. Yasa teklifleri Meclis gündemine gelmeden önce hukuk diline hâkim dil uzmanlarının denetiminden geçirilmelidir.

Kamu Kurumu ve Kuruluşları / Bürokrasi

Yön levhaları ile kamu kurum ve kuruluş tabelalarında Türk Standartları Enstitüsü standardının uygulamasının yanında; kamunun dili masaya yatırılarak, kamu kurum ve kuruluşlarında kullanılan Türkçeleşmemiş ambulans, Turqualite, navigasyon ve benzeri kelimelerin yerine Türkçe karşılıklarının kullanılmasını sağlayacak düzenlemeler yapılabilir.

Memur alımlarında Türkçe yeterlilik sınavından %70 puan alma şartı getirilebilir. Resmî yazılar da bir dil uzmanı denetiminden geçirilebilir. Ders kitapları taranarak, Türkçede karşılığı bulunan yabancı kelimelerin yerine, toplumun her kesimi tarafından kabul gören kültürümüze mal olmuş kelimeler tercih edilmeli ve bütün bunlar bir politika haline getirilmelidir. Sayın Cumhurbaşkanımızın büyükşehirlerimiz başta olmak üzere bütün şehirlerimize ‘Millet Bahçeleri’nin yapılması ve kıraathanelerin açılması projelerini böyle bir politikanın habercisi olarak görebiliriz.

Şehir merkezlerimizde yapılan ‘Millet Bahçeleri’ şehirlerimizi gülistana dönüştürecek ve şehirlerimize nefes aldırarak, kimlik ve kişilik kazandıracaktır. Millet parkı yerine millet bahçesinin, cafe yerine kıraathane tercihi ana dilimizin nefesini kesen gerekli gereksiz yabancı kelime kullanma hastalığına karşı yerli ve millî bir duruştur. Cumhurbaşkanımıza dil konusundaki yaklaşımlarından herkesin özellikle de yöneticilerimizin ders çıkartması gerektiğine inanıyorum. Cumhurbaşkanımızın bu duyarlılığını herkesten bekliyoruz.

Kimin ne zaman ve ne maksatla dilimize soktuğunu bilmediğimiz ve ayrıkotu gibi alışveriş merkezlerinden statlara, yeşil alanlardan çocuk oyun bahçelerine kadar her yeri saran “park kelimesi”nin yerine kendi kültürümüzün kelimesi olan “bahçe”nin tercih edilmesi çok anlamlı bir seçim olmuştur. Millet parkı yerine millet bahçesi ifadesi ezberleri bozmakta, yanlış alışkanlıklara son vermektedir. “Millet Bahçeleri” kadar önemli olan diğer bir

proje de kıraathanelerdir. Kahvehaneler günümüzde geleneksel işlevini yitirmiş, emeklilerimizin zaman öldürdüğü yerler haline gelmiştir. Gençlerin buluşma mekânları cafeler de kahvehanelerden farklı değil. Hayata yeniden geçirilecek kıraathaneler geçmişte olduğu gibi bir kültür ocağı, bir mektep olacaktır. Okuryazar bile olmayan birçok halk şairimizin her birisi birer kültür yuvası olan köy odalarında ve şehirlerdeki kıraathanelerde yetişmişlerdir. Halk şiiri geleneği bu mekânlarda hayat bulmuş sözlü ve yazılı kültürümüz nesilden nesile buralardan beslenerek ve yaşatılarak günümüze ulaşmıştır.

Bugünden sonra belediyelerimizden parkları bahçe yapmalarını bekliyoruz. Belediye başkanlarımızın bu konudaki duyarlılıkları tabela kirliliği ile mücadelede de bir milat olacaktır. Bu sayede medeniyetimizin kelimelerinden “Bahçe”ye iade-i itibar yapılırken dilimizi itibarsızlaştırmak isteyenlere verilecek en büyük cevap olacaktır.

Basın

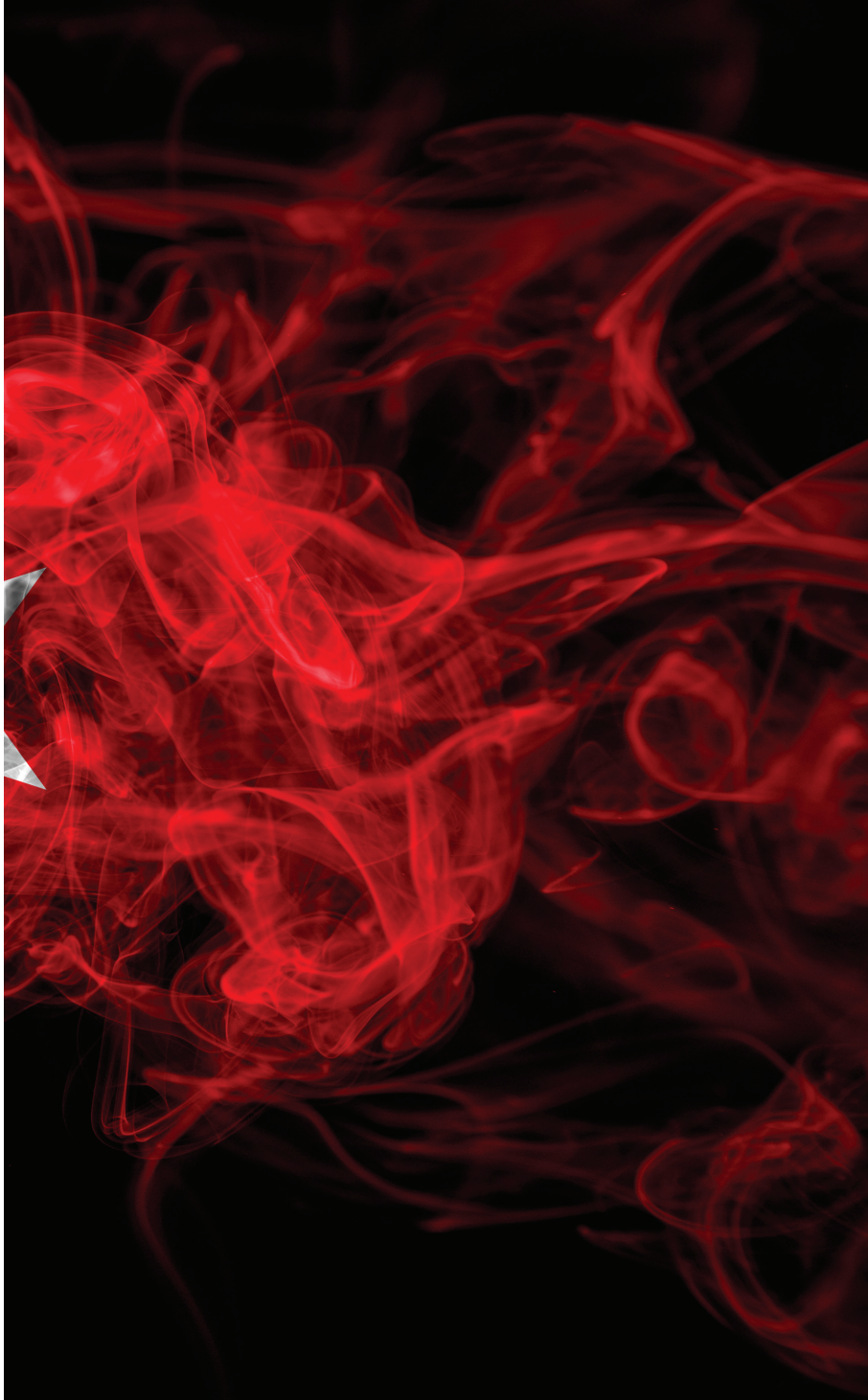
TRT’nin rehberliğinde, RTÜK’ün denetiminde ve TDK tarafından yaptırılacak yazılımlarla yazılı, görsel ve internet medyasının dile zararı asgariye indirilebilir.

Şahsi Sorumluluklarımız

Türkçenin yabancı etkilerden kurtararak, bağımsız ve güçlü olarak gelecek nesillere taşınabilmesi için, devlet kurumlarının yanında kişisel ve toplumsal duyarlılık da

Dil Vatandır

şart. Türkçeye hak ettiği özeni göstermek, milletçe hepimizin görevidir. Özellikle de bu konuda, toplumu etkileme gücünü elinde bulunduran herkese, aydınlara ve siyasi liderlere çok daha büyük sorumluluk düşmektedir.

Türkçeye en fazla zarar; gerekli gereksiz yabancı kelime kullanılarak veriliyor. Örneğin, “Tanıtım”ın yerine “lansmanı”, “Mevki ve Konum”a karşılık “Lokasyon”u, tercih ederek toplantıyı yöneten kişiyi “moderatör” olarak isimlendirilerek veriliyor.

Türkçede karşılığı olan yabancı kelimeler kullanılmamalı, karşılığını bilmiyorsa sözlüğe bakmalıyız. Sözlük hayatımızın bir parçası, her zaman müracaat edeceğimiz, bir başucu kitabı olmalıdır. Sözlüğe bakarak kelime hazinemizi de zenginleştirebiliriz.

Yabancı kelimeleri özgün biçimiyle yazmak da dile zarar veriyor. Halbuki dilimizi koruyan bir kuralımız var: Söylendiği gibi yazılır, yazıldığı gibi okunur. Yabancı kökenli kelimelerde bu kuraldan taviz verilmemelidir.

Dile zarar veren bir konu da harflerimizi İngilizce seslendirme hastalığıdır. Harflerin İngilizce seslendirilmesine müsaade edilmemelidir.

Gerekli gereksiz yabancı kelime kullanmaktan, yabancı kökenli kelimeleri İngilizce yazıp İngilizce okumaktan vazgeçer ve dahi harflerimizi Türkçe seslendirirsek karınca kadarınca dilimize sahip çıkmış ve korumuş oluruz.

YUNUS EMRE'DEN
700 YIL SONRA
ANADOLU'DA
TÜRKÇENİN
GELECEĞİNE
BAKMIYAK

TÜRKÇE

YAHUT
SİLİSTRE!

Mustafa Uğurlu

2021 yılı Yunus Emre'nin vefatının 700. yıl dönümü kabul edilmiş ve UNESCO tarafından anma ve kutlama yıl dönümleri arasına alınmıştır. 30 Ocak 2021 tarihli *Resmî Gazete*'de yayımlanan 31380 Sayılı Genelge ile de bu yıl Cumhurbaşkanlığımız tarafından "Yunus Emre ve Türkçe Yılı" olarak ilan edilmiştir. Yunus Emre elbette Anadolu'da Türkçenin ve Türk kültürünün yaygınlaşmasında ve yerleşmesinde çok önemli bir şahsiyettir. Ama tek başına böyle bir süreci ne başlatması ne de gerçekleştirmesi mümkün değildir. Bu yazıda Anadolu'da Türkçenin bir 'yüksek dil' olarak oluşması ve geleceği üzerinde durulacaktır.

Bu süreci anlayabilmek için kısaca Oğuzların, bu bağlamda Anadolu Türklerinin tarihî, sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasî bakımdan yaşadıklarına bakmak gerekir.

Anadolu'da Türkçenin yaygın konuşulmasının, Selçuk Bey'in soyundan yöneticilerin önderliğinde çoğunluğu Oğuz olan Türklerin özellikle 1071 yılından sonra büyük topluluklar hâlinde gelip

yerleşmesiyle başladığı herkesçe bilinen bir gerçektir.

Tarihî Süreç Bağlamında Sosyal ve Kültürel Ortam ve Anadolu'da Türkçenin Durumu

Oğuzca, geçmişten bu güne kadar hemen bütün Oğuzların anlaşma dili olagelmıştır. Büyük Selçuklu Devleti öncesinde Oğuzca, boy sistemi içinde yaşayan Oğuzların "yüksek dil" eşliğinde sayılabilecek olan "gündelik" diliydi. Ama aynı zamanda, boylara göre az çok farklılaşan ağızlardan; bir boy hayatının elverdiği ölçüde sınırlı sosyal gruplara göre nispeten farklılaşan bir sosyal grup dilinden oluşuyordu. Dolayısıyla Oğuzca, hem bir boyun kendi içinde hem de boylar arasında ses, yapı, anlam ve dizim açısından tek şekilli ve bağdaşık değil, göreceli olmak üzere değişkenli ("varyantlı") idi. Ancak o günkü hayat tarzının ortaya çıkardığı bu durum, Oğuzlar için bir olumsuzluk veya eksiklik yaratmıyordu. Bilakis dildeki değişkenler, anlaşmada kolaylık sağlıyordu.

Yunus Emre'den 700 Yıl Sonra Anadolu'da Türkçenin Geleceğine Bakmak 'Türkçe yahut Silistre!'

Oğuzca, gündelik yaşama ihtiyaçlarını ifade etmesinin yanı sıra elbette boy hayatının sürdürülebilmesi için gerekli olan yönetim, hukuk ve edebiyat, yani destan, türkü, şiir, mani gibi "halk edebiyatı"; din, tarih, sağlık vs. konularındaki dil ürünleri için de kullanılıyordu. Ancak duruma diğer yönden bakılacak olursa; o zamanlarda Oğuzca, bir "yüksek dil" olamamıştı. Çünkü bir yüksek dil sayılabilmesi için; bir dil alanında aynı kavramı karşılayan değişkenlerden birinin, bütün konuşurlar tarafından katılımcı ve "gönüllü" olarak daha "güzel" veya "saygın" bulunması ve bir zaman sürecinde işlenerek veya yoğrularak kullanım sıklığı sayesinde öne çıkarılması veya seçilmesi; ses-yapı bakımından tek bir şekilde anlaşılması olması gerekirdi. Ancak Oğuzcada bu kullanımların belirlenmesi, düzenlenmesi veya yazıya geçirilmesi gerçekleşmemişti. Yani bir dil, kullananlarca kabullenilmiş tek şekilli, çok yönlü, farklı üsluplu ve yazılı olması durumunda yüksek dil sayılabilir. O zamanlarda Oğuzca bu durumda değildi. Bu, Oğuzların boy hayatının sürdürülmesinde gerekli de değildi.

Kısacası, Büyük Selçuklu Devleti kurulduğu yıllarda Oğuzca, henüz bir "yüksek dil" görevini üstlenemezdi. Bu şartlarda Büyük Selçuklu Devleti, halefleri olan Selçuklu devletleri ve Harezmsaşahlar, öncelikle idarî işlerde, yazışmalarda ve edebiyatta; hatta az da olsa hukuk ve bilimde de Farsçayı kullanmışlardır. Bu elbette keyfekeder bir seçim değildir. Bu devletlerin yönetici kesimlerinin "Türklük bilincinde eksiklik" vs. ile de açıklanamaz. Bunu zorunlu kılan şartlar için bk. Uğurlu 2011: 132-134. Medreseye giden herkesin az-çok öğrendiği Arapçayı ise az sayıdaki seçkin, daha çok

hukuk ve bilim çalışmalarında kullanmıştır. Rumcaya ise, Oğuzlara dayanan devletler hemen hiç itibar etmemiş, kullanmamıştır.

Anadolu'da Türkçenin Yüksek Dil Oluşu ve Gelecekteki Durumu

Anadolu'da Türkçenin yüksek dil ("yazı dili") olmasını sağlayan şartlar ve etkenler ile bunların çok uzak olmayan gelecekteki durumları hakkında şunlar söylenebilir:

1. Nüfus: Anadolu'da Türkçenin yazı dili oluşunu sağlayan etkenlerin başında, 11. yüzyıldan itibaren bu bölgeye gelip yerleşen Oğuz Türklerinin yeterince çok sayıda oluşu gelmektedir. Çünkü bir dilin, sadece gündelik dil olarak bile, bir toplumda iletişim vs. görevlerini yerine getirebilmesi, belli bir coğrafi alanda belli yoğunlukta bir konuşura sahip olması gerekir. Bir dilin yüksek dil olarak görev yapabilmesi için ise, gündelik dil olmaktan çok daha fazla kullanıcı sayısına sahip olması gerekir.

Anadolu'nun nüfusu; tarihî sürecin bir gereği olarak çoğunlukla Oğuzlardan oluşuyordu. Bunu sırasıyla Rumlar ve diğerleri takip ediyordu. Son zamanlara kadar güvenilir nüfus sayımları elbette yoktur. Ancak Anadolu bölgesindeki nüfusla ilgili 'iyi' bilinen bazı sayılar bir fikir verebilir: 1927 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin genel nüfusu 13.648.270; bunların % 86.42'sinin ana dili Türkçedir. 1924 yılında mübadele edilen Rumlar yaklaşık 1.250.000; 1915 yılında tehcir edilen Ermeniler 413.000 kişidir. Bu bağlamda Batı Anadolu'daki Rum nüfusunun, 1829'dan sonra siyasî ve ekonomik sebeplerle Mora'dan, Ege

Anadolu'da Türkçenin yaygın konuşulmasının, Selçuk Bey'in soyundan yöneticilerin önderliğinde çoğunluğu Oğuz olan Türklerin özellikle 1071 yılından sonra büyük topluluklar hâlinde gelip yerleşmesiyle başladığı herkesçe bilinen bir gerçektir.

adalarından gelen göçmenlerle çoğaldığı da göz ardı edilmemelidir. Elbette, Oğuzların bu çoğunluğu hemen ve bir anda sağlanmamıştır. İlk dönemlerde, muhtemelen çoğunluğu yanlarında besledikleri hayvanlarıyla göçer evliler olmak üzere boylar hâlinde gelenlerden, Harezm veya Horasan bölgesinde bir müddettir yerleşmiş iken 1243 öncesinde Moğolların “zulmünden” aileler hâlinde kaçanlara kadar her boydan, meşrep ve mezhepten Oğuz uzunca bir sürede ve dalgalar hâlinde Anadolu'ya gelmiştir.

15. yüzyılın sonuna kadar Anadolu'da Türk nüfusu ile ilgili pek çoğu verilerden uzak, 'kesin inançlılar' tarafından sürdürülen tartışmalar vardır. Hatta “Orta Asya'dan göç etme bir efsanedir” görüşünü savunanlar bile vardır. Ancak;

Nüfusu çok olanın dili, diğer dilleri etkiler.

Bazı Avrupa devletlerinin 'modern' sömürgecilik döneminde Afrika'da

uyguladıkları bilinçli dil politikaları sebebiyle bu kural geçersiz olmuştur. Yani 'azınlık' olan saygın efendilerin dili, 'çoğunluk' olan halkın zaten pek çok değişken şekillere sahip 'gündelik dili'ni etkilemiş, hatta zamanla yok etmiştir. Bunun elbette okul, kilise, iletişim araçları, yönetim vs. etkenleri bulunmaktadır.

Modern dönemler öncesinde ise genel okullaşmanın olmaması, iletişim imkânlarının sınırlı olması vs. gibi sebeplerle yukarıda belirtilen kural geçerlidir. Bir bölgede nüfusu az olan 'efendiler', ne kadar istese bile çoğunluk olan reayayı dil bakımından dönüştüremezdi. Anadolu'da da durum bundan başka değildi. Zaman içinde Anadolu'nun bazı bölgelerinde Türkçenin, Rumların “ana dili” durumuna gelmesi, ancak Türkçe konuşanların nüfus çokluğu ile açıklanabilir. Hatta karakoldaki askerlerden başka Türk yaşamayan İzmir'in “Kirkince” (“Şirince”) köyünü anlatan Dido Sotiriyu halkın kendi aralarında Türkçe konuştuğunu belirtmektedir. Çünkü dünya Kirkince'den ibaret değildi, çevre köyler Türkçe konuşmaktaydı. Bu hatırat-romanın

Yunus Emre'den 700 Yıl Sonra Anadolu'da Türkçenin Geleceğine Bakmak 'Türkçe yahut Silistre!'

Türkçesi "Benden Selam Söyle Anadolu'ya" adıyla yayımlanmıştır.

Anadolu'nun ilk dönem nüfusu hakkında Türkçe yazılmış edebî metinlerde de birçok delil bulunmaktadır. Meselâ Germiyan Beyliği hizmetinde bulunan Şeyhoğlu Mustafa (1340-1410 ?), Anadolu bölgesindeki halkın bütünüyle ("yek-ser") 'Türk dilini söyleştüklerini' belirtmiştir; bk. Ayan 1979: 423.

Anadolu'da Türkçenin yazı dili oluşunu sağlayan etkenlerin başında, 11. yüzyıldan itibaren bu bölgeye gelip yerleşen Oğuz Türklerinin yeterince çok sayıda oluşu gelmektedir.

Yakın gelecekte de Anadolu'da Oğuz Türklerinin nüfusunun, oran olarak azalma eğilimi göstermesine rağmen, yeterli olacağı söylenebilir. Bu konuda birbirinin tersine birçok görüş bulunmaktadır. Türkiye'de yaşayan bazı grupların sosyolojik olarak 'Türk', 'Kürt', 'Arap', 'Zaza', 'Çerkes', 'Arnavut' vs. şeklinde adlandırılmaları bir

gerçektir; ama 'dil kimliği' ile 'sosyolojik' ve 'hukukî' kimliğin bazı durumlarda örtüşmediği de bir gerçektir.

2. Yerleşiklik ve refah seviyesi: Bilinen en eski dönemlerden itibaren yerleşik yaşayan ve tarım yapan insan toplulukları, avcı-toplayıcılık ve göçebelikle geçinenlere göre daha fazla nüfusa ve gelire, dolayısıyla daha yüksek bir refaha sahip olmuşlardır. Bu toplumlar sosyal yapıları

bakımından da tekdüze değil, katmanlı ve bölümlüdür; siyasî, sosyal ve ekonomik ilişkileri de buna bağlı olarak tekdüze değil, karmaşıktır. Toplumun sosyal bütünlüğünün sürdürülebilmesi, ancak hayatın karmaşıklığını veya her yönünü ifade etme yeteneğinde olan bir yüksek dille mümkündür. Dolayısıyla bir yüksek dilin de oluşabilmesi ve sürdürülebilmesi, ancak böyle toplumlarda mümkündür.

Anadolu'da, uzunca süre hayvan besleyen göçer evliler olarak boylar hâlinde hayatlarını devam ettirenlerin varlığına rağmen, Oğuzların büyük bir bölümü, şehir ve köylerde yerleşmişler; tarımcı ("çiftçi"), esnaf, tüccar, memur, din adamı vs. olmuşlardır. Anadolu topraklarının tarım, maden vs. gelirleri Oğuzların da refahını ve devletin zenginliğini arttırmış; buna bağlı olarak okullaşma ve okur-yazarlık nispeten artmış; azımsanmayacak sayıda aydın yetişmiştir. Bunlar, memurlar olarak özellikle Osmanlı Devleti'nin merkezî idaresinin sağlamlığında ve sürdürülmesinde çok önemli görevler üstlenmişlerdir.

Yakın gelecekte de Anadolu'da, zaman zaman gelip geçen ekonomik krizlere rağmen, yerleşiklik ve refah seviyesi bakımından bir gerileme için bir sebep şimdilik gözükmemektedir.

3. Belli bir sayıda aydın ve "medeniyetlerle" bağlantı: Belli bir gelire ve refah seviyesine kavuşan, sosyal yönden tekdüzelikten çıkan toplumlarda, "aydınlar" da bir sosyal grup olarak genellikle oluşur. Çünkü böyle toplumların, diğerlerinin yanı sıra el ve vücut emeğine dayanmayan,

gerekli işlerini yapacak âmir, memur, sanat, bilim, din adamı vs. gibi insanlara ihtiyacı vardır. Diğer taraftan bu tür bir grubun yaşayabilmesi de toplumun diğer unsurlarının, belli bir refahı (“artık değer”) devam ettirmesine bağlıdır; yani prensip olarak aydın sayısı, refah seviyesine bağlı olarak artacak veya azalacaktır. Bir dilin, yüksek dil olmasının ve bu durumunu sürdürmesinin önemli şartlarından biri de, belli bir sayıda aydının varlığı ve belli bir dili kullanıyor olmasıdır. Bir başka husus ise aydınların sadece belli bir dili sürekli kullanıyor olmalarının yanı sıra “dünyadan” da haberlerinin olması gerekir. Bir başka deyişle dünyanın başka toplumlarındaki gelişmeleri, değişimleri anlayabilmeleri, kendi yüksek dilleriyle bunları ifade edebilmeleri gerekir.

Anadolu’da Selçuklu döneminin bir sonucu olarak Farsça ile yönetim tecrübesi olan, ancak Türkçe de bilen aydınlar veya memurlar topluluğu bulunuyordu. Bu aydınların, kendi ifadelerine göre birer “kaba köylü” olan ve *suhân cevherini seng ü meder sanan* beylerin hizmetini görmekten başka çareleri yoktu. Çünkü Selçuklu Devleti’nin veya Harezmşahlığı’nın dağılmasından sonra işsiz kalmışlar; yeni imkânlar ve fırsatlar arıyorlardı. Bu bağlamda devlet yazışmalarını Türkçe olarak yapmaları istense bile bir çaresini bulacaklardı, tâbiri caizse reddetme “lüksleri” yoktu. Ancak Türkçede bunları oluşturmanın çok zor ve zahmetli olduğuna; hatta Türkçenin bu “ince işlere” hiç de uygun olmadığına yürekten inanılıyordu. Türkçe kaba, yazım şekli ve kuralları bilinmeyen, ifade gücü zayıf (“tatsız-tuzsuz; yavan; soğuk; kuru; sert”) vs. gibi birçok olumsuz sıfatlarla

tasvir ediliyor; iyi (“tatlı”) olanın ise Farsça (“Tat dili”) olduğu vurgulanıyordu. Türklere ve dolayısıyla Türkçeye kimse ilgi göstermiyordu. Bu yüzden 14. yüzyılda yazılmış eserler, Türkçe yazdığı için zorlanan, sızlanan, utanan, mazeret belirten ifadelerle doludur. Hatta bazı edebî metin yazarları; kendilerinden hiç beklenmeyen müderrislerin, hadis bilginlerinin ve tefsircilerin bile Türkçe konuştuğu bir zamanda ve ortamda olduklarını; dolayısıyla kendisinin eserini Türkçe yazarak çok da büyük bir ‘suç’ işlemediğini beyan etmektedir. Bunların yanında bir de kendi dinî inançlarını veya tasavvufî görüşlerini “cahil” Türklere tanıtmak, yamamak amacıyla Türkçe yazanlar vardır. Bu bağlamda Yunus Emre’nin önemli ve kendine mahsus bir yeri vardır. Ona atfedilen metinlere bakıldığında bu tür sözlere rastlanmaz. O zamanınını tipik aydınından farklıdır; sadece gönlünden geldiği gibi Türkçe söylemektedir.

Burada bir yanlış anlamayı önlemek için şu hususlar vurgulanmalıdır. Bu tutumları dolayısıyla onların ‘kötü’ insanlar oldukları anlaşılmamalıdır. Onlar da bugünkü aydınlar gibi, sadece okullarda öğrendikleri ve yazmaya alıştıkları dili savunmaktadır. Onlar olmasaydı ve Türkçe yazmak zorunda kalmasalardı, biz bugün bir ‘yüksek dil’ olan Türkiye Türkçesinden asla söz edemeyecek idik. Haklarını teslim etmek ve emeklerine minnet duymamız gerekir.

Gelecekte de aydınların sayısı ve “medeniyetlerle” bağlantısı hususunda bir azalma değil, bilakis çoğalma görüleceği kuvvetle muhtemeldir. Ancak aydınların dilinin Türkçe olması bağlamında aynı şey söylenemez. Çünkü Türkiye’de devlet

**Yunus Emre'den 700 Yıl Sonra Anadolu'da
Türkçenin Geleceğine Bakmak
'Türkçe yahut Silistre!'**

kademelerinde veya özel sektörde önemli görevleri alabilen, bilim vs. alanlarında öne çıkabilen aydınların çoğunluğu, Tanzimat döneminden itibaren Fransızca, 1950'den, özellikle de 1980 yılından itibaren İngilizce eğitim yapan okullardan mezun olmaktadır. Meselâ Robert Kolej “*Dördü Bulgar olmak üzere yedi başbakan, sayısız devlet adamı, yazar, sanatçı, müzisyen, tiyatro oyuncusu, sporcu, iş adamı, mühendis, doktor, hukukçu ve eğitimcinin mezun olduğu Kolej*” ifadeleriyle tanıtılmaktadır; bk. <https://www.iae.org.tr/Sergi/-Bir-Gelenegin-Anatomisi/160>). Bu okullardan mezun olanların başarısını, sadece ‘okulda verilen eğitimin başarısı’ olarak sunmak elbette yanıltıcıdır; hatta İngilizce edinmeyi özendirmek için bir reklam olarak algılanabilir. Bu başarıda çeşitli yollarla ‘cazip’ hâle getirilmiş bu tür okullara seçilen ve toplanan ‘nitelikli’ öğrencilerin katkısı da göz ardı edilmemelidir.

Bu aydınlar, İngilizceyi yalnızca öğrenmemişler; nispeten edinmişlerdir de. Burada ‘dil edinimi’ ve ‘dil öğrenimi’ kavramlarını açıklamakta fayda vardır. Dil edinimi, bir dili sosyal ortamda ‘bilinçsizce’ ve ergenliğe kadar olan sürede kazanmak, dış dünyayı o dille algılamak, kavramak, anlamlandırmaktır. Edinilen dil, bir kişinin “ana dili”dir. Bunun kişinin ana-babasıyla veya genetik özellikleriyle hiçbir ilgisi prensip olarak yoktur. Oysa Türkiye’de bu terim, çoğu kere bir kişinin kendini mensup saydığı etnik topluluk adıyla eşleştirilmektedir. Dil öğrenimi ise, bir dili ‘bilinçli’ olarak öğrenmektir; bu, dilin kelimelerini, kurallarını vs. bir metotla ve belli bir seviyede kazanmaktır. Bu da bir kişinin “yabancı dili”dir. Bir kişi, kendi

Yunus Emre'den 700 Yıl Sonra Anadolu'da Türkçenin Geleceğine Bakmak 'Türkçe yahut Silistre!'

öğrenme yeteneğine göre yabancı dilleri hayatının her döneminde öğrenebilir.

Simdi şu tespiti yapmakta fayda vardır: Türkiye'de anaokulundan itibaren yoğun olarak İngilizce dil ortamında bulunan, İngilizce eğitim alan, İngilizce düşünen, İngilizce üreten aydınların ana dilleri Türkçe değil, İngilizcedir. Oysa bunlar, kendilerini 'Türk' saymaktadırlar. Aslında Türkçe, bunların gündelik olarak konuştukları yabancı dilden başka bir şey değildir. Bu duruma, bugün Türkiye'deki bazı üniversite kampüslerinde sıkça rastlanmaktadır: Öğrenci ve öğretim elemanı 'Türkler', snack barda nescafe içerken yaptıkları gündelik hayatla ilgili konuşmalarında arada bol bol İngilizce katışımlar da yaparak "Türkçe" kullanırlar; ama ders, konferans, bilim yazısı vs. söz konusu olunca derhâl değişirler; herkes birbirine bilebildiği kadarıyla, çoğu kere "kırık-dökük" bir İngilizce ile bir şeyler anlatmaya çabalar. Hatta bu satırların yazarı, gündelik dil olarak Türkçe kullanan, ama bilimle ilgili bir şeyler söyleyeceği zaman kendi eliyle yüzüne bir şaplak atarak İngilizce konuşmaya başlayan bir profesörü ibretle seyretmiştir.

Türkiye'de yüksek eğitilmiş okur-yazarların çoğunluğu için şu tespit daha doğrudur: Bunlar, İngilizcede sadece "basic vocabulary" kazanmış, ama bunun farkında olmayanlardır; ne Türkiye Türkçesini ne de İngilizceyi yüksek dil olarak kazanmış durumdadırlar. 'Temel' İngilizce kelimelerle makaleler yazdığı için profesör olan; ama yönetici olduğu birimde Türkiye Türkçesinde üretmek zorunda olduğu resmî yazıyı, gündelik dilimsi özel mektup üslûbuyla yazanlar şu anda bile Türkiye

üniversitelerinde çalışmaktadır. Ama bu asla şaşkıncı değildir. Anaokulundan itibaren öğrenilmesi, başarılması, yazılması, konuşulması gereken dilin İngilizce olduğuna inandırılan, akademik hayatında da İngilizce yazılan yazıları 'taklit' ederek başarılar kazanmış, yükselmiş, teşvikler almış bir insanın birdenbire özgün ve düzgün, aynı zamanda farklı üsluplarda Türkçe metinler üretmesi elbette mümkün değildir.

Türkiye'de başarı İngilizce bilmeye bağlıdır!

Türkiye'de İngilizce ile ilgili veya ilgisiz olmasına bakılmaksızın herhangi bir işe girmek için önce bir yabancı dil, yani İngilizce sınavından geçmek gerekmektedir. Buna karşı da İngilizce edinememiş insanların, sınavlarda çeşit çeşit yollarla usulsüzlük yapmak gayreti içinde oldukları haberlere konu olmaktadır. Türkiye'de İngilizcenin bu hâkimiyetini ortaya çıkaran temel sebep elbette okuldur. Zira Türkiye'de devlete ait veya özel olması fark etmeksizin, anaokulundan üniversiteye kadar bütün okullar, İngilizce eğitim yapma gayreti içindedir.

Bunu doğuran şartlar ve süreçler şöyle özetlenebilir: 1839'da 'Tanzimat'ın ilanından sonra açılan tıp ve mühendislik okullarında Fransızca öğretilmeye başlamıştır. 1863 yılında açılan ve İngilizce eğitim yapan Robert College (İstanbul Amerikan Koleji), Türkiye'de yabancıların açtıkları ilk özel okul olmuştur. Bundan sonra da başka yabancı özel okullar açılmaya devam etmiştir. Ancak 1 Eylül 1868'de Sultan Abdülaziz'in katıldığı bir törenle Mekteb-i Sultânî'nin, daha doğru adıyla *Lycée de Galatasaray*'ın açılması

Türkiye’de yabancı dil öğretimi açısından yeni bir dönemin başlangıcıdır. Bu, devlet eliyle yapılan yabancı dille eğitim dönemidir. Bu akım, gittikçe kuvvetlenerek ve artarak günümüze kadar sürüp gelmiştir. Önceleri eğitim dili Türkçe olan, ama yabancı dili de öğreten okullar, zaman içinde yabancı dille eğitime geçmişlerdir.

Türkiye’de Türkçe ‘bilim’ yapılabilir mi?

Bunun yaygın cevabı, üniversitelerin eski bir üst yöneticisinin sözlerinde bulunabilir: “YÖK Başkanı Prof. Dr. Kemal Gürüz Ankara Üniversitesi’nde katıldığı bir Senato Toplantısı’nda yıllar sonra, 1996’da şöyle konuşacaktır: ‘Türkçe bilim dili değildir, yakın bir gelecekte de bilim dili olacağına benzememektedir.’” (www.emo.org.tr/ekler/26c321538d951fe_ek.pdf?dergi=4)

Adı geçen yönetici bu konuda asla yalnız değildir. Benim gözlemlerime göre onun gibi düşünen pek çok akademisyen de şu anda üniversitelerin bütün kademelerinde çalışmaktadır. Buna bağlı olarak Türkiye Türkçesinin bilim alanındaki payı yıldan yıla İngilizce lehine azalmaktadır. Hatta fizik, kimya, biyoloji vs. gibi alanlarda “yeni bilgi” Türkiye Türkçesinde neredeyse hiç üretilmemektedir.

Türkiye’de ‘bilim’ makalesi ancak İngilizce yazılır!

20.05.2021 tarihinde <http://dergipark.org.tr/> adresinden verilen bilgilere göre bazı bilim alanlarında yayımlanan dergilerin ‘birincil’ dili İngilizce olanların oranı şöyledir.

Anadolu’da, uzunca süre hayvan besleyen göçer evliler olarak boylar hâlinde hayatlarını devam ettirenlerin varlığına rağmen, Oğuzların büyük bir bölümü, şehir ve köylerde yerleşmişler; tarımcı (“çiftçi”), esnaf, tüccar, memur, din adamı vs. olmuşlardır. Anadolu topraklarının tarım, maden vs. gelirleri Oğuzların da refahını ve devletin zenginliğini arttırmış; buna bağlı olarak okullaşma ve okur-yazarlık nispeten artmış; azımsanmayacak sayıda aydın yetişmiştir. Bunlar, memurlar olarak özellikle Osmanlı Devleti’nin merkezî idaresinin sağlamlığında ve sürdürülmesinde çok önemli görevler üstlenmişlerdir.

Matematik: % 76.92; **Kimya** (Ortak Disiplinler): % 72.00; **Farmakoloji ve Eczacılık:** % 58,06; **Biyoloji:** % 56.62; **Fizik** (Ortak Disiplinler): % 55.00; **Mühendislik** (Makine) % 51.56. Sınırlı bir konusu olan ve az sayıda dergi yayımlanan **Astronomi**

Yunus Emre'den 700 Yıl Sonra Anadolu'da Türkçenin Geleceğine Bakmak 'Türkçe yahut Silistre!'

ve **Astrofizik**'te ise bu oran % 80.00'dir. **Tıp** (Genel ve Dahili) alanında ise Türkçe burun farkıyla öndedir: İngilizce Oranı: % 45.00. Ancak tıp alanında 'Türkçe' sayılan yazılarda ancak bazı kelimeler Türkçedir.

Sosyal alanlarda dergilerin çoğunluğunun 'birincil' dilleri henüz Türkçedir: **Hukuk**: % 13.92; **Sosyoloji**: % 11.72; **Tarih**: % 9.37; **Din Bilimi**: % 8.22. Ancak burada da 'desteklenen dil'e de bakmak gerekir. Türkiye'de 'birincil' dili Türkçe olan bir dergiye İngilizce bir makale gönderildiğinde memnuniyetle hemen kabul edilir; ancak 'birincil' dili İngilizce olan bir dergiye Türkçe bir makale gönderildiğinde kabul edilmez. Meselâ çalışmaları doğrudan devlet bütçesinden karşılanan TÜBİTAK'ın yayımladığı dergilerde muhtevasına bakılmaksızın Türkçe yazılmış bir makale kabul edilmemektedir.

Kısacası, 1950'den sonra başlayan ve 1980 yılından itibaren gittikçe hızlanan İngilizce öğrenme; hatta edinme gayretleri gelecekte aydınların, Türkiye Türkçesini bir yüksek dil olarak bilmesini ve kullanmasını ortadan kaldıracaktır. Çünkü İngilizce yazmayanlara devletten veya akademik kurumlardan teşvik, puan vs. yoktur veya azdır.

Türkiye'de bütün okullar İngilizce eğitim yapsa bile 'güzel Türkçemiz' devam eder mi?

Selçuklu döneminde de aydınların eğitim dili Arapça, özellikle de Farsça idi ve yazdıkları her türlü metni bu diller ile yazıyorlardı. Osmanlı döneminde de aydınların çoğu bu sayılan dillerden kelimeleri kendi yazdıkları

Türkçe metinlere çekinmeden katmışlardır. Yine de Türkçe yaşamaya devam etmiş; zengin bir yüksek dil olabilmıştır. Bundan sonra da Arapça, Farsçanın yerine İngilizce konsa, Türkçe yine zengin bir yüksek dil olarak varlığını devam ettirecektir, diye düşünülebilir. Bu elbette mümkün değildir. Bu bir oran meselesidir. Çünkü hem Selçuklu hem de Osmanlı Devleti dönemlerinde aydınlar, daha doğrusu okur-yazarlar toplumun çok küçük bir kesimini teşkil ediyorlardı. Dolayısıyla büyük çoğunluğun tek bildiği dil olan Türkçe yaşamaya devam etmiştir. Şimdi ise şartlar bambaşkadır.

Bütün bunlar göz önüne alındığında kendi alanındaki bütün işleri, sadece İngilizce üzerinden öğrenen ve uygulayan aydınlardan, elbette 'mucizevî' bir şekilde kendi alanında Türkçenin işlenmesine ve gelişmesine katkı yapması beklenemez. Bir dilin zenginleşmesi, işlenmesi ve her alanda çağının gereklerini karşılayabilecek bir yüksek dil olarak varlığını devam ettirebilmesi için, yeterli sayıda aydının o dille düşünüyor, konuşuyor ve üretiyor olması gerekir.

4. Yönetim: Yüksek dil olmak bağlamında yönetim veya yöneticilerin tavır, davranış ve yönlendirmeleri de belirleyici düzeyde çok önemlidir. Daha doğrusu, diğer belirtilen şartların bulunduğu durumlarda, o veya bu dilin, yüksek dil olarak kullanılması yöneticilere bağlıdır, denebilir.

Anadolu'da beyliklerin yöneticileri, Farsçanın yerine Türkçenin kullanılması yolunda, Selçuklu yöneticilerinden farklı bir tavır ve davranış göstermişlerdir. Bu bağlamda sadece Karaman beyinin değil, Anadolu'daki

hemen bütün beylerin bu hususta teşviki, yönlendirmesi ve çabası olmuştur. Bunun sebepleri olarak şu hususlar belirtilmelidir: Anadolu beylikleri, esas itibarıyla Oğuz boy sistemine dayanıyorlardı ve küçük bir coğrafi alanda hâkimdiler. Selçuklular gibi “bir anda” çok geniş bir coğrafi alanda, yerleşik yaşayan halkların yöneticisi olmamışlardır. Halklarının çoğunluğu, her yönden güvenebilecekleri, “beyliği sırtında taşıyan” ve kendi boyundan olan Oğuzlardan oluşuyordu. Devleti yönetmek demek esas olarak bunları yönetmek demektir.

Bu dönemdeki aydınların gözünde birer “kaba köylü” (“*rûstâ*”) olan beylerin, şimdiye kadar çokça dile getirilen, Farsça bilgilerinin eksikliği de bu bağlamda önemlidir. Çünkü memurlarının “doğru” yazdıklarından emin olmak, ancak iyi bildikleri bir dile olması hâlinde mümkündür. Bu da Türkçe idi. Zira saraylarda birçok “düzenbazlık” öğrenerek yetişmiş memurlara gözü kapalı güvenilemezdi.

Anadolu’da Türkçenin yüksek dil olma sürecinin önemli bir bölümünü teşkil eden, Anadolu bölgesinde Türkçenin ürettiği nitelikli edebiyatın gelişimini de göz önünde bulundurmak gerekir. Çünkü bir dilin ifade kabiliyeti ve kuvvetinin artmasında, hayatın çeşitli yönlerini ifade etmede yetkin hâle gelmesinde nitelikli edebiyatın katkısı çok gereklidir; hatta olmazsa olmazdır. Bu edebiyat, Farsça ile oluşturulan nitelikli edebiyatın içine Türkçe katışımlar yerleştirmekle başlamış; zaman içinde daha çok Arapça ve Farsça kelime katışımları istisna tutulursa, bütünüyle Türkçeye döndürülmüştür. Bu edebiyatın dil bakımından dönüşümünde yöneticilerin

tavır ve davranışının, ödedikleri telif ücretinin ve teşvikinin önemi çok büyüktür. Elbette “Mârifet iltifata tâbidir.” Bunu, şair-yazarların imkânları bol beylik merkezlerine koşup toplandıklarından kolayca anlamak mümkündür. Bu bağlamda Kütahya merkezli Germiyanogulları Beyliği (1283-1428) ilginç bir örnek olarak verilebilir. Bu konuda en iyi tasvirlerden birini, ‘tipik’ bir Osmanlı aydını olan Gelibolulu Mustafa Âlî (1541-1600) yapmıştır; bk. İsen 1994: 112-113.

Kısacası; Anadolu bölgesinin hemen bütün Türk yöneticileri, ellerindeki her türlü imkânı, Türkçenin nitelikli edebiyatta kullanılmasında veya yüksek dil olması yolunda takdire şayan bir cömertlikle kullanmışlardır. Bu geleneği daha sonraki dönemde güçlü ve zengin Osmanlı İmparatorluğu devralmış; teşvik ve cömertliğini daha da arttırarak sürdürmüştür. Bu da nitelikli edebiyatla yakından ilgilenen azımsanamayacak sayıda bir aydın grubunun oluşmasını sağlamıştır. Bunlar da çok çeşitli nitelik ve türlerde sayısız eserin meydana gelmesini sağlamıştır.

Yunus Emre'den 700 Yıl Sonra Anadolu'da Türkçenin Geleceğine Bakmak 'Türkçe yahut Silistre!'

Belirtildiği üzere, yöneticilerin Türkçe hususundaki kararlı tutumları, yönlendirici tavır ve davranışları sadece edebiyatın gelişmesi yönünde değil; aynı zamanda yönetim, hukuk, bilim dili için de söz konusudur. Bunlar, bir yüksek dilin hem farklı metin türlerini ifade etmede yetkinleşmesinde hem de bir toplum veya coğrafi alanda yaygınlaşması ve kökleşmesinde belki edebiyattan daha önemlidir. Bu konuda sadece Anadolu bölgesi Türkçesinin, daha beylikler döneminden başlamak üzere kendini geliştirmeye başladığı açıkça görülmektedir. Bu alanlardaki Türkçenin da önündeki örneği, edebiyatta olduğu gibi, Farsçadır. Ancak zamanla Türkçe, örneği olan Farsçayı bütün bu alanlarda hem yazım şekli ve teknikleri hem de ifade gücü bakımından geçmiştir.

Osmanlı Devleti, daha kuruluşundan itibaren yönünü "Batı"ya dönmüştür, denebilir. Bu yöneliş, önceleri Balkanlar ve daha ilerisinde hâkimiyet alanları elde etmek ve 'fethedilen' yerleri savunmak için yapılan sayısız savaşlar şeklinde idi. Devlet, gücünü kaybetmesinden sonra da yönünü "Batı"ya dönmeye devam etmiştir. Göreceli bir tarih verilecek olursa, 1839 yılında 'Tanzimât Fermânı' olarak bilinen *Gülhane Hatt-ı Hümayunu*'nun okunmasından itibaren devlet yöneticilerinin ve aydınların artık 'ileri' ve 'medenî' bulunan "Batı"ya karşı düşünce ve tutumları, 'hayranlık' ve 'teslimiyet' şekline dönüşmüştür. Dolayısıyla aydınların ve devlet yöneticilerinin her alandaki hedefi, Avrupa'da olanları aynen 'taklit' ederek memlekete getirmek olmuştur.

Türkiye'de Türkçe lehine tasarılar çoğu kere uygulanamamıştır.

Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne birçok alanda, özellikle de devlet yönetimi vasıtasıyla büyük ve geri dönülemez değişimler yapılmıştır. Değişmeyen ise, devlet yöneticilerinin ve aydınların yabancı dil tutkusu ve yabancı dil ile eğitim yapılması için ellerinden geleni yapmalarıdır, denilebilir. Nitekim belirtildiği üzere, 1868'de Sultan Abdülaziz, devlet eliyle yapılan yabancı dille eğitim dönemini başlatmıştır. Bu süreç o günlerden günümüze kadar her düzeydeki devlet yöneticileri tarafından desteklenmiş; yabancı dille, özellikle İngilizce eğitim yapan okulların ve eğitim alanların veya edinenlerin sayısı gittikçe artmıştır.

Bu süreç elbette tekdüze değildir. Bu zaman zarfında yine devlet kademelerindeki herhangi bir memurdan devlet başkanlarına kadar Türkçenin lehine tasarılar, planlar, yönetmelikler, kanunlar, uygulamalar vs. yapılmaya gayret edilmiş; Türkçe için önemli hizmetler gören kurumlar oluşturulmuştur. Türkiyat Enstitüsü'nün, Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin, DTCF'nin kurulması vs. ilk anda sayılabilecek olanlardandır. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, bu hususta elinden gelen gayreti göstermiştir. Meselâ 1933 yılından sonra canlarını kurtarmak için Türkiye'ye gelen ve üniversitelerde çalışan Alman bilim adamlarına ilk üç yılın sonunda derslerini Türkçe yapma şartı da koşuluyordu. Şimdilerde ise Türkiye'de Türk bilim adamlarına derslerini, Türk öğrencileri için İngilizce yapma şartı koşuluyor.

Türkiye Cumhuriyeti'nin her durumunda etkili olduğu varsayılan ve hemen herkesin belli günlerde büyük bir saygıyla andığı Atatürk bile, yabancı dil sevdasına kapılmış aydınlara etki edememiş; dolayısıyla eğitim dilinin Türkçe olması, özellikle ölümünden sonra yeterli düzeyde sağlanamamıştır. Meselâ 1970'li yıllarda Türkiye'de ÜAK üniversitelerde eğitim dilinin Türkçe olması için karar almış; hatta Orta Doğu ve Boğaziçi üniversitelerinin Türkçe eğitime geçmeleri için iki yıllık bir süre vermişti. Bu kararlar hiçbir şekilde uygulanamamıştır. Devletimizin şimdiki başkanı Recep Tayyip Erdoğan da zaman zaman Türkçe lehine kararlara imza atmaktadır. 2017 yılının "Dilimiz Kimliğimizdir" ve 2021 yılının "Yunus Emre ve Türkçe Yılı" olarak ilan edilmesi bunlara güzel örneklerdir. Ancak aynı dönemde meselâ devlet üniversitelerinin rektörleri her yıl İngilizce eğitim yapan bölümlerin sayısını artırmaya devam etmiştir.

Işte, bütün bu Türkçe lehine gayretlere rağmen, devletin her kademesindeki 'aydınlara'ın çoğunluğu, yabancı dil bilmenin, dolayısıyla bunun en kestirme yolu olarak gördükleri 'yabancı dil ile eğitim' konusunda 'kesin inançlı' oldukları için tutumlarını devam ettirmişlerdir. 'Türkçe sever' amirlerine karşı çıkamadıkları zamanlarda ve durumlarda işleri komisyonlara havale etmişler; 'yapar' gözükmüşler, ama bildiklerinden şaşmamışlardır. Kendileri gibi düşünen amirler işbaşına geldiği zamanlarda ise yapmak istediklerini hemen uygulamaya geçirmişlerdir. Bu anayasaya veya bazı kanunlara rağmen de olabilmektedir.

Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne birçok alanda, özellikle de devlet yönetimi vasıtasıyla büyük ve geri dönülemez değişimler yapılmıştır. Değişmeyen ise, devlet yöneticilerinin ve aydınların yabancı dil tutkusu ve yabancı dil ile eğitim yapılması için ellerinden geleni yapmalarıdır, denilebilir.

Yabancı dilde eğitim, hukukî midir?

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yürürlükte olan Anayasasının 3. maddesinde bulunan "Dili Türkçedir." hükmüne rağmen Türkiye'de yabancı dille eğitim yapan anaokulundan üniversiteye kadar, resmî veya özel eğitim kurumları bulunmaktadır. 'Sömürge tipi' aydınların etkinliği nispeten fazla olan ülkelerde bu 'önemli kişiler', yapıp-ettiklerini kanunlara uydurmak gereğini de duymamaktadır. Türkiye'deki durumla birebir örtüşmemesine rağmen, benzerlik gösteren bir durumu bu bağlamda dile getirmekte fayda vardır. Fransa'da milletvekili Paul Molac'ın uzunca süren gayretleriyle 8 Nisan 2021'de bir kanun parlamentoda çoğunlukla kabul edilmiştir. Buna göre Fransa'nın bazı yörelerinde mahallî diller Fransızcanın yanında okullarda ikinci bir dil olarak öğretilbilecekti. Fransız Hükümeti buna karşı çıkmış, konu Anayasa Mahkemesi'ne

Yunus Emre'den 700 Yıl Sonra Anadolu'da Türkçenin Geleceğine Bakmak 'Türkçe yahut Silistre!'

götürülmüştür. Mahkeme 21 Mayıs 2021'de verdiği kararın 20. maddesinde, Fransızca dışındaki dilin 'çok yönlü ve kapsamlı' ("*immersif*") olarak öğretilmesini Anayasa'nın 2. Maddesindeki '*Devletin dili Fransızcadır*' hükmüne aykırı olduğu sonucuna varmıştır; bk. <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2021/2021818DC.htm>.

"İmersif" Dil Öğretimi veya Türkiye'de "language immersion"

Bu terim, kısaca bir dilin sadece bir dil olarak öğretilmesini değil, eğitimin ve okul dışında gündelik hayatın dili olarak kullanılmasını karşılamaktadır. Türkiye'de bu tarz bir dil edindirme veya eğitim-öğretim, yukarıda da uzunca belirtildiği üzere, İngilizce bağlamında, anaokulundan

lisansüstü öğrenime kadar resmî ve özel birçok eğitim kurumunda uzunca bir süredir zaten uygulanmaktadır. Bunu henüz uygulayamayan, daha doğrusu öğrencilerinin durumları bu eğitime 'uygun' olmayan okullar ise diğerlerine gıpta ile bakmakta ve en kısa zamanda diğerlerine katılmak için planlar yapmaktadır.

Türkiye'de Geleceğin Yöneticileri Türkçeyi Destekler mi?

Devletlerin yöneticileri, 'ıssız' bir yerde olgunlaşarak birdenbire ortaya çıkan insanlar elbette olamazlar. Onların her türlü inanç, düşünce ve anlayışları, yaşadığı sosyal çevrenin, özellikle de eğitim aldıkları okulların bir sonucudur. Öyle ise her zaman ve her yerde olduğu gibi, gelecek zamandaki

Türkiye'nin yöneticileri de bugünlerde veya yakın gelecekte alacakları eğitimin sonucu olan insanlar olacaktır. Bu bağlamda devletin en üst düzey yöneticilerinin etkisi de sanılanın aksine sınırlıdır. Devleti esas olarak bir alt düzeydeki yüksek bürokratlar yönetirler. Devletin dil tercihini belirleyen bu yüksek bürokratlar, herhâlde İngilizce eğitim yapan okulların mezunları olacaklardır.

Belirtildiği üzere, Tanzimat döneminden itibaren devlet yönetimi, Türkçe kullanımını geriye götürecek düzenlemeleri “gönüllü” olarak yapmıştır; bu süreç 1980 yılından itibaren yıldan yıla artmaktadır. Yönetim şekli ve şartları göz önüne alındığında, Anadolu bölgesinin gelecekteki yöneticilerinin, 14. yüzyılda hüküm süren “beyler” gibi davranamayacakları açıktır. Artık bunlar Türkçeden başka dil bilmeyen “alplar” da değildir. Bu bakımdan aldıkları eğitimin ve diğer aydınların genel kanaati doğrultusunda davranacakları kuvvetle muhtemeldir. Bir başka deyişle, bugünkü gelişmelere bakarak yakın gelecekteki devlet yönetiminin de Türkçenin destekleyicisi olmayacağı kuvvetle muhtemeldir.

Sonuç

Oğuz Türkçesi, Oğuzların Anadolu'da gündelik anlaşma dili olmasının yanı sıra, yeterli nüfus, yerleşiklik, refah seviyesinin artması, aydın kesimin oluşması ve yöneticilerinin kararlı tavırları gibi birçok sebebin bir araya gelmesi sonucunda bir yüksek dil olma yolunda hızla ilerlemiş ve yaklaşık üç yüz yıl içinde bunu başarı ile tamamlamıştır. 15. yüzyıldan itibaren “Osmanlı Türkçesi”, 20. yüzyılın

başından itibaren de “Türkiye Türkçesi” adıyla bir yüksek dil (“yazı dili”) olarak kullanılmaktadır. Ancak şartlar, yukarıda belirtildiği şekilde devam edecek olursa, çok uzak olmayan bir gelecekte İngilizce, Türkiye Türkçesinin yüksek dil olarak kullanılmasını tehlikeye düşürebilecek; Türkçe bağlamında tekrar eski ‘gündelik dil’ dönemine, bir başka deyişle âdeta Selçuklu dönemine geri dönmüş olacaktır. Tek fark şudur: Farsçanın yerine yine bir Hint-Avrupa dili olan İngilizce geçecektir. Bu tahminimin doğru çıkmaması ise en büyük dileğimdir!

Dil, ‘millî kimlik’ için vazgeçilemez bir unsurdur. İnsan düşündüğü dil ile dış dünyayı algılar ve anlamlandırır. Diller de böylece konuşurlarının evrene bakışını yansıtır. Türk milletinin kimliğini de Türkçe oluşturur. Bir başka deyişle İngilizce düşünerek ‘Türk’ olmak asla mümkün değildir!

Kaynaklar

Ayan, Hüseyin (1979), Şeyhoğlu Mustafa, Hurşîd-nâme (Hurşîd ü Feraşâd), İnceleme-Metin-Sözlük-Konu Dizini, Atatürk Üniversitesi Yayınları 502, Erzurum.

İsen, Mustafa (1994), *Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısım*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları 93, Ankara.

Uğurlu, Mustafa (2011), Oğuzca ve “Anadolu Merkezli Oğuz Türkçesi”, *Turkish Studies. International Periodical for the Language, Literature and History of Turkish or Turkic* 6, 1 (Winter 2011), s. 123-154.

TÜRKÇE

HAKKINDA

S O R M A K
İSTEYEBİLECEĞİNİZ

8 SORU

Alina Minsafina

İlk Türkçe yazılı kaynaklar ise Orhon alfabesi ile kayda alınmıştır. Orhon abideleri ilk defa XVIII. yüzyılda bulunmuş, ancak onların okunabilmesi ancak 1893 yılında Thomsen tarafından başarılmış. Daha 1889 yılında Fin bilim insanları tarafından Orhon abidelerinin atlası yayımlanmıştı.

Dil, yüzyıllar içinde oluşan kültürümüzün önemli taşıyıcısıdır. Bir dil, halkın geçmişini anlamada ve bugünkü hâlini kavramada ve hatta geleceğini kurgulamada önemlidir. Türkçe, uzun tarihe sahip bir dildir. Türkçenin gücünün ve öneminin ortaya konulmasında bilim insanlarının rolü büyüktür. Peki, dil bilimi uzmanı olmadan Türkçe hakkında ne öğrenebiliriz? Bazı sorulara cevap vermek için özel bilgilere sahip olmak gerekmez. İşte, Türkçe hakkında sormak isteyebileceğiniz 8 soruya basit, net ve anlaşılır cevaplar.

1- Biz neden Türkçe konuşuyoruz?

Kendinize böyle bir soruyu hiç sormuş muydunuz: Biz neden Türkçe konuşuyoruz? Dünyada yaklaşık 7000 dil varken nasıl oldu da Türkiye’de Çince veya İtalyanca değil de, Türkçe konuşuluyor? Bu soruya cevap vermek için tarihe göz atmamız lâzım. Modern Türkiye’nin bulunduğu topraklar Asya ve Avrupa’nın stratejik kesişme bölgesi olduğu için, tarih öncesi çağlardan beri pek çok uygarlığa beşik olmuştur ve doğal olarak da burada birçok farklı dil konuşulmuştur.

Anadolu’da konuşulan diller denince bir dilcinin aklında genelde bu bölgede konuşulan Hint-Avrupa dil ailesine ait ölü diller gelir. Varsayılan proto Anadolu dilinden türemiş bu ölü dillerin birçoğunun pek az yazılı örneği günümüze gelebilmişken, kiminin hiçbir örneği kalmamıştır. Hititçe, Luvice, Lidce, Likçe, Palaca bunlardandır. Bunun dışında Hint-Avrupa dil ailesine ait olmayan antik Anadolu dilleri olarak Hattice ve Urtartuca örnekleri verilebilir. Bunlar çok eski zamanlarda Anadolu coğrafyasında konuşulan dillerdir. Daha sonra Büyük İskender’i ve Helen yayılmasını görürüz. Grekçe Anadolu’da yaygın bir dil hâline gelir. Orta Çağ dönemine geldiğimizde Anadolu’da Roma İmparatorluğu hâkimiyetini göreceğiz. Romalılar döneminde iki resmi dil konuşulurdu: Latince ve Grekçe (Antik Yunanca olarak da bilinir). Bu önemli diller ile paralel olarak yerli diller de mevcuttu. Türkçe geniş kitlelerin dili olarak Anadolu’ya 1071’den sonra girdi. Selçuklu Türklerinin yönetim dili, aydınların bilim ve edebiyat dili Arapça ve Farsça olsa XIV. yüzyıldan itibaren bilim ve edebiyat alanında Türkçe güçlü eserler verilmeye başladı, yönetim

Türkçe Hakkında Sormak İsteyebileceğiniz 8 Soru

dili Türkçe oldu. Türkiye’de konuşulan ve yazılan Türkçe kendi iç tarihi açısından farklı dönemlere sahip olsa da Anadolu’da Türkçenin varlığı hiç kesintiye uğramadan günümüze kadar devam etti.

1923 yılından itibaren de Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla birlikte genç devlette uygulanan dil politikası sonucunda bugün konuştuğumuz Türkçe oluşmaya başladı.

2- İyi de, Türkçe nedir?

Herhangi bir kelimenin anlamını öğrenmek için sözlüğe bakılır. Biz de bu yolu takip ederek bir açalım, bakalım:

TÜRKÇE, i. 1. Ural-Altay ailesinin Altay dilleri dalına, yapı bakımından eklemeli diller grubuna giren, Türkiye’de ve Türklerin hakim olduğu ülkelerde kullanılan dil, Türk dili.¹

Demek ki, Türkiye’de konuşulan dil Türkçedir. Biz bunu zaten biliyorduk, dersiniz. Peki, “Türkler’in hâkim olduğu ülkeler” nelerdir? Ve başka ülkelerde yaşayan Türkler kimdir?

Bu soruya cevap vermek için de sözlüğe bakabiliriz:

TÜRK, i. 1. Ana yurdu Orta Asya olan, buradan çeşitli yönlerde yayılarak büyük devlet kuran, Türkçenin değişik lehçeleriyle konuşan millet ve bu millettten olan kimse. 2. Türkiye Cumhuriyeti’nde yaşayan, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan kimse.²

Demek ki, Türkiye Cumhuriyeti’nde yaşayan insanlar Türklerdir ve konuştukları dil de Türkçe. Ancak yukarıdaki tanımlara

baktığımızda “Türkiye’de yaşamayan/Türk vatandaşı olmayan” Türkler var ve onların konuştukları diller var, o dillere de Türkçe denilir. Bu ikinci “Türkçe” kelimesi altında Kazakça, Özbekçe, Tatarca, Kırgızca, Tuvaca, Yakutça gibi diller kastediliyor. Rusçada, İngilizcede, Almanca ve bazı başka dillerde bu iki ayrımı göstermek için genelde bir-iki harfi farklı olan iki kelime bulunmaktadır. (Rus.: turetskiy – türkskiy; İng.: Turkish – Turkic; Alm.: türkisch – turkisch). Türkçede bu ayrımı göremiyoruz, bundan dolayı bilimsel literatürde karmaşa olmaması amacıyla, umumiyetle, Türkiye’de konuşulan dil için Türkiye Türkçesi, yaşayan insanlar için Türkiye Türkleri gibi ifadeler kullanılır. VII. ve VIII. yüzyıllarda Orhon vadisinde dikilmiş olan yazıtlarla başlayan ve günümüze kadar devam edip içine Kazakça, Özbekçe, Tatarca, Türkmençe, Çuvaşça gibi çeşitli Türk dilleri dâhil olan genel bir dile de Türkçe ya da Türk dili denilir.

Böylece, “Türkçe nedir?” sorusuna iki cevabımız var: 1. Türkiye’de konuşulan dil (bilimsel literatürde netleştirmek için Türkiye Türkçesi tabiri kullanılabilir); 2. Ural-Altay dil ailesinin bir kolunu oluşturan Türk dillerinin tümü.

3- Biz Azerbaycanlıları neden iyi anlıyoruz?

Azerbaycan dili (Azerbaycan Türkçesi de denilir) dil coğrafyası itibarıyla Doğu Anadolu, Azerbaycan Cumhuriyeti, İran Azerbaycan’ı, Irak ve Suriye’nin bazı bölgelerinde konuşulan bir dildir. Azerbaycan Türkçesi, Türkiye Türkçesi ile 1920 yıllarına kadar aynı kültürel

¹ <http://lugatim.com/s/turkce>

² <http://lugatim.com/s/turk>

ve tarihsel ortamda gelişmiştir. XIII. yüzyılda Orta Asya'dan batıya doğru göçler başlar. Bu göçler sırasında Oğuz Türkleri Anadolu topraklarına ulaşırlar ve burada Batı Türkçesi dediğimiz yazı dilini geliştirmeye başlarlar. Daha sonraki dönemlerde Batı Türkçesi iki kola ayrılır: Azerbaycan Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi. Bu iki kol arasında küçük ses ve biçim farklılıkları dışında önemli ayrılıklar olmamıştı. Diyebiliriz ki bu ortak yazı dili geleneği 1920'leri başına kadar devam etmiştir. Azerbaycan toprakları 1922 yılında kurulan SSCB sınırları içine dâhil edilmiş, Anadolu topraklarında ise 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti devleti kurulmuş; her iki devlette de ülke gelişirken farklı dil politikaları uygulanmıştır. Bu dil politikaların en görülür sonucu, Azerbaycan Türkçesine Rusça kelimelerin girmesi, Türkiye Türkçesinde ise eski Arapça ve Farsça kelimeler için öz Türkçe kelimelerin icat edilmesi ve bazılarının tutması ve dilde kalması. Bu farklı kelimelerden dolayı son 100 yılda Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasındaki anlaşılabilirlik oranı biraz düşmüş olsa da, neredeyse %80 yine de anlaşılır. Demek ki, Azerbaycan Türkçesini iyi anlamamızın sebebi, bu iki dilin de aynı kaynaktan çıkıp aynı kültür ve tarih çerçevesinde büyüüp gelişmeleri, ortak metinlerden beslenmeleridir. Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi, Türk dilinin Oğuz grubunu oluşturmaktadır. Bu iki dil arasında görülen küçük anlaşılmazlıklar da siyasetin ve değişik dil politikalarının etkisi altında son 100 sene içinde gelişmiştir.

4- Yazmak için hep bugünkü alfabeyi mi kullandık?

Hayır, Türkiye Türkçesini yazmak için bugün kullanmakta olduğumuz Latin harfleri 1928

yılında 1353 sayılı yasayla tespit ve kabul edilmiştir. Bu kanuna göre Türk alfabesinde 29 harf bulunur. Bunlardan 8'i ünlüleri, 21'i de ünsüzleri gösteren harflerdir. 7 sene sonra bu alfabemiz de 100 yaşına girecek. Peki, Latin harflerinden önce Türkçe nasıl yazılırdı?

1928 yılına kadar Türkçe (hem Türkiye Türkçesi, hem de çoğu diğer Türkçeler) 1000 yılı aşkın Arap alfabesini kullanmıştır. İşte Osmanlı Türkçesi olarak bildiğimiz dil, Arapça harfleri ile yazılan Türkçedir. Bu alfabe, Türklerin İslam'ı kabul etmeleriyle birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Bu alfabe Türkçenin seslerini göstermekteki bazı eksik ve fazlalıklarına rağmen zaman bakımından ez uzun süre kullanılan yazı sistemidir.

5- Peki, Orhon Yazıtları hangi alfabe ile yazılmıştır?

Arap alfabesinden önce Türkçenin tarihinde en çok kullanılan iki yazı sistemi daha vardır. Bunlar 'runik' de denilen Göktürk alfabesi ve Eski Uygur alfabesidir. Eski Uygur alfabesinin kullanılmaya başlandığı tarih kesin olarak belli değildir, ama bu yazı sisteminin VIII. – XVI. yüzyıllar arasında kullanıldığını söylemek mümkündür. Uygurların yerleşik hayata olan temayülü onları Soğutlarla yakınlaştırmıştır. Kısa zaman içinde öğrenilen Soğut alfabesi Eski Uygur diline uyarlanmış ve Uygur yazısı dediğimiz alfabe böylece ortaya çıkmıştır.

İlk Türkçe yazılı kaynaklar ise Orhon alfabesi ile kayda alınmıştır. Orhon abideleri ilk defa XVIII. yüzyılda bulunmuş, ancak onların okunabilmesi ancak 1893 yılında Thomsen tarafından başarılmış. Daha 1889 yılında Fin bilim insanları tarafından Orhon abidelerinin

Türkçe Hakkında Sormak İsteyebileceğiniz 8 Soru

atlası yayımlanmıştı. Alfabenin deşifre edilmesine kadar Finler bu yazıtların Fin halkına ait olduğunu düşünmüşlerdi, çünkü yazı İskandinav Taş yazısına, yani Runik yazıya benziyordu. Sibiry'a da bu abideleri bulan bilim insanları da onlara 'Runik yazılar' demişlerdi. Fakat uzun uzun araştırmalar sonucunda Orhon abidelerinde kullanılan yazı sisteminin İskandinav Runik yazısı ile alakalı olmadığı ortaya konulmuştur. Bu yazı sisteminin kökeni hakkında farklı görüşler ve iddialar vardır. Kimi bilginler bu alfabenin bağımsız olarak Türkler tarafından keşfedilmiş olup Hun yazısının devamı olduğu görüşündedir. Kimileri ise bu yazının kaynağını ve kökenini yaygın modern alfabelerin birçoğunun kaynağı olan Fenike yazısı olarak görürler. Fenike yazısı Grek-Latin yoluyla bugünkü alfabemizin de kaynağıdır.

6- Yabancılar Türkçeye neden zor diyorlar?

Bu soruya cevap vermemiz için önce birazcık dilbilime dalmamız lazım. Dünyada konuşlan yaklaşık 7 bin dili yapıları itibariyle birkaç gruba ayırmak mümkündür. Türkçe, mesela (Japonca, Moğolca, Korece, Macarca ve Fince gibi dillerle birlikte) eklemeli bir dildir. Eklemeli dilde herhangi bir şeyi ifade etmek için kök kelimeye ekler getirilir. Türkçede, örneğin, ekler kökten sonra ekleniyor (evet, kimi dillerde kökten önce eklenen ekler de vardır): göz – gözlük – gözlükçü – gözlükçüler – gözlükçülerden gibi. Her ek sadece bir anlama sahiptir. Çokluk yapmak istediğimizde her zaman “-lar/-ler” kullanırız ve bu ekin başka anlamı ve fonksiyonu yoktur. Alman, Fransız, Rus ve Çinli öğrenciler Türkçeyi öğrenirken zorluk çekiyorlar, çünkü onların

dillerinde sistem farklı çalışıyor. Çince, mesela, hiç ek yok. Almancada ve özellikle Rusça gibi Slav dillerinde köke eklenen unsurlar hem kökten önce gelebilir, hem de sonra. Bununla birlikte kökten sonraki ekler de Türkçede gibi ayrı ayrı değildir. Çokluğu, ismin hallerini veya cinsiyeti (Türkçede bu kategori yoktur) ifade etmek için tüm bu özellikleri içeren sadece bir ek eklenir. Bundan dolayı da Türkçenin mantığını kavramak zor gibi geliyor, ama aslında bu mantık yakalanırsa Türkçenin ne kadar düzenli ve kolay öğrenilir bir dil olduğu fark edilir.

7- Peki, Türkçeyi matematik ile bundan dolayı mı kıyaslıyorlar?

Olabilir. Türkçe matematik gibi düzenlidir. Matematikteki gibi kuralları vardır ve bu kuralların pek az istisnası vardır.

Matematikte 10 tane rakamla (0-9) ve dört işlem işareti ile (+, -, :, x) sonsuz sayıda işlem yapılabildiği gibi Türkçede de buna benzer özellikler bulunabilir. Örneğin, yukarıda bahsettiğimiz ek konusunda benzer prensip vardır: İster çekim olsun ister türetme, bir şeyi ifade etmek istediğimizde +ek işlemi yapılır. Her bir ifade için “+ek” işlemi yapabilirsiniz. Bununla birlikte bu işlemin kurallarını bilmeniz yeterli. Bunlar, 1. eklerin yeri veya eklenme düzeni ve 2. ses uyumu (ince/kalın ve düz/yuvarlak ünlüler bakımından ve tonlu/tonsuz ünsüzler bakımından). Bununla birlikte, mesela bir fiil eki öğrendiğinizde aynı eki bütün fiillere uygulayabilirsiniz. Hatta daha önce hiç bilmediğiniz bir fiil önünüze çıkarsa onun nasıl kullanacağınızı bu ekler sayesinde bilirsiniz. Yani Türkçe öğrenirken statik

Türkçe Hakkında Sormak İsteyebileceğiniz 8 Soru

kelimeleri ezberlemek yerine dinamik kuralların öğrenilmesi daha yararlıdır. Kural sayısı hiçbir zaman kelime sayısından daha fazla olamaz. Bundan dolayı da aslında Türkçeyi öğrenmek zor değil.

8- Türkiye’de konuştuğumuz Türkçeyi diğer Türk halkları anlayabiliyorlar mı?

Yukarıda da söylediğimiz gibi Türkiye’de konuştuğumuz Türkçeyi Azerbaycan Türkleri çok iyi anlar. Bunun dışında Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi ile Oğuz grubuna giren Gagavuzca’yı konuşan insanlar için de Türkiye Türkçesi gayet anlaşılır bir dildir. Bu durum özellikle günlük konuşmada belli olur, çünkü günlük konuşmada kullanılan isimler ve fiiller çoğunlukla Türkçe kökenlidir ve Oğuz grubuna giren Türk dilleri için aynı görüntüye, yani aynı ses değerine sahiptir: TT.: ağaç – Az.: ağaç –Gag.: aaç veya TT.: görmek – Az.: görmäk –Gag.: görmää. Aslında birkaç gün içinde bu Türk halkları için Türkiye Türkçesi kolay anlaşılır hâle gelebilir.

Türkiye’den biraz daha uzaklaşırsak, karşılıklı anlaşılabilirlik oranı da düşer ve Orta Asya ve İdil-Ural bölgelerinde konuşulan Türk dillerini anlamak için biraz daha fazla zaman ve çaba gerekir. Bu coğrafyada konuşulan Türk dilleri ses bakımından Eski Türkçe özelliklerini saklamıştır. Ama bu kurallar bilinirse buradaki Türk dillerine de alışmak mümkündür. Örneğin, öz Türkçe kelimelerdeki k ve t harfleri Türkiye Türkçesinde g ve d’ye dönüşmüştür. Bunu bildiğimizde, Kazakçadaki kör- veya Özbekçedeki kör- fiilleri artık o kadar yabancı gözükmez (veya Kaz.: köz ve Özb.: köz; Kaz.: til ve Özb. til). İdil-Ural bölgesinde ise bu

ünsüz seslerin denkliklerine bir de ünlü ses denklikleri eklenir: Türkiye Türkçesindeki o ve ö’ler Tatarca ve Başkurtçada u veya ü olur (TT.: göz – Tat.: küz – Baş.: küz) ve tam tersine Türkiye Türkçesindeki u ve ü’ler bu Türk dillerinde o ve ö olur (TT.: süt – Tat.: söt – Baş.: höt; s’lerin Başkurtçada h olduğunu da buraya ekleyelim). TT.: dil – Tat.: tıl – Baş.: til örneğinden görüldüğü gibi, Türkiye Türkçesindeki i’ler Tatarca ve Başkurtçada í (i ile e arasında bir ünlü) olur; ve, evet, tam tersine, Türkiye Türkçesinde e olursa Tatarca ve Başkurtçada i görürüz: TT.: sen – Tat.: sin – Baş.: hin; TT: eski – Tat.: iski – Baş.: iski.

Görüldüğü gibi, Türkiye’de konuşulan Türkçe bazı kurallar bilinirse başka Türk halkları tarafından da anlaşılır. Türkiye Türkçesini konuşanlar da belli bir zaman içinde başka Türk dillerine alışabilir, onları anlayabilirler.

Bununla ilgili söylenecek bir şey daha var. Bazı kelimeler görünüş bakımından aynı olsalar bile farklı Türk dillerinde farklı anlamlara sahip olabilirler. Bu tür kelimelere aldatıcı kelimeler veya yalancı eşdeğer kelimeler denilir. Örneğin, Türkiye Türkçesindeki gel- fiili her Türk dilinde de aynı anlama gelir. Gel-fiilinden türemiş geliş(mek) fiili ‘ilerlemek, büyüüp genişlemek’ anlamında kullanılır. Ancak Kazakçadaki kelis-, Özbekçedeki keliş- veya Tatarcadaki kilış- fiileri ‘anlaşmak’ anlamına geliyor. Türkiye Türkçesinde dur- fiilinin asıl anlamı ‘hareketsiz duruma gelmek’tir. Kazakçadaki tur-, Özbekçedeki tur-, Tatarcadaki tır- fiileri ise Türkiye Türkçesindeki kalk- anlamına denk gelir. Ama bu tür kelimeler çok fazla değildir. Bu kelimeler de sık sık kullandığı için çabuk öğrenilir ve karşılıklı anlaşılabilirliği pek fazla etkilemez.

Mustafa Argunşah

Türkçenin Ayak Sesleri

*Her dil kıymetlidir,
bir topluluk arasında
anlaşmayı sağlayan
her dil kutsaldır.
Önce bunda hemfikir
olmalıyız. Benim dilim
sizin dilinizden daha
az değerli olamaz.
İngilizcenin Türkçeden,
Çincenin Arnavutçadan
daha kıymetli veya
daha kıymetsiz olmadığı
gibi. Çünkü diller bir
yönüyle kutsaldır,
herkesin kutsalı kendisi
için büyük değer taşır.
Bizim de kimsenin
kutsalına paha biçmeye
hakkımız yoktur. Her
dil onu konuşanların
ihtiyaçlarını görür;
gördüğü müddetçe de
onun için kutsaldır.*

Bilgi sahibi olan ve olmayan herkesin rahatlıkla konuşabildiği, ileri geri laf edebildiği birkaç alandan birisi de dildir. Sanırım Türk insanı dünyanın diğer milletlerine göre diliyle daha çok meşgul oluyor. Dilini sorguluyor, beğeniyor, beğenmiyor ama nihayetinde bir görüş sahibi oluyor.

Bir kısım insanlara göre Türkçe elden gidiyor, bugünkü nesiller dünkülerden çok daha az kelime ile konuşuyor, Türkçe konuşurları özellikle Arapça ve Farsçadan alıntılanan kelimeleri yanlış telaffuz ediyor, yeni kelimelerin dile girmesiyle nesiller arasında bağlantı kopuyor ve torun dedeyi anlamıyor...

Bunlar ilk akla gelenler. Onlarcasını daha ekleyebilirsiniz. İçinde bulunduğumuz asrın sonunda Türkçe diye bir dil kalmayacak diyenler de var, konuştuğumuz dile Türkçe ile İngilizcenin karışımı Türkilizce diyenler de... Daha neler neler... Fakat bu sevimsiz iddiaları dillendirenlerle ilgili dikkatimi çeken

bir şey var. Bunların hiçbirisi bilim insanı değil, dilbilimci değil. Kimisi siyasetçi, kimisi de dilsever olarak adlandırabileceğimiz hassas insanlar.

Türkçe ile ilgili gerçekler bu kadar olumsuz mu acaba? Bugün kullandığımız dil atalarımızın dilinden daha mı zayıf, daha mı sevimsiz? Günümüz yazarlarının mesela romanda kullandıkları kelime dünyası 16. yüzyılda yaşayan Fuzuli'nin, Baki'nin dilinden daha mı kısır, daha mı az kelime barındırıyor? Mesela bugünkü seçkin yazarlardan herhangi birisinin kullandığı mazmunlar, çağrışımlar, mecazlar, yan anlamlar, deyimler atalarımızın kullandıklarıyla kıyaslandığında daha olumsuz bir görüntüyle karşılaşılabiliyor mi? Taşlıcalı Yahya'nın şiirlerindeki söyleyiş zenginliği Yahya Kemal'in şiirlerinde yok mudur? Sezai Karakoç Hayretî'den daha değersiz bir şair midir?

Sorularla kimsenin kafasını karıştırmak niyetinde değilim. Çünkü

Türkçenin Ayak Sesleri

bunların evet veya hayır gibi kesin cevapları yok. Fuzuli'nin eserlerinde kullandığı kelime sayısının Tarık Buğra'dan daha az olması da olumsuz bir şey ifade etmez. Dil, sayılarla ölçülemeyecek kadar yüce bir değerdir. Bir şair çıkar, bir beyit söyler, bakarsınız bu beyit bir kitaptan daha fazla etki bırakır. Edebiyatımızda bunun birçok örneği bulunuyor. Bazen dilimize pelesenk ettiğimiz mısralar, beyitler olur, bir türkünün nakaratının dilimize dolanıp zamanı bizimle yaşadığı gibi...

Bilgi sahibi olan ve olmayan herkesin rahatlıkla konuşabildiği, ileri geri laf edebildiği birkaç alandan birisi de dildir. Sanırım Türk insanı dünyanın diğer milletlerine göre diliyle daha çok meşgul oluyor. Dilini sorguluyor, beğeniyor, beğenmiyor ama nihayetinde bir görüş sahibi oluyor.

Her dil kıymetlidir, bir topluluk arasında anlaşmayı sağlayan her dil kutsaldır. Önce bunda hemfikir olmalıyız. Benim dilim sizin dilinizden daha az değerli olamaz. İngilizcenin Türkçeden, Çincenin Arnavutçadan daha kıymetli veya daha kıymetsiz olmadığı gibi. Çünkü diller bir yönüyle kutsaldır, herkesin kutsalı kendisi için büyük değer taşır. Bizim de kimsenin kutsalına paha biçmeye hakkımız yoktur. Her dil onu konuşanların ihtiyaçlarını görür; gördüğü müddetçe de onun için kutsaldır.

Yukarıda kısaca değindim, bir dilde kullanılan kelimelerin sayıca çok olması o dil için artı

değer değildir. Önemli olan dillerin ifade gücüdür. Herhangi bir konudaki meramı kimi diller çok kelimeyle kimi diller daha az kelimeyle anlatır. Bu, dillerin yapısıyla ilgili bir durumdur. İngilizce ile Türkçeyi kıyaslayabilirsiniz. İngilizcenin birçok kelimeyle anlattığı bir ifadeyi Türkçede kelime kök veya gövdesine getirdiğimiz yapım ekleriyle, bitişik yazdığımız yardımcı fiillerle, birleşik çekimlerle, hatta sonuna koyduğumuz soru işaretleriyle tek bir kelime içerisinde ifade edebiliriz. Oyleyse İngilizcenin şu kadar kelimesi var, Türkçenin bu kadar kelimesi var gibi değerlendirmelerin bilimsel bir önemi yoktur. Bazen başka bir dilin farklı kelimelerle ifade ettiği anlamı siz bir kelimenin üçüncü, beşinci anlamı olarak da karşılayabilirsiniz.

Sayıların önemi yoktur derken başka bir konuya da açıklık getirmek gerekir. "Türkçede şu kadar şu dilden, bu kadar bu dilden alıntı kelime var" eleştirileri de fazla bir şey ifade etmez. Bir dilin başka bir dilden kelime alması ayıp olmadığı gibi noksanlık da değildir. İhtiyaç duyduğunda her dil başka dillerden kelime alabilir. Bazen kelimeler ihtiyaç olmadan da girer ve dildeki bir kelimenin ölmesine sebep olabilir, bazen de bakarsınız birlikte yaşarlar ve dile zenginlik katarlar. Türkçede bunun çok sayıda örneği bulunuyor. Mesela Arapça bir kelime varken bir de Batı'dan kelime alıyorsunuz, üstüne Türkçede de bir kelime türetiliyorsunuz. Türkçe kelime türetmedeki amacınız hem Doğu hem de Batı'dan alınan kelimeyi kovmaktır. Ama her iki alıntı kelime de bazen öyle inatçı olurlar ki kovsanız da gitmezler, nadiren dağdan gelip bağdaki sizin yeni türettiğiniz kelimenin tutmamasına, kullanım alanı bulamayıp ölmesine de sebep olabilirler. Dil böyle bir şeydir işte. Diller için tehlikeli olan alınan kelimeler değil, dili derinden etkileyen yapılardır. Başka bir dile ait gramer yapısı

veya özelliği bir dile girdiğinde onun yapısında çeşitli derecelerde hasar oluşturur. Bunların sayısı artarsa dilin yapısı bozulur.

Başka dillerden kelime almayı hoş görmem yanlış anlaşılmasın. Bunun da bir ölçüsü olmalı elbette. Yoksa “Türkçesi varken” her önümüze gelen yabancı kelimeyi alalım, demek istemedim. “Bir dilde alıntı kelimelerin miktarı veya oranı ne olursa o dil tehlikededir?” sorusuna verilmiş bir cevap hatırlamıyorum. Yüzde ellinin üzerinde Arapça ve Farsça kullanan Taşlıcalı Yahya Bey’in dili acaba Türkçeyi tehdit ediyor muydu? O devrin aydınları bunu hiç düşünmüşler ve rahatsız olmuşlar mıdır? Bunu da bilmiyorum. Çünkü bir iki cılız çıkışı istisna olarak görebilerseniz halk da aydın da Türkçenin hâlinde şikâyetçi değildi. Bu defa, “Yahya Bey’in kullandığı dil halkı niye ilgilendirsin?”

diye zor bir soru aklınıza gelebilir. Benim aklıma da şöyle bir karşı soru gelir hemen: “İsmet Özel’in kelime dünyası bugün Türk halkını ne kadar ilgilendirir?” Dil böyle bir şeydir. Yahya Bey’in yahut İsmet Özel’in dili ancak onu okuyanları veya üzerinde araştırma yapanları ilgilendirir doğal olarak. Şiir okumayan, halktan birisi şairin falan mısrasında kullandığı kelime ile neyi kastettiğini zaten sorma gereği duymaz. Dili böyle görmek gerekir. Her yazarın kendi okuyucusu vardır. O yazarı değerlendirme sınırlarını işte bu okuyucular ve araştırmacılar belirler.

Dilleri değerlendirirken önce konuşma dili ve yazı dili olarak ikiye ayırmak gerekir. İkisi birbirinden çok farklıdır. Geçmişte de farklıydı bugün de. Osmanlının dilini eleştirenler hep o “üç lisandan mürekkep” yazı dilini esas alırlar. Oysa yazı dilinin de

Türkçenin Ayak Sesleri

tamamı öyle değildir. Bunu delillendirmek için önümüze konular hep seçmece metinlerdir. Baki'nin Sultan Süleyman Kasidesi, Veysi ve Nergisi'nin özel dilleri, Servet-i Fünûn şairlerinin kimi şiirleri gibi. Oysa tarihî metinlerle uğraşanlar bilirler ki eğer bir metin yazılmışsa bunun mutlaka okuyucusu vardır, her metin bir okuyucu kitlesine hitap eder. Bugün size ağır gelen bir metin o dönem okumuşları için sıradan metinlerdir. Öyleyse hükmü verirken bugüne bakarak değil, metinlerin yazıldığı dönem içinden bakmak gerekir.

Bir de konuşma dili vardı Osmanlının. O konuşma dili ile bugünkü konuşma dili arasında küçücük dil bilgisi yapıları dışında bir fark yoktu. Tabii ki o devirde kullanılan kimi kelimeler bugün kullanılmıyor olabilir, bugün kullandığımız her kelimenin o devirde kullanılmadığı gibi... Öğrencilerime zaman zaman şunu söylerim. 13-14. yüzyılın büyük şairi Yunus Emre öleli 700 yıl oldu. Şair bugün sınıfımıza misafir olsa, onunla dedemizle, babamızla konuşur gibi konuşur ve anlaşırız. Bu hiç de şaşırıcı

olmazdı. Çünkü dalgalanan, devre göre, şaire göre değişen yazı dilidir, konuşma dili değil. Alparslan ile Anadolu'ya gelmeden önce yaşadığımız İran coğrafyasında da, daha önce yaşadığımız Seyhun ırmağı kıyılarında da bugünkü dile çok yakın bir dil kullanıyorduk.

Bir iki örnek vererek ne demek istediğimi daha iyi anlatmak istiyorum. 17. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan IV. Murat, Yeniçeri kâtibi Mehmet Efendi'ye şöyle sesleniyor:

“Zinhar ve zinhar benim malumatım olmaksızın deftere bir tek isim geçirme. Kalem ve defteri bir hoş hıfz eyle ve doğruluk üzere ol. Eğer bir hiyanetin ve emrime aykırı bir hareketin görülürse başını keserim. Gözünü aç.”

Bu metin bize Osmanlı hükümdarının halkın diliyle konuştuğunu gösteriyor. Öyle olunca bu cümleleri ister kâtibinize isterse halktan sıradan birisine söyleyiniz, meramınız anlaşılacak olacaktır. Batılı yazar Jakab de Nagy Harsany'nin 1672 yılında yayımladığı eserinde İstanbul'da yolcu ile kılavuz arasında şöyle bir diyalog geçmektedir:

“Yolcu: Uzak mıdır konak? Zira pek yorulduğum ve dünden beri yirmi dört saat içinde hiçbir şey yememiş iken karnım dayanmaz, açtır.

Kılavuz: Bir saat yol daha vardır. Çok değil, sabreyle, tez andayız (oradayız).”

Bu metnin yazıya geçirilmesinin üzerinden dört yüz elli yıl geçmiş, bazı seslerini değiştirdiğim bir iki kelime var sadece. Açtur yerine açtır, sahat yerine saat yazdım, o kadar.

Ne demek istediğimi tekrarlayayım. Osmanlı'nın dili derken aklımıza öncelikle sanatkârların süslü dili geliyor, çünkü

gösterilen örnekler bunlar. Oysa yazarların, aydınların edebî eserlerde kullandığı çok özel bir dildir. Bu biraz da suni bir dildir. Herhangi bir yazarın eseri bir dil hakkında hüküm verirken asla ölçü olamaz. Sanatkârlar ne kadar sanat yaparsa yapsın, ne kadar ağıdalı bir dil kullanırsa kullansın esas olan halkın konuştuğu günlük dildir. Konuşma dili, devre göre değişmeyen, doğal, nesilden nesile aktarılan ve asırların içinden süzülerek gelen gerçek dildir. Yazı dilinin hızlı değişimine karşılık konuşma dili daha muhafazakâr ve daha canlıdır.

Burada bir gerçeğe daha değinmek isterim. Maalesef bugün bazı insanlarımızın beğenmeyerek eleştirdiği yazı dilimiz değil, konuşma dilimizdir.

Hâlbuki gençlerin dilindeki bazı olumsuz kelimelere, sözlere takılarak dilin elden gittiğini söylemek hiç de gerçekçi değildir. Emin olunuz ki o çocuklar ve gençler olgunlaşınca daha düzgün Türkçe konuşacaklardır. Böyle olunca da yüz yıllar sonra bile Türk halkı bugün konuştuğumuz sade, anlaşılır ve temiz dille konuşuyor olacak.

Türkçenin elden gittiğine inananların önemli savlarından birisi sokaklarda görülen tabela kirliliğidir. Sadece büyük kentlerde değil artık ücra köşelerdeki mahalle bakkallarına kadar inen yabancı tabela hayranlığının sebebi Türkçe değil, maalesef millî benliğinden, kendi değerlerinden, dil kültüründen yoksun insanlardır. Bu cümlem

Sanatkârlar ne kadar sanat yaparsa yapsın, ne kadar ağıdalı bir dil kullanırsa kullansın esas olan halkın konuştuğu günlük dildir.

bazılarını rencide edebilir. Günümüzde kendisini milliyetçi ve muhafazakâr olarak nitelendiren bazı insanların iş yerlerinin adlarının da yabancı isimler taşıdığı bir gerçektir. O zaman hepimizin oturup milliyetçiliğimizi, muhafazakârlığımızı sorgulamamız gerekir. Milliyetçi olmak millî değerlere sahip olmayı, onu korumayı ve yaşatmayı gerektirir. Muhafazakâr olmak da böyledir. Muhafaza edilecek, korunacak olan değerlerimizi sadece dine indirgemek; sanatı, mimariyi, müziği, dili, edebiyatı görmezlikten gelmek muhafazakârlığı

eksik anlamaktır. Dil de ciddiyetle muhafaza edilecek değerlerden birisidir. İş yerine ve ürettiği ürüne Türkçe isim koymak Türkçenin daha görünür ve bilinir olmasına katkı sağlamak demektir. “Türkçe isim koymak” derken yalnız

Türkçe kökenli kelimeleri kastetmediğimi de vurgulamak isterim. Bizim Türkçeden anladığımız Ziya Gökalp’ın dediği gibi “Türkçeleşmiş Türkçe”dir. Herkesçe benimsenen, özümşenen, anlaşılabilir, günlük dilde kullanılan her söz kökenine bakılmaksızın bizindir, öz Türkçedir.

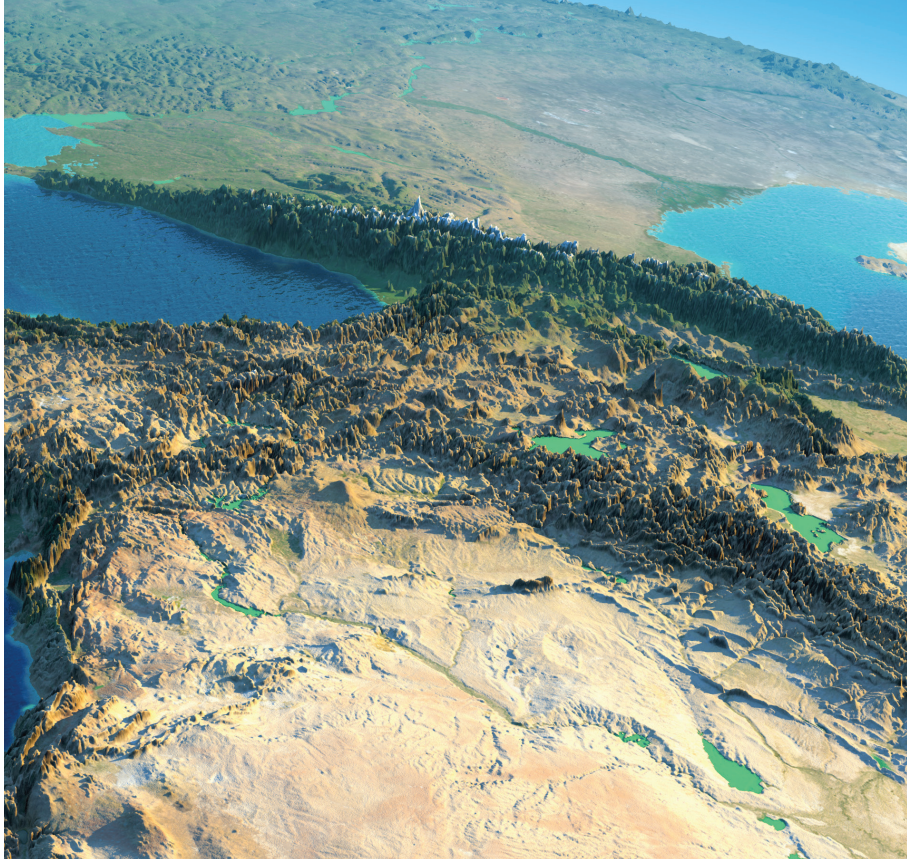
İnsanların iş yerlerine ve ürettikleri ürünlere yabancı özellikle de İngilizce isim vermesi sosyolojik ve psikolojik bir olaydır. Enine boyuna sorgulanması, araştırılması gerekir. Bir insan dükkânına koymak için niçin anlamadığı, doğru telaffuz edemediği, arkasına eki nasıl getireceğini bilemediği bir ismi tercih eder? Bu mesele yalnız dilcilerin, dil severlerin, dile duyarlı insanların halledeceği bir mesele değildir. Gelişmiş

Türkçenin Ayak Sesleri

dünya milletleri karşısında eziklikten kurtuldukça, ürettiklerimizle yurt dışında yer edindikçe, uluslararası spor, müzik vb. alanlardaki yarışmalarda başarı elde ettikçe kendimize güvenimiz artacak, bu güven millî kimliğimize ve dolayısıyla dilimize dönmemizi sağlayacaktır. Uygulanacak millî eğitim ve kültür politikalarıyla insanlarımızı Batı karşısındaki ezilmişlik psikolojisinden kurtarmak, özüne dönmesini, kendine ait olanların kıymetini anlamasını sağlayacaktır. Öze dönüş aynı zamanda dile dönüş olacaktır. Son yıllarda Türk toplumunda bu konuda duyarlılığın arttığı gözlemleniyor.

Sokaklardaki tabela kirliliği tek başına Türkçenin kirlendiğine karar vermek için yeterli gerekçe olamaz. Bu kirlilik en çok gözümüzü rahatsız eder, duygu bulanıklığı oluşturur. Ama Türkçenin kirlendiğini göstermez. Çünkü kirlenen Türkçe değildir, kirlenen düşünce dünyamız, ruhlarımız ve zihinlerimizdir. Bir dilin kirlendiğini ne bir kesimin konuşma diliyle ne de tabela kirliliğiyle anlayabiliriz. Bunun için yazılı metinlere bakmak icap eder. Romanların, hikâyelerin dili bize bunu apaçık gösterir. Yazarlarımız yerli yersiz yabancı kelime kullanıyor mu, özellikle İngilizceden çeviri deyimleri, kalıp sözleri

diline yansıtıyor mu, buna bakmak gerekir. Romanlarımıza, hikâyelerimize bir dilci titizliğiyle baktığımızda şimdilik kirlenmenin olduğunu söylemek imkânsızdır. Bu alanda epey bilimsel çalışma yapıldı. Dil severlere bu konuda rahat olmalarını tavsiye ederim. Tanzimat'tan günümüze kadar Türk romanlarının kelime hazinesi üzerinde yapılan çalışmalarda Batı kökenli kelimelerde bir miktar artış olduğu ortaya konulmuşsa da bunların tehlike boyutlarında olmadığı görülmüştür. Bunlar okuyucular tarafından sözlük kullanmadan anlamı bilinen, yaygınlaşmış alıntılardır.

Burada şu gerçeği de hatırlatmalıyım. Türkçeye İngilizce kökenli kelimelerin hiç girmediğini iddia etmiyorum. Az miktarda kelime önce dilimize sonra sözlüklerimize girmiştir, hatta yıllara göre küçük bir artış da söz konusudur. Dr. Fatin Sezgin, Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan Türkçede Batı Kaynaklı Kelimelerin Yoğunluğu adlı kitabında Tanzimat'tan günümüze kadar yayımlanmış eserlerden seçtiği 562 romanın dili üzerinde bir araştırma yapmıştır. Bu araştırmaya göre Türk romanında kullanılan İngilizce kelime oranı yalnız binde 1.15'tir. Yani binde bir civarındadır. Oysa çoğu Osmanlı döneminde girmiş Fransızca alıntılar binde 14.92, İtalyanca alıntılar binde 6.49, Yunanca alıntılar ise binde 6.06'dır. Son dönemlerde Türkçeye Fransızca, İtalyanca ve Yunanca kelimelerin giriş hızının artmayıp aksine azaldığını, bunların yerini çoklukla Türkçe kökenli kelimelerin aldığını düşündüğümüzde içimizi biraz ferahlatabiliriz. Fakat İngilizce için durum biraz farklıdır. Değerlendirmeye alınan ilk romanın basıldığı 1870 yılında İngilizce kelimeler binde 0.90 iken son romanın basım yılı olan 1995'te bu oran 2.01'e yükselmiştir. Artışın 1990-1995 yılları arasında biraz hızlandığı da dikkati çekmektedir.

Türkçenin her gün daha da güzelleştiğini, zenginleştiğini iddia etsem eminim birçok insan buna itiraz edecektir. Çünkü yüz yıldır bu itiraz devam ediyor. Tanzimat'tan beri Türkçe eleştiriliyor, yanlışları ve eksikleri ortaya konuluyor. Yeni Lisan hareketinin önderi Ömer Seyfettin'in makalelerini okurken de içimden hep itiraz etmişim. Yazarın Yeni Lisan'ın yani konuşulan, yaşayan Türkçenin yazı dili olmasını isterken verdiği örneklerin hepsi uçuk kaçıktı. Ali Canip'in "Beni Terk Et!" şiirini Yeni Lisan'a örnek gösterirken Servet-i Fünûn dergisinden aldığı

Türkçenin Ayak Sesleri

örnek metin okuyucuda geçmişin diliyle ilgili mutlaka büyük etki yaratmaktaydı. 1910 yılına ait bir sayıdan alınan şiirde geçen “Ulûlbağıye yağdırdı nâr-ı azâb / Cezâ-yı tahattî-i hakk u savab / Vahîmülavâkıb, hezîlülmenâs / Ecel, gölgesiyle ederdı temas” mısralarını okuyanlar eski şiirimizin, Yeni Lisan’dan önceki şiirimizin bu olduğunu, bu şiirde kullanılan abartılı ve bir o kadar da anlamsız dilden acilen kurtulmamız gerektiğini düşünmüşlerdir. 20. yüzyılın başlarındaki Türk şiirini yalnız Servet-i Funûn dergisinin sayfalarında yer bulan şiirlerden ibaret zannedersek böyle bir yanlış kanaate varmamız mümkündür. Oysa bu ve benzeri örnekler ancak Ömer Seyfettin’in düşüncesinin halkta pekişmesini, kabul görmesini sağlamaya yarar. Türkçenin durumuyla ilgili değerlendirmeleri biraz da bunlara benzetiyorum.

Bugünkü durum yüz yıl öncekinden epeyce farklı. O zaman Ömer Seyfettin mevcut dilin olumsuzluklarını ortaya döküyor, bunun yerine yeni bir dil teklif ediyordu. Bugün ise mevcut dil olumsuzlanırken yeni bir dil teklif edilmiyor, aksine geçmişin dili yüceltiliyor. Geçmişe özlem duymak, mevcut durumu olumsuz görmek, beğenmemek insani bir tavidir. Her devirde ve her millette bu duygular vardır. Eğer bu duyguların esiri olursak gerçekleri göremez ve Türkçenin mevcut durumunu doğru tespit edemeyiz. Günümüz insanları hâlden şikâyeti sıkça dile getiriyorlar. Değişen değerler dünyası, küreselleşme, insanlardaki kanaatsizlik, her daim daha iyiye sahip olma arzusu bunun sebeplerinden bazılarıdır. Oysa dünle bugünü, geçmişle hâli nesnel olarak kıyaslarsanız hâlden memnun olmak için yüzlerce sebep bulabilirsiniz. Dünkü dilimizin daha iyi olduğunu, günümüzde Türkçenin kötü kullanıldığını ileri sürenlerin bu konuda biraz daha düşünmeleri gerekir.

Gerçekten bugünkü Türkçe dünkünden daha geride mi? Yukarıda biraz anlatmaya çalıştım, bunlar duygusal konular. Birkaç kıyaslama yapmak belki olumsuz düşünenlerin fikirlerinde küçük değişmelere sebep olabilir.

1. Günümüzde okuma yazma oranı geçmişe göre daha yüksektir. Okuma yazma oranının yükselmesi kitap okuyan insanların sayısını artırır. Her ne kadar ülkemizde kitap okuma oranı Batılı ülkelere göre düşükse de bu oran her geçen gün artmaktadır. Günümüzde Türkiye’de bir yılda basılan kitap sayısı 19. yüzyılda Osmanlı sınırları içinde basılan kitaplardan birkaç kat daha fazladır. TÜİK’in verdiği rakamlara göre 2019 yılında 61 bin 512 kitap için ISBN numarası alınmıştır. Bu rakam e-kitap, konuşan kitap vb. ile 68 bin 554’tür. Basılan kitap oranı 2018 yılına göre yüzde 2,1 artmıştır. Aklınıza hemen yaklaşık 25 milyonluk öğrenci kitlesinin ders kitapları gelebilir. Toplam içerisinde eğitimde kullanılan kitapların oranı 23.3, akademik kitaplar ise 16.7’dir. Her ikisinin toplamı yüzde 40 etmektedir. Geriye kalan yüzde 60’lık kitapların yüzde 18.2’si kurgu edebiyat (roman, hikâye, şiir vb.), 16.3’ü yetişkin kültür vb., yüzde 15.1’i çocukluk ve ilk gençlik, yüzde 5.4’ü ise dinî yayınlardır. Bu kitapların yüzde 90’ı Türkçe, yüzde 6.6’sı İngilizce, geri kalanlar ise değişik dillerde yayımlanmıştır. İngilizce olanların çoğunluğunun ders kitabı olduğunu da hatırlatmak isterim. Ayrıca satılan kitap bandrolü sayısı 2019 yılında 2018 yılına göre yüzde 3.2 artarak 423 milyon 602 bin 828 adet olmuştur. Bunlar TÜİK’in açıkladığı resmî rakamlardır. Bu rakamları az görebilir, farklı yorumlar yapabilirsiniz. Dikkat çekmek istediğim, resmî rakamlara göre kitap okuma oranımız her geçen yıl artmaktadır. Bu artış basılan kitap sayılarına da yansımaktadır hem de gittikçe hepimizi

İnsanların iş yerlerine ve ürettikleri ürünlere yabancı özellikle de İngilizce isim vermesi sosyolojik ve psikolojik bir olaydır.

kuşatan sanal ortama rağmen. Çünkü artık her türlü bilgiye elimizdeki telefonun, masamızdaki dizüstünün tuşlarına dokunarak kolayca ulaşabiliyoruz. Bu değişen şartlarda bile basılan kitap sayısının artması Türkçe adına olumlu bir gelişme olarak görülmelidir. Buradan şu sonuca varmak istiyorum: Daha çok kitap okuyan insanların Türkçesi daha güzelleşir.

2. Türk insanının eğitim seviyesi bütün yüzyıllarla kıyaslanamayacak kadar yükselmiştir. Eğitimli insanlar Türkçeyi daha iyi kullanmaktadırlar. Hem kelime hazinesi eğitimsizlere göre daha geniştir hem de aldıkları eğitim sayesinde İstanbul Türkçesi’ni konuşurlar. Eğitim seviyesinin yükselmesi bölgelere hatta şehirlere ve kasabalara göre farklılıklar gösteren bölge ağızlarının konuşulmasının gittikçe azalmasına, halkın yazı dilinde birleşmesine de ortam hazırlar. Ağızların ölmesinin olumsuz yanları elbette vardır ama olumlu yönleri de küçümsenemeyecek kadar çoktur.

3. Türkçe ile ilgili bilimsel çalışmaların sayısı her geçen gün artmaktadır. 19. yüzyıla gelinceye kadar dilimizin Türkler tarafından yazılmış herhangi bir grameri yokken bugün bilimsel olarak hazırlanmış onlarca gramer kitabı bulunmaktadır.

4. Türkçenin zengin söz varlığı ortaya konulmaktadır. 19. yüzyıl öncesinde dilimizin

Türkçenin Ayak Sesleri

herhangi bir sözlüğü yokken son yüz yılda yapılan çalışmalarla hem yazı dilimizin hem konuşma dilimizin çok önemli sözlükleri hazırlanmıştır. Buna Osmanlı Türkçesi sözlüklerini de eklemek gerekir.

5. Türkçenin tarihî dönemleriyle ilgili yüzlerce çalışma yapılmıştır. Günümüzde dilimizle ilgili yapılan akademik çalışmalar dikkat çekicidir. Hem ülkemizde hem de yurt dışında Orhun Türkçesinden çağdaş Türk lehçelerine, Türkiye Türkçesinin yazı dilinden halk ağzına kadar yüzlerce bilimsel çalışma yapılmıştır. 1300 yıllık yazı dili tarihimizin birinci ve ikinci derecede önemli tarihî metinleri yayımlanmıştır. Bu çalışmalar hâlâ devam etmektedir. Akademik

dünyada tarihî metinlerin yayımlanmasıyla ilgili büyük bir heves ve istek bulunmaktadır. Bu yayınlar hem dilimizin tarihinin öğrenilmesini hem de geçmişle günümüz arasında kültür köprüleri kurulmasını sağlamaktadır.

6. 19. yüzyılda başlayan modern Türk edebiyatının Arap harfleriyle basılmış, kayda değer roman, hikâye, tiyatro ve şiir metinleri büyük oranda Latin alfabesine ve Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Günümüzde bazı eserlerin birçok farklı yayımının bulunması da sevindiricidir. Ayrıca gazete ve dergilerin sanal ortama aktarılarak bütün okuyucuların kullanımına sunulması da önemli bir gelişmedir. Bu gelişmeler yakın dönem

Türk insanının eğitim seviyesi bütün yüzyıllarla kıyaslanamayacak kadar yükselmiştir. Eğitimli insanlar Türkçeyi daha iyi kullanmaktadırlar. Hem kelime hazinesi eğitimsizlere göre daha geniştir hem de aldıkları eğitim sayesinde İstanbul Türkçesi'ni konuşurlar.

tarihimizle ilgili çalışmalarda gözle görülür bir artış sağlanmasına sebep olmuştur.

7. Adriyatik'ten Çin Denizi'ne kadar 12 milyon kilometre karelik bir alana yayılmış olan Türkçe konuşurları günümüzde tarihte hiç olmadığı kadar birbirine yaklaşmakta, birbirini anlamaya çalışmaktadır. Türk dünyası ile Türkiye arasındaki siyasi yakınlaşmalar kültür, sanat ve edebiyatta da görülmektedir. Türkiye Türkçesinin bu coğrafyada büyük bir üstünlüğü ve hâkimiyeti vardır. Bazılarına inandırıcı gelmeyebilir ama Türkiye Türkçesi yavaş yavaş 250 milyonluk Türk dünyasının ortak iletişim dili hâline geliyor. Bu gerçeği o coğrafya ile ilişkili olan herkes görmektedir.

8. Türkiye Türkçesine ilgi yalnız Türk kökenli topluluklarda olmamaktadır. Yunus Emre Enstitüsü'nün 50'nin üzerinde ülkede Türkçe öğretim merkezleri olduğunu hatırlamalıyız. Dilimiz bugün Moğolistan'dan Kanada'ya, Polonya'dan Afrika ülkelerine kadar dünyanın dört bir köşesinde öğretilmektedir. Bu merkezlerde binlerce insan Türkçe öğrenmektedir. Türk dizilerinin yarattığı olumlu etkiyi ve Türkçe

öğrenmeye yönlendirme gücünü de eklemek gerekir.

Türkçedeki olumlu gelişmeler bunlardan ibaret değildir. Bilimsel birikim ve gözlemlerimize dayanarak ortaya koyduğumuz bu olumlulukların sayısını artırabiliriz. Demek ki Türkçe konusunda iyimser olmak için epey gerekçemiz var. Yakaladığı bir yanlış yazımdan, bir yanlış telaffuzdan, tabela kirliliğinden, yabancı dil hayranlığından hareketle karamsar tablolar çizenlerin, iyi niyetlerinden şüphe etmediğimiz “dil elden gidiyorcular”ın yukarıdaki olumlu tabloyu da dikkate almaları, Türklüğün ve Türkçenin geleceğinin bugünkünden daha iyi olacağı gerçeğini görmeleri gerekir. Dünyayı ve dilimizi hep olumsuz pencereden seyretmek gelecek hayallerimizin önüne siyah perdeler çeker. Hâlbuki bize düşen yanlışlarımızı düzeltmek ve önümüze bakmaktadır.

TÜRK DEVLET
VE

TOPLUMLARININ
ORTAK İLETİŞİM
DİLİ OLARAK

TÜRKİYE
TÜRKÇESİ

Elçin İbrahimov

Türkçenin çok geniş bir coğrafyada konuşulduğunu biliyoruz; çünkü bugün artık Türk dili sadece Anadolu'da ve Balkanlarda veya sadece Türkistan'da ve Sibirya'da değil; çalışmak amacıyla Avrupa'ya, Amerika'ya, Avustralya'ya giden Türkler sayesinde dünyanın dört bucağında konuşuluyor.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığına kavuşan Türk cumhuriyetleri (Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Türkmenistan) ayrı ayrı bağımsız devletler olarak uluslararası alanda kendilerini göstermeğe başladılar. Yeni bağımsız olan cumhuriyetler birçok alanda; bilimde, sanatta, ekonomide, sporda kısacası tüm alanlarda dünyaya açılmaya ve ilişkiler kurmaya başladılar. Ülkeler arasında yakınlıklar, ilişkiler ve eski tarihi bağlar güçlendirildi, Türkiye'de ve diğer Türk cumhuriyetlerinde çeşitli konularda devamlı olarak konferanslar, sempozyumlar ve kurultaylar düzenlendi.

Türk halklarının ve topluluklarının konuştuğu ortak iletişim dili bu toplantılarda esas dikkatleri çeken en önemli konular oldu. Yüksek düzeyde düzenlenmiş toplantılarda katılımcıların aynı tarihi dönemde oluşan dilin farklı lehçeleriyle iletişim kurması bazı durumlarda belirli zorluklarla ve anlaşmazlıklara neden olmuştur. Tarihen Türkler aslında kökeni ortak olan çeşitli lehçeleri konuşmuşlardı. Yüksek düzeyde düzenlenen toplantılarda dil ve alfabe

hakkında fikirler hep gündemin bir numaralı tartışma konusu olmuştur. Türk soylu halklar arasında ortak alfabe birliğine gidilip gidilemeyeceği, ortak bir yazı dili, iletişim dili oluşturulup oluşturulamayacağı konuları sürekli dile getirilerek çözüm yolları araştırılmıştır.

Küreselleşen dünyada ilmî, ekonomik, politik ilişkileri en üst düzeyde kurmak için bugün Türk halklarının ortak bir iletişim diline ihtiyacı vardır. Bunun için Türkiye Cumhuriyeti'nin standart konuşma ve yazı dilini günümüzde tüm Türk dünyası için ortak iletişim dili gibi kullanmak mümkündür ve gereklidir. Türkiye Türkçesi günümüzde büyük Türk ulusunun bir değeri olan Türkçeye yavaş yavaş sahip çıkmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti bugün Türkçe konuşan ülkelerle medeni, ekonomik, eğitim alanlarıyla ilgili çok üst düzeyde ilişkiler kurmuştur. Türkiye Türkçesi, Türklerin yaşadıkları devlet ve topluluklara artık yol açmıştır. Bugün Türkiye Türkçesi, Türk halkları arasında ortak konuşma dili görevini üstlenmiştir.

“Kun tug bolsun, gök kurigan”
(Güneş bayrağın olsun, gök sema şemsiyyen) tavsiyesini kendine bir slogan seçen Türkler, dünyanın uçsuz,

Türk Devlet ve Toplumlarının Ortak İletişim Dili Olarak Türkiye Türkçesi

sınırsız coğrafyalarında yurt salıp, kendi devletlerini kurup yaşıyorlar. Bu çeşitli coğrafyalarda yaşayan Türkleri birbirlerine bağlayan en güçlü vasıta onların dilidir. Geniş coğrafyalardaki Türkler için “Türk vatan ailesi” ifadesi yoktur, ancak “Türk dil ailesi” ifadesi var. Demek ki, Türkü aile şekline salan onun dilidir. Türk Dünyası’nın duayenlerinden olan İhsan Doğramacı’nın böyle bir kelimesi var: “Milletlerin kimliğini bildiren en başta gelen husus, hatta tek unsur evde konuştukları dildir... Anamın, babamın, dedelerimin, ninelerimin evde konuştukları dil Türkçeydi” (Hacıyev, 2013:187).

Gerçek aile o zaman aile gibi kabul ediliyor ki, o evde yaşayan herkes bir dilde, ana dilinde konuşsun ve onun üyeleri birbirini anlayabilsin. Keza kendisini aile sayan bir toplumda herkes bir dilde konuşsa, demeli o insan grubu aile değil. Türkçe en eski, en köklü dillerdendir diyoruz; çünkü bugünkü dillerin çoğu ortada yokken, hatta bugünkü bazı dillerin ataları sayılan diller bile ortada yokken Türkçe vardı. Türkçe yeryüzünün en eski ve en geniş coğrafya parçasında konuşulan gelişmiş, zengin bir kültür, bilim ve sanat dilidir (Hacıyev, 2013:187).

Elbette Türkçenin çok geniş bir coğrafyada konuşulduğunu biliyoruz; çünkü bugün artık Türk dili sadece Anadolu’da ve Balkanlarda veya sadece Türkistan’da ve Sibirya’da değil; çalışmak amacıyla Avrupa’ya, Amerika’ya, Avustralya’ya giden Türkler sayesinde dünyanın dört bucağında konuşuluyor. Türkçenin lehçeleri dediğimiz çeşitli kolları Balkanlar’dan Uzak Doğu’ya kadar geniş coğrafyada yazı ve konuşma dili olarak kullanılıyor. Bütün bu kolları Türk dili ailesi adını veriyoruz. Aile birliğine esaslanıp diyebiliriz ki, farklı coğrafyalarda yaşayan, farklı lehçelerde

konuşan Türkler birbirini anlayamıyorsa, burda Türk aile birliğinden bahsetmek doğru olmaz. Hiç olmazsa bu farkların günden güne büyümesinin önüne geçmek lâzımdır.

Bunu şöyle özetleyebiliriz; Lehçeler arasındaki farklar tarihî şartlardan doğmuş veya bu fark planlı bir şekilde yaratılmış olabilir. Sebebi ne olursa olsun, gittikçe artan bu farklılaşmanın önüne geçmek mümkündür. Ancak planlı olarak yaratılmış bir duruma lakaydlık eder, görmezlikten gelirse lehçeler arasındaki bu fark daha da büyüyecektir. Yani bu, çok ağır bir derttir, faciadır. Ancak bu içler acıtıcı duruma kenardan seyirci kalınması, bu facidan da büyük derttir. Ortak Türkçe düşüncesi böyle doğmuştu: Türkçeler arasında farkların arttığını, Türkler arasında anlaşmanın azaldığını gören Türk aydınları Ortak Türkçe düşüncesini ortaya koydular. Bugün Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla dünyada ortaya çıkan yeni politik ortam, Türklerin birbirleriyle her alanda ilişkiler kurması ve eski dil birliğini yeniden kurması gibi konuları da beraberinde getirdi.

Her lehçenin söz varlığındaki farklılıkları artırmamak için göreceğimiz işlerden biri de bundan sonraki söz yaratıcılığını bir hat üzerinde geliştirmektir. Bu amaçla hem milliliğe has yeni sözler üretilmesinde, hemde yabancı dillerden söz alınmasında Türkçelerin kendi aralarında razılaşması lâzımdır. Uzun uğraşlardan sonra 1926’da Bakû’de Birinci Türkoloji Kongresi yapıldı. Bu kongredeki tartışmalardan sonra Latin kaynaklı bir alfabe benimsendi ve buna Birleştirilmiş Türk Alfabesi adı verildi. Türkoloji Kurultayı’nda bundan başka daha bir çok önemli konuya açıklık getirilmiştir. Bütün Türk lehçelerinin araştırılıp aranması, hangisinde uygun söz kökü ve eki bulunursa bütün Türkçelerde bunun kabul edilmesi; istenilen sözlük birimi bulunamazsa yabancı

Her lehçenin söz varlığındaki farklılıkları artırmamak için göreceğimiz işlerden biri de bundan sonraki söz yaratıcılığını bir hat üzerinde geliştirmektir. Bu amaçla hem milliliğe has yeni sözler üretilmesinde, hemde yabancı dillerden söz alınmasında Türkçelerin kendi aralarında razılaşması lâzımdır. Uzun uğraşlardan sonra 1926'da Bakû'de Birinci Türkoloji Kongresi yapıldı. Bu kongredeki tartışmalardan sonra Latin kaynaklı bir alfabe benimsendi ve buna Birleştirilmiş Türk Alfabesi adı verildi.

kökenli, ancak uluslararası terimin kabul edilmesi hususları da bu Kurultayın kararları arasında idi.

Türkiye Türkçesi, Türkçeler arasında geniş şekilde aracılık yapmalıdır. Türkiye bütün Türk coğrafyasında kültür, ekonomi, eğitim alanlarında çok üst düzeyde ilişkiler kurmuştur. Demek ki, Türkiye Türkçesi bu coğrafyaya artık yol açmıştır. Bugün Türkiye-Türkmenistan, Türkiye-Kazakistan, Türkiye-Tataristan, Türkiye-Azerbaycan Türkçeleri arasında bu veya başka derecede iletişim sağlanmıştır.

Bunun için yukarıda da belirttiğimiz gibi Türkiye Türkçesi başka Türkçelerle hesaplaşmalıdır. Hesaplaşma dediğimiz tüm Türk dünyasında konuşulan, anlaşılabilir Türkçe kelimelere daha çok yer vermesidir. Türkiye Türkçesi Avrupa dillerinden nerden geldi, ne kadar lazımsa kelime, söz almamalıdır. Bu onun kendi sözlük bünyesine de zarar vermiş oluyor.

Günümüzde Türkiye Türkçesi Avrupa sözlerini çok rahatlıkla ve nereden gelirse

gelsin alıyor. Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Ulu Atatürk bir nutkunda şöyle diyordu: “Ülkesini, yüksek istiklalini korumağı bilen Türk, millî dilini de yabancı dillerin tesirinden kurtarmalıdır”.

Prof. Dr. Tefvik Hacıyev bununla bağlı şöyle demişti: “Bu nasıl kurtarmaktır ki, fırsat kelimesi yerine şans, hücum yerine atak, meraklı yerine ilginç... Bu bağımlılıktan kurtarmak böyle mi oluyor ki, dedelerimizin, ninelerimizin kullandığı bin yıllık Arap sözlerini atıp, güzel Türk sözlerinin yerinde Avrupa sözleri kullanılıyor: sıkıntı yerine depresyon, sarsıntı yerine stres, yüzyüze, karşı karşıya yerine direkt, görüş yerine randevu vs. Örnek verdiğimiz bu sözlerin, randevu kelimesinden başka hemen hemen hepsi Rus dilinde de kullanılıyor. Onun için de Azerbaycan'da yaşayanların hepsi bu kelimeleri Rus kelimesi gibi kabul ediyor.” (Hacıyev, 2013:193).

Bugün Türkiye Türkçesi Ortak Türkçe olmak istiyorsa -zaten bu yolda en uygun dil de

Türk Devlet ve Toplumlarının Ortak İletişim Dili Olarak Türkiye Türkçesi

kendisidir- muhakkak bu gibi sorunları göz önünde bulundurmalı ve bunları gidermeğe çalışmalıdır. Azerbaycan Türkçesi, Türkiye Türkçesinden çoklu sayıda kelime alıp kullanıyor. Bunlardan bir kaçını belirtmek isterim. Bunların kullanması Azerbaycan Türkçesi için çok da olumlu olmuştur: nöqteyi-nezer yerine bakış, tahkikat yerine araştırma, kompyuter yerine bilgisayar, bir zamanlar Rusçada kullandığımız kvorom yerine yetersay, familya yerine soyad, əhatə yerinə çevre, əhəmiyyət yerinə önəm, lider yerine önder kelimesini kullanıyoruz (Hacıyev, 2013:194).

B elirttiğimiz örneklerden de belli oluyor ki, Azerbaycan Türkçesi, Türkiye Türkçesine dikkat ve sevgiyle yanaşılıyor. Bu bakımdan da bizler arzu ederiz ki, Türk dilbilimcileri de kendilerinin bildikleri Türkçedeki küçük sorunları tez bir zamanda gidermiş olsalar, o zaman Türkçenin Türk halkları

ve toplulukları arasında iletişim dili olma yolundaki bazı sorunları da hall edilmiş olar.

Türkiye Türkçesinin Türk dünyası için ortak dil olma sürecinde onun bazı sorunlarını çözmek, Türk halklarının ortak olarak kullanabileceği bir dili oluşturmak bu günümüz için çok önemli bir konudur. Dil birliğine gidilen yolda bugün Türk edebi dili (yani Türkiye Türkçesi) en yaygın, kabul gören bir dildir. Aynı ayrı Türk devletlerinde ve topluluklarında Türkçe okulların açılması, televizyon progamlarının yayınlanması, kurultay veya sempozyumların sık sık düzenlenmesi bu işi daha da hızlandıracaktır. Türk dilinin Türk dünyası için ortak dil olması düşüncesi gitdikçe daha çok gerçekleşiyor.

Kaynakça

Hacıyev, T. (2013). Türkler İçin Ortak Konuşma Dili, Bakü: Tahsil Yayınları.

Emin Yaşar Demirci

Türk Dünyası Dil Birliği Üzerine Yunusca Düşünmek: “Gelin Tanış Olalım”

*Osmanlı Türkçesi
tecrübesi günümüz
İstanbul Türkçesi'nin
Türk Dünyası'nun
ortak dili haline
gelmesinde yol
gösterici olabilir. Bu
yüzden bu ülkeye
gönül verenlerin işe
Osmanlı Türkçesi
öğrenmekle
başlamalarının
elzem olduğunu
düşünüyorum.
Osmanlı Türkçesi
yaygın bir şekilde
öğrenilmelidir, çünkü
bu Türkçede bir dilin
etnik bir hapishaneye
dönüşmeden nasıl
evrensel olabileceğinin
metodu, sırrı saklıdır.*

Söze, başlıktaki “Türk Dünyası”nın etnik bir anlam taşımadığını belirterek başlayalım. Türk Dünyası herhangi bir etnikliğe indirgenemeyecek, herhangi bir coğrafyaya sıkıştırılmayacak kadar geniş bir anlama sahiptir. Türk Dünyası, bir zamanlar (örtük olarak günümüzde de), batının kendinden olmayanı tanımlamak için kullandığı “ötekinin” adıdır. Yine de bir coğrafi mekana ihtiyaç duyulursa, “atalarımızın dünyaya yayıldıkları atayurt” ile, son imparatorluğumuz Osmanlı'nın gölgesinin düştüğü geniş coğrafyada yaşayan, farklı din, dil, mezhep, meşrepten insanların huzur ve refahını önceleyen, Yunus'un ifadesi ile, “yetmiş iki milleti bir göz ile gören” ülkünün yurdudur Türk Dünyası”.

Böyle geniş bir coğrafyada bu kadar çeşitliliği kapsayan Türk Dünyası'nın ülkü birliği nasıl sağlanacaktır, ya da sağlanmalıdır? Yedi asır öncesinden Yunus bu soruya karşılık “gelin tanış olalım” diye ses vermektedir. “Gelin tanış olalım, işi kolay kılalım”. Önce

tanışma. Yani, birbirini tanıma, birbirinden haberdar olma, birbiriyle hemhal olma. Tanış olma, hem konuşulan hem de gönül anlamında, ortak bir dil geliştirme, ortak bir dile sahip olmadır. Tanış olma, bu dünyanın birbirinden haberdar olmayan unsurlarının dil birliğine giden yolun ilk aşamasıdır.

Dil birliğine giden yolun ikinci aşaması ise “işini kolay kılma” faslıdır. Birbirlerinin farkına vararak karşılıklı merhabalaşan, bir birlerine selam vererek güne başlayan insanlar yavaş yavaş bir birleriyle iş yapmayı, ortaklaşmayı, birlikte üretmeyi ve adaletle üleşmeyi öğrenecekler, bunu adım adım yayacaklardır. Böylece işleri bereketlenecek, refahları artacak, hayatları kolaylaşacaktır. Türk dünyasının birliğinden söz etmenin Yunusca anlamı budur.

Türk Dünyası herhangi bir etnikliğe indirgenemeyecek kadar geniş ve farklı bir dünyaya karşılık geldiği gibi, tek bir dile hapsedilemeyecek kadar

Türk Dünyası Dil Birliği Üzerine Yunusca Düşünmek: “Gelin Tanış Olalım”

da çeşitlilik içeren bir dünyadır. Bu dünyada konuşulan dillerin bazıları ortak kökenden gelen, birbirlerini kolaylıkla anlayabilen lehçelerdir. Bu diller arasındaki fark, ülke içinde konuşulan dilin lehçe farkları gibidir ki konuşulan dile kullanım zenginliği katan bir çeşitliliğe karşılık gelir. Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi arasındaki fark, Egelinin konuştuğu Türkçe ile Karadenizlinin konuştuğu Türkçe arasındaki farktan daha fazla değildir.

Türk Dünyası'nda, ortak kökenden geldikleri halde bir birlerini anlayamayacak kadar farklılaşmış dillerde vardır. Bu diller, aralarındaki farklar artık ağız ve lehçe farkı olmanın ötesine geçmiş farklı dillerdir.

Türkiye Türkçesi ile Kazakça ya da Yakutça arasındaki farklar gibi. Buna karşılık Türk Dünyası'nda ortak kökenden gelmeyen diller de konuşulmaktadır. Boşnakça bunlardan biridir. Slav kökenli bir dil olmasına karşılık Türk Dünyası'na aittir. Arnavutçayı da aynı şekilde zikredebiliriz.

Kısaca, dil birliği dediğimizde bu kadar geniş ve farklı bir coğrafyadan bahsettiğimiz farkında olmalıyız. Birlik yolundaki uygulamalar bu çeşitliliği kollayan, gözetim uygulamaları olmalıdır. Türk Dünyasının dil birliğini sağlamanın yolu tüm bu farklılıkları ortadan kaldıran bir birlik değildir. Bu ne mümkündür, ne de arzu edilir.

Mümkün değildir, çünkü her dil, onu konuşan toplumun yaşadığı çevreyi, coğrafyayı tanıma, anlama ve onu kendine ait kılma mücadelesinin birikimidir. Bunu, aynı veya yakın coğrafyayı paylaşan diğer toplumlarla ve onların dilleri ile etkileşim içinde yaparlar. Diller sadece birbirlerinden kelime alıp vermezler, aynı zamanda o dilleri konuşan toplumlar arasında tecrübe paylaşımlarının vasatını da oluştururlar. Farklılıkların tek bir dille aşılmasına çalışılması toplumların tarihsel tecrübelerinin göz ardı edilmesi anlamına gelir. Dil sadece her hangi toplumun değil insanlığın birikimidir, tecrübe birikimidir. Dil birliğinin tek bir dile indirgenerek sağlanması zengin birikimin reddi demektir ki asla arzu edilmez.

Son derece geniş ve farklılıklar içeren bir dünya olarak tanımladığımız Türk Dünyası'nda konuşulan dillerden bir tanesi egemen dil olmayacak ise bu dillerin hepsinin konuşulduğu dünyada yaşayanların, konuşulan bütün dilleri bilmesi ve anlaması da mümkün olmadığına göre birbirleri ile nasıl anlaşacak, nasıl “tanış” olacaklar? Bu

sorunun cevabı diğer dilleri yutan, onları ortadan kaldıran “egemen dil” kavramı yerine, diğer dillerle etkileşen, onlardan beslenen, onlarla zenginleşen “ortak dil” dil kavramında yatmaktadır. “Ortak dil” bahsettiğimiz geniş coğrafyada konuşulan dillerden en yaygın olarak kullanılan bir tanesinin ortak dil olarak kullanılması, bu dünyanın “lingua franca” sı haline gelmesidir ki Türk Dünyası’nda bu duruma en yakın dilin “İstanbul Türkçesi” olduğu görülmektedir.

Bunun sebebi sadece bu dilin Türk Dünyası’nda yaygın konuşulan dil olmasından değil, aynı zamanda arkasında son imparatorluk dili olan Osmanlı Türkçesi tecrübesinin bulunmasıdır. Osmanlı Türkçesi sadece Arap alfabesi ile yazılan bir dil değildir. Osmanlı Türkçesi, hüküm sürdüğü tüm coğrafyalarda yaşayan dil ve kültürlerden izler taşıyan bir dildir. Bu yüzden Osmanlı Türkçesi, başta Arapça ve Farsça olmak üzere, Boşnakça, Arnavutça, Makedonca, Sırpça, Rumca, Ermenice, Çerkezce, Kürtçe sesler, izler, anlamlar taşır. Osmanlı tecrübesi Osmanlı Türkçesi ile tüm bu farklı dilleri konuşan toplumların yaşam tecrübelerini, kültürel birikimlerini kendi tecrübesi, birikimi haline getirmiştir.

Osmanlı Türkçesi tecrübesi günümüz İstanbul Türkçesi’nin Türk Dünyası’nın ortak dili haline gelmesinde yol gösterici olabilir. Bu yüzden bu ülkeye gönül verenlerin işe Osmanlı Türkçesi öğrenmekle başlamalarının elzem olduğunu düşünüyorum. Osmanlı Türkçesi yaygın bir şekilde öğrenilmelidir, çünkü bu Türkçede bir dilin etnik bir hapishaneye dönüşmeden nasıl evrensel olabileceğinin metodu, sırrı saklıdır. Osmanlı Türkçesi öğrenmek bize en başta dil çeşitliliği karşısında yüce gönüllülikle bu çeşitlilikten beslenmenin

Türk Dünyası’nda, ortak kökenden geldikleri halde bir birlerini anlayamayacak kadar farklılaşmış dillerde vardır. Bu diller, aralarındaki farklar artık ağız ve lehçe farkı olmanın ötesine geçmiş farklı dillerdir.

metodunu, sırrını öğretecektir. Osmanlı Türkçesi dil birliğine giden yolun ilk aşamasıdır.

Dil birliğine giden yolun ikinci aşaması ise Türk Dünyası’nda konuşulan dillerden, en az birini, bilenlerin sayısının artmasıdır. Bu sayede İstanbul Türkçesi Türk Dünyası dilleri ile etkileşime girerek, bu dilleri konuşan toplumların tarihsel, kültürel birikimleriyle zenginleşmiş olacaktır.

Türk Dünyası’nı oluşturan ülkelerinin üniversiteleri arasında bilimsel, kültürel ilişkilerin kurulması, var olanların geliştirilmesi de dil birliği yolundaki diğer önemli adımlardır. Ortak eğitim programları, ortak bilimsel araştırmalar ve ortak bilimsel kavramların geliştirilmesi, öğrenci değişim programları bizleri adım adım dil birliğine yaklaştıracaktır.

Bu hususta, özellikle son on yılda, Türk Dünyası’nın birliğine yönelik atılan adımları memnuniyetle gözlemekteyiz. YÖK’ün işbirliği ve değişim programları, MEB Yurtdışı Eğitim Genel Müdürlüğü’nün Türk Dünyası’nı yurtdışı lisansüstü programlarına dahil ederek alan uzmanlarının yetişmesine kapı açması, Türk Dünyası’ndan öğrencilerin Türkiye’de burslu okumalarının sağlanması,

Türk Dünyası Dil Birliği Üzerine Yunusca Düşünmek: “Gelin Tanış Olalım”

Osmanlı'nın gölgesinin düştüğü geniş coğrafyada yaşayan, farklı din, dil, mezhep, meşrepten insanların huzur ve refahını önceleyen, Yunus'un ifadesi ile, “yetmiş iki milleti bir göz ile gören” ülkünün yurdu Türk Dünyası.

Maarif Vakfının Türk Dünyası'nda kurduğu eğitim kurumları, Türk Dünyası ve Akraba Toplulukları Başkanlığı, TİKA gibi resmi kurumlar bu hususta özellikle zikredilmesi gereken kurumların başında gelmektedir.

Gönüllü kuruluş faaliyetleri ve iş birlikleri, gönüllü olmaları ve ülkeler arası güncel sorunlardan bağımsız davranabilmeleri sebebiyle, resmi kurumların faaliyetleri ve iş birliklerinden daha önemlidir. Ülkemizde faaliyet gösteren gönüllü kuruluşların Türk Dünyası'na yönelik faaliyetleri her geçen gün daha da yaygınlaşmaktadır. Bunu derinleşme ve uzmanlaşma takip etmelidir. Aksi halde her alana yayılarak “hayırda yarışan” bu kuruluşların faaliyetleri yerini, kendi dar dünyalarına hapsolmuş “hayırsız bir çatışmaya” bırakacaktır ki, bunun

işaretlerini de maalesef gözlemekteyiz. Resmi kurumlarla sınırları iyi çizilmiş iş birlikleri ve koordinasyonların, hesap verilebilirliği ve şeffaflığı geliştiren yasal düzenlemelerin gönüllü kuruluş faaliyetlerinin uzmanlaşma ve derinleşmesine imkan sağlaması sağlanmalıdır. Bu durum, gönüllü kuruluşların birbirleri ile işbirliği yaparak “tanış olacak”, “işlerini kolay kılacaklardır”.

İlhamını bundan yedi asır önce Yunus'un “gelin tanış olalım, işi kolay kılalım” dizesinden alan (Türk Dünyası'nın) birlik ülküsü, ondan yaklaşık altı asır sonra, yüzyılın başında Gaspıralı İsmail'in “dilde, işte, fikirde birlik” düşüncesinde karşılık bulmuştur. Günümüzde tanış olma serüvenimiz eylem düzeyinde emin adımlarla ilerlemektedir.

Mustafa Balcı

Türkçenin Suyu mu Çıktı?: Türkiye'de Yabancı Dil Meselesi

*Söz ola kese savaşı
Söz ola kestire başı
Söz ola ağulu aşı
Yağ ile bal ede bir söz*

*Türkçenin anadili
olarak öğretimi
konusundaki
aksaklıkları,
tıkanıklıkları bir
tarafa bırakarak
yabancı dillerle,
yabancı dil
öğretimiyle,
yabancı dille
eğitim-öğretim
konusunda millet
ve devlet olarak
aynı zamanda
siyaset olarak
oturup yabancı dile
olan ihtiyacımız
konusunda
bulduğumun yeri
belirleyip ondan
sonra kendimize
yön vermemiz
gelmektedir.*

Yunus'un izinden giderek "ağulu aşıları yağ ile bal edecek" bir Türkçeye sahip olmak mümkün müdür?

Mümkündür deyip ağulu aşı yağ ile bal etmeyi günümüz şartlarına göre anlayıp tatlı dille insanlara hiç istemedikleri şeyleri kabul ettirmek manasından ileri götürerek zehri kimya formülleri ile faydalı besine dönüştürmek şeklinde anlamak; sonrasında da bu mümkünlüğün ilk adımının da temiz bir bilim dilini hedeflemek olduğunun altını çizmek istiyorum.

Öncelikle Türkçeyi, yeniden bilim, felsefe ve eğitim öğretim-dili olarak tercih edilen, muteber, cazibedar bir dil hâline getirmeye niyet etmek, karar vermek, sabırla çalışmak ve Türkçeye güvenmek gerektiği bilinmelidir. Belirtilen hedefe varmak için ayaklarımızı basacağımız zemin tarihimizde mevcut. Türkçenin tarih içinde üretilmiş büyük metinlerinden haberdar olup o metinlere sahip çıkarak, okuyup anlayarak, yeniden

üretmek bu zemine çok sağlam bir şekilde ayaklarımızı basabiliriz. Türkçenin hayatın bütün alanlarında insanımıza her yönden yetecek durumda olduğunun farkına varılmasını sağlamalıyız. Anadolu'yu yurt edinirken yazı dili olarak kurulan ve sonrasında büyük metinlere sahip olan Türkçe bugünkü savruk, çorak, verimsiz görüntüyü hak etmiyor.

*

Türkçenin zikredilen zayıflamış görünümü için pek çok sebep sayılabilir. Günümüz şartlarında geçmişte yaşananlara, olup bitmiş birtakım hadiselerle takılıp kalmak yerine dilimizi eski zengin, verimli zamanlarına nasıl dönebileceği üzerine kafa yorulmalıdır. Türkçenin hem eğitim, bilim, iletişim dili olarak insanımıza hem yabancı dil olarak başkalarına öğretilmesi devlet siyasetinin üst basamaklarında ele alınması gereken bir konu hâline gelmelidir. Bununla birlikte yabancı dil öğretimi ve yabancı dille eğitim

Türkçenin Suyu Mu Çıktı?: Türkiye’de Yabancı Dil Meselesi

ve öğretim Türkler için bir mesele olmaktan çıkarılmalıdır. Bunlardan sonuncusu için yapılacak ilk hamle yeryüzünün köklü devletlerini kurmuş ve medeniyet inşa etmeyi başarmış dile sahip bir millet olarak yabancı dille eğitim öğretimi terk edip bu çıkmazdan kurtulmak olmalıdır.

Türkiye’de yabancı dil öğrenme ve öğretmenin neye göre talep edildiği belli değildir. Devletlerin idaresinde farklı hususiyetlere sahip insan kaynağına ihtiyaç vardır. Devletin muhtelif kademelerinde çalışacak memurların ihtiyaca göre seçilmeleri ve ilgili kadrolarda çalışmalarını sayesinde devlet birimleri hizmetini sürdürür. Devletin kaç akademisyene, doktora, mühendise,

maliyeciye, hariciyeciye, mülkiyeciye, subaya, pilota, öğretmene, ormancıya ihtiyaç duyduğu, duyacağı planlanır, daha doğrusu planlanması gerekir. İhtiyaç duyulan yetişmiş insanlarda aranan hususiyetler arasında yabancı dil bilgisi son zamanlarda olur olmaz her ilanda adayda şartlar arasında talep edilir olduğu görülmektedir. Her ne kadar “yabancı dil” yazılsa da söz konusu ibarenin göstergesi İngilizce olduğu malum. Halbuki bir devletin sevk ve idaresinde vazife görecekt yetişmiş insan kaynağının arasında İngilizce dışındaki dilleri bilenlere de ihtiyaç duyulması gerektiği inkâr edilemez. 2013’te İngiliz Kültür Merkezi tarafından yayımlanan bir araştırmada İngiltere için gelecekte ehemmiyet arz eden on dil sıralanmış ve bu

dillere göre İngiltere’de eğitim öğretim veren bazı okullar söz konusu on dili öğretmek üzere vazifelendirilmiş. Haber şöyle:

British Council tarafından yapılan bir araştırmada Türkçe, geleceğin 10 dili arasında dokuzuncu sırada yer aldı.

Listede birinci sırada İspanyolca, ikinci sırada Arapça var.

Geleceğin çalışanları için en önemli dillerin sıralandığı liste, İngiltere’nin ihracat bağlantıları, hükümetin ticaret, diplomasi ve güvenlik öncelikleri ve en popüler turist merkezleri gibi kriterler göz önüne alınarak oluşturuldu.

İngiltere’de yayımlanan Independent gazetesi, bu listeye göre okullarda yabancı dil eğitime ağırlık verildiğini belirtti. Örneğin, dünyada 300 milyon kişinin konuştuğu Arapça için, farklı kentlerdeki okullarda bin beş yüz çocuğa Arapça dersleri verilmeye başlandı.

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150713_10_dil (Erişim: 10.5.2021)

Türkiye’de haberin verilmiş biçimi ise söz konusu on dili, ekseriyetle de Türkçeyi öne çıkarır şekilde olmuştur. İki mecrada ise İspanyolca ve Arapçanın önemi üzerinden bir başlık tercih edilmiş:

“Türkçe ‘Geleceğin En Önemli 10 Dili’ arasında” Anadolu Ajansı
“İngilizlere göre geleceğin 10 dili” CNNTÜRK
“Geleceğin 10 dili sıralamasında Türkçe 9’uncu” BBCTürkçe
“Geleceğin 10 dili sıralamasında Türkçe 9’uncu” Hürriyet
“Türkçe ‘Geleceğin En Önemli 10 Dili’ arasında” Yeni Şafak
“Geleceğin en parlak dili İspanyolca!” Dünya Gazetesi
“Arapça, İngiltere’de Geleceğin Önemli Dili Olarak Nitelendi” <http://telaffuzz.com>

Haberde görülmesi, üzerinde düşünülmesi gereken asıl mühim taraf, İngiltere’nin böyle bir listeye nasıl ulaştığı ve bu listeye

bakarak nasıl bir yol takip ettiği/edeceği olmalıydı. Liste elbette İngiltere devletinin ihtiyaçlarına göre belirlenmiştir. Haberde kabaca verilen ihtiyaç listesinde iktisadi meseleler ilk sıradadır: “İngiltere’nin ihracat bağlantıları” ve İngiliz hükümetinin “ticaret öncelikleri”. Ardından “diplomasi ve güvenlik öncelikleri ile en popüler turist merkezleri” zikredilmekte. Görüldüğü gibi yabancı dil bilen insana duyulan ihtiyaç, devlet işleyişinin farklı aşamalarında belirlemektedir. Haberin devamında İngiltere devletinin farklı kademelerinden gelen talepler doğrultusunda ihtiyaçları tespit edilmiş söz konusu on dili öğretmek üzere “okullarda yabancı dil eğitime ağırlık veriyor” ve gelecekte çeşitli kademelerde vazifelendireceği memurları şimdiden (2013) yetiştirmek üzere ilk ve orta öğretimde okullar belirleyip dersleri ona göre planlıyor. Haberin sonunda Arapça için muhtelif şehirlerde bin beş yüz çocuğun Arapça öğrenmeye başladığı zikrediliyor. Haberden anlaşıldığı kadarıyla İngiliz Eğitim Bakanlığında bütün ilk, orta ve lise kademelerinde sadece tek bir dil öğretilmiyor. Devletin ihtiyacına göre okullar; yabancı dil olarak Arapça öğrenenler, Çince öğrenenler, Türkçe öğrenenler vs. şeklinde çeşitlendirilmiş. Bizdeki gibi bütün ilk ve orta öğretimde herkese İngilizce öğretmek gibi ezbere bir yabancı dil öğretim hedefi(?) yok. Devlet hizmeti dışında kalan vatandaşları için nasıl bir yabancı dil eğitimi siyaseti geliştirdiği ayrı bir araştırma konusudur. Bizim içinse öncelikle söz konusu on dilin veya -ihtiyaçların tespiti neticesinde kaç dil olacaksa- dillerin belirlenmesi ve kaç kişinin hangi dilleri öğreneceğinin planlanmasıdır. İngiltere gibi gelişmiş bir devletin bile ihtiyaç duyduğu farklı dilleri bilen insan ihtiyacı konusu, ülkemizde pek dikkate

Türkçenin Suyu Mu Çıktı?: Türkiye’de Yabancı Dil Meselesi

Günümüz şartlarında geçmişte yaşananlara, olup bitmiş birtakım hadiselerle takılıp kalmak yerine dilimizi eski zengin, verimli zamanlarına nasıl dönebileceği üzerine kafa yorulmalıdır. Türkçenin hem eğitim, bilim, iletişim dili olarak insanımıza hem yabancı dil olarak başkalarına öğretilmesi devlet siyasetinin üst basamaklarında ele alınması gereken bir konu hâline gelmelidir.

alınmadan yabancı dil eğitim ve öğretimi okul öncesi dönemden üniversiteye kadar İngilizceye sabitlenmiş hâldedir denilse mübalağa edilmiş olmaz. Dolayısıyla bizdeki yabancı dil öğretiminde ihtiyaca dönük bir araştırmadan ve netice olarak planlamadan bahsetmek mümkün görünmüyor!

Devlet ve toplum olarak gelişme seyrini sürdüren Türkiye’nin mesela elektronik, otomotiv, sanayi, tarım gibi alanlarda İngilizce dışında bilgi devşirebileceği zemin olarak Japonya, Kore, Çin, Almanya, Rusya, İtalya, Fransa gibi ülkelerin dilleri sayılabilir. Devletler arasındaki ilişkiler sadece bilgiyle sınırlandırılmayacağı için ticaret, turizm,

eğitim gibi farklı alanlarda ilişkilerin tesis edileceği/edilmesi gerektiği dikkate alındığında sadece İngilizce bilen insanları sahaya sürmek hiçbir açıdan mantıklı gözüküyor. Dolayısıyla akademiye dışarıda tutarak söylemek gerekirse yabancı dil konusunda İngiltere gibi plana sahip olmayı düşünmemiz gerekmektedir. Aralarında İngilizcenin de yer aldığı Türk devletinin ve toplumunun ihtiyaçları doğrultusunda on (sayı değişebilir) önemli dil listemiz olmalı.

Savunma sanayiinde son yıllarda Ruslardan alınan silah ve teçhizat dikkate alındığında Rusçanın önemi ortaya çıkmaktadır. Rusların silahların nasıl kullanılacağı hatta üretileceğinin de öğretilmesi söz konusu olduğu düşünüldüğünde Rusça bilen asker, mühendis, diplomatlara ihtiyacı olduğu anlaşılacaktır. Keza Türkiye’deki Japonya ve Kore mamulü sanayiye bakıldığında söz konusu ülkelerin dillerine ihtiyaç duyulabileceği dikkate alındığında yabancı dil öğretiminde İngilizcenin tekel oluşturmasına müsaade edilmemesi gerektiği yine inkâr edilemez bir gerçeklik şeklinde karşımızda durmaktadır.

2013 yılında duyurulan ve başta Anadolu Ajansı olmak üzere birçok mecrada rastlanan haberle ilgili olarak söylenmesi gereken “Böyle bir listeye ülke olarak bizim de ihtiyacımız var.” cümlesiydi. Sonrasında ise devletin farklı birimlerinden gelecek talepler doğrultusunda bir liste hazırlanması ve eğitimin muhtelif kademelerinde ihtiyaç duyulan dilleri bilen insanların yetiştirilmesine dönük planlanma talebi oluşmasına dönük bir sunum olmalıydı. Eğitim öğretim çağına gelmiş bütün insanımıza İngilizce öğretmek yerine hangi dilleri bilen kaç kişiye ihtiyaç duyuluyor/duyulacak, belirlenmesi, buna göre yabancı dil bilen insan ihtiyacının karşılanması, insan kaynağının verimli ve yerinde kullanılması bakımından mühimdir. Ayrıca bilim alanlarında İngilizce ile birlikte gerekli başka dillerin de öğretilmesi veya öğrenilme imkânlarının hazırlanması İngilizcenin tekel olmaktan çıkarılmasında önemli bir adım olacaktır.

Mevzu, listede dikkati çeken veya çekmesi gereken bir yön olan Hintçenin durumuna işaret edilerek bağlanabilir. Dünyanın en kalabalık ikinci ülkesi olan Hindistan’ın

diliyle ilgili herhangi bir göstergenin mevcut olmaması üzerinde düşünmeye değer. İngiltere'nin sömürge tarihi bu yazının sınırlarını aşar ancak yine de böyle bir duruma işaret etmek insani bir vazife olarak telakki edilmiştir.

Bahsi geçen haberde listelenen on dilin hangi ihtiyaçlardan hareketle hazırlandığı hakkında verilen alanların arasında akademiden başka bir ifadeyle bilimsel bilgidir bahsedilmediği görülmektedir. Elbette burada İngilizlerin akademinin birçok alanında hatta tamamında İngilizceyi ortak dil hâline getirmiş olmalarının payı büyük. Bu başarıdır ve yüz binlerce akademisyenin bilgisini ayağına ve diline arz edilir duruma getirebilmelerinin başarı olduğunu kabul etmek gerekir ancak İngilizlerin başarısını kabul etmek her durumda İngilizcenin hakimiyetine boyun eğmek anlamına gelmemelidir. Devlet ve millet olarak Türkçenin, bırakın Uygur, Karahanlı, Çağatay Türkçelerini sadece Türkiye Türkçesinin birikimi, tecrübesi, işlenmişliği, yetiştirdiği sanatkarların bizlere sunduğu zengin metin hazinesi böyle bir kabule izin vermez.

Türkçenin anadili olarak öğretimi konusundaki aksaklıkları, tıkanıklıkları bir tarafa bırakarak yabancı dillerle, yabancı dil öğretimiyle, yabancı dille eğitim-öğretim konusunda millet ve devlet olarak aynı zamanda siyaset olarak oturup yabancı dile olan ihtiyacımız konusunda bulunduğumun yeri belirleyip ondan sonra kendimize yön vermemiz gerekmektedir. Tespit edeceğimiz yer ile kendimize vereceğimiz yönü belirlemek için iki sorunun cevabını bulmamız gerekir:

Niçin yabancı dile ihtiyaç duyarız?

Hangi ihtiyaca binaen hangi yabancı dilleri öğrenmeliyiz?

İlk sorunun toplum, devlet ve akademi olarak zihnimizde, aklımızda, stratejimizde herhangi bir cevabı yok. Bahsettiğim yokluğu iki örnekle izah etmek istiyorum.

1990'lı yılların ortalarında Silifke Taşucu'nda Kıbrıs'a geçmek için feribot sırasında bekliyoruz. Kalabalık, yaklaşık üç yüz kişilik bir kuyruk oluşmuş. Sıranın bir yerlerinde iki yabancı peyda oldu. Avrupalı iki turist oldukları her hâllerinden belli. Sırtlarında yükleri, bir şeyler sora sora geliyorlar. Gözüne kestirdikleri sırada bekleyene yanaşır bir şeyler konuşuyorlar; muhataplarının el kol hareketlerinden, vücut dilinden söyleneni anlamadıkları neticesine ulaşmak çok zor değil! Bize doğru yaklaştıklarında sordukları soruya muhatap olmamak için başka tarafa baktım ama yakınımdaki iki kişi ile konuşup cevapsız ayrıldılar. Turistler kuyruğun ilerleyen taraflarında başka kişiler arayadursun, yardım talebiyle konuşmaya çalıştıkları son kişilerin "Ya şu turistlere adres tarif etmek için biraz İngilizce öğrenemedik." şeklindeki hayıflanmaları, hatta kendimizi takbih eder tarzda konuşmaları karşısında kendimi tutamayıp "Ne münasebet, kendilerinin ziyaret edecekleri ülkenin dilini en azından adres sorup cevabı anlayacak kadar öğrenme zahmetinde bulunmaları gerekmiyor mu?" şeklinde itiraz cümlesi ile sohbete dâhil oldum. Muhataplarım haklı olduğumu ifade eden bir şeyler söyleyip herkes kendi dünyasına döndü ve konu öylece kapandı.

O zamandan beri Türkiye'de yabancı dil öğretimi ve öğrenimi hakkında çok düşünmüşümdür. Neden yabancı dil öğrenmeliyiz? "Feribot kuyruğunda beklerken turistlere yardımcı olmak veya herhangi bir durumda turistlere adres tarif etmek" gibi bir gayeyle dil öğrenmek fert, millet veya devlet olarak isabetli bir tutum olamaz.

Türkçenin Suyu Mu Çıktı?: Türkiye’de Yabancı Dil Meselesi

Sıradan insanımız turistlere adres göstermek için İngilizce öğrenme telaşında iken okumuşları ne durumda olabilir, farklı bir tavır gözlemlemek mümkün müdür? Maalesef bunca senedir yabancı dil meselesinin bir şekilde tarafı olarak gözlemlediğim kadarıyla çok müspet bir cevaba rastlamadım.

Mesela filoloji bölümlerindeki duruma bakalım. Dünyada Türk filolojisi diyebileceğimiz bazen tarih ve edebiyatı da içine alabilecek şekilde genişleyen, Türkçe/Türk dili üzerine açılan ve adına kısaca

Türkoloji denilen bölümlerde hazırlanan tezler, makaleler hangi dilde kaleme alınıyor dersiniz? Mesela Almanya’da Türkçenin yapısı, tarihi, gelişimi, lehçelere göre farklı hususiyetleri, Türklerle ilgili tarihî araştırmalar, Türk topluluklarının tarihî ve bugünkü durumları, vs... Bütün bu başlıklarda ve daha nicelerinde Almancada yaklaşık iki asırdır kitaplar, makaleler, metin neşirleri ile oluşmuş kaynak niteliğinde yüzlerce eser bulunmaktadır. Hangi dilde neşredilmiş olabilir? Mesela bilim nesnesi hâlindeki

milletin yazı dillerinden biriyle olabilir mi? Olamaz! Çünkü Almanlar, o bilgileri kendileri için üretiyor! İtalya’da benzeri çalışmalar hangi dilde yayımlanıyor olabilir? Tabii ki İtalyanca! Rusya’da? Arada SSCB var eşitlikçi devlettir, o dönemde bari

Türkçe neşir mümkün müdür diye aklınıza gelmesin! Zira hepsi Rusça yayımlanmıştır. Fransa’da Fransızca, İngiltere ve Amerika’da İngilizce, Japonya’da Japonca, Çin’de Çince, Kore’de Korece... Türkiye’de hangi dilde olabilir? Türkiye’de İngiliz dili ve edebiyatı ise İngilizce, Fransız dili ve edebiyatı ise Fransızca, İtalyan dili ve edebiyatı da yeni İtalyanca oldu!.. Türkiye’de filoloji bölümlerinde, diğer pek çok alanda olduğu gibi Türk devletinin veya milletinin ihtiyaçları dikkate alınarak üretilen bir bilgi değildir. Başka ülkelerde var bizde de olsun mantığıyla açılmış ve öyle de işlemektedir!

İki sene önce İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde doktora öğrencisi bir araştırma görevlisi gençle tanıştım. Doktora yeterlik için imtihana girdiğini, başarılı olup tez yazma hakkını elde ettiğini söyledi konuşmamız sırasında. Tezinin konusunu sordum, Thomas Hardy mi, Walter Scott mu şimdi hatırlamıyorum ama tanınmış İngiliz romancılarından birinin eserleri üzerine çalışmayı düşünüyordu. Sonrasında aramızda aşağı yukarı şu minvalde bir konuşma geçti:

Ben “İngilizler bu bahsettiğin yazarları ile ilgili herhangi bir alanda eksiklik bırakmış olabilirler mi?” dedim, “Zannetmiyorum!” dedi, devamla “Peki İngilizler, senin yazacağın tezi ciddiye alıp, okuyup, değerlendirip, kaynakları arasına koyup, alanyazında yer verirler mi?” diye sordum, “Hayır!” dedi, “Yazdığın tezi Türkçe okuru da hiçbir zaman bilmeyecek, okumayacak ve senden, emeklerinden kıyamete kadar kimsenin haberi olmayacak. Şu durumda senin çalışmanın “mala davara” ne faydası olacak? Türkçe yazsan da İngiliz edebiyatının, romanının ahvalinden, bahsi geçen yazarın edebî kişiliğinden Türklerin de haberi olsa, onların inceleme, araştırma yöntemlerini

Günümüzdeki güç bilekte değil bilgidedir. Yükseköğretim kurumlarımızda bilgi üretiliyorsa ve bilgi kuvvet demekse üretilen bilgi milletin kendi dilinde olmalıdır. Başkasının diliyle üretilen bilgi kime fayda sağlar? Güçse gücü başkasına veriyoruz demektir.

de Türkçeye taşımış olsan ne zarar gelir?” dedim, “Aslında doğru söylüyorsunuz ama...” diye başlayan bir cümle kurdu veya kurmaya çalıştı, tabii devamı gelmedi. Ne oldu, nasıl bir tez yazdı, ne zaman savundu bilmiyorum ama İngilizlerin itibar etmediği, Türklerin habersiz kaldığı bir sözüm ona bilimsel çalışma olarak “yok.gov.tr/tezler” adresindeki yerini almış olmalı. Şimdi akademik dili İtalyancaya dönüştürülen anabilim dalında yıllar önce yazılan ve Edebiyat Fakültesi Yayınları arasında neşredilen Dr. Gül Işık’ın Montale’nin Şiir Evreninde Anlamsal Yapılar adlı bir tezi hem yüksek lisans hem doktora öğrenimim ve sonrasında başka çalışmalarında verimli bir şekilde faydalanmıştım. Türkçenin bilim dili olarak inşa edilmesinde mühim bir tuğla taşı idi. Şimdi filoloji bölümleri Türkçeye değil ilgili oldukları dillere hizmet eder hâle gelmektedir.

Filoloji bölümlerinde durum böyle iken diğer alanlarda farklı mı? Hayır. Makine mühendisi bir doçentin yetmiş uluslararası yayını var ama sanayideki esnafla anlaşamıyor diye şikâyet etmişti genç üniversitelerimizden birinin rektörü. Çaresi ya akademisyenlerimiz sanayi esnafının diliyle bilgi üretecek veya esnafa İngilizce öğreteceğiz! Yoksa Türkiye’de üretilen bilimsel bilginin Türklere bir faydası olmuyor.

Böylece Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarının kimin için bilgi ürettiği/ üretmesi gerektiği büyük mesele olarak ortaya çıkmaktadır.

Orhun Abideleri’nde Bilge Kağan kendisinden önceki ahvali anlatırken Çinlilere esir durumundaki Türklerin

millet olarak şöyle bir murakabe ve muhasebesinden bahseder:

“Türk beyleri Türk adını bırakıp Çinli kağanlar gibi Çin kağanına itaat eder hâle gelmiş. Elli yıl işi gücü (Çin kağanının emrine) vermiş (Çin kağanına hizmet etmiş). Doğuda gün doğusunda Bökli Kağan’a kadar Batıda Demir Kapiya kadar ordu sevk edip Çin kağanına ilini, töresini alivermiş. Bu durumda Türk milleti şöyle demiş: İlli (ülkesi, devleti olan) millet idim, ilim (ülkem, devletim) şimdi hani, kime ili kazanıyorum (savaşlar kazanıp topraklar, ülkeler fethediyorum) der imiş. Kağanlı millet idim, kağanım hani, hangi kağana işi, gücü veriyorum (hangi kağana hizmet ediyorum, hangi kağan için toprak kazanıyorum) der imiş.”

Aradan geçen yüzlerce seneye rağmen pek bir şey değişmemiş gibi!

Bizim de Orhun Abideleri’ndeki gibi sormamız gerekir: Ne kaganka işig küçüg berür men?¹

Yükseköğretim kurumlarımızda devlet için, millet için faydalı, verimli olacak bilgi üretmekle mesul, vazifeli bilim adamları olarak işi gücü kimin emrine verdik, veriyoruz, savaşlar kestirecek sözleri hangi dilde söylüyoruz? Ağulu aşları yağ ile bala çevirecek kimya formüllerini hangi dilde kuruyoruz? “Ne akademikke işig küçig biremiz!?”²

Çünkü günümüzde toprak kazanma bilgi ile oluyor. Günümüzdeki güç bilekte değil bilgidedir. Yükseköğretim kurumlarımızda bilgi üretiliyorsa ve bilgi kuvvet demekse üretilen bilgi milletin kendi dilinde olmalıdır. Başkasının diliyle üretilen bilgi kime fayda sağlar? Güçse gücü başkasına veriyoruz demektir. Kimin için bilgi üretiyoruz? Hangi

¹ Hangi devletin yöneticisine hizmet ediyorum?

² Kimin akademisine hizmet ediyorum?

Türkçenin Suyu Mu Çıktı?: Türkiye’de Yabancı Dil Meselesi

dile hizmet ediyoruz. Hangi dil vasıtasıyla kimi kuvvetli kılıyoruz? Yabancı dilleri kendimize, milletimize, devletimize hizmet için mi yoksa o dillere hizmet etmek için mi öğreniyoruz?

Yabancı dil bilgisi hedef dildeki bilgi ve tecrübeden faydalanma, oradaki zenginliği, gelişmeleri takip edip kendi diline, akademisine, bilimine taşıma, katkı sağlama amacıyla, hedefiyle, maksadıyla, gayesiyle öğrenilmelidir. O dile hizmet etmek için değil.

Harıl harıl İngilizce makaleler, tezler, araştırmalar yayımlanıyor, İngilizce! Türkler, Türk tarihini Türk üniversitelerinde

Türlere, İngilizce öğretiyor! Araştırtıp -ellerinden gelse kaynaklara da İngilizce sınırı getirecekler- İngilizce yazdırıyorlar! Neden? Efendim atıf alıyormuş! Atıf almak için bilgi üretmek nasıl bir gayedir, nasıl bir gayrettir? Bilgi devlet ve milletçe güçlü olmak için üretilir/üretilmelidir.

Türkiye’de devlet kademelerinde farklı dilleri bilen yetişmiş insan kaynağına olan ihtiyaç akademi için de geçerlidir. Farklı bilim alanlarında çalışmalarını öne çıkmış ülkelerin dillerindeki bilgiye ulaşmak için farklı dilleri bilen akademisyene sahip olmak elzemdir. Dolayısıyla akademik ilerlemede dil bilgisi çoktan seçmeli imtihanla değil hedef dildeki bilgiyi Türkçeye taşımak

şeklinde yeniden yapılandırılmalıdır. Mesela matematik alanında “Dr.” unvanı alan bir akademisyen İngilizceden bilgi devşirmesi gerektiği gibi Rusçadan da bilgi taşıdığını göstermelidir. Böyle bir hedef başka dillerde makale, kitap yazıp o dillerin gelişmesini sağlamak, o dillerin yaygınlığına hizmet etmekten çok hedef dillerdeki bilgiyi kendi diline taşımak şeklinde akademisyenlerde topluma faydalı bir strateji oluşmasını sağlayacaktır. Tercüme hareketleri dillerin ve toplumların hayatında büyük dönüşümlere, sıçramalara vesile olmuştur. Günümüz şartlarında Türkçenin de bilhassa çeşitli bilim alanlarında büyük bir tercüme hareketine ihtiyacı vardır. Akademik aşamalarda akademisyenler, ilk olarak kendi dillerinde bilgi üretmeye odaklanmalı, ikinci olarak da kendi alanlarında öne çıkmış halkların dilinden bilgi taşımaya dönük bir planlamalar yapılmalıdır. Böylece İngilizce, Almanca, Rusça, Japonca, Hintçe gibi dillerden faydalanacak, o dillerdeki bilgiyi Türkçeye taşıyıp yeniden üretecek, kendi bilim dilini inşa edecek, kendi toplumu, devleti, milleti için bilim alanları kuran, geliştiren, hizmet eden bir yükseköğretime ihtiyaç vardır.

Türkiye’de yabancı dile duyulan ihtiyacın sebepleri düşünülmeli ve o sebeplere uygun olarak ihtiyaçların karşılanması gayesiyle dil öğrenilmelidir. İstiklal Marşı’nda dile getirildiği gibi ezelden beri hür yaşayan milletin hür yaşamaya devam edebilmesi için bilgiyi kendi ihtiyaçlarının giderilmesi için üretme hedefi ortaya konmalıdır. Yabancı dille eğitim-öğretim, yabancı dillerde bilgi üretecek insanları var eder. Toplumun nitelikli insan kaynağı başka dillere hizmet etmeye muntazır hâle gelir. Halbuki Türkiye gelişen, gelişmekte olan bir devlettir. Her alanda var olan bilgiye, yeniliklere muhtaçtır. O bilgiyi ve yeniliği

devletin ve toplumun hizmetine sunmanın yolu hep beraber kendi dilimizden, kimliğimizden vazgeçmek değil bilgiyi topluma faydalı bir hâle getirerek, yeniden üreterek, zenginleştirerek değerlendirmekle olur. Böyle bir amaçla Türkiye’deki eğitim kademeleri yeniden planlanmalı, yabancı dile gerektiği kadar kıymet verilmeli; asıl amacın, Yunus Emre’den başlayarak günümüze kadar dilimizin emektarlarına layık bir Türkçeyi okuyup yazabilen, konuşabilen insanlara sahip olmak hedeflenmelidir.

Türkçe, Tanzimat’tan sonra bilim, felsefe, eğitim ve bürokrasi dili olarak çağdaş ihtiyaçlara cevap verecek şekilde yeniden inşa edilmişti. Arada büyük kopuşlar, kırılmalar, eksilmeler yaşasa da yaralarını

Türkiye’de devlet kademelerinde farklı dilleri bilen yetişmiş insan kaynağına olan ihtiyaç akademi için de geçerlidir. Farklı bilim alanlarında çalışmaları öne çıkmış ülkelerin dillerindeki bilgiye ulaşmak için farklı dilleri bilen akademisyene sahip olmak elzemdir. Dolayısıyla akademik ilerlemede dil bilgisi çoktan seçmeli imtihanla değil hedef dildeki bilgiyi Türkçeye taşımak şeklinde yeniden yapılandırılmalıdır.

Türkçenin Suyu Mu Çıktı?: Türkiye’de Yabancı Dil Meselesi

sarabilecek kudrette kuvvetli bir dil olduğunu göstermiştir. Bugün bize düşen ilk, orta ve yüksek öğretimde ilk sıraya Türkçeyi alarak Türkçe ile edebiyat, felsefe, bilim üretmeyi gaye edinen insanlar yetiştirmek ve İngilizceye hizmet eden bir akademiden behemehal kurtulmaktır.

Bilgi güçse gücü kendi devletimiz, milletimiz için kendi dilimizle üretmeliyiz. Başkasının diliyle üretilmiş bilgi gönüllü kölelikten başka bir şey değildir. Hedefi ve neticesi kuvvet olan bilgiyi kendi dilimizle üretecek bir eğitim sitemine ulaşmalıyız. Güce dönüşebilen bilgi, her şartta okunur, atıf alır. Bilgiyi güce dönüştürecek bir eğitim yapılanması öncelikli olarak Türkçeyi her yönüyle iyi bilen, okuyan, yazan, üreten insanlara sahip olmakla mümkündür.

İkinci olarak şuurlu bir yabancı dil bilgisini hedefleyen fertlerin yetişmesi sağlanmalıdır. Yabancı dil dendiğinde akıllara sadece tek bir dilin gelmesinin önüne geçilmelidir. Yabancı dil öğretmek için eğitim öğretim dilinin yabancı dile dönüştürülmesi yine insan kaynağının israf edilmesi demektir.

Yabancı dil öğretimine kendi diline yakın ve öğrenmesi kolay bir dille başlanmalıdır. İngilizce tercihi öğretimde “kolaydan zora” ve “yakından uzağa” ilkelerine tamamen zıttır. İngilizce, Türkçe dikkate alındığında zor bir dildir, yapı, söz varlığı, etnik ve kültürel akrabalık bakımından Türkçeye en uzak dillerden biridir. Hem coğrafi olarak hem kültürel olarak İngilizce Türkçeye uzaktır. Kolaylık açısından Türklerin öğrenebileceği ilk dil Farsçadır. Türklerle Farmlar yaklaşık iki bin senedir aynı coğrafyada yaşadıklarından Farsça birçok bakımdan Türkçeye yakınlaşmıştır. Ortak söz varlığı da dikkate alındığında Türkler için öğrenme kolaylığı artmaktadır.

Türkiye’de yabancı dile duyulan ihtiyacın sebepleri düşünülmeli ve o sebeplere uygun olarak ihtiyaçların karşılanması gayesiyle dil öğrenilmelidir. İstiklal Marşı’nda dile getirildiği gibi ezelden beri hür yaşayan milletin hür yaşamaya devam edebilmesi için bilgiyi kendi ihtiyaçlarının giderilmesi için üretme hedefi ortaya konmalıdır.

Tarihte Farsçayı asırlar boyu öğrenmiş bir millet olarak ciddi bir tecrübeye sahip olduğumuz göz önüne alındığında söz konusu dilin öğrenilmesi İngilizceye göre çok çok kolay olması gerektiği kabul edilecektir. Farsça, Avrupa dilleriyle akraba olduğu için Almanca, Fransızca, İngilizce, Rusça gibi dillerin öğrenilmesini de kolaylaştıracağından eğitim sistemimizde yabancı dil öğretiminde temel tercih Farsça olmalı, sonraki aşamalarda kişi çalışma alanlarına göre Farsça bilgisinin üstüne koyabileceği farklı dillere yönelebilir.

Netice itibariyle Türkçenin her alanda layık olduğu teveccühe, itibara ve tercih edilebilirliğe kavuşturulması, eskiden sahip olduğu cazibeye ve itibara kavuşması için hayatın merkezine alınması gerekmektedir. Söz konusu hedef Türkçenin sahipleri olan kişiler ve toplum olarak bizlere, siyaset kurumuna, devlete büyük vazifeler düşmektedir.

Deniz Melanlıoğlu

Yunus'un Diliyle Tanış Olma Meselesi:

Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi

Alana özgü araştırmalarda, kurum ve kuruluşların uygulamalarında kullanılan adlandırmalardaki farklılık dikkat çekmektedir. Farklı farklı adlandırmalar ile alanın tanımlanmaya çalışılması bir kargaşaya yol açmaktadır. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi mi, yabancılara Türkçe öğretimi ifadesi mi tercih edilmeli? Yoksa ilk ibarenin biraz değiştirilmiş şekli olan yabancı dil olarak Türkçe öğretimi mi daha münasip?

Yunus'un Dilini Öğrenme İsteği

Yunus Emre'nin "Gelin tanış olalım/ İşi kolay kılalım/ Sevelim sevelelim/ Dünya kimseye kalmaz" dizeleri, dilin etkileşim ve birleştirici gücünü göstermesi bakımından son derece önemlidir. Bir dilin sahip olduğu güç, sadece ana dili konuşurlarının varlığı ile açıklanamaz. Söz konusu dili yabancı dil olarak öğrenmek isteyenler de bu gücün oluşmasında etkilidir. İnsanlar neden ana dilinden başka bir dil öğrenme ihtiyacı hisseder? Devletler neden dillerini, başka milletlere öğretme gayreti içindedir? Elbette bu sorulara geniş ölçekte cevap vermek mümkündür. Bireysel düzlemde farklı diller öğrenmeye ilgi, kendine yeni iş imkânları yaratma, akrabalık ilişkileri, bilgiye daha rahat ulaşma, seyahat, merak vs. unsurlar ön plana çıkarken toplumsal açıdan bakıldığında konuşulan dilin uluslararası geçerliliğe ve yaygın

kullanım alanına sahip olması, devletlerarası diplomatik ve siyasi ilişkilerde; o dilin mensubu olunan devlete iktisadi, sosyal, kültürel, sanatsal yönlerden ve eğitim, bilim, siyaset, ticaret gibi alanlarda olumlu katkılar sunarak dünya çapında saygınlık kazandırmaktadır. İfade edilen durum, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi yönünden ele alındığında gerek bireysel gerek toplumsal bakımdan Türkçenin her dönemde rağbet gören bir dil olduğu söylenebilir. Türklerin tarih sahnesinde belirleyici roller üstlenmeleri ve değişik coğrafyalarda yönetici olarak bulunmaları dolayısıyla Türkçe öğrenmeye her dönemde ilgi gösterilmiştir. 21. yüzyılın başlarında Türkiye'deki siyasî ve iktisadi gelişmeler, dünyanın farklı coğrafyalarında ülkemizin tanınırlığını artırması, uluslararası öğrencilerin Türkiye'de eğitim hayatlarına devam etmek istemesi, uluslararası ticaret erbabının Türkiye

Yunus'un Diliyle Tanış Olma Meselesi: Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi

ile çeşitli iş ortaklıkları kurması Türkçenin yabancı dil olarak öğrenilme hevesinde etkili olmuştur. Günümüzde dikkat çeken bir alan olma özelliği taşıyan ana dili konuşuru olmayanlara Türkçenin öğretimi meselesini farklı açılardan değerlendirmenin, alanın bugünkü durumuyla ilgili bir bakış açısı

kazandıracığını söylemek çok da yanlış olmasa gerek.

Siz hâlâ terimleştiremediklerimizden misiniz?

Alana özgü araştırmalarda, kurum ve kuruluşların uygulamalarında kullanılan adlandırmalardaki farklılık dikkat çekmektedir. Farklı farklı adlandırmalar ile alanın tanımlanmaya çalışılması bir kargaşaya yol açmaktadır. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi mi, yabancılara Türkçe öğretimi ifadesi mi tercih edilmeli? Yoksa ilk ibarenin biraz değiştirilmiş şekli olan yabancı dil olarak Türkçe öğretimi mi daha münasip? Alan adı olarak açıktan açığa tartışılmasa da yaygın kullanımlardan şu üç ibarenin varlığı güncel bir mesele olma vasfını korumaktadır. Sıralanan bu sorulara “Hangisini tercih ettiğimizin bir önemi var mı, dert anlaşılıyor.” şeklinde bir cevap verebilir ancak kavramlar, konunun nasıl ele alındığıyla ilgili ipuçları barındırdığından terimleşme konusunda birlik sağlanmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda hangi adlandırmanın tercih edileceği, hedef kitlenin nasıl tanımlandığı da belirleyen bir değişkene dönüşmektedir.

Alana özgü adlandırmanın ne olması gerektiği düşünülürken kısa, tam olarak efradını cami ağıyarını mani olamasa da müfid muhtasar olanına yönelmek ilerideki kullanımlar açısından dikkate alınmalıdır. Yabancı sözünü Türkçe bilmeyenler için kullanmak söz konusu kitleden bazılarının Türkçe öğrenme süreçlerinde “yaban” ile “yabancı” arasındaki ilişkiyi fark ettiklerinde düşecekleri sevimsiz vaziyeti dikkate alarak yabancılara Türkçe öğretimi kullanımından kaçınmak gerektiği

anlaşıyor. Şu hâlde geriye Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi veya yabancı dil olarak Türkçe öğretimi kalıyor. Her iki ifade de beş kelime lakin ikincisinde ilgi hâli ekinden kurtulmak mümkün. Ayrıca kısaltmada kullanışlı bir ses birliği elde ediliyor: YADOT! Bundan sonra faydalı bir iş daha oluyor, kısaltmayı uzattığımızda ifade biraz daha kısalıyor: Yabancı dil olarak Türkçe.

Peki, yabancılara Türkçe öğretiminde “yabancı” olarak nitelenen kimdir? Aslında bu sorunun cevabı dil öğretim sürecinin planlanması, içeriğin hazırlanması, bireysel farkların öğretimin temel unsuru olarak değerlendirilmesi, psikolojik unsurların dikkate alınması gibi hususların netlik kazanması adına oldukça önemlidir. Yabancı sözcüğünün “yaban” ile anlam ilişkisi dikkate alındığında akla gelen ilk çağrışım Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Yaban adlı eseridir. Kitapta yaban için “Anadolu’da yadırgadıkları, kendilerine benzemeyen insanlara yabancı anlamına da gelen yaban derler.” açıklaması yer almaktadır. Kültürel kodlarımızda yabancıya yüklenen anlam da yabandan farklı değildir. Yabancı, yeni gelen, göçmen, mülteci, gurbetçi gibi zararsız manaları yanında marjinal, tekinsiz, ünsiyet kurulamayan, geçimsiz, topluma uzak veya uzak durulması adam gibi anlamları düşünüldüğünde hepsinin ev sahibi topluma ait olmayan kişiyi ifade etmek için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Öyleyse yabancı kimdir? Kimi araştırmacılara göre mekân olarak bir topluma bağlılık gösteren ancak sosyal açıdan o topluma ait görülmeyen kişi yabancı kabul edilir. Kimi içinse yabancı bir göçmen, sosyal olarak kabul edilen veya en azından yerel grup tarafından

mazur görülen bir konuk veya ziyaretçidir. Türkçe Sözlük, yabancı sözcüğü için yedi açıklama vermektedir. İlk “Başka bir milletten olan, başka devlet uyruğunda olan (kimse), bigâne, ecnebi.” tanımını yapmaktadır. Üçüncü açıklamada “Aileden, çevreden olmayan (kimse veya şey), özge.” ifadelerine yer vermektedir (<https://sozluk.gov.tr>). Öğrenilen dilin konuşulduğu toplumla aidiyet kurabilmenin dil öğrenim sürecini olumlu etkilediği bir gerçektir. Bu anlamda Türkçe öğrenenleri, mecazi de olsa, aileden görmeme bir ötekileştirme olarak düşünülebilir. Ayrıca Türk soylulara ve iki dillilere Türkçe öğretiminin de bu kapsam içerisinde değerlendirildiği dikkate alındığında yabancı dil olarak Türkçe öğretimi (YADOT) kullanımının daha uygun olduğu, kanısı uyanmaktadır. Terimleşmenin sağlanması için hem sahada hem de alana özgü akademik çalışmalarda bu kullanımın yaygınlık kazanması önem taşımaktadır.

Tarihî Arka Plan

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin tam olarak ne zaman başladığı konusunda net bir bilgi mevcut değildir. Alanyazında var olan araştırmalar incelendiğinde Türkçenin hedef dil olarak öğretiminin, Türklerin tarih sahnesine çıkışıyla ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu döneme ait bilgi eksikliği nedeniyle Divan-ı Lügati’t-Türk, alanın yazılan ilk eseri olarak kabul edilmektedir ancak günümüzde adı geçen eserin sözlük niteliğinde olduğu, iki dili karşılaştırmalı değerlendirdiği ve Araplara Türkçe öğretme gayreti değil Türkçenin de Arapça kadar gelişmiş bir dil olduğunun ispatını amaçladığı ifade edilmektedir. Bu eserin

Yunus'un Diliyle Tanış Olma Meselesi: Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi

kaleme alındığı XI. yüzyıldan XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar değişik coğrafyalarda farklı milletlere Türkçe öğretmek amacıyla gayret sarf edildiği ortaya konan eserlerden anlaşılmaktadır: Mukaddimetü'l-edeb, Codex Cumanicus, Kitâbu'l-İdrâk li-Lisâni'l-Etrâk, El-kavânînu'l-Kulliyye li-zabti'l-Lugati't-Turkiyye, Müyessiretü'l-ulûm, Stownik Polsko-Turecki, Vocabulario Italiano-Turchesco, A Reading Book of the Turkish Language with Grammar and Vocabulary, Elements De La Grammaire, grammatik der Osmanisch-Türkisch Sprache, Cedid ve Mükemmel Elifba-yı Osmanî... Adı geçen eserler, alandaki çeşitliği göstermek adına sadece birkaç örnek niteliğindedir. Özellikle XIX. yüzyıla ait eserler başlı başına bir çalışma konusu olarak ele alınmalı ve incelenmelidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte Türkçenin hedef dil olarak öğretimi için ilk bilinçli girişimin 1940'lı yıllara tekabül ettiği görülmektedir. Yaşar (2010), Londra Halkevi çatısı altında Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine yönelik bir kurs açıldığı ve bu kursun hedef kitlesinin başlangıç ve orta düzede Türkçe öğrenmek isteyenler olduğunu dile getirmektedir. 1960'lara gelindiğinde bu alana özgü kitapların yazılmaya başlandığı dikkat çekmektedir.

Tarihî derinliğe sahip zengin bir dil olan yabancı dil olarak Türkçe öğretim sürecinin bir kurum çatısı altında başlaması, 1984'te Ankara Üniversitesi bünyesinde Türkçe öğretim merkezinin açılmasıyla gerçekleşmiştir. Balcı ve Gültekin'e (2017, s.47) göre devlet ve toplum olarak Türkçeyi uluslararası zeminde tanıtmak, öğrenme lüzumu ve ihtiyacının fark edilmesi 1990'lı yılların başında Sovyetler

Birliği'nin dağılması ile mümkün olabilmiş; siyasi ilişkilerin bir yansıması olarak Sovyet coğrafyasının Türk ve Müslüman halklarından çok sayıda yükseköğrenim öğrencisi Türkiye'ye getirilmiştir. Bu öğrencilerle başlayan Türkçe öğretimi serüveninin günümüzde nicelik ve nitelik bakımından gözle görülür bir yol kat ettiği bir gerçektir. Özellikle son yirmi yıldır çeşitli burslar yoluyla gelen öğrenciler, araştırmacılar, Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı şirketlerde çalışanlar, ülkeye yerleşenler, Türk vatandaşı olmak isteyenler, göçmenler gibi çok geniş bir yelpazede Türkçe öğrenmek isteyenlerin sayısındaki muazzam artış (Uzun, 2013, s.7) neticesinde yabancı dil olarak Türkçe öğrenimi/öğretimi büyük ivme kazanmıştır. Yurt içi ve yurt dışında Türkçe öğrenmeye duyulan istek sonucu Millî Eğitim Bakanlığı, Türkiye Maarif Vakfı, Yunus Emre Enstitüsü, Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, üniversiteler bünyesinde hizmet veren Türkçe öğretim merkezleri (TÖMER'ler) gibi kurum ve kuruluşlar yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi faaliyetlerinin yürütülmesinde sorumluluk üstlenmektedir.

Keloğlan Sendromu

Gündelik hayatta insanlar arası etkileşimin sağlıklı gerçekleşmesine katkı sağlayan "Günaydın! Hayırlı sabahlar!" gibi kalıp sözlerin kullanımında yapılan hataların başka bir ifadeyle bu sözleri, bağlama uygun kullanamayanların durumunu, Hayati Develi, Dil Doktoru adlı eserinde, Keloğlan sendromu olarak adlandırmaktadır. Sadece kalıp sözlerin kullanımı için değil, yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin hedef dili, bir

etkileşim aracına dönüştürememeleri hâli için de bu nitelmeden yararlanılabileceği düşünülmektedir. Yabancı dil olarak Türkçenin öğretim sürecinde nihai hedef, öğrencilerin hedef dilde dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerini, etkili bir şekilde kullanmalarını sağlamak; öğrencilerin Keloğlan sendromu yaşamalarını önlemektir. Belirtilen amaca ulaşmak için öğretim faaliyetlerini düzenleyen adı geçen kurum ve kuruluşlar arasında bir standardın sağlanabilmesi için bugüne kadar Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni esas alınmıştır. Bu metin, yabancı dil öğrenenlerin bu dili iletişim kurmada kullanabilmek için neleri bilmeleri ve bu dilde yetkinlik kazanmak için hangi bilgi ve yeteneklerini geliştirmeleri gerektiğini kapsamlı bir şekilde açıklayan bu çerçevede dil öğretiminin sınırlıklarını, ölçütlerini ve imkânlarını belirleyen kullanıcıları için müşterek bir başvuru kaynağıdır (TELC, 2013, s.11). Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni'nde öğrencilere, hedef dilin gündelik hayattaki kullanımının öğretilmesi istenmektedir. Buna göre dil öğrenimine yönelik üç ana (A, B, C) ve altı ara (A1-A2, B1-B2, C1-C2) düzey belirlenerek ortak dil düzeyleri ortaya çıkarılmıştır. Dile getirilen her dil düzeyine yönelik dinleme, sözlü üretim, sözlü etkileşim, okuma ve yazma becerileri için yeterlikler sıralanmıştır. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine yönelik hazırlanan Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe, Gazi TÖMER Türkçe, Türkçeye Yolculuk, İstanbul gibi kitap setleri başvuru metninin çizdiği sınırlar çerçevesinde hazırlanmış, öğrencilerin Türkçe düzeylerini belirlemek için de bu metindeki yeterlikler esas alınmıştır. Ancak neticede Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru

Metni bir öneri metnidir. Dolayısıyla yabancı dil olarak Türkçe öğreten kurum ve kuruluşlar, bu metni kendi ilkelerine göre değerlendirip kullanabilir. Kur atlama veya Türkçe yeterlik belgesi sınavlarında öğrencilerin aldığı puanların kurumdan kuruma değişme gerekçesinin, belirtilen durumla yakından ilişkili olduğu iddia edilebilir. Bu bağlamda Türkçenin hedef dil olarak öğretiminde ortak bir paydada buluşmanın ve standardı sağlamada Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni'nin yetersiz kaldığından yakınıldığı ve Türkçeye özgü bir öğretim programına duyulan ihtiyaca yönelik seslerin yükseldiği bilinmektedir. Üstelik öğretici niteliği, öğrenci özellikleri, materyal eksikliği, kurumlar arası farklılaşan değerlendirme ölçütleri, konuyla ilgili akademik çalışmaların yetersizliği gibi alana özgü sorunların temel kaynağı da Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde bir ortaklığın sağlanamaması ile açıklanmaktadır.

Yüz Akı: Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı

Türkiye Maarif Vakfı'nın girişimiyle yürütülen program geliştirme çalışmalarının sonucu olarak 2020 yılında Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı hazırlanmış ve hazırlanan program Talim Terbiye Kurulu tarafından örgün eğitim kurumlarında Türkçenin yabancı dil olarak öğretimini düzenlemek için onaylanmıştır. Programın temel dayanağını; Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni, 21. yüzyıl becerileri, Avrupa Yeterlikler Çerçevesi, 2019 Türkçe Öğretim Programı oluşturmaktadır. Eylem odaklı yaklaşım doğrultusunda geliştirilen program, okul öncesinden liseye kadar her öğretim

Yunus'un Diliyle Tanış Olma Meselesi: Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi

kademesini kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretim Programı'nda yer alan genel amaçlar şunlardır:

Öğrencilerin;

- Dinleme/izleme ve okuma yoluyla Türkçe anlama becerilerini geliştirmek,
- Sözlü üretim, sözlü etkileşim ve yazma yoluyla Türkçe anlatma becerilerini geliştirmek,
- Türkçeyi dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerini bütüncül bir şekilde ve kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmalarını sağlamak,
- Türkçeye ait sözsüz iletişim becerilerini kazandırmak ve bunları iletişim süreçlerinde doğru kullanmalarını sağlamak,
- Türkçe söz varlığını zenginleştirmek,
- Etkileşim yoluyla kültürel duyarlılık kazandırmak,
- Türk dili ve edebiyatının seçkin eserlerini tanımalarını sağlamak,
- Hayat boyu öğrenme becerilerini geliştirmek,

- Disiplinler arası bir yaklaşımla 21. yüzyıl becerilerini edinmelerini/geliştirmelerini sağlamak,
- Akademik ve özel amaçlı Türkçe dil yeterliklerini geliştirmeleri amaçlanmaktadır.

Maddelenen ifadelerden de anlaşılacağı üzere bu program, sadece Türkçe dil becerilerini geliştirmeye değil, aynı zamanda öğrencilerin gündelik hayatlarını sürdürmelerini sağlayan yaşam becerilerini, öğrendikleri dile nasıl transfer edeceklerini de öğretmeyi hedeflemektedir. Bunun için her dil düzeyinde dil becerilerinin kullanımına yönelik kazanımlara yer vermektedir. Dil düzeylerine uygun olarak dil işleviyle ilişkili bir şekilde hangi dil yapısının öğrenciye kazandırılacağı programda ifade edilmektedir. Okul öncesi, ilkökul, ortaokul, lise kademelerini kapsayan Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretim Programı'nda her kademe için izlenelere yer verilmektedir (TYDÖP, 2020, s. 288-289).

Tablo 1. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretim Programı'nda Yer Alan İzlenice Tablosu Örneği

A1-11 YAŞ				
5. Tema Benim Şehrim				
Dinleme/izleme	Konuşma		Okuma	Yazma
	Sözlü etkileşim	Sözlü üretim		
<p>Ulaşım ve ulaşım araçlarına ilişkin temel bilgileri seçer.</p> <p>Yol, yön ve adres tarifi içeren basit ifadeleri tanır.</p> <p>Konum bildiren basit ifadeleri tanır.</p> <p>Bir telefon konuşmasındaki basit mesajları belirler.</p> <p>Bir telefon konuşmasındaki basit kalıp sözleri belirler.</p> <p>Sesli/görüntülü iletilerden (anons, duyuru vb.) ihtiyaç duyduğu bilgileri seçer.</p> <p>Yardım talebi/izin/rica/özür içeren ifadeleri tanır.</p> <p>Çevresindeki yer-mekân adlarını tanır.</p>	<p>Yol, yön ve adres tariflerine ilişkin basit diyaloglar kurar.</p> <p>Konuşmalarında temel soru ifadelerini kullanır.</p> <p>Sesli veya görüntülü konuşmalarda temel iletişim kalıplarını kullanır.</p> <p>Yardım talebi/izin/rica/ özür ifadeleri içeren diyaloglar kurar.</p> <p>Konuşma esnasında sorular sorar ve sorulara cevap verir.</p>	<p>Aşına olduğu konularda görsellerle desteklenmiş basit bir sunum yapar.</p> <p>Bir olayı oluş sırasına göre basit ifadelerle anlatır.</p> <p>Afiş vb. metinlerdeki temel bilgileri anlatır.</p>	<p>Ulaşım ve ulaşım araçlarına ilişkin temel bilgileri seçer.</p> <p>Yol, yön ve adres tarifi içeren basit metinleri anlar.</p> <p>Günlük hayatta sıklıkla karşılaşılan bilgilendirme, yönlendirme ve uyarı içeren levha ve simgeleri tanır.</p> <p>Harita, kroki, grafik, tablo, zaman çizelgesi gibi görsellerden ihtiyaç duyduğu bilgileri seçer.</p> <p>Afiş, bilet, broşür, duyuru, ilan vb. metinlerden ihtiyaç duyduğu bilgileri seçer.</p> <p>Basit metinlerdeki olayların oluş sırasını belirler.</p> <p>Yardım talebi/ izin/rica/özür içeren ifadeleri tanır.</p>	<p>Görsellerden hareketle basit cümleler yazar.</p> <p>Yol, yön ve adres tarifleri içeren basit metinler yazar.</p> <p>Yazılarında konum bildiren basit ifadeleri kullanır.</p> <p>Afiş, bilet, broşür, duyuru, ilan vb. metinler hazırlar.</p> <p>Yazılarında yardım talebi/izin/rica/özür ifadelerini kullanır.</p>

Yunus'un Diliyle Tanış Olma Meselesi: Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi

İletişimsel İşlevler, Dil Yapıları, Dil İfadeleri ve Söz Varlığı

<p>*Yer-konum hakkında bilgi isteme-bilgi verme</p> <p>*Yer-yön, adres hakkında bilgi isteme-bilgi verme</p> <p>*Ulaşım ve ulaşım araçları hakkında bilgi isteme- bilgi verme</p> <p>*Yer/Mekân hakkında bilgi isteme-bilgi verme</p> <p>*Sesli/görüntülü araçlarla iletişim kurma</p> <p>*Nezaket ifadelerini kullanma</p> <p>-Teşekkür etme/Teşekküre karşılık verme</p> <p>*Sıralama</p> <p>*İşaret etme</p>	<p>*-A kadar</p> <p>*-DAn ...-A kadar</p> <p>*-DAki</p> <p>*Zarflar (aşağı, yukarı, ileri, geri, içeri, dışarı)</p> <p>*ile vasıta edatı</p> <p>*DAki</p> <p>*Neresi? (burası-şurası-orası)</p> <p>*önce/ sonra/daha sonra</p> <p>*Soru ifadeleri (Nereye? Nerede? Nereden? Ne ile? Hangi, Nasıl? Ne zaman? Saat kaçta?)</p>	<p>-Affedersiniz,nerede?</p> <p>-...DAn ...-A kadar yürü.</p> <p>Sağa/sola dön.,'-In karşısında.</p> <p>-Anlamadım, lütfen tekrar eder misiniz?</p> <p>-</p> <p>-Teşekkür ederim.</p> <p>-Rica ederim.</p> <p>***</p> <p>Ne ile?(... ile ...)</p> <p>Nereye gidiyorsun? / -...-A gidiyorum.</p> <p>- Ne ile gidiyorsun?</p> <p>/ -Otobüsle/Trenle./Bisikletle/</p> <p>Taksiyle/Uçakla/Yürüyerek gidiyorum.</p> <p>***</p> <p>Hangi çocuk?</p> <p>Otobüsteki çocuk.</p> <p>***</p> <p>-Alo ben Ali, kiminle görüşüyorum?</p> <p>-Buyurun ben Hasan. Nasıl yardımcı olabilirim?</p> <p>- ...</p> <p>***</p> <p>Not: Bu temada bir telefon görüşmesinde adres tarifi verilmesi istenmektedir.</p> <p>Aşağıda verilen kalıp ifadeleri de bu görüşmede kullanılabilir.</p> <p>*Telefon konuşması (adres tarifi)</p> <p>*Telefonda kullanılan temel kalıp ifadeler (Müsait misiniz?)</p> <p>Affedersiniz?ile görüşebilir miyim? Rahatsız ediyorum, özür dilerim, sonra/tekrar ararım.</p>	<p>Ulaşım Araçları:</p> <p>otobüs, bisiklet, uçak, tren, taksi, metro, tramvay, gemi ...</p> <p>Temel Fiiller:</p> <p>in-, bin-, sür-, git-, dön-, yürü-, koş-, tarif et- (adres vs) ...</p> <p>Yer Yön İfadeleri:</p> <p>karşısında, önünde, arkasında/sağında/solunda,</p> <p>da, içinde, dışında, ortasında, yanında</p> <p>...</p> <p>sokak, cadde, kaldırım, tabela, trafik ışıkları, durak, yaya geçidi, üst geçit, alt geçit ...</p>
---	--	--	---

Tablo 1’de verilen izlenice incelendiğinde dil becerilerine yönelik kazanımların, temada öğrenciye kazandırılacak dil işlevlerinin hangi dil yapılarıyla verildiğinin, tema içeriğine uygun söz varlığının belirtildiği anlaşılmaktadır. Böylece Türkçenin öğretim sürecinin somutlanmaya çalışıldığı dile getirilebilir.

Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretim Programı, yurt içi ve yurt dışı örgün eğitim kurumlarında kullanılmak üzere ders saati ve öğrencinin ulaşması hedeflenen dil düzeyi bakımından iki farklı şekilde yapılandırılmıştır. Söz gelimi ilkökula giden bir öğrenci kendi ülkesinde Türkçe öğreniyorsa A1, ülkemizde Türkçe öğreniyorsa A2 düzeyinde hedef dili edinmesi amaçlanmaktadır. Bu program alana özgü ilköğretim programı olma özelliğini taşımaktadır. Bundan sonraki süreçlerde Türkçenin öğretim sürecinin daha iyi planlanması, uygulamaların eğitimde fırsat eşitliğine uygun hâle getirilmesinin sağlanması adına programın kılavuz olacağına inanılmaktadır. Özellikle yurt içinde programın çizdiği sınırlar çerçevesinde öğretim sürecinin planlanması ve uygulanması, toplum düzeni açısından önem arz etmektedir.

Suriye İç Savaşı ile “Öteki”ni Anlama

2011 yılında Suriye iç savaşının başlamasıyla insanların savaştan etkilenmemesi için açık sınır politikası benimseyen ülkemiz, bugün beş milyon mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Savaşın başladığı yıla kadar yabancı dil olarak Türkçe öğrenen hedef kitle 18 yaş ve üzerinden oluşmaktadır.

Mültecilerle birlikte Türkçe, hedef kitlesi 2 yaşından 70 yaşına kadar her yaş düzeyinden öğrencisi olan bir dil öğrencisi grubuyla yüz yüze gelmiştir. Geniş ölçekli çocuk gruplarıyla çalışma tecrübesi bulunmayan bizler, bu durum karşısında kelimenin tam anlamıyla şaşkına döndük! Böylece hedef kitemiz, “yetişkinler için”, “çocuklar için”, “genel Türkçe” gibi kendi içinde belirli ölçüde farklılık gösteren daha özel gruplara ayrıldı. Her grubun kendine has özellikleri, öğretim sürecini şekillendiren bir değişken hâlini aldı. Örneğin çocuklarla birlikte yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlere ilk okuma yazma çalışmaları ilk defa örgün eğitim kurumlarında verilmeye başlandı.

Tarihî derinliğe sahip zengin bir dil olan yabancı dil olarak Türkçe öğretim sürecinin bir kurum çatısı altında başlaması, 1984’te Ankara Üniversitesi bünyesinde Türkçe öğretim merkezinin açılmasıyla gerçekleşmiştir.

Örgün eğitim kurumlarında ana dili konuşurlarından oluşan sınıflar nitelik değiştirerek Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin dahil olduğu karma sınıflara evrildi. Türk millî eğitim sistemi içerisindeki Suriyeli çocukların Türkçeyi öğrenmesi, eğitim sürecine uyum gösterebilmeleri için Avrupa Birliği tarafından fonlanan Suriyeli Çocukların Türk Millî Eğitim Sistemine

Yunus'un Diliyle Tanış Olma Meselesi: Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi

Entegrasyonu (PIKTES) projesi hayata geçirildi. 2019 verilerine göre okul çağındaki Suriyeli çocuk sayısı 1.082.172 iken okula kayıtlı olanların sayısı 684.728'dir (PIKTES, 2019). Bugün gelinen noktada örgün eğitimden yararlananlar sadece Suriyeli mülteciler değildir, Afganistan, İran gibi çeşitli ülkelerden gelen mülteci çocuklar da bu eğitime tabidir. Bu çocukların çoğu Türkçe bilmemektedir, bilenler ise okuma ve yazma becerilerinde istenen düzeyde değildir. Okullarda her ders için bir öğretim programı takip edilmektedir ancak takip edilen öğretim programları, ana diline özgü içerikle beslendiği için Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine yönelik hiçbir bilgi

içermemektedir. Ayrıca sınıfında mülteci bulunan öğretmenler de mülteci çocuklara nasıl yardım etmeleri gerektiği konusunda bilgi sahibi olmadıklarını bu açıdan kendilerini yetersiz hissettiklerini ifade etmektedir. Bu durum öğretici niteliklerinin sorgulanmasına neden olmaktadır.

**İlim ilim bilmektir, ilim kendini bilmektir,
sen kendini bilmezsen bu nice okumaktır**

Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi, genellikle üniversitelerin Türkçe öğretmenliği, sınıf öğretmenliği, Türk dili ve edebiyatı bölümü, çağdaş Türk lehçeleri bölümü gibi lisans programlarından

Türkiye Maarif Vakfı'nın girişimiyle yürütülen program geliştirme çalışmalarının sonucu olarak 2020 yılında Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı hazırlanmış ve hazırlanan program Talim Terbiye Kurulu tarafından örgün eğitim kurumlarında Türkçenin yabancı dil olarak öğretimini düzenlemek için onaylanmıştır.

mezun olan öğretmenler tarafından gerçekleştirilmektedir. Son zamanlarda alan farkı gözetmeksizin üniversiteler, STK'lar tarafından yürütülen Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine yönelik düzenlenen kısa süreli sertifika programlarıyla alan farkı gözetmeksizin seri sertifika dağıtımı yapılmaktadır. Zaten tartışmalı bir konu olan Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde görev alan öğretmenlerin nitelikleri konusu daha netameli bir konu hâline gelmektedir. Eğitim fakültelerindeki lisans programlarında Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine yönelik 2 kredilik 1 ders sadece Türkçe öğretmenliğinde vardır. Lisansüstü düzeyde alana özgü yüksek lisans ve doktora programlarının sayısı sınırlıdır. Dolayısıyla Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi sürecinde öğretmenlik

yapacakların alana özgü teorik bilgisi sınırlıdır. Kültürel diplomasinin en önemli aracı olarak görülen Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin bir ihtisas alanı hâline gelmesi bir zorunluluktur. Aksi takdirde öğrencilerin Keloğlan sendromuna yakalanması kaçınılmazdır. Her başarı, bilinçli bir çabanın ürünüdür. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimindeki başarı da öğrencilere verilecek nitelikli bir eğitimle mümkün görünmektedir.

Kaynakça

- Balcı, M. ve Gültekin, İ. (2017). "Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Siyaseti Ve Stratejileri", ed. H. Develi, C. Yıldız, M. Balcı, İ. Gültekin, D. Melanlıoğlu, *Uygulamalı Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi El Kitabı-I* (43-133). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Develi, H. (2011), *Dil Doktoru*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- PIKTES, (2019), Okul Çağındaki Suriyeli Çocuk Sayısı (Broşür). Ankara.
- TELC (2013). *Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni*. MEB Yayınları.
- TYDÖP (2020), *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretim Programı*. İstanbul: TMV Yayınları.
- Uzun, N. E. (2013), "Yabancılarla Türkçe Öğretimi Üzerine Söyleşi", ed. M. Durmuş ve A. Okur. *Yabancılarla Türkçe Öğretimi El Kitabı* (7-11). Ankara: Grafiker Yayınları.

BİR DİPLOMASİ YOLU:
**TÜRKÇEYİ
DÜNYAYA
ÖĞRETMEK**

İbrahim Gültekin

Gönüllere Hitap etme: Kamu Diplomasisi

Türk Dil Kurumu sözlüğünde diplomasinin birbiriyle bağlantılı olarak uluslararası ilişkileri düzenleyen antlaşmalar bütünü, yabancı bir ülkede ve uluslararası toplantılarda ülkesini temsil etme işi ve sanatı, bu işte çalışan kimsenin görevi, mesleği, bu görevlilerin oluşturduğu topluluk, güç bir görüşme sırasında gösterilen ustalık ve beceriklilik şeklinde

çeşitli tanımları vardır. Terim olarak diplomasi, dış politikanın ve devletlerarası ilişkilerin müzakereler ve diğer iletişim yollarıyla icra edilmesi sanatı ve uluslararası temsil demektir. Güç kavramıyla doğrudan ilişkili olan diplomaside yumuşak güç ve sert güçten söz etmek mümkündür. Resmî diplomasi ile ilişkili olan sert güç kavramı devletlerin diğer devletlere askerî, siyasi güç uygulamaları, ekonomik güç ve yaptırımları şeklinde örneklendirilebilir. Söz gelişi

Kamu diplomasisinin en önemli araçlarından biri şüphesiz kültürel diplomasıdır. Kültürel diplomasi, bir ülkenin kültür birikiminin en üst örnekleriyle dünya halklarıyla paylaşılması, ülkenin ve onun marka değerinin yüksek bir imaj kazanması amacıyla yapılan faaliyetlerin tümünü ifade eder. Şüphesiz bu faaliyetlerin başında ülkenin dilinin öğretilmesi, böylece kültürel alışverişin daha sıkı ve etkili hâle gelmesi ve ticaretten eğitime, politikadan turizme çok geniş bir alanda etki alanının genişletilmesi hedeflenmektedir.

Amerika'nın özellikle son 30 yılda Ortadoğu ülkeleri ve birçok ülkeyle ilişkilerinde resmî diplomasiyi temsil eden sert gücün rolü ve tesiri açık bir şekilde görülebilmektedir.

20. yüzyılın sonlarına doğru literatürdeki yerini alan yumuşak güç veya diğer adıyla ince güç ise kamu diplomasisi için bir uygulama platformu olarak değerlendirilir (Kalın, 2011). Uluslararası ilişkilerde kavram olarak kamu diplomasisinin ortaya çıkışı 1960'lı yıllara kadar uzanmaktadır. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, uluslararası haber ağının çeşitlenmesi ve yaygınlaşması kamuoyu olgusunu ortaya çıkarınca devletlerarası ilişkilerin yönetilmesinde resmî diplomasinin yanı sıra kamu diplomasisi araçlarını kullanma ihtiyacını doğurmuştur. Gönüllere hitap etme yöntemini benimseyen kamu diplomasisi, bu kavramı ilk kez kullanan Edmund Gullion'a göre, "bilgi ve fikirlerin uluslar ötesi akışı" olarak tanımlanmaktadır. Bu kavramın daha iyi anlaşılmasını sağlayan ve onu yumuşak gücün kullanım alanı olarak tasvir eden Joseph Nye ise "bir ülkenin dünya siyasetinde istediği sonuçlara ulaşabilmesi için onun değerlerine

hayran olan, örnek alan, refah seviyesine ve fırsatlarına özenen ülkelerin olması ve onu izlemesi" gerektiğini belirterek kamu diplomasisinin alanını genişletmiştir. Dolayısıyla kamu diplomasisi, bir ülkenin sahip olduğu yumuşak güç unsurlarıyla diğer ülkeleri/ülke halklarını etkileme kapasitesidir (Oktay, 2012).

Kamu ile kamu arasında ve devlet ile kamu arasındaki iletişim, bilgilendirme ve etkileme faaliyetlerini içeren kamu diplomasisi (Kalın, 2011), çeşitli kaynakları kullanmakta ve çeşitli kamu aktörleri ile etkileşimleri içermektedir (Kaya, 2019). "Kamu diplomasisi güç kaynakları ve aktörleri; siyasi partiler ve politikacılar, çok uluslu şirketler, ulusal şirketler ve iş adamları, üniversiteler ve akademisyenler, sivil toplum örgütleri, dil okulları ve dil, yayıncılar ve yazarlar (ayrıca gazete yazarları), sanatçılar ve sanatsal faaliyetler, müzik kanalları ve popüler müzisyenler, spor müsabakaları ve popüler sporcular" (Kaya, 2019) şeklinde değerlendirilebilir. "Bu unsurların bileşkesinden ortaya çıkan yumuşak güç/ince güç, bir ülkenin sosyal sermayesinin derinliğini de ortaya koyar." (Kalın, 2011: 163).

Bir Diplomasi Yolu: Türkçeyi Dünyaya Öğretmek

Kamu diplomasisinin; eğitim, turizm, kültür, sağlık, medya, bilim, diaspora, uluslararası yayıncılık, insan hakları, inanç, tarım ve gıda, spor, enerji, ekonomi ve ticaret, çevre ve iklim gibi çok çeşitleri olduğu görülmektedir. Dijital diplomasi, gastrodiplomasi ve insani diplomasi türleri de kamu diplomasisi araçlarındandır. Kısacası göç olgusunun yoğun bir şekilde yaşandığı ve iletişim ağının yaygın etkisi altındaki 21. yüzyılın ilk çeyreğinde devletlerin uluslararası kamuoyuyla etkileşimi ve iletişiminde kamu diplomasisi araç çeşitliliğini ve etki alanını alabildiğince genişletmektedir.

Türkiye'nin Kamu Diplomasisi

Türkiye'nin, kamu diplomasisi kavramıyla etkin bir biçimde tanışması ve devletlerarası ilişkilerde kamu diplomasisi kanallarını

ve yöntemlerini kullanması soğuk savaş sonrası dönemi itibarıyla ivme kazanmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte bağımsızlıklarını elde eden Türk Cumhuriyetleriyle kurulan siyasi, ekonomik, eğitim-kültür ve insani ilişkiler kapsamında kamu diplomasisinin temelleri inşa edilir. Ayrıca Balkan ülkelerindeki gelişmeler, bu ülkelerle var olan kültürel ve tarihî birliktelik, Türkiye dış politikasına yeni bir perspektif kazandırır. Diğer taraftan özellikle 21. yüzyılın son 20 yıllık sürecinde Ortadoğu eksenli siyasi gelişmeler ve çok yönlü göç hareketliliği Türkiye'nin uyguladığı açık kapı politikası çerçevesinde başta insani diplomasi olmak üzere kamu diplomasisi enstrümanlarını oldukça etkili kullanmayı sağlarken Türkiye'yi bölgesinde önemli bir aktör devlet hâline getirmiştir. Bu kapsamda 90'lı yıllardan başlamak üzere kamu diplomasisi görevini yerine

getirmeye matuf olarak TİKA, Yunus Emre Vakfı ve Enstitüsü, Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı, Türkiye Maarif Vakfı, Anadolu Ajansı'nın çok dilli yayınları, TRT'nin uluslararası yayınları, Türkiye Diyanet Vakfı'nın desteklediği Uluslararası İmam-Hatip Okulları, TÜRKSOY, Türk Kızılay'ın yurtdışı insani yardımları, AFAD, uluslararası öğrenci hareketliği ve öğrenci değişim programları, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi ve Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi'nin kurulması gibi kamusal kurum ve kuruluşların yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının da özellikle insani diplomasi boyutlarıyla uluslararası faaliyetlere etkin biçimde iştirak ettiği değerlendirildiğinde Türkiye'nin son yıllarda kamu diplomasisi enstrümanlarını ve yöntemlerini planlı bir biçimde kullandığı söylenebilir. Son olarak T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı bünyesinde "Kamu Diplomasisi Koordinasyon Kurulu"nun oluşturulması ve bu alanda yapılacak işlerin belirli bir strateji çerçevesinde yürütülmesi Türkiye'nin kamu diplomasisine ne denli önem verdiğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

İnce, uzun bir yol: Kültürel Diplomasi

Kamu diplomasisinin en önemli araçlarından biri şüphesiz kültürel diplomadır. Kültürel diplomasi, bir ülkenin kültür birikiminin en üst örnekleriyle dünya halklarıyla paylaşılması, ülkenin ve onun marka değerinin yüksek bir imaj kazanması amacıyla yapılan faaliyetlerin tümünü ifade eder. Şüphesiz bu faaliyetlerin başında ülkenin dilinin öğretilmesi, böylece kültürel alışverişin daha sıkı ve etkili hâle gelmesi ve ticaretten eğitime, politikadan turizme çok

geniş bir alanda etki alanının genişletilmesi hedeflenmektedir.

Yazının bundan sonraki bölümünde kültürel diplomasinin önemli araçlarından olan Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi, Türkçe öğreten kurumlar perspektifinde değerlendirilecektir.

En bilinen tanımıyla kültür, "Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü", "Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü" demektir. Dolayısıyla geçmişten günümüze insanoğlunun her türlü üretimi, maddi ve manevi değerleri ve mirası kültürün içine girer. Kültür birleştirici ve bütünleştiricidir, evrensel niteliklere sahip olmakla birlikte millete özgüdür ve özellikle dil vasıtasıyla nesilden nesile aktarılır. Gelenekler, görenekler, inanışlar, edebî ürünler, mimarî eserler, düğünler, merasimler, dinî törenler, aile ve komşuluk ilişkileri, toplumsal kurallar ve daha birçok şey kültürün içinde yer alır. Atasözleri, deyimler, türküler, maniler, ninniler, destanlar, efsaneler, halk hikâyeleri, şiirler vb. edebî ürünler yoluyla kültür dilin içinde zenginleşir ve geçmiş nesillerden gelecek nesillere dil vasıtasıyla doğal bir biçimde aktarılır. Bu özelliğiyle dil, kültürün temel taşıyıcısı ve aktarıcısıdır.

Dünyaya Türkçe Öğretmek

Günümüz dil öğretiminin temel yaklaşımı olan iletişimsel dil öğretimi yaklaşımında sosyo-kültürel unsurlara önemli bir yer verilir ve dilin hangi durumlarda ve bağlamlarda,

Bir Diplomasi Yolu: Türkçeyi Dünyaya Öğretmek

Göç olgusunun yoğun bir şekilde yaşandığı ve iletişim ağının yaygın etkisi altındaki 21. yüzyılın ilk çeyreğinde devletlerin uluslararası kamuoyuyla etkileşimi ve iletişiminde kamu diplomasisi araç çeşitliliğini ve etki alanını alabildiğince genişletmektedir.

nasıl ve ne şekilde kullanılacağı sosyodilbilimsel yeti alanı içinde anlam kazanır. Çünkü bir dili öğrenmek aynı zamanda o dilin kültürünü de tanımak ve öğrenmek demektir. Diğer taraftan dil öğrenimi iki kültürün karşılaşması anlamına da gelir. Bundan dolayıdır ki Avrupa Konseyi Modern Diller Bölümü tarafından hazırlanan Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metninde aracılık kavramı üzerinde önemle durulmaktadır. Başvuru Metninde aracılık yeterlilikleri belirlenmiş olup son tahlilde dil öğrencisine kültürler arasındaki çatışma durumlarını belirleme ve iki kültür arasında uzlaşmayı sağlama vazifesi diğer bir ifadeyle aracı/ arabulucu rolü verilmiştir. Dolayısıyla günümüzde dil öğrenimi sadece iki yabancı arasında iletişim sağlamak amacını taşımamakta aynı zamanda iki kültürü uzlaştırıcı ve farklı kültürlerle mensup insanların bir arada yaşama becerisi kazanmasına yönelik bir görevi üstlenmektedir. Özellikle çeşitli sebeplerden dolayı göç hareketliliğinin söz konusu olduğu

günümüzde dil öğreniminde sosyokültürel unsurların anlamlı biçimde öğrenilmesi aynı ortamda yaşamak mecburiyetinde olan insanların birbirlerini daha iyi anlamaları ve birlikte yaşama kültürünü edinmeleri açısından çok önemlidir. Söz gelişi savaş sebebiyle Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan Suriyeli sığınmacılara bazen olumsuz bakış açılarının geliştirilmesinde iki farklı kültüre mensup toplumların birbirini tanımamaları hususunun ön planda olduğu söylenebilir. Nitekim bundan bir yıl öncesine kadar Türkiye'de yaşayan Suriyelilere yönelik olumsuz haberlerin özellikle son dönemlerde artık gündemde olmadığı açık bir şekilde görülebilmektedir. Sürecin müspet bir şekilde gelişmesinde Türkçe öğretimi başta olmak üzere devletin gerçekleştirdiği psiko-sosyal temelli eğitim programlarının etkili olduğu söylenebilir. Özellikle kısa adı PİKTES olan ve 2016 yılından itibaren MEB tarafından yürütülen "Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi"nin bu süreçte önemli bir katkısı olduğu gözlemlenmektedir. Çünkü bu proje vasıtasıyla sadece okul çağı çocuklarına Türkçe öğretimi sağlanmamakta aynı zamanda bu çocukların hem kendileri hem de aileleri için sosyal ve psikolojik uyum ve destek programları düzenlenmektedir. Bu örnekte de görüldüğü üzere dil öğretimi temelli projeler kültürler arasında çatışmaları önlemekte ve iletişim doğal bir biçimde sağlanmaktadır. Dolayısıyla Yunus Emre'nin "Gelin tanış olalım/İşi kolay kılalım" mısralarında da söylediği üzere işi kolay kılmanın gereği tanış olmakla mümkündür. Bu ise kültürel diplomasının temel aracı olan dil öğretimi ile gerçekleşebilir.

Kültürel diplomasi, kültürün tanımından hareketle çok geniş ve katmanlı bir içeriğe sahiptir. Kültürel diplomasının içine sanat, bilim, eğitim, yiyecek ve içecekler, sofa

âdâbı, gelenek ve görenekler, mimarî eserler, inanışlar, teknik gibi kültürel öğelerin hepsi girebilir. Bu öğeleri diğer ülke halklarına çeşitli yollarla tanıtmak ve bu şekilde ülkelerin değerini arttırmak, ülkeler ve ülke halkaları arasında iş birlikleri geliştirmek kültürel diplomasinin alanına girmektedir. Cummings (2003:1) kültürel diplomasiyi, “karşılıklı anlayışı geliştirmek için fikirler, bilgiler, sanat ve kültürün diğer formlarının uluslar ve insanlar arasında değişimi”, Louis Belanger (1999:678) ise kültürel diplomasiyi “kültür, eğitim, bilim ve teknik ortaklıkları içeren dış politika faaliyetleri” şeklinde açıklamaktadır.

Eğitim diplomasisi ile kültürel diplomasinin ayrı ayrı değerlendirildiği söz konusu olsa da kültürel diplomasinin aynı zamanda eğitim diplomasisini de kapsadığı görülmektedir. Özellikle uluslararası öğrenci değişim programları, uluslararası eğitim faaliyetleri her ne kadar eğitim içine girse de bu süreçte uluslararası öğrencilerin başka bir kültürün içinde yaşamaları ve onu tanımaları, o kültüre ait dili öğrenmeleri eğitim faaliyetlerini de kültürel diplomasi içinde değerlendirmeyi gerektirmektedir.

Kültürel diplomasi uygulamaları; misyonların düzenlediği kültürel etkinlikler, kültür enstitüleri, dil okulları, yabancı ülkelerdeki okullar, değişim programları, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Enstitüleri, işbirliği programları, yabancı ülkelere yayın yapan radyo ve televizyonlar, ülkeler arasında imzalanmış ikili ve çoklu protokoller (Yağmurlu, 2019) şeklinde ifade edilebilir. Bunlara ilaveten turizm tanıtımları, sağlık turizmi, dizi film sektörü, uluslararası ticari markaların tanıtımı vb. kültürel diplomasinin içine girebilmektedir.

Kurumlar Eliyle Kültürel Diplomasi

Ülkeler, kültürel diplomasiyi geliştirmek ve bu yolla tanıtımlarını sağlamak için enstitüler, uluslararası eğitim kurumları, ajanslar, medya kuruluşları vb. kurmuşlardır. British Council, Goethe Enstitüsü, Cervantes Enstitüsü, Konfüçyüs Enstitüsü, Alliance Française, Fransız Kültür Merkezi, Fransız Eğitim Ajansı (AEFE), Alman Akademik Değişim Hizmeti (DAAD), Alexander von Humboldt Vakfı, Kültürel İlişkiler Enstitüsü (ifa), Deutsche Welle, Alman Arkeoloji Enstitüsü ve Merkezi Alman Okulları Teşkilatı (ZfA) gibi eğitim, kültür medya kurumları hem eğitim yoluyla hem de kültürel tanıtımlarla ülkelerini dünyaya tanıtan kültürel diplomasi kurumlarıdır.

Kültürel diplomasinin en önemli uygulama aracı dil öğretimi denebilir. Çünkü dil öğretimi vasıtasıyla o ülkenin tarihi, edebiyatı, önemli şahsiyetleri, mimari eserleri, günlük yaşam pratikleri, gelenek ve görenekleri, önemli marka şehirleri, turistik

Kültürel diplomasi, kültürün tanımından hareketle çok geniş ve katmanlı bir içeriğe sahiptir. Kültürel diplomasinin içine sanat, bilim, eğitim, yiyecek ve içecekler, sofrâ âdâbı, gelenek ve görenekler, mimarî eserler, inanışlar, teknik gibi kültürel öğelerin hepsi girebilir.

Bir Diplomasi Yolu: Türkçeyi Dünyaya Öğretmek

değerleri, ticari markaları vb. bütün kültürel unsurları verilebilmektedir. Böylece dil öğrencisi, o dili ister yurt içinde ister yurt dışında öğrensün aynı zamanda o dile ait her türlü kültürel unsurları da tanımaktadır. Ayrıca dil vasıtasıyla karşılaştığı bu yeni kültüre karşı empati ile yaklaşmakta, öğrendiği dilin halkına ve devlete sempati duyabilmektedir.

Türkiye’de Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi kültürel diplomasının geliştirilmesi bakımından önem ifade etmektedir. Nitekim bu alanın genişlemesi de yurt içinde ve yurt dışında uluslararası ölçekte dil öğreten kurumlar yoluyla gerçekleşebilmektedir. Bu çerçevede özellikle üniversitelerin Türkçe Öğretim Merkezleri (TÖMER) sayılabilir. Millî Eğitim Bakanlığı yurt dışında Türkçe Öğretim Merkezlerinde yurt içinde PIKTES gibi çeşitli projeler vasıtasıyla ihtiyaçlara göre her yaş grubuna Türkçe programları yürütmektedir. 2010 yılında kurulan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) da Türkiye Bursları kapsamında her yıl binlerce uluslararası öğrenciye Türkiye’de yüksek öğrenim imkânı sağlamak ve bu öğrencilerin bir yıl Türkçe hazırlık kursu görmeleri için üniversitelerle iş birliği yapmaktadır. YTB Türkiye Bursları programına başvuru kabul ettiği ülke sayısını 160’a yükseltmiştir. Türkiye’deki uluslararası misafirlere yönelik Türkçe öğretimi projelerini de destekleyen YTB, ayrıca kısa adı KATİP olan farklı ülkelerdeki kamu görevlisi, diplomat, gazeteci, subay, bürokrat, araştırmacı ve akademisyenler için

“Kamu Görevlisi ve Akademisyenlere Yönelik Türkçe İletişim Programı”nı yürütmektedir.

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi ve Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi de eğitim dillerinden birinin Türkiye Türkçesi olması hasebiyle Türkçe öğreten kurumlar arasında yer almaktadır. Bunların dışında Türk Silahlı Kuvvetlerinin dış temsilcilikleri, Kara Kuvvetleri Lisan Okulu Komutanlığı, Türkiye Diyanet Vakfı ile MEB işbirliğinde yürütülen Uluslararası Anadolu Imam Hatip Okulları ve Polis Akademisinde de öğrenim gören öğrencilere Türkçe hazırlık eğitimi verilmektedir.

Muadili kurumlar örnek alınarak “Türkiye’yi, Türk dilini, tarihini, kültürünü ve sanatını tanıtmak; bununla ilgili bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak; Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek; Türkiye’nin diğer ülkeler ile kültürel alışverişini arttırıp dostluğunu geliştirmek amacıyla 05.05.2007 tarihli ve 5653 sayılı kanunla kurulan” Yunus Emre Vakfı ise Türkçe öğretiminin uluslararası ölçekte yaygınlaşmasında bir kilometre taşı olarak değerlendirilebilir. “Vakfa bağlı olarak kurulan Yunus Emre Enstitüsü (YEE) bu kanunun amaçlarını gerçekleştirmek üzere yurt dışında kurduğu merkezlerde yabancılara Türkçe öğretimi çalışmalarının yanı sıra ülkemizin tanıtımı amacıyla kültür ve sanat faaliyetleri yürütmekte, ayrıca bilimsel çalışmalara destek vermektedir. 2009 yılında faaliyetlerine başlayan Yunus Emre Enstitüsünün yurt dışında 58 kültür merkezi bulunmaktadır. Kültür merkezlerinde Türkçe eğitiminin yanı sıra, farklı ülkelerdeki eğitim kurumlarıyla yapılan iş birlikleri ile Türkoloji bölümleri ve Türkçe öğretimi desteklenmektedir. Kültür merkezlerinde ayrıca Türk kültür ve

sanatını tanıtmak amacıyla birçok etkinlik düzenlenmekte, ulusal veya uluslararası etkinliklerde ülkemiz temsil edilmektedir. Yunus Emre Enstitüsünün kültürel diplomasi uygulamaları içinde önemli bir faaliyeti de her yıl farklı ülkelerden davet edilen çok sayıda öğrencinin Türkçe dil becerilerini geliştirmek ve Türk kültürünü yakından tanımalarına fırsat sunmak amacıyla Türkçe Yaz Okulu düzenlemesidir. Proje sayesinde şu ana kadar 118 ülkeden öğrenci Türkiye'deki üniversitelerde ve çeşitli şehirlerde misafir edilmiştir. Yunus Emre Enstitüsü uluslararası Türkoloji bölümlerine de müfredat, materyal ve öğretim görevlisi katkısı vermektedir. Türkoloji Projesi kapsamında Enstitü, şu ana kadar 50 ülkede 101 üniversite ile iş birliği protokolü imzalamıştır. Ayrıca Yunus Emre Enstitüsü tarafından Türkçe dil yeterliğinin belgelendirilmesi amacıyla yılda üç defa Türkçe Yeterlik Sınavı (TYS) uygulanmaktadır. (YEE, 2021).

Türkiye Maarif Vakfı ve Kültürel Diplomasideki Yeri

Bu kurumlar dışında, yurt dışında eğitim faaliyetleri yürütmek amacıyla kurulan ve Türkçe öğretimini K12 kapsamında gerçekleştiren Türkiye Maarif Vakfı, Türkçeyi yurt dışında örgün eğitim kapsamında öğretmesi ile diğer kurumlardan farklılık göstermektedir.

17.06.2016 tarihli 6721 sayılı kanun ile kurulan Türkiye Maarif Vakfı, yurt dışında Türkiye Cumhuriyeti adına Millî Eğitim Bakanlığı dışında doğrudan eğitim kurumu açma yetkisine sahip tek kuruluştur. Kâr amacı gütmeyen, kamu yararına çalışan bir vakıf olan TMV, her ülkede okul öncesinden yükseköğretime eğitimin her aşamasında etkin faaliyet

yürütmek amacıyla kurulmuştur. Türkiye Maarif Vakfı, kuruluşunun beşinci yılında 104 ülkeyle resmî temas kurmuş, 52 ülkede açtığı temsilcilikleriyle 67 ülkede faaliyetler gerçekleştiren uluslararası bir eğitim kurumu hâline gelmiştir. Vakıf bugün itibarıyla, 44 ülkede 360 eğitim kurumu ve 41 öğrenci yurduyla 43 bini aşkın öğrenciyi eğitim-öğretim ve barınma hizmeti vermektedir (TMV, 2021).

Türkiye Maarif Vakfı, K12 düzeyinde öğrencilerin uluslararası dil öğretimi standartlarına uygun biçimde B2 seviyesinde Türkçe yeterliğine sahip olarak ortaöğretimden mezun olmalarını hedeflemektedir. Belirli bir müfredat temelinde ilerleyen Türkçe öğretimi, Türkiye Maarif Vakfı okullarında okul öncesinden başlamakta ve lise son sınıfa kadar sistemli bir biçimde devam etmektedir. Öğrenciler, Türkçe dersleri vasıtasıyla Türkçe öğrenmenin yanı sıra Türkiye'yi, Türk kültürünü ve Türk insanını yakından tanıma fırsatı elde etmektedirler. Ayrıca Türkçeyi öğrendiklerinden yüksek öğretime Türkiye'de devam etmek arzu ve niyeti geliştirmektedirler. Dolayısıyla Türkçe öğretimi Türkiye ile faaliyette bulunulan ülkeler arasında siyasi, ekonomik, kültürel ve insani köprülerin kurulması için vesile olmaktadır. Türkçeye yapılan yatırımı Türkiye'nin geleceğine yapılan yatırım olarak gören Türkiye Maarif Vakfı, sistemli biçimde Türkçe öğretmek öğrencilerin Türkiye'ye karşı ilgi ve sempati beslemeleri sağlanmaktadır. BM'ye üye bütün devletlerde eğitim kurumları açmayı hedefleyen Türkiye Maarif Vakfının büyüme

Bir Diplomasi Yolu: Türkçeyi Dünyaya Öğretmek

potansiyeli düşünüldüğünde Vakfın gelecek yıllarda binlerce gönüllü elçiler yetiştireceği görülmektedir.

Türkiye Maarif Vakfı aynı zamanda Uluslararası Maarif Ajansı kurarak ülkeler arasında uluslararası öğrenci hareketliliğine Türkiye lehine katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Bu çerçevede “Vakıf, eğitim faaliyeti yürüttüğü ülkelerde gerek kendi öğrencilerinin gerekse diğer öğrencilerin üniversite eğitimlerini Türkiye’de almaları için eğitim yılı içerisinde çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. Ajans, Türkiye’deki üniversitelerde uluslararası öğrenci sayısını artırmak ve Türk üniversitelerinin faaliyetlerini yurt dışında tanıtmak amacıyla eğitim fuarları, Türkiye tanıtım günleri, okul ziyaretleri, çevirim içi üniversite sunumları, sosyal medya hesaplarıyla tanıtım faaliyetleri ve Türk üniversiteleri tanıtım günleri gibi bir dizi etkinlik faaliyeti yürütmektedir.” (TMV, 2021).

Türkiye Maarif Vakfı henüz çok yeni bir kurum olmasına rağmen Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanında önemli ve kalıcı işler yapmıştır. Bu işlerin başında ise Türkçenin yabancı olarak öğretiminde standartları belirleyen Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı gelmektedir. Türkiye Maarif Vakfı öncülüğünde alan uzmanları ve ilgili kurum temsilcilerinin katılımıyla iki yıllık bir çalışmanın sonucunda Avrupa Konseyi Modern Diller Bölümü tarafından hazırlanan Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni esas alınarak Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı hazırlanmıştır. Bu Programla ulusal ve uluslararası ölçekte Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde standartları belirlenmiştir. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı, Millî Eğitim Bakanlığı ile yapılan protokol çerçevesinde Talim ve

Terbiye Kurulu Başkanlığının 36 Sayı ve 11.11.2020 tarihli kararıyla onaylanmıştır. Halihazırda, geliştirilen bu müfredata uygun kademelere göre Türkçe ders kitap setleri, yardımcı okuma kitapları ve dijital uygulamalara uygun öğretim materyalleri hazırlanmaktadır (TMV, 2021).

Türkçe öğretiminde öğretici niteliklerine de önem veren Türkiye Maarif Vakfı, öğretmen seçiminde de çok titiz ve ilkeli hareket etmektedir. Bu çerçevede Türkiye Maarif Vakfı, öğretmen yetiştirme hususunda model olabilecek Türkçe öğretmeni yetiştirme programını hayata geçirmiştir. “Türkçe Öğretmeni Uyum ve Geliştirme Programı” adı verilen 18 haftalık Türkçe öğretmenleri eğitim ve istihdam programının özellikleri şu şekildedir: Gerçekleştirilen eğitim ve istihdam programı kapsamında; kurumsal oryantasyon, alan uzmanlığı, uluslararası öğretmenlik becerileri (iletişim, yönetim, planlama), uluslararası eğitim sistemleri, kişisel gelişim ve pedagojik formasyon konu gruplarının yer aldığı ve adayların gelişimlerine katkı sağlayacak modüler eğitimler uygulanmaktadır. Eğitim programı, Uluslararası Eğitimci Meslek Bilgisi ile Kişisel ve Kurumsal Gelişim modüllerinden oluşmaktadır. Ayrıca “Yabancılar Türkçe Öğretimi Alan Programı” düzenlenmektedir. Program, uygulamalı eğitim aşaması ve saha stajı olmak üzere iki kademe yürütülür. Eğitim aşaması hafta içi her gün ve tam gün olarak toplamda 10 hafta sürer. Katılımcılar eğitim sürecinde ve bitiminde değerlendirmeye tabi tutulur. Bu aşamada başarılı olanlar, programın ikinci aşamasına katılmaya hak kazanırlar. Her iki aşamada da devamlılık şartını sağlayan ve programa dair yükümlülükleri yerine getiren katılımcılara “Başarı Sertifikası” verilir. Maarif Vakfı, Türkçe öğretmenlerini bu süreci başarılı olarak tamamlayan adaylardan seçer ve bu

Günümüz dil öğretiminin temel yaklaşımı olan iletişimsel dil öğretimi yaklaşımında sosyo-kültürel unsurlara önemli bir yer verilir ve dilin hangi durumlarda ve bağlamlarda, nasıl ve ne şekilde kullanılacağı sosyo-dilbilimsel yeti alanı içinde anlam kazanır. Çünkü bir dili öğrenmek aynı zamanda o dilin kültürünü de tanımak ve öğrenmek demektir. Diğer taraftan dil öğrenimi iki kültürün karşılaşması anlamına da gelir.

öğretmenler, yukarıdaki alanları ikmal etmiş olarak sahada göreve başlarlar. Bu programa katılan kursiyerlere 5 ay boyunca aylık 1350 TL burs verilmektedirler (TMV, 2021).

Türkçeye Yatırım: Türkiye'nin Geleceğine Yatırım

Bölgesinde istikrarlı siyasi yapısıyla güvenilir bir ülke konumunda olan Türkiye; demokratik yapısı, uluslararası siyasetteki gücü ve etkin rolü, ekonomik hacminin büyüklüğü ve GSYİH bakımından G20 ülkeleri arasında yer alması, uluslararası firmalar için yatırım fırsatlarının ve bilişim teknolojilerindeki gelişmelere uygun olarak e-ticaret imkânlarının gelişmesi, yükseköğretimde uluslararası öğrenciler için cazibe merkezi olması, uluslararası marka değeri yüksek sağlık tesislerine sahip olması, turizm alanında yaz turizmi, kış turizmi, kongre turizmi vb. uluslararası marka değeri taşıması ve Anadolu'nun kadim kültürel zenginlikleriyle kültür turizmi için elverişli

konumda olması, Ortadoğu, Balkanlar, Orta Asya, Afrika coğrafyalarında yer alan ülkelerle tarihî, kültürel ve soydaşlık bağının bulunması, savunma sanayii teknolojisinde gösterdiği performans ve diğer ülkelerle yapılan askerî iş birlikleri, Türk yapımı dizi filmlerin Ortadoğu, Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya vb. coğrafyalarda sevilerek takip edilmesi vb. hususlar Türkiye'nin, bölgesel ve küresel ölçekte önemli ve etkin aktör devletlerarasında yer almasını sağlamaktadır. Sözü edilen bu hususlar, hem yurt içinde hem yurt dışında Türkçe öğrenimine de ilgiyi artırmaktadır. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi ile ilgili son 30 yıllık gelişmeler de bu ilgiyi somut biçimde ortaya koymaktadır.

Türkçe öğretimi her ne kadar önemli bir gelişme gösterse de bu sürecin çok sistemli ve sağlam zemin üzerinde inşa edildiği söylenemez. Bunun en önemli sebebinin dil öğretiminde her kurumun üzerinde uzlaştığı bir müfredat eksikliğinden kaynaklandığı ifade edilebilir. Müfredat eksikliği uygulama,

Bir Diplomasi Yolu: Türkçeyi Dünyaya Öğretmek

Bölgesinde istikrarlı siyasi yapısıyla güvenilir bir ülke konumunda olan Türkiye; demokratik yapısı, uluslararası siyasetteki gücü ve etkin rolü, ekonomik hacminin büyüklüğü, Ortadoğu, Balkanlar, Orta Asya, Afrika coğrafyalarında yer alan ülkelerle tarihî, kültürel ve soydaşlık bağının bulunması, savunma sanayii teknolojisinde gösterdiği performans ve diğer ülkelerle yapılan askerî iş birlikleri, Türk yapımı dizi filmlerin Ortadoğu, Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya vb. coğrafyalarda sevilerek takip edilmesi vb. hususlar Türkiye'nin, bölgesel ve küresel ölçekte önemli ve etkin aktör devletler arasında yer almasını sağlamaktadır. Sözü edilen bu hususlar, hem yurt içinde hem yurt dışında Türkçe öğrenimine de ilgiyi artırmaktadır.

ölçme ve değerlendirme süreçlerini de olumsuz etkilemektedir. Bir kurumun uyguladığı sınav ve verdiği sertifika diğer kurumlar tarafından şüphe ile karşılanmakta hatta verilen sertifikalar kabul edilmeyerek kurumlar arasında güvensizlik oluşmasına sebep olmaktadır. Müfredatsızlık ders materyallerini, öğretici nitelikleri ve bu alanda yapılan eğitim programlarını da etkilemektedir. Nitekim üniversiteler tarafından yapılan Türkçe öğretimi sertifika programlarının, katılımcılara sertifika vermenin dışında çok fazla bir faydası olmamaktadır. Hatta bu programların sertifikayı alan kişilerde alana yönelik farkındalık dahi kazandırmadığı söylenebilir. Türkiye Maarif Vakfı tarafından Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni esas alınarak hazırlanan ve Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca onaylanan "Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı"nın dil öğretiminde devam eden bu dağınıklığa son vermesi beklenmektedir.

Günümüzde Türkiye'de ve dünyanın hemen hemen her ülkesinde farklı hedef kitlelere yönelik Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi ile ilgili kurslar ve eğitim süreçleri devam etmektedir. Dolayısıyla homojen ve tek tip Türkçe öğretiminden söz etmek mümkün değildir. Türkiye'de Türkçe öğrenmekle yurt dışında Türkçe öğrenmek aynı ölçütlerde değerlendirilemez. Ayrıca hedef kitlenin çeşitliliği ve dil öğrenme ihtiyacı da farklılık göstermektedir. Örnek olarak Türkiye'de yükseköğrenim görmek isteyen bir yetişkinin dil öğrenme ihtiyacı ile Türkiye'de askerî eğitim kapsamında Türkçe öğrenmek isteyen veya örgün eğitim kapsamında Türkçe öğrenenin ihtiyacı birbirinden farklıdır. Dolayısıyla Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı'ndan hareketle bu ihtiyaçlar ve durumlar belirlenerek yeni izlencelerin hazırlanması gerekmektedir.

Türkçe öğretimi sürecinin sistemli bir şekilde yürütülebilmesi için öncelikle yapılması gereken ilgili kurumlar arasında eş güdümlü hareket edilmesinin sağlanmasıdır. Bu çerçevede kurumlar, kişiler vs. dil öğreticileri arasında koordinasyonu sağlayacak bağımsız bir yapı inşa edilebilir. Üniversitelerden akademisyenler, uygulayıcılar, ilgili kurum temsilcilerinin katılımıyla kurulacak bu yapı, öncelikle temel sorunları tespit etmeli ve önceliklere göre dil öğretimi stratejisi temelinde kısa, orta ve uzun vadeli eylem planları hazırlamalıdır. Özerk bir örgütlenmeye sahip olacak bu yapının bütçesinin devlet destekli olması ve bütçe sorunu ile karşılaşmaması gerekmektedir.

Avrupa ülkeleri için uluslararası yayın yapan radyoların, önemli bir kamu diplomasisi aracı olduğu bilinmektedir. Fransa'dan yirmiye yakın dilde yayın yapan Radio France Internationale yaklaşık 45 milyon dinleyiciye ulaşmaktadır. İngiliz kültürü, 43 dilde yayın yapan BBC World aracılığıyla 150 milyon insana ulaşmaktadır. Hem dil öğretimi hem de kültürün tanıtımı için Yunus Emre Enstitüsü tarafından kurulan Türkçenin Sesi Radyosu çok önemli bir misyona sahip olmasına rağmen maalesef geliştirilememiş ve dinleyici kitlesi yaygınlaştırılamamıştır. Hâlbuki günümüzde uluslararası kamuoyu oluşturma ve etkileme hususunda medya çok önemli bir gücü elinde bulundurmaktadır. TRT'nin imkânları ile dil öğreten kurumların tecrübeleri birleştirilerek bütün dünyaya hitap edebilecek mobil uygulamaları da olan teknik alt yapısı güçlü bir Türkçe radyonun hayata geçirilmesi değerlendirilebilir.

Türkçeye yapılan yatırım Türkiye'nin geleceğine yapılan yatırımdır.

Kaynakça

- Belanger L (1999), "Redefining Cultural Diplomacy: Cultural Security and Foreign Policy in Canada", *Political Psychology*, 20 (4), 677-699.
- Cummings M (2003), "Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey.Washington", *Center for Arts and Culture*, DC.
- Kalın, İbrahim (ed.). (2021), *2000'li Yıllar: Türkiye'de Dış Politika*, Meydan Yayıncılık, İstanbul.
- Kaya, M. (2019), "Eğitim Diplomasisi: Kavramsal Bir Çerçeve", *Türkiye Eğitim Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, s. 1-12.
- Nye, Joseph. (2005). *Yumuşak Güç*, Elips Kitap, Ankara.
- Oktay, E. G. (2012), "NATO'nun Dönüşümü ve Kamu Diplomasisi'nin Artan Rolü", *Uluslararası İlişkiler*, 9 (34), 125-149.
- Yağmurlu, A. (2019), Kültürel Diplomasi: Kuram ve Pratikteki Çerçevesi <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/769553>, (Erişim Tarihi: 26.06.2021).
- <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu>, (Erişim Tarihi: 21.06.2021).
- <https://turkiyemaarif.org/page/524-Turkiye-Maarif-Vakfi-12>, (Erişim Tarihi: 21.06.2021).

AVRUPA'DA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ: YENİ BİR AVRUPA TÜRKÇESİ VEYA DIASPORA TÜRKÇESİ Mİ OLUŞUYOR?

Cemal Yıldız

Son zamanların sıkça kullanılan ve tartışılan kavramlardan biri "diaspora"dır. Almanya'da yayımlanan Perspektif Dergisi 2019 yılı Nisan sayısında bu konuyu ele almış ve uzmanların görüşlerini ayrıntılı olarak tartışmıştır. TDK Güncel Türkçe Sözlük'e göre "diaspora" kelimesi, en basit haliyle, herhangi bir ulusun kendi yurdundan ayrılmış kolu olarak etnik ve/veya dinî azınlıkları tanımlamaktadır. Perspektif Dergisi'ndeki değerlendirmeye göre, bir yandan travmatik göçlere zorlanmış, katliam ve soykırıma uğramış insanları kapsarken diğer yandan da nesiller boyu anavatanlarından mental olarak kopmamış toplumlara "diaspora" denildiği bilgisi aktarılmaktadır. "Diaspora" kelimesinin ortaya çıkış ve ilk anlamından dolayı Türkçe başta olmak üzere bazı millet

ve diller bu kelimeyi önceleri kullanmak istemese de Kurnaz'ın (2019, s.1) belirttiği gibi ilk anlamından çıkarak tamamen farklı bir boyut kazanmış ve bütün diller ve milletler için kullanılır olmuştur:

"Modern diaspora" kavramı, daha önce "klasik diaspora"nın içerisinde kullanılan sürgün, soykırım, zorunlu göç gibi unsurların neticesinde vatanlarını terk edip başka ülkelerde yaşamak zorunda kalan insanları tanımlarken, günümüzde anlam gelişmesine uğrayarak içerisinde gönüllü göç ile vatanını terk edenler için de kullanılmaya başlandı (...). 90'ların sonunda Cohen'in yapmış olduğu çalışmalar ışığında "diaspora"yı oluşturan milletlerin, safi zorunlu göçle değil aynı zamanda ticari sebeplerle de vatanlarını terk edenler olabileceği ileri sürüldü. Buna

Bu yazıda, Avrupa’da yaşayan Türk kökenlilerin de son yıllarda “diapora” tanımı altında değerlendirilmesinden hareketle 5 milyondan fazla insanımızın yaşadığı Avrupa ülkelerindeki “Diapora Türkçesi”nin serüveni, kullanım alanları, itibarı, kamusal alanda Türkçeye dair algılar ve Türkçenin kimlik oluşumuna etkisi gibi unsurlar sosyolojik ve pedagojik bir bakış açısıyla ele alınacaktır.

örnek olarak Türkiye-Batı Avrupa ülkeleri arasında olduğu gibi işçi anlaşmaları vesilesiyle kendi ülkelerinden göçen birinci nesil işçiler, kimliklerini, kültürlerini korumaya çalışıyor ve “bir gün” geldikleri veya kökenlerinin olduğu ülkeye dönme düşüncesi gösteriyorlar. Peki, ikinci, üçüncü ve daha sonraki nesiller de diasporaya dâhil mi? Modern diaspora yaklaşımına göre birinci nesilden olmayanlar, geri dönüş düşüncesine sahip olmasa da veya yurtlarından zorla koparılmamış olsalar dahi anavatanla bağlantılarının devamına, etnik bilince ve kültürel hafızaya sahip olmalarından dolayı günümüzde “diaspora” olarak kabul görüyor (Kurnaz, 2019. s.1.).

Bu yazıda, Avrupa’da yaşayan Türk kökenlilerin de son yıllarda “diapora” tanımı altında değerlendirilmesinden hareketle 5 milyondan fazla insanımızın yaşadığı Avrupa ülkelerindeki “Diapora Türkçesi”nin serüveni, kullanım alanları, itibarı, kamusal alanda Türkçeye dair algılar ve Türkçenin kimlik oluşumuna etkisi gibi unsurlar sosyolojik ve pedagojik bir bakış açısıyla ele alınacaktır.

Türkçenin Avrupa Eğitim Sistemindeki Yeri

Bilindiği üzere başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerinin İş ve İşçi Bulma Kurumları, aralarında Türkiye’nin de bulunduğu birçok ülke ile anlaşma yaparak 1960’lı yılların başından itibaren yurtdışından işçi alımına başlamıştır. Her ne kadar bu işçi göçü ilk dönemlerde geçici olarak düşünülse de 1970’li yıllarda işçi ailelerinin de özellikle Almanya’ya gelmeye başlamasıyla göçmen sayısında hızlı bir artış olmuştur (Yıldız, 2012). Almanya’ya yapılan işçi göçünün pratikte 1973 yılında durdurulmuş olmasına rağmen, bugün dördüncü neslin de dahil olduğu azımsanmayacak sayıda bir “Türk diasporası” gerçeği ile karşı karşıya bulunmaktayız.

Bu süre zarfında göç alan ülkelerin eğitim bakanlıkları büyükelçiliklerle görüşmeler yaparak ülkedeki göçmenlerin ana dili eğitimleri konusunda çözümler üretmeye çalışmıştır. Bu kapsamda Almanya Eyalet Eğitim Bakanları Konseyi de

Avrupa’da Türkçe Öğretimi: Yeni Bir Avrupa Türkçesi veya Diaspora Türkçesi mi Oluşuyor?

1964 yılında Alman eğitim kurumlarına yabancı çocukların ana dillerinde eğitim görebilmeleri için tavsiyelerde bulunmuştur. Avrupa’da en çok Türk kökenli insanın yaşadığı ülke Almanya olması gerçeğinden yola çıkarak bu yazıda Türkçenin gelişimi Almanya örneğinde ele alınacaktır. Zira Almanya’da eğitim konusunda kararlar almak ve uygulamak eyaletlerin uhdesinde bulunduğu için diğer tüm ülkelerde uygulanan modellerin tamamını Almanya’daki toplam 16 eyalette görmek mümkündür. 1971 yılında Almanya Eğitim Bakanları Konseyi, eyaletlerin bu derslerin eğitim yönetiminin sorumluluğu içinde mi yoksa dışında mı olduğuna kendi yetkileriyle karar vermelerini tavsiye etmiştir (Reich, 2010; Yıldız, 2012). Eyalet Eğitim Bakanları Konseyi’nin bu kararı ülkede üç farklı ana dili dersi¹ yapısının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

- İçeriği Alman okul idaresi tarafından kontrol edilen ve finanse edilen köken dili dersi,
- Yabancı ülkelerin temsilcileri tarafından ve sorumluluğunda yürütülen ana dili dersi,
- Devletin yaptığı anlaşmalar dışında özel olarak sunulan ana dili dersleri (Reich, 2010; Yıldız, 2012).

Hem ana dili derslerine yönelik paralel üç ayrı yapının bulunması hem de bu derslerin eyaletlerin kendi sorumlulukları altında olması, derslerin ülke çapında farklı şekillerde yürütülmesine yol açmıştır. Bavyera, Renanya-Palatina, Hessen, Kuzey Ren-Vestfalya ve Aşağı Saksonya eyaletleri derslerin kendi sorumlulukları altında

yürütülmesi kararını verirken, içinde Berlin Eyaleti’nin de bulunduğu diğer birçok eyalet ise bu derslerden sorumlu olmadıklarını belirtmişlerdir (Woerfel, 2014; Yıldız, 2012). Saarland Eyaleti 2019 yılında aldığı bir kararla ana dili derslerini kendi uhdesine almış, Berlin ve Hamburg eyaletleri ise tedrici olarak eyalet eğitim bakanlıkları tarafından verilen ana dili derslerinin sayısını artırma yoluna gitmiştir. 2020/2021 eğitim-öğretim yılı itibarı ile Almanya genelinde ana dili Türkçe derslerine devam eden öğrenci sayıları ile bu dersleri veren öğretmen sayıları aşağıdaki tablolarda özetlenmiştir.

MEB tarafından sunulan TTK Derslerine giren öğrenci sayısı	29.096
Alman Eyalet Eğitim Bakanlıklarının sunduğu Köken Dili Türkçe derslerine giren öğrenci sayısı	59.904
Toplam	89.000

Tablo 1: Almanya’da Türkçe ve Türk Kültürü ve Köken Dili Türkçe derslerine devam eden öğrenci sayıları (Şubat 2021)

Federal Almanya Cumhuriyeti’nde BAOKK* Kararı ile görev yapan Türkçe ve Türk Kültürü dersi öğretmen sayısı	Yerel Eğitim Makamları tarafından görevlendirilen öğretmen sayıları	Toplam
498	863**	1361

¹ Almanya’da ana dili dersi aynı zamanda “ana dilinde tamamlama (takviye) dersi“ (Muttersprachlicher Ergänzungsunterricht) veya “köken dili dersi“ (Herkuñtssprachenunterricht) olarak da anılmaktadır. “Köken dili” kavramı son yıllarda akademisyenler tarafından daha çok tercih edilmekle birlikte, “köken” kavramı son zamanlarda çeşitli tartışmalara yol açmıştır (Schroeder ve Küppers, 2016, s. 192).

* Bakanlıklar Arası Ortak Kültür Komisyonu

** Yerel makamlar tarafından görevlendirilen öğretmen sayıları Eyalet Eğitim Bakanlıklarından bildirilen tahmini sayılardır.

Tablo 2: Almanya’da Türkçe ve Türk Kültürü ve Köken Dili Türkçe dersi veren öğretmen sayıları (Şubat 2021)

Tablolarda görüldüğü üzere, 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Almanya genelinde 89.000 öğrenciye Türkçe ve Türk Kültürü/ Köken Dili dersi verilmektedir. MEB tarafından görevlendirilen 498 öğretmene ilaveten mahallen yapılan atamalarla toplamda 1361 öğretmen bu derslerde görev almaktadır. Ana dili olarak Türkçeyi talep eden aile ve öğrenci oranının tespiti kolay olmamakla beraber gözlemler bu oranın azalma eğiliminde olduğu şeklindedir.

Yukarıda belirtildiği üzere 50 yılı aşkın bir süredir yürütülen ana dili/Türkçe ve Türk Kültürü dersleri kimi ülke ve eyaletlerde konsolosluklar tarafından, kimi zaman da ilgili ülkenin eğitim daireleri tarafından sunulmaktadır. Bazı ülkeler ve eyaletler ana dili derslerini kaldırma kararı almış olsa da ana dili Türkçe dersleri yine de Avrupa’da günümüzde en yaygın yürütülen ders türüdür. Öte yandan her ne kadar Türkçe ve Türk Kültürü dersleri yoluyla öğrencilerin ana dili ve kültürünün korunması hedeflense de bunun ne derece başarılabilmişine dair farklı görüşler bulunmaktadır.

Avrupa’da Türkçe Dersinin Önündeki Engeller

Avrupa’da görevli öğretmenlerle yapılan görüşmeler ve gözlemler, ana dili dersine olan ilgi ve talebin zaman içinde azaldığını göstermektedir. Okullar ancak belirli bir öğrenci sayısına ulaştıkları takdirde ana dili dersleri açabilmektedir. Derslerin öğleden sonra yapılması ve ek ders niteliğinde olması, ailelerin Türkçe derslerine gereken önemi vermemelerine, dolayısıyla az sayıda sınıfın açılmasına sebep olmaktadır.² Açılan derslere ise ana dili seviyesi dikkate alınmaksızın ilkokulun farklı sınıflarından öğrenciler karma şekilde katılmaktadır. Böylece bir sınıfta okuma yazmayı yeni öğrenen öğrenciler ve ileri sınıflardaki öğrenciler aynı anda, aynı sınıfta Türkçe öğrenmeye çalışmaktadırlar. Bu durum hem öğrencilere hem de öğretmenlere dersin verimliliği bakımından ideal bir ders ortamı sağlamamaktadır. Aşağıda ana dili Türkçe derslerinin yaygınlaştırılmasındaki zorluklar özet halinde sıralanmıştır (Yıldız, 2020):

- TTK derslerinin zorunlu ders olarak kabul edilmemesi,
- Dersin sınıf geçmeye etkisinin bulunmaması ve karne notu olarak dikkate alınmaması,
- Okul yöneticilerinin TTK dersleri konusunda çıkardıkları çeşitli bürokratik engeller,
- Velilerin TTK dersleri için talepte bulunmamaları.

Bahsedilen zorlukları aşmak ve çocukların kaliteli, etkin ve kesintisiz ana dili eğitimi alabilmelerini sağlamak amacıyla Millî

² Yıldız, 2012 yılında yayınlamış olduğu Yurt Dışında Yaşayan Türk Çocuklarına Türkçe Öğretimi adlı kapsamlı çalışmasında öğrencilerin, velilerin ve öğretmenlerin ana dili olarak Türkçe öğretimine karşı tutumunu detaylı olarak incelemiştir. Detaylı bilgi için bkz. Yıldız, 2012; Yıldız/Çakır (2016): Turkish Teachers’ Perceptions on Turkish and Turkish Culture Courses in Germany, International Journal of Languages’ Education and Teaching ISSN: 2198 – 4999, Doi Number: 10.18298/ijlet.627 Year 4, Issue 3, December 2016, p. 217-257.

Avrupa’da Türkçe Öğretimi: Yeni Bir Avrupa Türkçesi veya Diaspora Türkçesi mi Oluşuyor?

Eğitim Bakanlığı Yurt Dışı Teşkilatı sahadaki müşavir/ataşe ve öğretmenleri ile yerel muhataplarla işbirliği içinde büyük gayret sarf etmekte; öğrenci, veli ve öğretmenlere yönelik çeşitli projeler yürütmektedir.

Avrupa’da İki Dillilik/Çok Dillilik ve Türkçe

Küreselleşme hızı her geçen gün artarken birden fazla dil bilme ihtiyacı kendini daha fazla göstermektedir. Uluslararası göç, çok kültürlülük, kültürlerarası iletişim ve çok dillilik gibi kavramlar bugün her zamankinden daha günceldir. İnsanların bir bölgeden bir başka bölgeye göç etmesi insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte iki ya da çok dillilik günümüz dünyasında artık inkâr edilemeyecek sosyal bir gerçeklik haline gelmiştir. Bu nedenle, iki ya da çok dillilik Avrupa’da yaşayan Türklerde olduğu gibi dünyada da gittikçe yaygınlaşmakta ve önemli bir beceri olarak görülmektedir. Zira göç süreci de dâhil olmak üzere değişik nedenlerle yabancı ülkelere giden insanlar, ana dilleri dışında başka bir dil veya diller biliyorlarsa sosyal ve ekonomik hayatta daha fazla fırsatlara ve şansa sahip olmaktadır.

Çok dillilik, Avrupa Birliği tarafından da eğitim hedefi olarak belirlenirken Avrupa vatandaşlığı kimliği bağlamında eğitimli bir toplum oluşturmak için önemli bir araç olarak görülmektedir. Avrupa Konseyi’nin metinlerine göre, çok dillilik, “tüm Avrupa vatandaşları için arzu edilen bir yaşam becerisi” (Council conclusions, 2008, s. 14-15) olarak görüldüğünden önemine somut şekilde işaret edilmektedir. Yine UNESCO, 2006 yılında ikinci dilin ya da dillerin edinimine bir temel oluşturmak için çocukların köken dillerinin desteklenmesi

gerektiğine dikkat çekmiştir. Diğer yandan Avrupa Komisyonu’nun bir raporuna (European Commission, 2012) göre de Avrupalıların %98’i yabancı dil öğrenmenin çocuklarının geleceği için yararlı olduğuna inanmaktadır.

Diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Almanya’da da iki dilli eğitim ve yabancı dil öğretimi konusunda değişik modeller uygulanmaktadır. Türkçe ve Rusça, Almanya’da ülke genelinde ve başkent Berlin’de en çok konuşulan göçmen dilleri arasındadır. Ülkede yaşayan Türklerin sayısı Alman İstatistik Kurumu verilerine göre yaklaşık 3,5 milyon olarak tahmin edilmekte ve bunların yaklaşık 1,5 milyonunu Türk vatandaşlığına sahip olanlar oluşturmaktadır (Statistisches Bundesamt, 2020). Bu insanların birçoğu iki dilli ya da çok dillidir; yani ana dilleri dışında bir veya birden çok dili de konuşmakta, ayrıca yabancı dil veya ikinci dil olarak Almanca öğrenmektedirler. Bu nedenle Almanya’da özellikle çocukların dil gelişimi ve bilhassa iki dilli çocuk eğitimi bakımından dil destek programlarının başarılı bir şekilde geliştirilmesi için temel araştırmalara ağırlık verilmektedir. Bunun nedeni başta büyük şehirler olmak üzere bazı bölgelerde göçmen kökenli çocukların sayısının çok yüksek olması ve yuvalarda/okullarda yapılacak ana dili ve Almanca desteklerinin başarılı olabilmesi için bilimsel temellere dayanma ihtiyacının duyulmasıdır.

Diğer yandan özellikle Berlin’de göçmen kökenli çocukların oranının %40’lara ulaşması, dil yeterliklerinin sık sık gündeme getirilmesine neden olmakta, kamuoyundaki tartışmalarda göçmenlik geçmişinden dolayı Almanca bilgilerindeki zayıflık ileri sürülmekte ve kolaycılığa kaçılarak dil becerilerindeki eksiklikler bir şekilde göçmenlik geçmişleri ile

irtibatlandırılmaktadır. Hâlbuki dil gelişiminde bireysel faktörlerin etkileşimi aslında çok daha karmaşıktır. Dil gelişimi ile zihinsel gelişiminin iç içe girdiği ve tüm zihinsel faaliyetlerde (düşünmek, kavramak, hatırlamak, algılamak ve dikkatini yöneltmek vs.) dil ve zihnin paralel geliştiği bilinmektedir. Ayrıca çocuğun zihinsel, bedensel gelişimi ile paralel olan dil gelişimi, çocuğun yaşadığı çevre ile de doğrudan ilişkilidir. Dil becerisinin kazanılmasında çevresel uyaranlar, çocuğa sunulan imkânlar, ailenin iletişim şekli ve davranış biçimi çocuğun dil gelişimini doğrudan etkilemektedir. Ebeveynler çocukların birincil çevresini oluşturduğu için çocuk, ilk olarak anne ve babayı taklit ederek yaşadığı çevrenin dilini öğrenir ve kendini

ifade etmeye başlar. Fakat iki ya da çok dilin kullanıldığı ailelerde dünyaya gelen ve doğdukları andan itibaren birden çok dile maruz kalan çocukların dil gelişimi nasıldır ve nasıl olmalıdır sorusu, cevabını çoğu kişinin merak ettiği bir sorudur.

Avrupa'da iki dilli büyüyen Türk çocuklarını düşündüğümüzde sorunun farklı bir boyutu ortaya çıkmaktadır. Anavatanlarından uzakta yaşayan insanlar için kimlik ve kişilik gelişimi açısından ana dili ile irtibatın koparılmaması önemli bir husustur. Zira ana dili kişinin çevresiyle iletişim kurmasını; çevresinde olup bitenleri, gördüklerini, duyduklarını, dinlediklerini anlamlandırmasını; önceden edindikleriyle yeni öğrendiklerini değerlendirebilmesini, yorumlayabilmesini; duygu ve

Avrupa'da Türkçe Öğretimi: Yeni Bir Avrupa Türkçesi veya Diaspora Türkçesi mi Oluşuyor?

Küreselleşme hızı her geçen gün artarken birden fazla dil bilme ihtiyacı kendini daha fazla göstermektedir. Uluslararası göç, çok kültürlülük, kültürlerarası iletişim ve çok dillilik gibi kavramlar bugün her zamankinden daha günceldir.

düşünceleriyle kendisini ifade edebilmesini sağlar. Kişinin benliğini ve kimlik duygusunu kazanması da ana dili eğitimine bağlıdır. Genel olarak dil öğretimi aynı zamanda bir kültür öğretimi olduğundan ana dili öğretimi ait olduğu medeniyetin yarattığı kültürün yeni nesillere taşınmasını sağlar. Bu da yurt dışında ana dili eğitiminin önemini daha da artırmaktadır. Zira kimliğin gelişmesi, yerleşmesi, güçlenmesi aynı zamanda ana dili aracılığı ile gerçekleştiği için ana dili, çocuğun bilişsel yetilerinin gelişmesi, olgunlaşması açısından büyük önem taşımakta olup bu yetiler, bir toplumda ana dilinin zenginliği ve kullanılması oranında gelişmektedir (Yıldız, 2012).

Avrupa Türkçesi mi Oluşuyor?

Etkileşim sürecinde Avrupa'da yeni bir Türkçe ağzının da oluşabileceği ve bu ağzın Türkçenin mevcut ağzlarına eklenebileceği de öngörülebilir. Nitekim

tarihte bazı azınlıkların kendi dilleri ile yaşadıkları ülkenin dili arasında yeni bir dil oluşturdukları görülmüştür. Güncel örnek olarak İbranice-Almanca birleşimi olan Yiddiş ve Yahudi İspanyolcası olarak bilinen Ladino dilleri verilebilir. Öncelikle şu hususu belirtmek gerekir ki, herhangi bir dilin durumunu değerlendirirken dillerin canlı organizmalar olduğu hem başka dillerden etkilenebildikleri hem de başka dilleri etkileyebildikleri gerçeğinin göz önünde bulundurulması gerekir. Bu bakımdan uzun yıllardır Avrupa'da yaşayan Türklerin kullandıkları Türkçeye yaşadıkları ülkenin dilinden kelimeler katabileceği, bunun normal bir süreç olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle Avrupa'da kullanılan Türkçe, Türkiye'de kullanılan Türkçeden özellikle telaffuz, kelime kullanımı, cümle yapısı bazında bir miktar farklılıklar gösterebilmekte, bu durum ise bir kayıp olarak değerlendirilmektedir. Benzer durum yaşanan ülkenin dili için de geçerlidir. Söz gelimi, Almanya'daki yabancıların konuştuğu Almancanın telaffuz, vurgu ve tonlama bakımından normal Almacadan farklı olduğu, özellikle gençler tarafından çok kullanılan ve içinde bazen aynı cümlede Türkçe, Arapça kelimeler barındırabilen ve "Ausländerdeutsch" adı verilen, litartürde de "kod değiştirme" (codeswitching) veya "karma dil" (Mischsprache) olarak bilinen bir karma dil kullandığı gözlemlenmektedir. Ancak gözlemlerimize göre Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenlilerin uzun yıllardır burada yaşarken hem dillerini ve kültürlerini koruyup zenginleştirdikleri hem de içinde buldukları dili ve kültürü de etkiledikleri, çocuklarını iki dilli bireyler olarak yetiştirdikleri görülmektedir. Göçmenlerin gittikleri ülkelerde üç dört nesil sonra ana dillerini kaybettikleri görülmekle birlikte kanaatimizce Avrupa'da Türkçenin

kaybolacağı endişesi yerinde değildir. Zira Berlin’de Yıldız v.d. (2021) ve Hamburg’da ise Reich ve Roth (2002) tarafından yapılan araştırmalara göre, Almanya’da bulunan Türkiye kökenli ailelerin büyük çoğunluğunun evde Almanca ve Türkçe konuştukları, bir kısmının sadece Türkçe konuştuğu, yalnızca küçük bir kesimin yalnızca Almanca konuştuğunu ortaya çıkmıştır. 60 yıllık göç serüveni süresinde Avrupa’da yaşayan Türkiye kökenlilerin hem Türkçeyi hem de Türk kültürünü koruma bakımından başarılı bir sınav verdiği söylenebilir. Esas olan, kişilerin hem bulunduğu ülkenin dilini hem de Türkçeyi iyi şekilde konuşması ve iki dilli yetişmesidir. Almanya’da yaşayan bir Türkün iyi derecede Almanca ya da iyi derecede Türkçe konuşması bazen şaşkınlıkla karşılanmakta, fakat iki dilli büyüyen insanlar açısından bakıldığında bu durumun gayet normal ve ideal bir durum olduğu bilinmektedir.

Avrupa’nın Türkçe Derslerine Yaklaşımı ve Türkçenin Avrupa’daki Geleceği

Her ne kadar son zamanlarda ana dil derslerinin çocukların okuldaki başarılarına olan olumlu etkisini gösteren bilimsel çalışmalar bulunsa da yaygın ön yargılardan bir tanesi ana dilinde eğitimin, öğrencilerin ilgili ülkelerin dillerini öğrenmesini güçleştirdiği görüşüdür. Hâlbuki mevcut çalışmalar iki dilli eğitimin, çocukların başka bir dil edinimlerine olumsuz bir etkisi olmadığını göstermiştir (Hopf, 2005; Reich 2014). Bazı akademik çalışmalarda okullardaki Türkçe ana dili derslerinin öğrencilerin okuma, okuduğunu anlama ve yazma becerilerinin gelişimine olumlu katkıda bulunduğu sonucuna varılmıştır

(Knapp, 1997; Rauch, Naumann ve Jude, 2012; Reich, 2011; Verhoeven, 1994). Ayrıca eğitimbilimci Cummins’in diller arası aktarım ilkesi, çocukların öğrenme süreçleri ve bilişsel gelişimlerinin ana dilleriyle yakından ilişkisi olduğunu ortaya koymuştur. Bu ilkeye göre, her ne kadar dillerin yapıları birbirinden farklı olsa da birinci dilinde okuryazarlık becerisi edinmiş bir çocuk bütün dillerin altında yatan belirli bilişsel ve dilsel özellikler sayesinde diller arası aktarım yapabilmektedir (Cummins, 1981; 1991; 2000). Böylece, bir dilde

Bir dilin durumunu değerlendirirken dillerin canlı organizmalar olduğu hem başka dillerden etkilenbildikleri hem de başka dilleri etkileyebildikleri gerçeğinin göz önünde bulundurulması gerekir.

edinilen dilsel beceriler ikinci, hatta üçüncü, dördüncü dilleri öğrenirken ve o dillerde iletişim kurarken kullanılabilir.

Türkçe derslerinin kimi akademisyenler ve kurumlar tarafından desteklenmemesinin sebepleri arasında, Türkçenin okullardaki tek köken dili olmaması, sadece Türkçenin desteklenmesi durumunda bunun etnik gruplaşmalara yol açabileceği ve Türkçenin Avrupa’da yüksek prestijli diller arasında görülmemesi yer almaktadır. Oysa Avrupa’da yaklaşık 5 milyon kişi tarafından konuşulan Türkçe, dilsel zenginlik olarak görülmelidir.

Avrupa'da Türkçe Öğretimi: Yeni Bir Avrupa Türkçesi veya Diaspora Türkçesi mi Oluşuyor?

Zira Türkçe dersleri sadece ana dili Türkçe olan öğrencilerin değil, aynı zamanda Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin de dilsel ve kimlik gelişimlerine olumlu bir katkı sağlamakta ve kültürlerarası iletişimde önemli bir rol oynamaktadır.

Gelecek perspektifi açısından, Avrupa'da ana dili Türkçe olan öğrencilere yönelik mevcut dersler ve iki dilli eğitim modelleri geliştirilmeli ve sürdürülmelidir. Avrupa'daki çok dilli öğrenci profiline uygun Türkçe dersi verebilecek öğretmenler yetiştirilmesi için üniversitelerde bölümler açılmalıdır. Ayrıca, Avrupa'daki mevcut eğitim durumunu göz önünde bulunduran ders materyalleri geliştirilmelidir. Her şeyden önemlisi aileler çok dillilik ve ana dilinin önemi hakkında bilinçlendirilmeli, öğrencilerin ana dili derslerine ve iki dilli eğitim programlarına katılmaları teşvik edilmelidir.

Çocukların eğitimde sürdürebilir bir başarı elde etmelerinin dil yetilerine bağlı olduğu unutulmamalıdır. Avrupa'daki Türkler arasında genellikle iki dilde dil eğitimine gerekenden daha az değer verildiği, avantajının ise çoğu zaman fark edilmediği gözlenmektedir. Türkçe Avrupa'da büyük bir topluluk için ana dilidir ve bu dil burada yaşayan Türkiye kökenli toplum için toplumsal kimliklerini, toplumsal hafızalarını şekillendiren ana unsurdur. Diğer yandan Türkçenin, Türkiye kökenliler için çok önemli bir birleştirici unsur potansiyeli taşıdığı göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir. Bu nedenle, dilbiliminde iki dillilik araştırmalarının sonuçları dikkate alınarak Avrupa'da Türkçe ve ilgili ülkenin dili ile iki dilli yetişen çocuklara destekleyici programlar uygulanmalıdır. Bu programlarda başarı elde etmek için iki dilli öğretmenler yetiştirilmeli ve bu öğretmenlerin iki dilli okullarda istihdam edilmesi sağlanmalıdır.

Özellikle Batı Avrupa ülkelerinde çok sayıda Türkçe konuşan kişi olmasına rağmen Türkçenin geliştirilmesi ve korunmasına yönelik yaşanan ülkelerin devlet desteği yeterli görülmemeyerek daha fazla talep ve girişimlerde bulunulmalıdır. Örneğin, Almanya'da yasal zeminde azınlık dili olarak kabul edilmemesine karşın fiilen en çok kullanılan ikinci dil olan Türkçenin desteklenmesi ve geliştirilmesi için ülkede vergi veren ve Türkçe konuşan vatandaşların daha fazla talepte bulunmaları gerekir. Bu şekilde Türkçenin devlet kanallarında ve radyoda yer alabilmesinin önü de açılacak ve devlet Türkçeyi kültür politikaları içine dahil edebilecektir.

1992'de imzalanan 'Europa der Regionen' antlaşmasına göre AB üyesi ülkelere azınlık ve yerel dillerin korunması garanti altına alınmıştır. AB vatandaşı olan Türklerin bu antlaşmadan doğan haklarını bilmeleri ve demokratik katılım yoluyla sahip oldukları hakkı kullanmaları gerekir. Avrupa'daki STK'larımız yoluyla bu hak talep edilebilir. Bu alanda medyaya ve STK'lara da büyük görev düşmektedir. Okulların yanı sıra oluşturulacak kültür merkezlerinde gerçekleştirilecek Türkçe kültür-sanat faaliyetlerine yönelik altyapı oluşturulması da gerekmektedir (Ünalın, 2018). Ayrıca Avrupa'da yaşayan ve Türkçe konuşan topluma yönelik daha fazla medya kanallarının oluşturulması ve yayınların nitelikli bir Türkçe ile yapılması gerekmektedir.

Kaynakça

Council conclusions. (2008). Council conclusions on multilingualism. Official Journal C,140, 14-15.
Cummins, J. (1981). The Role of Primary Language Development in Promoting Educational Success for Language Minority Students. Schooling and Language

- Minority Students: A Theoretical Framework. Los Angeles: California State University, Evaluation, Dissemination, and Assessment Center.
- Cummins, J. (1991). Interdependence of First and Second Language Proficiency. Language Processing in Bilingual Children. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cummins, J. (2000). Language, power, and pedagogy. Bilingual children in the crossfire. Clevedon: Multilingual Matters.
- European Commission (2012). Europeans and Their Languages. Report. European Commission Special Eurobarometer.
- Hopf, D. (2005). Zweisprachigkeit und Schulleistung bei Migrantenkindern. Zeitschrift für Pädagogik, 2, 236-251.
- Knapp, W. (1997). Schriftliches Erzählen in der Zweitsprache. Tübingen: Niemeyer.
- Kurnaz, A. (2019). Diaspora Nedir? Perspektif. <https://perspektif.eu/2019/04/12/son-zamanlarin-en-sik-tartisilan-kavramlarindan-biri-diaspora-nedir/> adresinden edinilmiştir. Son erişim: 24.05.2021
- Rauch, D. P., Naumann J., Jude, N. (2012). Metalinguistic awareness mediates effects of full biliteracy on third-language reading proficiency in Turkish-German bilinguals. International Journal of Bilingualism, 16(4), 402-418.
- Reich, H. H. (2010). Herkunftssprachenunterricht. Ahrenholz, B., Oomen-Welke, I. (Eds.). Deutsch als Zweitsprache. Deutschunterricht in Theorie und Praxis 9. (s.445-456). Baltmannsweiler: Schneider.
- Reich, H. H. (2011). Schriftsprachliche Fähigkeiten türkisch-deutscher Grundschülerinnen und Grundschüler in Köln. Ein Untersuchungsbericht. GEW-NRW. http://www.gew-online.de/dms_extern/download.php?id=231754 adresinden edinilmiştir. Son erişim: 16.05.2016
- Reich, H. H. (2014). Über die Zukunft des Herkunftssprachlichen Unterrichts. Überarbeitete Fassung eines Vortrags bei der GEW Rheinland-Pfalz in Mainz am 31.01.2012. Stiftung Mercator – Universität Duisburg Essen https://www.uni-due.de/imperia/md/content/prodaz/reich_hsu_prodaz.pdf adresinden edinilmiştir. Son erişim: 22.04.2021
- Reich, H. H., Roth, H. J. (2002). Spracherwerb zweisprachig aufwachsender Kinder und Jugendlicher. Ein Überblick über den Stand der nationalen und internationalen Forschung. Hamburg: Freie und Hansestadt Hamburg. Behörde für Bildung und Sport.
- Schroeder, C., Küppers, A (2016). Türkischunterricht im deutschen Schulsystem: Bestandsaufnahme und Perspektiven. Pusch, B., Küppersve A., Uyan-Semerci P (Eds.). Education in transnational spaces. Theory, practice and research based on German-Turkish examples. (s.191-212). Berlin: Springer VS.
- Statistisches Bundesamt (2020). Bevölkerung und Erwerbstätigkeit. https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Bevoelkerung/Migration-Integration/Publikationen/Downloads-Migration/einbuengerungen-2010210197004.pdf?__blob=publicationFile adresinden edinilmiştir. Son erişim: 22.04.2021
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/>
- UNESCO (2006). UNESCO Guidelines on Intercultural Education. Paris. <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001478/147878e.pdf> adresinden edinilmiştir. Son erişim: 22.04.2021
- Ünalın, A. (2018). Türkçe Avrupa'da Yeni Bir Dil Uzantısı Oluşturabilir. <https://perspektif.eu/2018/05/18/turkce-avrupada-yeni-bir-dil-uzantisi-olusturabilir/> Son erişim: 24.05.2021
- Verhoeven, L. (1994). Transfer in bilingual development: The linguistic interdependence hypothesis revisited. Language Learning, 44(3), 381-415.
- Woerfel, T. (2014). Früher Zweitspracherwerb und Herkunftssprachenunterricht in Bayern: Fluch oder Segen? Trautmann, C., Noel Aziz Hanna. P., Sonnenhauser, B.C. (Ed.). Interaktionen. (s.135-152) München: Ludwig-Maximilians-Universität München.
- Yıldız, C. (2012). Yurt Dışında Yaşayan Türk Çocuklarına Türkçe Öğretimi. (Almanya Örneği). Ankara: Başbakanlık Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı.
- Yıldız, C. (2020). Almanya'da Türkçenin Geleceği (Seminer notları).
- Yıldız, C., Çakır, M. (2016, 20-21 Mayıs). Almanya'daki Türk Öğretmenlerin Bu Ülkede Verdikleri Türkçe ve Türk Kültürü Dersinin Uygulanmasına İlişkin Görüşleri ve Karşılaştıkları Sorunlar. 2. Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kongresi, Münih.
- Yıldız, Cemal; Arslan, Kevser; Thomas, Reyhan (2021). İki Dillilik ve Dil Edinimi. Almanya'da Türkçe-Almanca İki Dilli Büyüyen Çocuklar Üzerine Bir İnceleme). Ankara , Pegem Akademi (Baskıda)

TÜRK

SÖZLÜKÇÜLÜĞÜ

TÜRÇENİN

SÖZLÜKLERİ

Mehmet Gürlek

*Sözlükler
sözcükleri,
terimleri,
deyimleri,
atasözlerini, kalıp
sözleri içerebilir.
Bu yönden
baktığımızda
içerdiği söz
varlığının
niteliğine göre tek
dilli sözlükler, iki
dilli sözlükler, genel
sözlükler, deyim ve
atasözü sözlükleri,
terim sözlükleri,
argo sözlükleri gibi
türlerine ayrılabilir.*

Gündelik hayatımızda iletişim denilince genel olarak konuşulan dil akla gelir. Elbette iletişimin tek aracı dil olmasa da en önemlisidir. Hayatımızda büyük alanı kapsayan dil türlü bilim dallarının ilgi alanındadır. Bu bilim dallarından bir tanesi de sözlükçülük ya da sözlük bilimidir. Bu yazıda sizlere kısaca sözlüğün ne olduğu, ne içerdiğini açıklayacak ve Türkçenin bazı önemli sözlükleri hakkında bilgi vermeye çalışacağım.

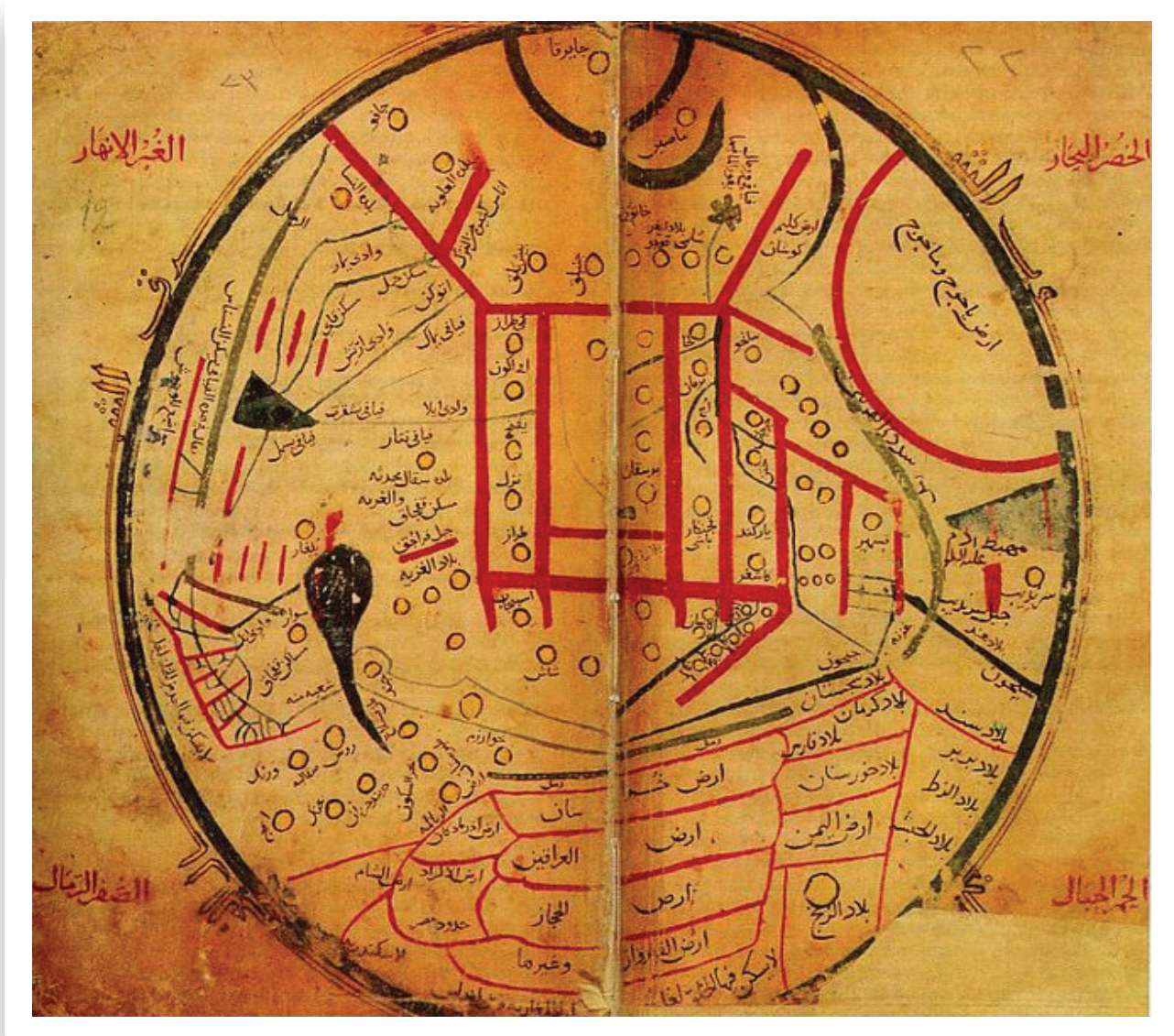
Sözlükler bir dilin söz varlığını bir araya getiren, sözcükleri ve anlamlarını bulmak için temel eserlerdir. Sözlükler başvuru eserleridir ve bu özellikleriyle ansiklopedilere çok benzerler. Çeşitli tanımları yapılan sözlük “Bir dilin ya da bir dilin bir bölümünün genel olarak veya belirli bir zamanda kullanılan sözcük ve deyimlerini genellikle alfabe sırasına, bazen de kavram alanlarına göre ele alıp aynı dille tanımlarını yapan, örnek vererek

açıklayan veya başka bir dildeki karşılıklarını yazan kitap” şeklinde tanımlanabilir.

Bu tanımda karşımıza çıkan en önemli ifade söz varlığıdır, çünkü sözlükler bir dilin söz varlıklarını ele alır. Türlü tanımları olan söz varlığını genellikle “Bir dilde var olan veya bir kişinin, bir topluluğun kullandığı, ayrıca bir eserde bulunan kelimelerin bütünü, örneğin, Türkçenin söz varlığı, ilkokul öğrencisinin söz varlığı, aydınların söz varlığı, halkın söz varlığı, bir romanın söz varlığı.” biçiminde açıklanabilir.

Bir dilin söz varlığı dil araştırmalarında dikkat çeken konulardan biri olmuştur. Doğal olarak söz varlığı bütün diller için önemli bir araştırma kaynağı, çalışma alanıdır. Dilin canlı bir varlık olduğunu hepimiz eğitim hayatımızın bir döneminde mutlaka duymuşuzdur. Gerçekten de kuşaktan

Türk Sözlükçülüğü, Türkçenin Sözlükleri

kuşağa aktarılan, aktarılırken türlü değişime uğrayan diller işlendikçe zenginleşir, konuşanı var oldukça canlılığını ve varlığını devam ettirir.

Dillerin söz varlığı tek tek sözcüklerden ve kalıplaşmış dil birimlerinden oluşur. Tek tek sözcükler ifadesiyle, “cam, taş, ev, kalem,

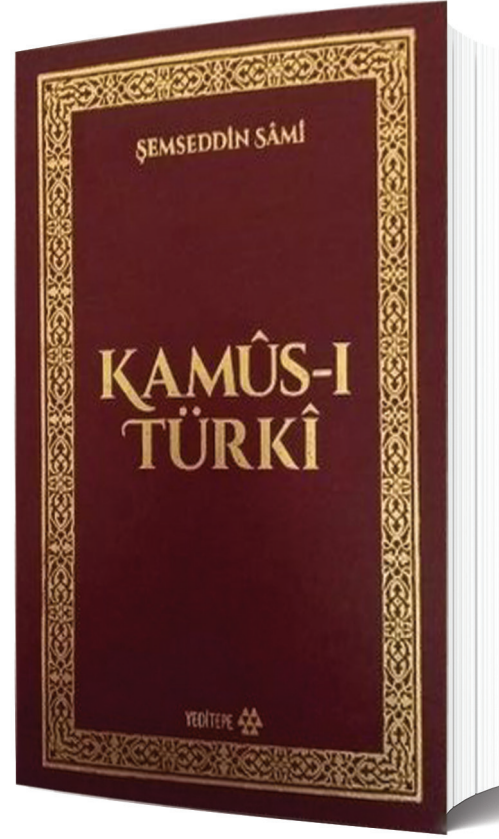
sandalye, gibi, ile, çık-, at-, yap-, vb.” gibi sözler ifade edilirken atasözü (Damlaya damlaya göl olur, Sakla samanı gelir zamanı vb.), deyim (Geçti Bor’un pazarı sür eşeği Niğde’ye, etekleri zil çalmak, vb.), ikileme (ıvır zıvır, ileri geri, vb.), birleşik sözcükler (imambayıldı, hanımeli, vb.) ve kalıp sözlerden (Allah rızası için, Günaydın,

Afiyet olsun, vb.) oluşan kalıplaşmış dil birimlerini içerir. Kalıplaşmış dil birimlerinin bir bölümü, atasözleri, deyimler ve bazı birleşiklerde olduğu gibi mecaz anlamla kullanılmaktadır. Söz gelimi, atasözleri (Damlaya damlaya göl olur, Ayağını yorganına göre uzat, vb.), deyimler (Dam başında saksagan vur beline kazmayı, etekleri zil çalmak, vb.) ve birleşiklerin bir bölümü (hanımeli, karnıyarık, imambayıldı, aslanagzi, vb.) gerçek anlamlarından ziyade mecaz anlamıyla anlaşılabilir. Tabii ki bu husus bütün kalıplaşmış dil birimleri için geçerli değildir. “Yavaş yavaş” gibi bir ikilemenin veya “Yarın görüşürüz.” gibi bir kalıp sözün gerçek anlamıyla kullanıldığı gayet açıktır.

O hâlde sözlükler sözcükleri, terimleri, deyimleri, atasözlerini, kalıp sözleri içerebilir. Bu yönden baktığımızda içerdiği söz varlığının niteliğine göre tek dilli sözlükler, iki dilli sözlükler, genel sözlükler, deyim ve atasözleri sözlükleri, terim sözlükleri, argo sözlükleri gibi türlere ayrılabilir.

Sözlük hazırlamada en önemli ve en çok dikkat isteyen aşamalar, madde başı ögelerinin tespit edilmesi ve bu ögelerin tanımlanmasıdır. Bir sözcüğü tanımlamak kolayca yanlışlığa düşmeye ve eksik anlatıma elverişli olduğu için, ayrı bir uzmanlık ve geniş bir kültürü gerektirir. Çok karmaşık bir yapıya sahip olan dil, sözlük sayesinde bazı kalıplar içinde düzene konulur.

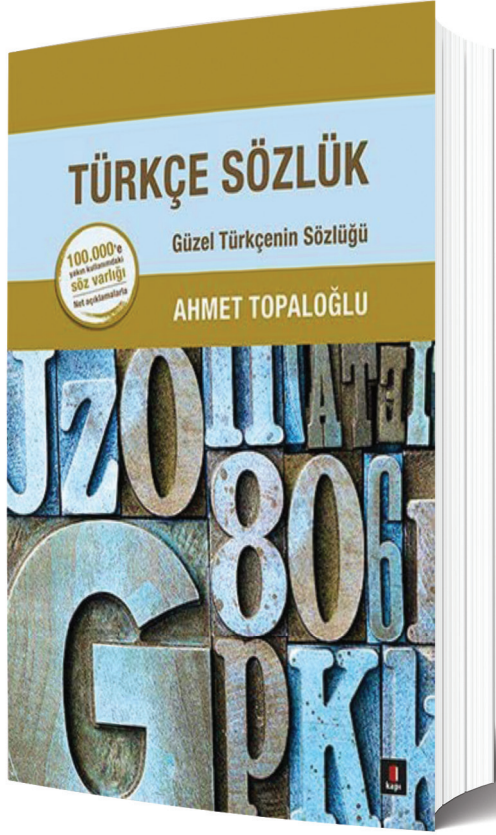
Türk sözlükçülüğünün gelişmesinde doğrudan ve dolaylı olarak belirli kaynaklardan yararlanmışlardır. Türk dilleri siyasi-coğrafi konumları, yazılı veya sözlü

olarak gelişmeleri, Türk kültür merkezlerine uzaklık ve yakınlıklarına bağlı olarak doğu ve batı kaynaklarından belli ölçüde etkilemişlerdir. Türk sözlükçülüğü Doğu’da Arap-Fars, Batı’da ise Avrupa ve Rus sözlük geleneklerinden etkilenmiştir.

Dîvânü Lügâti’t-Türk: Türk sözlükçülüğünün temelini Arap sözlükçülük geleneğine uygun biçimde yazılan Kaşgarlı Mahmud’un Dîvânü Lügâti’t-Türk adlı eseri oluşturur. 1072-1074 yılları arasında yazılan, Türk dilinin bilinen ilk sözlüğü olan Dîvânü Lügâti’t-Türk çeşitli Türk boylarından derlenmiş bir ağızlar sözlüğü karakterini taşımaktadır. Bununla

Türk Sözlükçülüğü, Türkçenin Sözlükleri

birlikte eser yalnızca bir sözlük olmayıp Türkçenin XI. yüzyıldaki dil özelliklerini belirten, ses ve yapı bilgisine ışık tutan bir gramer kitabı; kişi, boy ve yer adları kaynağı; Türk tarihine, coğrafyasına, mitolojisine, folklor ve halk edebiyatına dair zengin bilgiler ihtiva eden bir eser olmanın yanında döneminin tıbbi ve tedavi usulleri hakkında ansiklopedik bir eser niteliği de taşımaktadır. Türk dilinin tarihî dönemlerine dair birçok soruya cevap veren Kaşgarlı'nın sözlüğü, isimler ve fiiller olmak üzere iki bölüm hâlinde düzenlenmiştir. Türkçe sözcüklerin açıklaması Arapça olarak yapılmış, kelimelerin geçtiği örnek cümleler verilmiştir.

Bu eserden sonra, Türk sözlükçülüğünü Kıpçak, Çağatay ve Osmanlı sahalarında takip etmek mümkündür. Anadolu sahasında Tanzimat dönemine kadar yazılan sözlüklerde Türkçenin ihmal edildiği görülür. Arapça ve Farsça öğretmek amacıyla kaleme alınan bu sözlüklerde genellikle pratik amaç güdülmüştür.

Kâmûs-ı Türkî: Modern sözlükçülük ilkelerine göre düzenlenen ilk sözlüğümüz Batı modeli sözlükçülüğünü iyi bilen bir dilbilimci olan Şemseddin Sami'nin 1901 yılında yayımlanan Kâmûs-ı Türkî'sidir. Altı ciltlik Kâmûsü'l-Alâm ve iki ciltlik Kâmûs-ı

Fransevî'yi de yazan Şemseddin Sami'nin bu önemli sözlüğü Türk sözlükçülüğü için bir dönüm noktasıdır ve daha sonra yazılan sözlüklere de kaynaklık etmiştir. Türk diline Arapça, Farsça ve Batı dillerinden girmiş ve kullanımda olan söz ve terimlerin hepsinin alınmasına dikkat edilmiş, sözcüklerin doğru okunabilmesi için belirli işaretler kullanmış ve böylece Türkçe kelimelerdeki fonetik problemleri bir derece olsun halletmiştir. Kâmûs-ı Türkî'de kelimelerin hangi dile ait oldukları belirtildiği gibi kelimenin hangi kökten türediği de gösterilmiştir. Kâmûs-ı Türkî'de kelimelerin anlamları 1. anlam ve 2. anlam şeklinde rakamlarla sıralandığı gibi yakın anlamda kullanılanların arasına virgül, anlamları açıklamak üzere verilen örnek cümleler ise iki nokta ile ayrılmıştır. Madde başlarında gerekli noktalama işaretleri kullanılmış, kullandığı işaretleri eserin sonunda tablo hâlinde göstermiştir.

Türkçe Sözlük: Türk Dil Kurumu 12 Temmuz 1932 günü Türk Dili Tetkik Cemiyeti adıyla kurulmuştur. Kuruluşundan sonra sözlük çalışmaları hızlanmış, 1945 yılında Kâmûs-ı Türkî esas alınarak birinci baskı Türkçe Sözlük yayımlanmıştır. Bu tarihten itibaren dilde yaşanan gelişmeler, yapılan yeni baskılara yansıtılarak Türkçe Sözlük'ün onuncu baskısı 2005 yılında, on birinci baskısı 2011 yılında yayımlanmıştır. Bugün yaklaşık 100 bin madde başını içeren Türkçe Sözlük'e çevrim içi olarak da www.sozluk.org.tr adresinden ulaşmak mümkündür.

Misalli Büyük Türkçe Sözlük: Sözlüğün tam adı Asırlar Boyu Târihî Seyri İçinde Misâlli Büyük Türkçe Sözlük'tür. Sözlük hazırlıklarının başlangıcı 1972, yazılmasının başlangıcı ise 1976 senesine dayanmaktadır.

1972-1976 arasında XIII. yüzyıldan XXI. yüzyıla kadar yüzlerce eser taranmıştır. 1976 senesinden itibaren maddeler İlhan Ayverdi tarafından yazılmaya başlanmıştır. 2005 yılı sonunda Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı tarafından yayınlanmıştır. 60 bin madde başını içeren Misalli Büyük Türkçe Sözlük'e çevrim içi olarak www.lugatim.com.tr adresinden ulaşmak mümkündür.

Türkçe Sözlük (Güzel Türkçenin Sözlüğü): Yaptığı çalışmalarla Türk sözlükçülüğüne önemli katkılar sağlayan Prof. Dr. Ahmet Topaloğlu tarafından hazırlanan ve Kapı Yayınları'ndan çıkan Güzel Türkçenin Sözlüğü 100 bine yakın kullanımdaki söz varlığını dil notları ile sunan son dönem Türkçesine ait sözlüktür. Sözlüğe ne yazık ki çevrim içi olarak erişim imkânı bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- CUMAKUNOVA, Gülzura, 2011, "Türk Sözlükbiliminin Etkileşim Alanları", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 4, s. 15-30, İstanbul.
- GÖKDAYI, Hürriyet, 2011, "Türkçede Kalıp Sözler". *Bilgi Dergisi*. Sy. 44, s 46-88.
- KAÇALIN, Mustafa, S., 1994, "Dîvânü Lügati't-Türk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 9, s. 446-449, İstanbul.
- TOPALOĞLU, Ahmet, 2010, "Türkçede Genel ve Özel Sözlükler ile Sözlük Yazımı", *Sözlük Yazımı ve Araştırmaları Uluslar Arası Sempozyumu*, Kubealtı Yay., s. 25-29, İstanbul.
- TOPALOĞLU, Ahmet, 1989, *Dilbilgisi Terimler Sözlüğü*, Ötüken Yay., İstanbul.
- YAVUZARSLAN, Paşa., 2004, "Türk Sözlükçülük Geleneği Açısından Osmanlı Dönemi Sözlükleri ve Şemseddin Sâmî'nin Kâmûs-ı Türkî'si", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44(2), s. 185-202, Ankara

TÜRK

S Ö Z L Ü K

UYGULAMALARININ

GELECEĞİ

e-SÖZLÜK

ÇALIŞMALARI

Erdoğan Boz

Basılı sözlüklerden çevrimiçi e-sözlük hazırlamak, çağı yakalama ve sözlük kullanıcılarının isteklerine cevap verme adına gerekli, ancak geçici bir çözüm yoluydu. İnternetin baş döndüren gelişmelerine ayak uydurmakta geciken Türkçe sözlük hazırlayıcılarının ürettiği bu geçici çözüm yolu hâlâ aşılabilmiş değildir.

Türk sözlükbiliminin sorunlarına ilişkin daha önceki yıllarda yazdığımız yazılara (Boz, 2006; 2011; 2013; 2017) bakılırsa birçok soruna temas edildiği görülecektir. Bu sorunlardan birkaçı şöyledir:

1. “Sözlükbilimi” ve “sözlükçülük” terimleri.
2. Sözlüklerin oluşturulmasında metinlerarasılık.
3. Sözlük eleştirisi.
4. Sözlükbilimi toplulukları.
5. Sözlükbilimi dergi ve bültenleri.
6. Sözlük sektörü.
7. Sözlükbilimi terimleri.
8. Sözlükbilimi üzerine yapılan akademik etkinlikler ve yayımlar.
9. Mükemmel sözlük sorunu.
10. Sözlüklerdeki sözcük sayısı.
11. Sözlüklerin iç ve dış yapılarına ilişkin sorunlar (Boz, 2013).

Bizden başka (Usta, 2006:223-242), (Parlatır, 1995:3-19) ve (Çotuksöken, 1996:85-90) yazılarında Türk sözlükbiliminin birçok sorununu tartışıp kimi çözüm önerilerini sunmuşlardır. Bu sorunlardan en önemlisi kuşkusuz Türkçe sözlük uygulamalarına yönelik olanlardır. Uygulamalı sözlükbilimi alanının konusu olan sözlük hazırlayıcılığı, aslına bakılırsa bir taraftan teoriden yararlanırken diğer taraftan da teoriye genişleme imkânı sağlamaktadır.

Türkiye’de internetin yaygınlaşmaya başladığı 2000’li yılların başından itibaren birçok alanda olduğu gibi sözlük uygulamaları çalışmalarında da önemli değişiklikler görüldü. İlk aşamada basılı sözlüklerden çevrimdışı, sonra da çevrimiçi elektronik sözlüklere (e-sözlük) geçiş başladı. Bu süreçte başta Türk Dil Kurumu olmak üzere kimi resmi ve özel kurumlar ve kişiler ellerindeki basılı sözlükleri elektronik

Türkçe Sözlük Uygulamalarının Geleceği: e-Sözlük Çalışmaları

ortama aktarma işine giriştiler. Bu noktada Aydın, e-sözlük uygulamalarının sağladığı avantajları şöyle sıralar:

1. Bu sözlüklerde ayrıntılı arama yapılabilir.
2. Aramalarda korelasyonlara girilebilir.
3. Elektronik sözlükler basılı sözlüklere göre fazladan bilgiler içerir, örneğin bu sözlüklerde sözlüksel alanlar için başlıklar bulunabilir.
4. Elektronik sözlüklerin basılı olanlar gibi madde başlarının alfabetik olarak sıralanmaları gerekmez.
5. Elektronik sözlüklerin basılı sözlüklerde olduğu gibi yer sorunu bulunmamaktadır. (bkz. McArthur 1998). Cd-romlarda yer sorunu yoktur. Collins COBUILD on CD-ROM (1994), 5 milyon sözcüklü bir veri tabanı içermektedir.¹

Basılı sözlüklerden çevrimiçi e-sözlük hazırlamak, çağı yakalama ve sözlük kullanıcılarının isteklerine cevap verme adına gerekli, ancak geçici bir çözüm yoluydu. İnternetin baş döndüren gelişmelerine ayak uydurmakta geciken Türkçe sözlük hazırlayıcılarının ürettiği bu geçici çözüm yolu hâlâ aşılabilmiş değildir. Basılı sözlükler yoluyla oluşturulan e-sözlükler için Aydın, şu olumsuzlukları sıralar:

1. Sözcükler hakkındaki bazı bilgiler ya tamamıyla kaybolmuş ya da uyumlu bir biçimde girilmemiştir. Örneğin tanımlamalar çoğunlukla sözcüklenmiştir. Bazı sözcüklerin çözümlemeli tanımlamaları varken bazılarının karşısında yalnızca

eşanlamlıları verilmiştir.

2. Başlıklandırmalar genellikle sistematik değildir ya da yanlışlar içermektedir.
3. Sözcüklerin biçimbilimsel yapısı hakkında çok az bilgi vardır.
4. Elektronik sözlüklerin basılı sözlüklerin olduğu gibi bilgisayara aktarılmış biçimleri olmaları, basılı sözlüğün bilgisayar için modife edilmemesi, eksiklik ve yanlışlıkların aynen korunması sonucunu doğurmaktadır.²

Türkçenin derlem tabanlı e-sözlük çalışmalarına destek sağlayacak teorik alt yapı çalışmalarının belirli bir düzeye geldiğini söyleyebiliriz. Özkan'ın yapmış olduğu TÜBİTAK projeleri bu konuda örnek gösterilebilir. Özkan bir makalesinin özet kısmında yaptığı derlem tabanlı e-sözlük çalışması hakkında şunları söylemektedir:

“Sözlükbilim yöntem ve uygulamaları geçmişten bugüne bilişim teknolojilerine paralel olarak bir takım yenilikleri beraberinde getirmiştir. Geçmişte fişleme, sınıflandırma, yeniden yazma vb. yöntemlerle dil nesnesini kendine konu edinen sözlükbilim, günümüzde derlem (corpus) adı verilen dilsel bütünceler üzerinden araştırma nesnesine yönelmiştir. Alanyazına baktığımızda Oxford, Collins, Longman, Cambridge benzeri sözlüklerin derlem tabanlı (corpus-based) uygulamalar sonucu oluşturuldukları görülür. Öte yandan genel hatlarıyla Türkiye Türkçesinin Söz Varlığını (TTSV) barındıran sözlüklerin derlem dilbilimin ve çağdaş sözlükbilim çalışmalarının paralelinde olmadığı gözlemlenir. Bu çalışmada, ‘Türkiye Türkçesi Söz Varlığının Derlem Tabanlı Sözlüğü’nü oluşturmanın bir yöntem olarak tanıtımı amaçlanmıştır. Bu çerçevede derlem dilbiliminin

¹ https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/18170/mod_resource/content/0/sozlukbilim_izlek06.pdf (30.06.2021)

² https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/18170/mod_resource/content/0/sozlukbilim_izlek06.pdf (30.06.2021)

ilke ve yöntemlerinden yararlanılarak 50 milyon (+/-) sözcük içeren bir model derlem oluşturulmuştur. Bu derlem aracılığıyla “Türkiye Türkçesi Söz Varlığının Derlem Tabanlı Sözlüğü’nün nasıl oluşturabileceğini ortaya koymak açısından, uygulanan yöntemin bir yönergesi verilmiştir.” (Özkan, 2019)

Derlem tabanlı e-sözlük çalışmalarının çapı, sözlük hazırlayıcılarına ciddi bir maliyet ve iş hacmi yüklemektedir. Bu uzun soluklu çalışma için kurum ve kişilerin proje üretmeleri ve bu projeleri sonuna kadar uygulamaları gerekmektedir.

Sözlük kullanıcılarının tercihi artık e-sözlüklerdir ve giderek beklenti düzeyi yükselmektedir. Kullanıcı beklentileri ise ana hatlarıyla şöyle sıralanabilir:

1. Doğru, güvenilir, açık, basit ve güncel bilgi.
2. Kullanıcı profiline uygun otomatik uygulamalar.
3. Hızlı ve çok seçenek sunan erişim.
4. Açık ara yüz ve çağdaş tasarım.
5. Kaynak metinlere ve diğer önemli kaynaklara bağlantı.
6. Çoklu ortam (yazı, ses, fotoğraf, video vs.) ve metin dışı içerik (Boz, 2017).

Sonuç olarak günümüzde basılı sözlüklerin kullanımı giderek azalırken çevrimiçi e-sözlükler, kullanıcıların asıl tercihi olmaktadır. Kullanıcıların bu tercihi, sözlükbiliminin hem uygulamaya hem de kurama dönük çalışmalarında önemli değişikliklere sebep olmaktadır. Özellikle uygulamada bunu açıkça görebilmekteyiz. Türkiye’deki kuramsal çalışmalar ise uygulamanın gerisinde kalmış ve henüz uygulamayı yönlendirebilir bir duruma gelebilmiş değildir (Boz, 2020).

Kaynakça

- Boz, Erdoğan (2006), “Sözlük ve Sözlükçülük Sorunu” *Türkçenin Çağdaş Sorunları* (Edit. Gürer Gülsevin-Erdoğan Boz), s.1-44, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Boz, Erdoğan (2011), *Sözlükbilimi Yazıları I*, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Boz, Erdoğan (2012), “Türk Sözlükbiliminin Problemleri” *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/4, Fall 2012, p. 13-20
- Boz, Erdoğan (2013). “Türk Sözlükbilimi (Sorunlar Çözüm Önerileri)”, *Yeni Türkiye Dergisi*, 55, 1533-1540, Ankara.
- Boz, Erdoğan (2017), “Türk Sözlükbiliminin Sorunları” (Ed. Cüneyt Akın). *Türk Dilinin Çağdaş Sorunları ve Çözüm Önerileri*, (41-51. ss.). İstanbul: Kesit.
- Boz, Erdoğan (2020), “Çevrimiçi Genel Sözlüklerde Tanım”, *Dilbilim Dergisi*, 34(1), 1-14.İstanbul.
- Çotuksöken, Yusuf (1996), “Türk Sözlükçülüğünde Sorunlar” Kuram, Kitap 11, s.85-90, İstanbul.
- Özkan, Bülent (2013), “Yöntem ve Uygulama Açısından Türkiye Türkçesi Söz Varlığının Derlem Tabanlı Sözlüğü”, *Bilgi*, S. 66, s.149-178, Ankara.
- Parlatır, İsmail (1995), “Türkçe Sözlük Çalışmaları ve Sorunlarımız” *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.517, s.3-19, Ankara.
- Usta, H. İbrahim (2006), “Türkçe Sözlük Hazırlamada Yöntem Sorunları” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S.46, s.223-242, Ankara.
- https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/18170/mod_resource/content/0/sozlukbilim_izlek06.pdf (30.06.2021)

Mehmet Aycı

“Bir At ile Bir Gölgeden...”

*“On iki çocuk doğurdum
Vay bir tükenmez canınan”*

O on iki çocuğun biri de ben oluyorum. Bir kardeşimiz altı yaşında ölmüş. Şimdi on bir kardeşiz. Ben büyükten küçüğe doğru sayılsa da küçükten büyüğe doğru sayılsa da ortadayım; kardeşlerin altıncısıyım. Annem ölene kadar o erken giden kardeşimize yandı. Annem yanardı. İnsanî olan, insana dokunan, insanı yakan her acıya yanardı. Onu hastalığının ilerlediği 2007 yılında birkaç gün konuşturdum. Hafızasından iki yüze yakın metin derledim. Keşke daha çok vaktim olsaydı, daha çok konuştursaydım onu, sadece ağıtları değil de konuştuğu her kelimeyi kaydetseydim diye yanıyorum. Rahmetli Yahya Kemal “Acıların Tadı” yazısını annemi dinlemiş de öyle yazmış gibi bir hisse kapılıyorum bu satırları yazarken. Hafızasındaki ağıtları gümrenerek bana yazdırırken gözlerinden

döker, ağlamasına mâni olamazdı. “Yavrum, ne tatlı söylemiş” derdi ardından da. “Tatlı” dediği söz, her bir çekilmez acının manzum hikâyesi olan zehir zemberek acılardı. Öyle ya annem için acı söz bu sözlerden başkaydı. O bize hiç acı söz söylemedi. Hiç kişiliğimize dokunacak, kişiliğimizi aşındıracak tek acı söz söylemedi. Başımızı önümüze eğdirmeydi. Ne yapmışsak sırtımızı sıvazladı. Biz kardeşlere daha bebekliğimizden itibaren “büyükmüşüz” gibi davrandı. Kendi çok konuşmazdı. Bizi konuştururdu. Konuşmamızı teşvik eder, ilgiyle dinler, sonrasını didaktik olmayan bir dille merak ettiğini belirtir, çocuk muhayyilesinin gelişmesi için o farkında olmasa da elinden geleni fazlasıyla yapardı.

Bu “yanma” konusuna tekrar dönmem lazım. Annemdeki kaynayan gönül anlatılacak

Annemdeki kaynayan gönül anlatılacak gibi değil.

Dünyadaki her acıya kayıtlıydı o. Duyduğu, gördüğü, bildiği her acı onu yakardı. Bu nasıl bir arınmaydı Allah'ım.

İnsanı kendi içine doğru derinleştiren, hassaslaştıran, insanı dünyaya kayıtlı kılan, safi vicdandan ibaret kılan bir yanmaydı annemdeki.

gibi değil. Dünyadaki her acıya kayıtlıydı o. Duyduğu, gördüğü, bildiği her acı onu yakardı. Bu nasıl bir arınmaydı Allah'ım. İnsanı kendi içine doğru derinleştiren, hassaslaştıran, insanı dünyaya kayıtlı kılan, safi vicdandan ibaret kılan bir yanmaydı annemdeki. Düşünüyorum da bir olayın söze dönüşürken kazandığı “yakma” gücü anneme söylendiğinde onun yüzünden gözlenebilirdi.

İlkokulu bitirince annemizden ayrılırdık. Okumak için kasabaya, uzak akrabaların yanına, parasız yatılı okullara giderdik. Bizi özlemekten annemizin gözleri göverirdi. Daha çocuk yaşta tek başına ayakta durmayı, bugünkü nesillere anlamakta zorlanacağı o muazzam özgüveni annemizin bize karşı kullandığı dil sayesinde kazandık. Annemin dilinde suçlama, suçukturna, sorgulama ve yargılama yoktu çünkü. Ne yapmışsak iyi yapmıştık ne yaparsak iyi yapardık. Biz iyi olursak Allah bizi iyilerle karşılaştırırdı.

Diyeyeğim bunlar değil. Aynı kuşaktan başka annelerde de muhtemelen aynı özellikler vardı. Diyeceğim, annemin dünya hayatının anlamını, anlamlarını nasıl birkaç kelimeye kodladığı, Türkçeyi nasıl güçlü kullandığıdır.

İlk oğlum doğduğunda çocuk görmeye geldi. Onu Adana'dan trene bindirdiler. Ankara Gar'da karşıladım. Boynuma sarıldım. “Mehmet'im, dalına kuş kondu Mehmet'im!” dedi ve ağladı. Hâl hatır cümleleri dışında cümle kurmadık, ev istasyona yakındı. Eve kadar yürüdük. Dalıma kuş konmuştu. Meyve vermişim. Dalıma kuş konmuştu. Devletimin devamı için bir ardılım vardı. Dalıma kuş konmuştu. Kendi obasından tanıdığı kolu bazlı beylere benzemişim. “Yandı Çukurova yandı/ Kolu bazlı beyler indi.” Dalıma kuş konmuştu. Gölge vardı. Dalıma kuş konmuştu, rüzgâr istediği kadar esebilirdi. Gürlerdim. Dalıma kuş konmuştu, dalıma kuş konmasıyla bir dalım/dallarım olduğunun farkına varmışım. Dalıma kuş konmuştu, insan da bir hayat ağacı değil miydi? Oysa annem ümmi idi. Bunları bilmezdi. Bilirdi de bilmezdi. O, tabii haliyle kendi dünyasının, dilinin dünyasının yaşatan değerlerini üç kelimelik bir cümleye yükleyivermişti işte! Böyle kaç cümleyi kaydetmeden kaçırdığıma yanarım.

Eve geldik. Oğlum kucağına aldı. Bağına bastı. Ağladı. Ağladı. Ağladı. Oysa tek torunu değildi. Daha önce kardeşlerimin de dalına kuş konmuştu. Yüzü aydınlık bir çocuktuk oğlum.

“Bir At ile Bir Gölgeden...”

Alnının ışıngısına kurban olduğum diyerek sevdi oğlumu.

Çok meşguldüm. İşim başımdan aşkındı. Yılda bir iki gün anneme gidebiliyordum. 2005'te biraz daha uzun kaldım yanında. Onu konuşturdum. Hafızasındaki ağıtları bir deftere kaydettim. Annem öldükten yıllar sonra Uçtu Ördek Viran Kaldı Gölümüz adıyla kitaplaştı bu ağıtlar. Annem kanser oldu. Önce Kayseri'de sonra Adana'da tedavi gördü. Dört yıl çekti. Vefatından önce son ziyaretine gittiğimde küçülmüş, beyaz başörtüsü içerisinde bir meleğe dönüşmüştü. Oğlum, dedi, benim yaram kötü herhalde. İyi yara da mı var ana? Olmaz olur mu oğlum. Hepimizden ayrı bir tat aldığından, hepimizin farklı olduğundan, doğurma gücü olsa yine doğuracağından, hiç ikizi olmadığından, rüyasında biri bir kolunda biri diğer kolunda ikiz çocuklar gördüğünden bahsetti Balcalı Tıp Fakültesi'nin o beyaz odasında. Başka şeylerden de. Ağlamamak için kendimi zor tutuyordum. Anlattı, anlattı... Kendi hikâyesini özetledi: Öleceğim oğlum, dedi, bir at ile bir gölgeden savuştum.

O gölge dünya hayatı mı anne. O at can mı? O at beden mi? Yaşamak bir savuşma eylemi mi anne? Sana kim öğretti bu hayatı bir mısradan özetlemeyi. O at murat mı anne? Muradını alarak gittiğin için mi bu kadar mütevekkildin.

Annemi son görüşümdü. Bir at ile bir gölgeden savuştum. İnsansam, Türkçenin şairiysem ilk hocam sen olduğun için anne.

Mustafa Göleç

La Marseillaise, İstiklal Marşı ve Mehmet Âkif'i An(la)mak

*Her yıl 12 Mart'ta
İstiklal Marşı'mızın
kabulünün
yıldönümü
münasebeti ile
birtakım ilmi yahut
yarı-ilmi toplantılar
tertiple edilir. Mehmet
Âkif ve İstiklal
Marşı üzerinde
konuşmalar yapılır.
Bu meclislerin belki
en büyük eksikliği
Âkif'in ve İstiklal
Marşı'nın görece
kısa bir tarih ve
dar bir coğrafya
perspektifi ile
değerlendirilmesidir.
Oysa Âkif yaşadığı
zaman ve mekândan
taşan bir şahsiyettir.*

Her yıl 12 Mart'ta İstiklal Marşı'mızın kabulünün yıldönümü münasebeti ile birtakım ilmi yahut yarı-ilmi toplantılar tertiple edilir. Mehmet Âkif ve İstiklal Marşı üzerinde konuşmalar yapılır. Bu meclislerin belki en büyük eksikliği Âkif'in ve İstiklal Marşı'nın görece kısa bir tarih ve dar bir coğrafya perspektifi ile değerlendirilmesidir. Oysa Âkif yaşadığı zaman ve mekândan taşan bir şahsiyettir.

Neşide-i Zafer yahut Vicdan-ı Muazzam

Tarihini pek iyi bilmeyen bir millet olduğumuz için İstiklâl Marşı'nı Türk milletinin ilk milli marşı diye düşünürüz. Oysa bu milletin İstiklâl Marşı'ndan önce de bir milli marşı, hatta milli marşları vardı. Bunlar modernleşme ve uluslaşma süreçlerinde ritüelin yerini tören alırken ortaya çıkan bir nevi seküler ilahilerdi.

Osmanlı'nın son döneminde, devr-i Meşrutiyet'te, bizim milli marşımızın

adı Neşide-i Zafer idi. Hürriyet Marşı adıyla da bilinen Neşide-i Zafer'in bestesi, bir prozodi hatası örneği olan bugünkü milli marşımızın (Zeki Üngör'ün) bestesinden herhalde daha başarılı ve hiç şüphe yok ki daha bizdendi. Neşide-i Zafer'in sözleri de son derece etkileyiciydi.

İstiklal marşımız benzersizdir, her mısraına ciltler yakışacak bir metindir hiç şüphesiz ama Neşide-i Zafer marşının ilk mısraı, belki bütün Osmanlı tarihine bedel bir mısradır: "Vicdanı muazzam olan Osmanlılarız biz!" Zannetmiyorum ki yeryüzünde herhangi bir millet milli marşında kahramanlıklarından, zaferlerinden, döktüğü kandan değil de vicdandan söz etsin. Biz etmişiz.

İki Milli Marş, İki Küskün Şair

Tarihte ilk milli marş La Marseillaise olarak kabul edilir. Ondan önce hanedanlara, krallara, kahramanlara yazılan marşlar bilinirdi. La Marseillaise o dönemi bitirdi. Bizde de mesela "Tuna Nehri akmam

La Marseillaise, İstiklal Marşı ve Mehmet Âkif'i An(la)mak

diyor” gibi kahramanlara yazılmış marşlar ya da Hamidiye Marşı gibi, Aziziye Marşı gibi padişahlara ithaf edilmiş marşlar vardı. Bunlar tabii kitlelerin iyi bildiği, herkesin topluca söylediği marşlar değillerdi. Kalabalıklara açık törenlerde, batıda “Tanrı kralı korusun” gibi, bizde “Padişahım çok yaşa!” gibi övücü sözler idareciler hakkında topluca söylenirdi. Bazen bu törenlerde, muktedirlere ihtar mahiyetinde nidalar yükselirdi kalabalıktan: “Gururlanma padişahım, senden büyük Allah var!” La Marseillaise ile beraber artık hanedanları, kralları, kahramanları öven marşlar yerine milletlerin, ulusların marşları öne çıktı.

La Marseillaise 1789’un yani Fransız İhtilâli’nin çocuğudur. İhtilale karşı bir savaş açmış olan kıta Avrupası’nın krallık rejimlerine, Avrupa’nın mutlakiyetçi monarklarına karşı yazılmış bir milli marştır. Bu marş baldırıçıplakların, ayak takımının, esnaf ve zanaatkârların, burjuvaların ve hatta devrime destek veren soyluların bütün kültürel farklılıklarına ve maddi menfaat çatışmalarına karşın bir olma, tek olma, millet olma duygusu ve coşkusunu yaşadıkları bir deneyimdir. Bu o kadar güçlü bir deneyimdir ki, bir marşın aslında bir milleti kurduğu söylenebilir.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun milli marşı Gott Erhalte’nin biri Yidiş dilinde olmak

üzere on beş dilde söylendiği rivayet edilir. Bir millet bir marşı, bir ilkeyi, bir hayali, bir ve beraber söyleyebildiği için bir millettir. Bu o kadar önemlidir ki, Napoleon La Marseillaise hakkında şöyle demiştir: “La Marseillaise cumhuriyetin en büyük generalidir.”

La Marseillaise’in güfte ve bestesinin sahibi olan istihkâm yüzbaşısı Lisle’in çok trajik bir hikâyesi vardır. Lisle bu marşı ilk kez orduyla beraber Ren kıyısına ilerlerken savaş çıktığı haberi üzerine söylemiştir. Pek şaşırtıcıdır ki, Fransız devriminin, cumhuriyetin ve vatanseverliğin sembolü olan bu marşın müellifi bu marşı söyledikten birkaç yıl sonra kralcı olduğu iddiasıyla tutuklanmış, itibarsızlık ve yoksulluk içerisinde vefat etmiştir.

Bu hikâye bizim Âkif’imizin trajedisine çok benzer. Mehmet Âkif modern Türkiye’yi, Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran iradenin arkasındaki önemli isimlerden biridir. Harcın içindeki payı büyüktür ama Âkif ömrünün sonunda rejime küskün ve hatta genç cumhuriyete biraz kırgın bir trajik dönem geçirmiştir. Mısır’da bir sürgün hayatı yaşamıştır. Fransız devriminin sembolü olan La Marseillaise’in, devrim marşının yazarının bile kralcı olarak suçlanması gibi; bir Milli Mücadele ve Cumhuriyet kahramanı olan Âkif de çeşitli sebeplerle küstürülmüştür.

Saldırı Altında Bir İslam Dünyası ve Mehmet Âkif

Âkif elbette nevi şahsına münhasır bir adamdır, biyografisi de bibliyografisi de benzersizdir. Ama nihayet bir dönemin insanıdır ve çağdaşlarıyla aynı havayı solumaktan başka ortaklıklar taşır. O zaman onu anlamak için biraz geçmişe gitmek

gerekir. Âkif’i, onun duygu ve düşünce dünyasını, sadece yazdıklarıyla, ifade ettikleriyle anlayamayız. Ona ait ifadeleri bu güne getirip, bu günün değer yargılarıyla tartamayız. Malum “geçmiş yabancı bir ülkedir, orada her şey farklı yapılıdır.”

İstiklâl Marşı çoğunlukla düşündüğümüz gibi belli bir tarihsel kesitin, bir kriz anının, diyelim ki 1921 senesi koşullarının ürünü değildir. İstiklâl Marşı Mehmet Âkif’in bütün hayatından süzülen bir metindir. Kendi çağı ile hesaplaştığı bir metindir.

Âkif öyle bir çağda yaşadı ki, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başı, herhalde her an kendisini bir siperde, ateşler altında hissetmiştir. Bu dönem onun kendisini hem maddi hem manevi olarak saldırı altında düşündüğü bir dönemdir. En genel düzeyde bu saldırı altında olma halinin iki biçiminden söz edilebilir.

Birincisi maddi saldırı: 19. yüzyıl Avrupa’nın siyasi, iktisadi, askeri olarak dünyanın geri kalanını adeta bir boyunduruk altına aldığı bir dönemdir. Yeryüzünde batı dışı toplumlardan bağımsızlığını hala sürdürebilen devletlerin sayısı 20. yüzyılın başına geldiğimizde bir elin parmaklarını geçmeyecek kadardır. Müslüman devletlerden de sadece Osmanlı Devleti ve bundan kısa bir süre sonra bağımsızlığını kaybedecek olan İran bağımsızlığını koruyabilmiştir. Uzak Doğu’da, Orta Asya’da, Güney Asya’da, Kafkasya’da, Ortadoğu’da, Kuzey Afrika’da Müslüman toplumlar hep esir, hep sömürge idarelerinin yönetimleri altındadır. Gidişat onu göstermekteydi ki hala bağımsızlığını koruyabilen az sayıdaki Müslüman toplumlar da yakın bir gelecekte batının siyasi, iktisadi ve askeri boyunduruğu altına girecektir. Âkif’in bu dehşetli durumu bütün

La Marseillaise, İstiklal Marşı ve Mehmet Âkif'i An(la)mak

dehşetiyle zihninde ve kalbinde her daim hissettiğinden hiç şüphe yoktur.

İkinci olarak da manevi saldırı: 18. ve 19. yüzyıllarda, Aydınlanma Çağı ve sonrasında batıda bir bilim devrimi gerçekleşti. Modern fizik, Newton gibi dâhiler, dünyanın düzenine ilişkin kutsal kitapların, dinlerin anlattıklarından farklı hikâyeler anlatmaya, evrenin işleyişi hakkında dinlerin izahlarından farklı açıklamalar getirmeye başladılar. Modern biyoloji, Darwin gibi pozitivist bilim adamları, yaratılış-türeyiş bahsinde yine kutsal kitapların izahlarını reddettiler. Modern arkeoloji, kutsal metinlerin geçmişe dair söylediklerini sorgulamaya başladı. Batıda yaşanan teknolojik devrim, bütün olarak insanlığın yaşayışını değiştirdi. Maddeyle girdiğimiz, eşyayla girdiğimiz münasebetleri değiştirdi. Bütün dünyada gelenek ve geleneksel hayat saldırıya uğradı, dini inançlar zayıfladı. Bu hiç şüphesiz Hıristiyanlık için de bir tehditti ve Hıristiyanlar da bunu bir tehdit olarak algıladılar. Kilise ve dindarlık da bu süreçte oldukça zayıfladı. Ne var ki bu tehdidi İslam dünyası kat be kat fazla yaşadı.

Batılı seyyahlar yüzyıllar boyunca doğudan bahsederken, doğuluların, Müslümanların garip yaşayışlarından, inançlarından, dinlerinden bahsettiler. Onları “el-acâyib ve'l-garâib” olarak değerlendirdiler ve yazdılar. Fakat 19. yüzyılın oryantalist/müsteşrik tipi İslâm'ı, onun kutsal kitabını, peygamberini, İslâm tarihini, Müslümanların edebiyatlarını vb. buraya ait bütün değerleri teşrih masasına yatırdı, röntgenini çekti ve güya büyük bir titizlikle “bilimsel” inceleme nesnesi haline getirdi. Dozy, Renan gibi bilginler İslâm'a ilişkin bu dönemde İslam âlimlerinin yazdıklarından daha çok ses getiren metinler yazdılar. Okuryazar şarklıların, şarklı münevverlerin zihinlerini

ifsat edecek eserler yayınladılar. İslâm bilginleri ise maalesef siperdeydiler, ancak müdafaanameler, reddiyeler yazabildiler.

İslâm dünyası 19. yüzyılda bu tehdide karşı iki cevap üretebildi. Mehmet Âkif İslâm dünyasının bu iki saldırıya karşı verdiği her iki cevaptan da etkilenmiştir, onda her ikisinden de izler bulunabilir. Bunlardan bir tanesi, dinî pratiklerden uzaklaşma ve manevi yozlaşma karşısında dinin aslı kaynaklarına dönmeliyiz fikridir. Arap yarımadasında Vahhabilik, Kuzey Afrika'da Senusilik gibi selefi yahut ihyacı hareketler bu dönemde İslâm dünyasının batıya bir cevabı olmuştur. İkinci cevap da, batının maddi ve teknik ilerlemelerini özümsemek ve İslâm'ın zaafını sadece entelektüel durgunluk ve kötü eğitim olarak görmek eğilimiydi. Bu eğilimin de en bilinen sözcüsü ve seslendiricisi Cemaleddin Afgânî olmuştur. Afgânî de Âkif'i etkilemiştir. Bu dönemin İslâmcıları “Krupp'un toplarına dervişlerle karşılık veremeyiz.” diyorlardı.

Âkif'in Mücadelesi ve Değişen Siyasi Mevziler

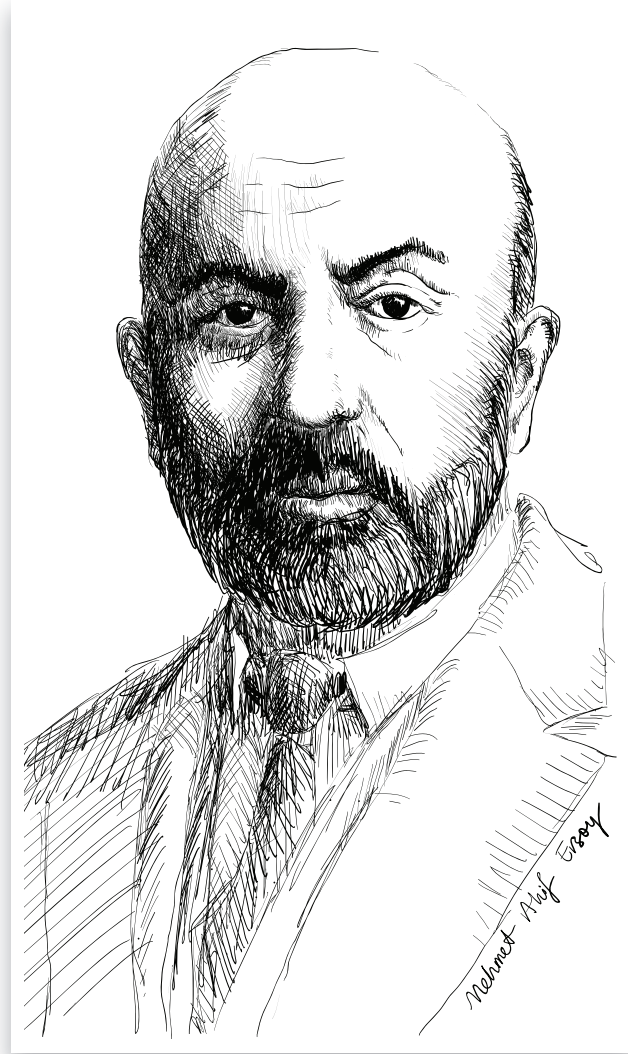
Âkif'in, kendi çağında İslâm dünyasının karşı karşıya olduğu bu tehditleri bütün ağırlığı ve yoğunluğuyla yaşadığından ve altında ezildiğinden şüphe yoktur. Bununla nasıl mücadele etti, buna nasıl direndi, biraz da ona bakalım:

Bir kere Âkif bizimki gibi bir dünyaya doğmadı, bizimki gibi bir dünyada da yaşamadı. Ama bizimkine benzer bir dünyaya gözlerini yumdu. Doğduğunda bir imparatorluk çocuğuydu ve bir ümmetin mensubuydu fakat hayata gözlerini kapadığında ne imparatorluktan ne de ümmetten söz edilebilirdi. Anadolu'ya

mahkûm, içe kapanmış bir ulus-devletin bir ferdi olarak dünyaya gözlerini yummuştu.

Âkif aslen Arnavut'tur, ailesinin kökenleri Kosova'da, İpek şehrinde. İpek Karadağ'a, Arnavutluk'a, Sırbistan'a komşu bir bölgededir, Adriyatik'e çok yakındır. Adriyatik'ten Çin Seddi'ne ibaresinin ifade ettiği manada Âkif, aslında Türk dünyasının sınırlarından birinde doğmuş bir adamdır. Ortasında doğmamıştır, farklı bir yerde doğmuştur ama hayatının mühim bir kısmını İstanbul'da geçirmiştir, İstanbul'da doğup büyümüş, eğitimini burada almıştır. Ama belki de en büyük hizmetlerini bozkırda vermiştir. Milli Mücadele döneminde Anadolu bozkırında, yokluklar içindeki kentler ve kasabalarda, zayıf, fakir, cahil, imkânsızlıklar içerisindeki bir halka iman ve umut aşılama için didinmiştir.

Biz Milli Mücadele dönemini Âkif'in hayatındaki en acı dönem olarak düşünüyoruz. Öyle ya, Anadolu şehirleri işgal ediliyor, Âkif bülbül gibi, "Bülbül" gibi şiirler yazıyor. Bu dönemi gerçekten acı bir dönem gibi düşünüyoruz. Ama aslında bugünden baktığımız için böyle görüyoruz. Eğer Âkif'in dönemine biraz gidebilirsek, biraz empati yapabilirsek, aslında o kadar da acı olmayabileceğini düşünebiliriz. Çünkü Âkif'in coğrafyası ümmetin coğrafyasıydı ve ümmetin coğrafyası zaten işgal altındaydı. Malezya da, Singapur da, Hindistan da, Orta Asya da, Kuzey Afrika da... Her yer işgal altındaydı. Osmanlı coğrafyasını baz alacak olursak, Âkif'in coğrafyası yine kuşatma altındaydı. Nihayet milli mücadele cephe de olmaktır. Yani hem işgali hem de kuşatmayı yarma ümididir, umududur. Umutlu olmak zaten biraz mutlu olmaktır. Yani Milli Mücadele dönemi Âkif açısından ihtimal hayatının en acı dönemi değildi.

Sonuçta maksat hâsıl oldu, Milli Mücadele gayesine erişti. Ne var ki sonradan olup bitenler Âkif için bir hayal kırıklığıydı. İnkisara uğramış bir gönül ve zihinle Mısır'a gitti. 1926'dan sonra Türkiye'ye geri dönmedi ya da dönemedi. Bu zaman dilimi Türkiye'de Şeyh Said Ayaklanması ve arkasından Tahrîr-i Sükûn dönemine tekabül ediyordu.

Siyasi mevzilerine baktığımızda Âkif'ten değil belki Âkiflerden söz edebiliriz, Âkif'in dönemlerinden bahis açabiliriz. Gözlerini

La Marseillaise, İstiklal Marşı ve Mehmet Âkif'i An(la)mak

bir imparatorluğa açmıştı, gençliği mutlak monarşinin en güçlü olduğu bir zaman dilimine tevafuk etmişti. Tanzimat dönemi monarşinin, İstanbul'un, padişahın gücünü bürokrasi ile yerel meclislerle paylaştığı, “demokratikleştiği” bir dönemdi. Abdülaziz ve II. Abdülhamid saltanatlarında ise bu süreçten yüz geri edilmişti. Özellikle Sultan II. Abdülhamid, belki döneminin de şartları gereği, gücü hemen bütünüyle kendisinde temerküz ettirmiş bir padişahı. Âkif'i neslinin pek çok örneği gibi meşrutiyet idealinin savunucusu olarak görürüz bu

dönemde. II. Abdülhamid'in karşısındadır. Meşrutiyet idealinin, hatta cumhuriyet idealinin savunucuları olarak Jön Türkler, İttihatçılar tarafındadır.

II. Meşrutiyet ilan edilir. II. Meşrutiyet'in sonu imparatorluğun da sonu olacaktır. Osmanlı bakiyesi topraklarda bir millet yeni bir varlık mücadelesine girer. İmparatorluk tarih sahnesine karışır. Âkif bu dönemde bu istiklal mücadelesinin neferlerinden biridir. Ankara'da, Anadolu şehir ve kasabalarında Milli Mücadele'nin şiirini hem yaşar hem yazar.

Milli Mücadele'den sonra da İttihat ve Terakki'nin mirasını sürdüren, zaten onların içinden çıkmış Kemalist elit iktidardadır ve bu elit Âkif'in de mensubu olduğu Jön Türk geleneğinin mirasını devralmıştır. Bu mirasta Jön Türk hürriyetçiliği, parlamentarizmi, anayasacılığı vardır. Bunlar Âkif'in de inandığı değerlerdir. Bunların yanında Jön Türk milliyetçiliği ve özellikle de Jön Türk batıcılığı da vardır. Yeni rejimin sahiplendiği bu değerler ise Âkif için çok kabul edilebilir değildir. Önce İttihatçılar sonra Kemalist elit bu dönemde kendilerine adeta Turgenyev'in şu meşhur sözünü rehber almışlardır: "Yarı Avrupalı olduğumuz için hastayız; daha fazla hastalık bizi iyileştirecek."

Bu Âkif için kabul edilemez bir reçetedir. Temeline harç koyduğu bina yükselirken elinden geleni yapmak, yeni düzenin ıslah ve ilerlemesine katkı vermek istemektedir. Bu yüzden mümkün olan şartlarda rejimle işbirliğine de gider. Öte yandan rejimin özellikle laik reformlarına itirazları vardır. Kur'an-ı Kerim'in Türkçe mealinin yazılması gibi bir teklifi hayırlar umarak kabul eder. Ne var ki kan uyuşmazlığı had safhadadır ve ülkeden ayrılmak zorunda kalır. Mısır'a gider. Şartlar bir kere daha değişmiş, Âkif için yeni bir dönem daha başlamıştır.

Âkif'in Mısır günleri hakkında bildiklerimiz ne yazık ki anekdotlardan öteye geçmiyor. Oysa bu dönem Mısır tarihi için de son derece önemli bir zaman dilimidir. Âkif modern Mısır'ın doğuşunun son derece kritik günlerinde oradaydı. Zayıf bir kral, liberal Wefd Partisi ve İngiliz egemenliği Mısır'ın geleceği için rekabet ediyorlardı. 1928'de İhvan-ı Müslimin kurulmuştu. Âkif bütün bunların şahidiydi. Osmanlı'nın bir parçası olan Mısır'daki gelişmelerden şüphesiz haberdar, bunlarla şüphesiz çok yakından ilgiliydi.

Mehmet Âkif modern Türkiye'yi, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran iradenin arkasındaki önemli isimlerden biridir. Harcın içindeki payı büyüktür ama Âkif ömrünün sonunda rejime küskün ve hatta genç cumhuriyete biraz kırgın bir trajik dönem geçirmiştir. Mısır'da bir sürgün hayatı yaşamıştır. Fransız devriminin sembolü olan La Marseillaise'in, devrim marşının yazarının bile kralcı olarak suçlanması gibi; bir Milli Mücadele ve Cumhuriyet kahramanı olan Âkif de çeşitli sebeplerle küstürülmüştür.

Âkif'in Mısır'daki günleri hakkındaki cehlimize üzölmeliyiz elbette ama bu bizi İstanbul ve Ankara günlerinin de tarihsel bilgilerden çok anekdotlar barındırdığını görmekten alıkoymamalı. Maalesef tarih yapan adamlarını tarihe mal edemeyen, onları ancak anekdotlarla anan bir milletiz. Bugün Âkif'in değerini şüphesiz biliyoruz. Aynı rahatlıkla onu anlayabildiğimizi söyleyebileceğimiz günleri intizar ediyoruz.

Mehmet Karakaş

Kentlilik Bilinci ve Kent Kültürü

Kent ve insan ilişkisinden söz edilebilmesine imkân tanıyan hususlar, kentin tarihsel, toplumsal ve mekânsal değerlere sahip olmasıdır. Dünyanın farklı uygarlık alanlarında kendini gösteren kentsel yaşam, tarihsel, toplumsal ve mekânsal koşullar açısından ortak özellikler göstermesine rağmen, farklılıkları ve özgünlükleri de barındıran bir yapıya sahiptir. Bunu, kentsel yaşam alanlarına verilen ve farklı anlamlara gelen isimlendirmelerde de görmek mümkündür. Örneğin uygarlık anlamında, Yunanca'da polis; Fransızca'da cite; Arapça'da medine; Almanya, Saksonya ve İskandinavya'da kale ya da oturma alanı anlamında burgh ya da borough; Latince'de ise yurttaşlık anlamında urbs ve civitas kelimeleriyle isimlendirilmiştir. Kent, sadece insanlara daha büyük bir yerleşim ve çalışma imkânları sunan sıradan bir yer değildir. Aynı zamanda, dünyanın en uzak mesafelerini kendine çeken; çeşitli bölgeleri, insanları

ve etkileri bir düzene göre biçimlendiren; ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamın öncüsü ve denetleyicisi konumunda olan bir mekândır.

İnsana dair her şeyin mekânlarda gerçekleşiyor olması, mekânı insan hayatının her alanında merkezi bir konuma taşımıştır. Mekânın insan hayatını biçimlendiren, değiştiren ve dönüştüren boyutu, insanın ve insan merkezli olguların açıklanmasına imkân tanımaktadır. İnsan-mekân ilişkisi ve etkileşimi tek yönlü değildir. İnsanlarla mekân arasında karşılıklı bir ilişki ve etkileşim bulunmaktadır. Nasıl ki insan yaşadığı mekânları etkiliyor, inşa ediyor ve şekillendiriyorsa; belirli bir işlev, ruh ve hafızayla kimlik kazanmış mekânlar da insanları etkileyerek dönüştürebilme gücüne sahiptir. Bu anlamda özellikle kent mekânları, sahip oldukları maddi ve manevi birikimleriyle bireye ve topluma doğrudan veya dolaylı olarak sürekli müdahale eder. Çünkü

Bir kentin gerçek sahibi olarak nitelendirilecek olan kentliler, o kentte yaşayan, kentle bütünleşen ve kendisini yaşadığı kente ait hisseden kişilerdir. Kentlilik bilinci kavramı ile ifade edilmek istenen de, kentte yaşayanların kentle bütünleşmesi, kendini kente ait hissetmesi ve dolayısıyla kente karşı sorumluluk duygusu taşımasıdır.

kent mekânının çok boyutlu tasarımı kültür, kimlik, toplumsallıklar, bireysel hikâyeler ve bakış açıları üretme potansiyeli taşımaktadır. Zihin dünyalarının şekillenmesinde, fiziksel duruşların ayarlanmasında ve ruhsallığın bedene bürünmesinde kent mekânının doğası belirleyici bir kapasiteyi daima üretmiştir. İnsanlık tarihine eşdeğer olan medeniyet tarihi, kentlerde, dolayısıyla kent mekânlarında varlık bulmuştur. Bu anlamda kent mekânı da, insanla olan etkileşimi sonucunda anlam dünyaları kazanmıştır. Bütün bunlar belirli zaman dilimleri içerisinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla insan, zamandan ve mekândan bağımsız bir varlık değildir. Varoluşunu, kültürünü, kimliğini, sosyallığını, siyasallığını ve ona ait olan her şeyini zamanda ve mekânda kurmuştur. Bu mekân, ağırlıklı olarak kent mekânıdır. Kent mekânının sahip olduğu özellikler, orada yaşayan insanları dönüştürme, etkileme ve belirli bir kimlik ile bilinçlenme süreçlerinden geçiren bir mekanizma da oluşturmaktadır (Karakaş, 2019).

Kentlerde oluşan söz konusu süreçler, fiziksel ve tinsel gelişmeyi ve değişmeyi ifade etmektedir. Özellikle kentlerin modernlik

paradigmasına bağlı olarak şekillenmesiyle birlikte bu süreçler, kentleşme ve kentlileşme kavramlarıyla ifade edilerek kentte yaşayanları doğrudan etkileyen bir mekanizma olarak nitelendirilmiştir. Belirli bir değişim ve örgütlenmeyi içeren kentleşme sürecinin işlevsel etkisi, kent yaşam tarzının ortaya çıkmasıyla sonuçlanmaktadır. Kentlileşme ise çoğunlukla sosyal değişim ile birlikte kentte yaşayan bireylerin yaşadığı kültürel değişimi, diğer bir ifadeyle kentlilerin kent kültürüne sahip olmasını ifade eden bir süreçtir. Dolayısıyla kentler, gelenek ve göreneklerin, yaşam tarzlarının ve örgütlü yaşamın gerçekleştiği yerlerdir. Kentlileşme sürecinin tanımlanmasında kentlilik bilinci ve kent kültürü gibi bazı olgular ön plana çıkarılmıştır. Çünkü bu kavramlar vasıtasıyla kentliliğin ne olduğu tanımlanmaya çalışılmıştır.

Kentlilik Bilinci ve Kent Kültürü

Bir kentin gerçek sahibi olarak nitelendirilecek olan kentliler, o kentte yaşayan, kentle bütünleşen ve kendisini yaşadığı kente ait hisseden kişilerdir. Kentlilik bilinci

Kentlilik Bilinci ve Kent Kültürü

kavramı ile ifade edilmek istenen de, kentte yaşayanların kentle bütünleşmesi, kendini kente ait hissetmesi ve dolayısıyla kente karşı sorumluluk duygusu taşımasıdır. Bir başka ifade ile kentlilik bilinci, kentte yaşayanların var olan değişik kimliklerinin (Müslüman, esnaf, sanatkâr, Rizeli, Adanalı gibi) yanı sıra bir de içinde yaşadıkları şehirle özdeşleşebilen bir kimliğe sahip olmalarıdır. Daha açık bir ifade ile İstanbul'da yaşayanların aslen ait oldukları memleket kimliklerinin yanında kendilerini İstanbullu olarak da tanımlayabilmeleridir. Kentleşme, temelde insanların kentle bütünleşmesini ifade eder. Bütünleşme kavramı genelde, bir nüfus grubunun daha büyük bir nüfus grubuyla kaynaşması anlamına gelir. Kentleşme, kentleşme sürecinin işlevsel etkileri

sonucunda yaşanan toplumsal değişimin, insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, maddi ve manevi yaşam biçimlerinde değişiklikler ortaya çıkarması sürecidir (Keleş, 1980: 70).

Kentleşme, kırsal kimlikten uzaklaşarak kentsel kimliğe sahip olma anlamında yaşanan değişim süreci olarak da nitelendirilebilir. Aynı zamanda bir uyumu da ifade eden kentleşme sürecini ve bu süreçte edinilen kentlilik bilincini pozitif ve negatif anlamda etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Kentte yaşamaya karar kılanların ekonomik düzeyleri, sosyo-kültürel yapıları, sahip oldukları değerler, yaşanan bölge yâda mahallelerdeki nüfusun benzeşmesi (hemşeriler grupları

gibi), kent yoksulluğunun düzeyi, eğitim düzeyleri, kente sonradan gelenlerin kentli karşısından yaşadığı negatif duygular, kentin alt yapısının yeterliliği, kentteki işsizlik oranı gibi birçok faktör kentlilik bilincinin oluşum seyrini, olumlu ya da olumsuz çerçevede etkileyebilmektedir. Kentte yaşamaya başlayanlardan beklenen kentli davranışlarının uzun ya da kısa süreçte şekillenmesi, sayılan bu ve benzeri faktörlerin belirleyiciliği altında gerçekleşmektedir. Kentlilik bilinci bu sürecin hem sonucu hem de ortaya çıkmasıyla birlikte en önemli belirleyici faktörü konumundadır.

Kentleşme ve kentlilik bilinci gibi kavramlar, ağırlıklı olarak modernist sosyolojik bakış açısının kente ilgili açıklamalarıyla tanımlanmıştır. Buna bağlı olarak da modernizmin insan ve mekân ilişkisine dair tek biçimci, standartçı ve endoktriner yaklaşımı kentleşme olgusunu da kuşatarak anlam dünyasını sınırlandırmıştır. Oysa insan doğasının karmaşıklığı ve kompleks yapısı evrensel ve verili bir durumdur. Kent yaşamında da tarih boyuncu karşılığını bulmuştur. Hatta kentsel yaşam, insan doğasının kompleks yapısına daha uygun olduğu için medeniyetleri doğurma imkanı yakalamıştır. Bu nedenle medeniyet tarihi ile kent tarihini eşdeğer tarihler olarak yorumlayabiliyoruz. Dolayısıyla kentleşme ve kentlilik bilinci kavramlarına yüklenen modernist anlam dünyasıyla bu olguları tanımlamak sınırlı ve eksik bir çabadır. Özellikle kentleşme ve kentlilik bilincinin oluşum seyrinde en etkili faktör kuşkusuz kent kültürü ve bu kültürün yapısal özellikleridir. Kent kültürünü doğuran değişkenleri sadece modern kent perspektifinin kısıtlı tarihsellik bakış açısıyla da açıklayamayız. Çünkü kentin tarihsel, toplumsal ve mekânsal boyutlarının içerdiği anlam dünyaları, kültürden daha geniş

bir evren olan medeniyet tasavvurlarıyla açıklanabilecek ölçüde ve evsiftadır.

Kentler, sahip oldukları tarihsel, toplumsal ve mekânsal değerler kapsamında çoğulcu bir kültürel kimlik sergilerler. Kentte var olan alt kültür gruplarının çokluğu ve çeşitliliği o kente kültürel anlamda bir dinamizm kazandırır ve bu dinamizm kent kültürünü doğurur. Kent kültürü yapısal özellikleri itibariyle demokratik, uzlaşmacı, toleransa açık ve çok renkli bir yapı olmak durumundadır (Kaya, 2007). Asıl olan bir kentte yaşayan insanların aynı kültürel değerleri paylaşması değil, kent kültürünü paylaşmasıdır. Kentlilik bilincini ve kent kültürünü özümseyen bir bireyin kültür dünyasında farklılıklarını koruması bir tezat olarak görülmemelidir. Çünkü kenti ve kentliyi kuşatan genel çerçeve, kent kültürünü de doğuran medeniyet tasavvurlarıdır. Bu nedenle insan ve kent ilişkisini anlamaya çalışırken geçmiş, günümüz ve gelecek bağlamında kente ve kentliye ilişkin yeni tahayyüller geliştirmeye ihtiyacımız olduğu açıkça ortadadır. Özellikle nüfusun tamamının kentlerde yaşadığı günümüzde kenti, kentliyi, kent yönetim süreçlerini, kent-kültür ve kent medeniyet ilişkilerini yeni tahayyüllerle açıklama çabaları oldukça kıymetlidir. Ancak bunu yaparken kentin tarihsel, toplumsal ve mekânsal değerler taşıdığı gerçekliğini de göz ardı etmemeliyiz.

Kaynakça

Karakaş, Mehmet, (2019) "Kent, Mekân ve Toplum: Mekân Sosyolojisine Giriş", Kent, Mekan ve Toplum, İstanbul: Tezkire Yayıncılık.

Kaya, Erol, (2007), Kentleşme ve Kentleşme, İstanbul: Okutan Yayıncılık.

Keleş, Ruşen (1980). Kent Bilimleri Terimler Sözlüğü. Ankara: TDK Yayınları.

Celal Fedai

Kültür İradesi: Mum Birimindeki Enerjiyi Watt Birimine Çevirmek

Kültürün bir sermaye olarak görülmesinin tarihi, öyle görünüyor ki “kültür”ün tarihi kadar eski. Grek site devletleri içinden bazıları diğerleri üzerinde kültürel bir hegemonya kurmayı başaracak kadar bu bapta ilerlemişti. Atina ve Isparta’nın, komşularını askeri güç kullanmaksızın etkileri altına alabilmiş olmaları ile günümüzde ABD, AB ve soğuk savaş döneminde Sovyet Rusya’nın durumu karşılaştırılacak olursa, kültürel hegemonya bahsinin dünyada bir hayli eski bir tarihinin olduğu görülecektir. Soğuk savaş yıllarında ABD ve SSCB’nin etkileri altındaki ülkeleri kültürel bir mekanizma kurarak nasıl kontrol ettikleri ne yazık ki Türkiye’de yakından bilinmiyor. Türk solunun sosyalizme bağlılığındaki patolojik yanlar araştırılmış değil. Benzer şekilde Marshall yardımı sonrasında Türkiye’de kültürün ABD popüler kültürüne zaman içinde nasıl uyumlu kılındığı da bilinen bir gerçek olarak görülüp artık

kendine itirazcı dahi bulamıyor. Küreselleşme ideolojisinin oluşturmaya çalıştığı “dünya vatandaşı” portresi ise çoktan tamamlanmak üzere. Türkiye, durmadan kültür ile iktidar arasında bir ilişki olduğunu konuşup duruyor ama esas konuşmaktan çok uzak.

1909’dan 1933’e değin Harvard Üniversitesi’nin rektörlüğünü yapan A. Lawrence Lowell’a bir ziyaretçinin şöyle sorduğu rivayet edilir: “Bay Lowell, bu kadar bilgi nasıl oluyor da Charles İrmağı’nın kıyılarında toplanıyor?” Lowell’in cevabı, soruyu karikatürize edermiş görünürse de üzerinde düşünölmeye değer: “Çok basit. Her yıl Amerika’nın en parlak delikanlılarını okula alırız. Dört yıl sonra mezun olduklarında birer kör cahil olarak ayrılırlar. Bu nedenle bildiklerini burada bırakmış olmalılar.” Anekdotu aktaran T. A. Steward’ın yorumu ise şöyle: “İnsanların mum birimindeki enerjilerini saat beş olduğunda çekip giden bir

Türkiye, bugün de tek tek kıymetli entelektüellere sahip. Bunların bir ideale doğru gayret etmesini sağlamak zorunda artık. Bunun bir “yönetici zeka”nın işi olduğunu söylemek lazım. Türkiye’yi bir “işletme” olarak görelim ya da görmeyelim, onu çekip çeviren, sevk ve idare eden zekâ çok önemli. Bu, bazı alanlarda kendiliğinden tebarüz eden bir kişilik eliyle olur bazı alanlarda ise kurumsallaşan akıl, harekete geçerek bunu sağlar.

şey yerine, şirketin watt birimindeki enerjisine dönüştürmenin yolu nedir?”. Ona göre, burada yöneticilerin karşılaştıkları büyük bir güçlük söz konusudur. Entelektüel Sermaye adıyla bir kitap kaleme alan Stewart, ister sosyal bilimler isterse teknik alanda olsun entelektüel birikimin nasıl sermaye olarak işlev göreceğine kafa yoruyor. “Entelektüel sermaye”sinin bir türlü sevk ve idare edemeyen Türkiye için hayati bir meseleden bahis açıldığını fark etmişsinizdir.

Merhum Mehmet Âkif, Türkiye’de tek tek kıymetli isimlerin olduğundan ama bunların enerjilerinin bir türlü bir araya gelemediğinden yakınmaktaydı. Maalesef değişen bir şey yok. Türkiye, bugün de tek tek kıymetli entelektüellere sahip. Bunların bir ideale doğru gayret etmesini sağlamak zorunda artık. Bunun bir “yönetici zeka”nın işi olduğunu söylemek lazım. Türkiye’yi bir “işletme” olarak görelim ya da görmeyelim, onu çekip çeviren, sevk ve idare eden zekâ çok önemli. Bu, bazı alanlarda kendiliğinden tebarüz eden bir kişilik eliyle olur bazı alanlarda ise kurumsallaşan akıl, harekete geçerek bunu sağlar. Her iki durumda da entelektüellerin “ékarte duruş”u, bir araya

gelişi bir entelijansiyayı oluşturur. Türkiye’de böyle bir “irade”den söz etmek güç.

1990’lı yıllarda rahmetli Sezer Tansuğ, bu irade için “kültür iradesi” demişti. Kültür iradesi, kültürün yaşanan zamanda dünya ölçeğinde alacağı hali tarihin içinden gelen birikim ile yorumlamaktır. Bunu birbirinden bağımsız entelektüeller yapar ama onların farklı disiplinlerde yaptıkları dışarıdan bakıldığında zeybek oyununda olduğu türden bir uyum arz eder. Zeybek oynayan efeler kendi oyunlarını birbirlerine “ékarte duruş” demeye gelen bir tarzda birbirlerinden bağımsız olarak sergiliyordu. Dışarıdan bakan ise bu durumu onların uyumu olarak görür. Çünkü oyunun bazı kısımlarında ferdi hareketleri birbirine bağlayan kompozisyonlar vardır. İşte bu kompozisyonlar, oyunun gerisindeki kompozitör akla işaret eder. O akıl kültürü bir irade haline getiren kültür idaresidir.

Selçuklu ve Osmanlı’nın kültür iradesi tam da böyledir. Tıpkı camide vakit namazlarını eda etmek için bir araya gelen müminlerin hali gibi. Sünnette ayrı ayrı camiye dağılan fertler farzda bir araya gelir. Saflar oluşurken

Kültür İradesi: Mum Birimindeki Enerjiyi Watt Birimine Çevirmek

gerilerde bir yerde olan önünün açılması ile en ön safa düşebilir. Burada kritik olan imamın arkasına düşmektir. İmama bir şey olursa onun arkasındaki namazı kıldıracağı için her mümin imam olacak hazırlıkta olmalıdır. İdeal olan, gerçek böyle olmasa da budur. Kültür idaresi, bir irade göstererek fertlerin böyle bir müktesebata sahip olarak eğitilmesini sağlar. Eğitim sistemi buna göre tanzim edilir.

Günümüzde postmodern popüler kültürün fertleri aynılaştırıp yığın yaptığı şu zamanda Türkiye’de ihtiyaç duyulan böylesi bir kültür iradesidir. Zira son yüz yılda milletler halk, kitle, avam ve alık olma sürecine maruz kalmaktadır. Ulus devletlerin vatandaşları olan halklar, ideolojilerin tesiri ile kitle

seviyesine indirilmiştir. Kitleye ideolojiden başka bir kültür verilmeyince onun avamlaşması kaçınılmazdır. Avama sadece konformist, hedonist bir hayat aşıl原因an kapitalist kültürün ürünleri ise alıklardır. Küreselleşme ideolojisi işte bu alık seviyesine inmiş, hiçbir ideali olmayan, içine doğup büyüdüğü kültürü değil de küresel dünya kültürünü benimsemiş alıkları çoğaltmaktadır. ABD, AB, SSCB, Çin ve İsrail gibi ülkeler, tarihin içinden getirdikleri ideallerini yaşanan zamanda devam ettirecek insanları toplum içinde etkin kılmayı başarabilmektedirler. Bu da onların bir kültür idaresini oluşturduklarını göstermektedir. Almanların “kulturkampf” dedikleri bu durum, Türkiye’de Murat Belge, Tanıl Bora gibi sol tandanslı yazarlar tarafından karikatürize edilmiştir. Oysa

Bugün dünyada kültürel bir bağımsızlığı olan her ülke kendi kültür mücadelesini, kültür iradesinin çekip çevirdiği bir kültür idaresi ile oluşturmuştur. Türkiye ise yaşanan zamanın kültürel sorunlarına geçici çözümler arayan kültür politikaları üretmekten öteye maalesef geçememektedir.

bugün dünyada kültürel bir bağımsızlığı olan her ülke kendi kültür mücadelesini, kültür iradesinin çekip çevirdiği bir kültür idaresi ile oluşturmuştur. Türkiye ise yaşanan zamanın kültürel sorunlarına geçici çözümler arayan kültür politikaları üretmekten öteye maalesef geçememektedir.

Türkiye, Selçuklu ve Osmanlı'ya Orta Asya'dan intikal eden ve o günden bugüne çetin mücadelelerden geçip gelen dünya görüşünü yaşanan zamanda aktüel edebilecek midir? Kuşkusuz bu soru zamanın postmodern popüler kültürüne karşı söz konusu dünya görüşünü bir muarız olarak sunabilmeye bağlıdır. Türkiye, bu gücü kendi fütürist havasını oluşturarak başarabilir. Savunma sanayiindeki gelişmelerden kendi otomobilini üretmeye, tıp alanındaki başarılarına kadar Türkiye'de böylesi bir fütürizmden bahsetmek mümkündür. Burada can alıcı nokta bu fütürist havanın toplum tabakalarına sosyal bilimler ve eğitim bilimleri alanlarındaki çabalarla yayılıp yayılamayacağıdır. Eğer bu

başarılı olursa Türkiye yeniden tarihi kaderini üstlenebilir. Olunamazsa insansız hava araçları üretme iradesini gösteren entelektüel sermaye maalesef akamete uğrar. Yaşanan zamana uyumlu kültür politikaları üretmekten kültür iradesine geçmek işte böylesine hayatî bir hamle olacaktır.

Didem Akyıldız Ay

Sosyal Medya Gülüşü

(Yeni Nesil Duygu İfade Şekilleri)

*“Sizinkisi de gülmek mi a kikirikler!
Gülünce şöyle suntuurlu gülmeli
Bir iki üç dişleri göstermeli
Sırtımalı değil zangır zangır gülmeli”*

Salah BİRSEL (Kikirikname)

Gülmek eylemi... İnsanın sevinç, mutluluk anında, kendisince komik, eğlenceli bulduğu ya da hoşuna giden bir durumla karşılaştığında ruhsal tepkimesinin, çoklukla sesle desteklenen ve yüz bölgesindeki birtakım kas hareketleri ile sonuçlanan fiziksel bir tepkimeye dönüşerek yansıtıldığı bir duygu durumu olarak tanımlayabiliriz. Çoğu zaman da insanoğluna yakışan en güzel duygu durumudur desek sanırım abartmış olmayız! Tabii yerinde ve zamanında olduğu müddetçe...

En çok gülme eylemini gerçekleştirdiğimiz duygu mutluluktur, sevinçtir. Ancak bunlar ve daha başka olumlu duyguların dışı vurumunda olduğu gibi alay, gerginlik, korku, kaygı, stres ve daha başka olumsuz duygulara da gülerken tepki verebilmekteyiz. “Gülmek” eylemi ile ilgili literatür taraması yaptığımızda çok fazla şeyin yazılmış, çizilmiş

olduğunu görüyoruz. Özellikle nedenleri, türleri hakkında sağlık bilimleri, psikoloji, felsefe ve sosyoloji gibi çeşitli alanlar oldukça ilgilenmiş ve de ilgilenmekte olup biz burada ilgili eylemin bazı dilsel yönlerini irdelemek istiyoruz...

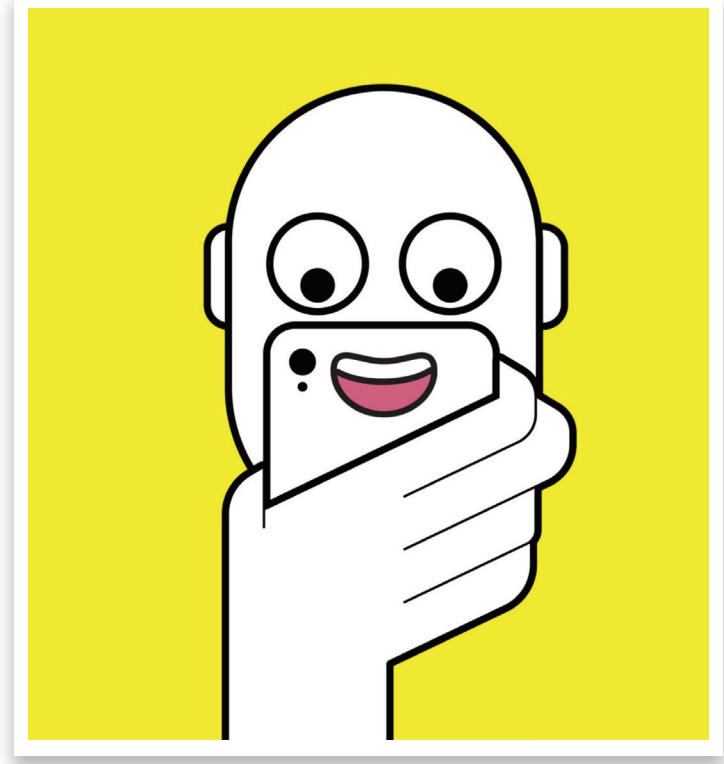
Hangi durumlarda gülüyoruz?

Gülmenin her zaman içten olup olmadığını burada tartışmaya açmazsak eğer genellikle sevindiğimizde, mutlu, huzurlu olduğumuzda, bir şeyi komik bulduğumuzda, heyecanlı telaşlarımızda güleriz, gülümseriz. Bu durumlarda her zaman ses ve yüz kaslarımızla destekli bir biçimde gülmesek dahi bazen de sadece gözlerimizin içi güler... Gülme eyleminin bu olumlu pozitif duyguları dışı vurum biçimleri, insanoğlunun geçmişinde olduğu gibi, bugününde de var

olup geleceğinde ise yine var olacağından şüphemiz yok. Ancak bir de gülme eyleminin birbirinden farklı nedenlerine bağlı olarak bunun pek de olumlu sayılmayacak duyguları dışı vurumda da kullanıldığı herkes tarafından aşikâr.. Örneğin karşıdaki insanın -kişiye göre- gülünç duruma düştüğü anlarda alaycı bir tavırla gülünmesi ve bunun dildeki söz varlığına yansması, insanoğlunun tarihinde neredeyse yukarıda bahsettiğimiz duygular kadar köklü bir geçmişe yer sahip...

Gülme eylemi evrenseldir. Ancak toplumdan topluma hatta bir toplumun farklı coğrafik yerleşmelerinde nasıl kültürel özelliklerde değişimler görülüyorsa bu durum mizah anlayışlarında da değişikliği kaçınılmaz hale getirmektedir. Dolayısıyla güldüğümüz şeyler de mizahi anlayışımıza bağlı olarak değişkenlik gösterir. Bu durum bir toplum içerisinde kuşaklar arasında, hatta kişinin karakteristik özelliklerine bağlı olarak kişiden kişiye bile ciddi farklılıklar arz etmektedir.

Gülme eyleminin duygu durumlarına göre çeşitli biçimleri, tarzları ve şiddeti bulunmaktadır. Yani insanoğlu duygu durumuna göre çeşitli yükseklik ve tonlamalı seslerde, çeşitli mimiklerde ve çeşitli anlamlarda gülebilir. Gülme eylemi günümüz standart Türkçesinde en çok *gülmek* fiili ile veya gülmenin şiddetine bağlı olarak yansıma bir sözcük olan *kahkaha atmak* fiil öbeği ile sözlükbirimsel yapısına bürünmüştür. Dilde bu eylemin tarzını belirtmek için genellikle de *gülmek* fiilinin “yüksek sesle *gülmek*, *kikir kikir gülmek*, *sırtarak gülmek*, *çok gülmek*, *az gülmek*, *gözlerinden yaş gelesiye gülmek*, *kıs kıs gülmek*, *gevrek gevrek gülmek*” vb. şekillerde çoğaltabileceğimiz belirteçlerle desteklenerek anlamsal nüansları ortaya konmakta. Konuşma diline dayanan ve yazı

Grafik: Batuhan Akyıldız

dilinin kuralcılığında sıyrılan ağızlarda ise gülme eyleminin tarzları çoklukla yansıma sözcüklerle müstakil olarak ifade buluyor. Örneğin *hokramak*: *Fazlaca gülmek*; *hakırdamak*: *Kahkaha ile gülmek*; *şakkıldamak*: *Kahkaha atmak, sesli gülmek*; *cakkıramak*: *İstekle, içten gülmek*; *fıkramak*: *Fıkır fıkır gülmek*; *hikirdemek*: *Kısa kısa ses çıkararak gülmek*¹vb.

Günümüz dijital çağında ve yeni nesil kitlesel iletişim araçlarında ise dil daha öncekiler gibi kurallarla sistemleştirilemeyecek bambaşka bir evreye doğru yönünü çevirmiş durumda! Burada yeni nesil dilsel kullanımları, özellikle çeşitli duygu durumlarının yazıya aktarılarak ifade edilmesi sırasında karşılaşılan ve daha çok kural tanımaz şekilleriyle çeşitli ses

¹ Örnekler için bk. TDK (1963-1982), *Derleme Sözlüğü I-XII*. Ankara: TDK Yayınları.

Söyleşi: Enes Gül
Kudüs Fotoğrafları: Süleyman Gündüz

Tufan Buzpınar ile

Hristiyan Siyonizmi Üzerine

*İngiliz Hristiyan
Siyonistler
Yahudilerden
bağımsız olarak
ve Yahudilere
merhametlerinden
değil kesinlikle.
Yahudilere karşı
İngiltere’de o
dönemde hala
acımasızca
davranılıyor.
Mesela bunun için
verdiğimiz örnek
olan ve kehanetin
gerçekleşmesi
için ömrünü ve
servetini harcayan
Lord Shaftesbury
1858’de Yahudilere
eşit hak verilmesi
gündeme geldiğinde
karşı çıkıyor. Seçme
ve seçilme hakkı
verilmesin istiyor.*

Ülkemizi ve Dünya’yı en çok meşgul eden çok farklı görüşlerin olduğu bir konuyu tarihi boyutları ile ele alacağız. Misafirimiz ülkemizin önde gelen yeni nesil tarihçilerinden Tufan Buzpınar hocamız.

Hocam, çalışmalarınızı okuduğumuzda, sizin çalışmalarınıza baktığımızda bazı Hristiyanların, üstelik şahıs düzeyinde değil, devlet politikası olacak şekilde İngilizler başta olmak üzere neredeyse Yahudilere rahmet okutur bir gayretle üstelik çok uzun soluklu politikalar ve mücadeleler ile Yahudilerin Filistin’e yerleşme konusundaki çabalarını görüyoruz.

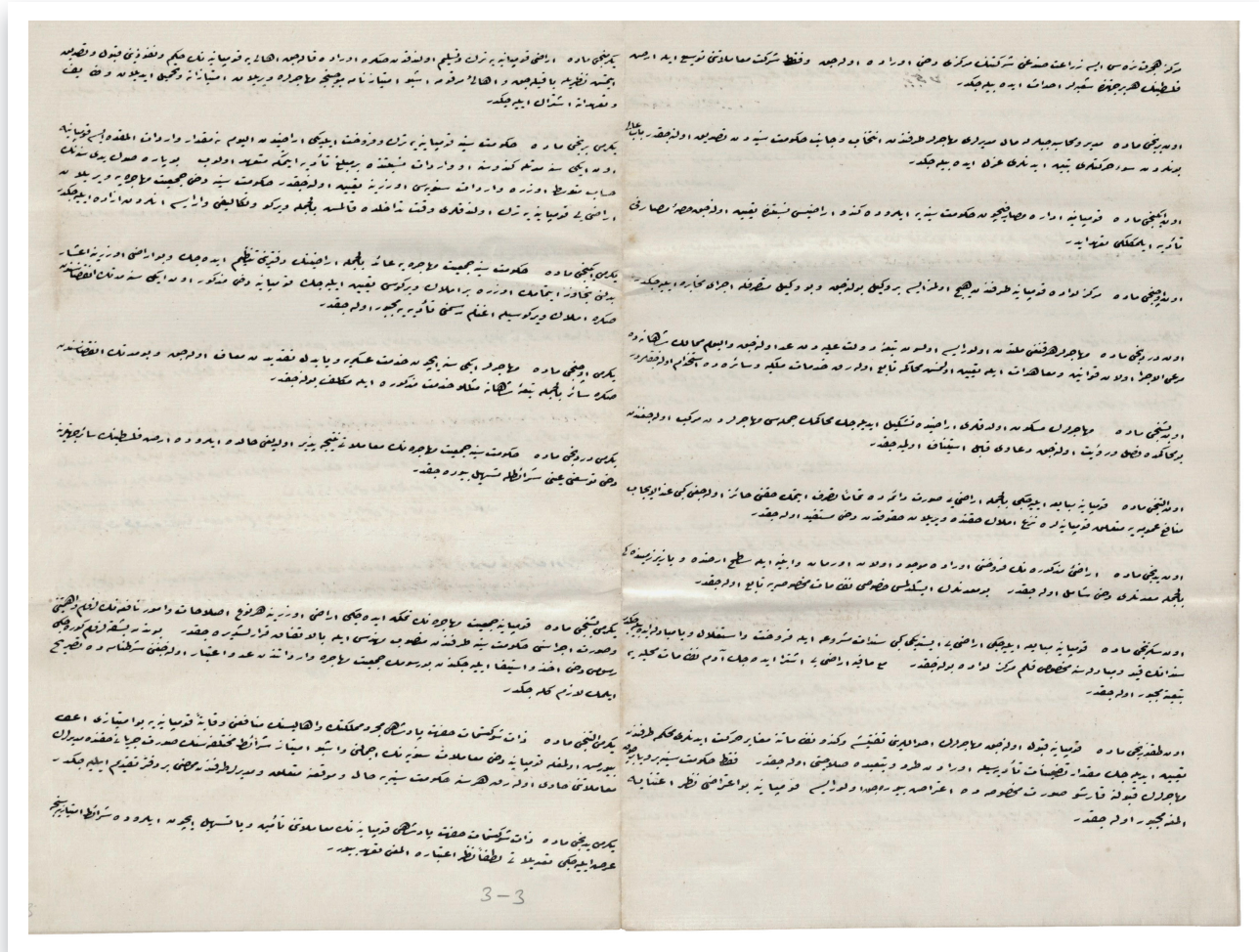
Uzun süre Filistin’e Yahudi göçü ve Filistin’de bir Yahudi devleti kurma projesi ile ilgili ağırlıklı olarak Yahudilerin ilgilendiklerini düşündüm ve öyle yazdım. 90’lı yıllardaki yayınlarımda bu ana fikir vardır. İlginç bir şekilde, son zamanlarda

çalıştığım Hristiyanların bu proje ile ilgili düşünceleri, katkıları ve girişimleri o yıllarda öne çıkan bir husus değildi ve ben de bilmiyordum.

İlk yıllardaki yayınlarım geleneksel diyebileceğimiz, uluslararası literatürün de gerçekten yoğun olarak işlediği ve bu projenin tamamen bir Yahudi projesi olduğu ve Yahudilerin bunu büyük bir emekle kotardıkları ana fikrine dayanıyordu ve onun Osmanlı tarihi açısından oluşan meseleyi anlamaya ve Osmanlı kısmını açıklamaya çalıştım. Yıllar sonra, Amerika’dan bir profesör geldi ve bir konferans verdi. Ana konusu modern Amerika’daki Hristiyan Siyonistlerin İsrail’e desteği üzerineydi. Bunu dinledikten sonra Hristiyan Siyonizm’inin Osmanlı dönemindeki durumuna ilgi duymaya başladım. Derken 1879 tarihli Filistin’e Yahudi göçü hakkında bir belgeye rastladım.

Bu belge 37 maddeden oluşuyor. Osmanlı Hariciyesinin Türkçe’ye

Tufan Buzpınar ile Hristiyan Siyonizmi Üzerine

Filistin'e Yahudi göçü hakkındaki mezkur belge

çevirdiği bir belge. Ben Filistin ile ilgilenmediğim için o yıllarda bu belgeyi kullanacak bir arkadaş aradım. Çok önemli bir belge. Kimseye ulaşamadım. 1994'te Türkiye Günlüğü'nde yayınlanan bölge ile ilgili ilk makaleyi bu belge üzerinden yazdım. O zaman bu belgedeki ana konuyu işledim ama benim son yıllarda yoğunlaştığım Hristiyan Siyonizm'inin adını dahi bilmediğimiz için projenin o günkü şartlardaki bağlamını İngiltere'nin Filistin'de siyasi ve ekonomik çıkarları çerçevesine oturtmaya çalıştım. Teklifi

veren kişi bir İngiliz, Laurence Oliphant, olduğu için o 19.yy. başından itibaren İngiltere'nin bölgeye yoğun ilgisini bildiğim için, o bağlam benim için anlamlı geldi. Bir taraftan demiryolu projesi öneriliyor, bir taraftan bölgeye nüfus göçü sağlayarak bölgenin imarı teklif ediliyor... İngiltere'nin 19. Yüzyıl başından beri yaptığı yatırımların da bir ürünü olarak İngiliz emperyalizminin bir yansıması olarak gördüm ve o makaleye baktığınızda aslında ana fikrin bu olduğunu göreceksiniz. Laf lafı açıyor, şimdi belge üzerinden gidelim. Bu belgeyi ilk gören kişi

rahmetli Ali İhsan Bağış. Hoca belgenin bağlamını hiç yakalayamamış. 1980’de hoca Amman’da bir tebliğ vermiş.

Ama siz belgeyi Ali İhsan Bağış’tan görmediniz, belgeyi bulduktan sonra...

Evet belgeyi bulduktan sonra, belgeye bir Filistin uzmanı bulamayınca artık ben uğraşmaya başladım. Yani benim Filistin ile ilgim aslında bu belge ile başladı. Sonra Bayram Kodaman ve Nedim İpek bunun transkripsiyonunu yayınladılar, ama yorum yok, yani anlamlandırma yok. Belgedeki bilgiler nereden geliyor? Neyi hedefliyor? Yok. İşin doğrusu ben o yayından da habersiz olarak belgeyi Türkçe makalemde kullandım. Anlaşılan hocaların yazısı yayın sürecinde iken ben makaleyi yazmaya başlamıştım. O ilk Türkçe makaleyi yayınladıktan sonra bir ilgi oluştu ve bana dönemin bütünüyle ilgili Yahudi göçü konusunda yazar mısın diye bir kitap bölümü teklif edildi. Ama bunlar Norton Mezvinsky’i dinlemeden önceki gelişmelerdir. Norton’ı dinleyince neymiş bu Hristiyan Siyonizm’i, acaba bunun Osmanlı dönemi yok mu? Diye ilgilenmeye başladım. Osmanlı dönemi yok mu? Yani ben dönemin Osmanlı Filistin’ini anlamaya çalışıyorum ya artık o projelerimden bir tanesi haline geldi. Konuyla ilgilendikçe çok ilginç bir serüven olduğunu öğrendim. 16. Yüzyıla, yani Protestanlığın ortaya çıkışına kadar giden bir serüven. Katolik Hristiyanlığın hâkim olduğu zamanlardaki yaygın anlayışa göre Yahudiler lanetlenmiş insanlar, sürgüne gönderilmişler, günahkârlar, Hz. İsa’yı öldürmüşler. Dolayısıyla onların kafasında Yahudiler bu cezayı hak etmiş insanlar, bu Dünya’da sürgün hayatına devam etmeleri gerekiyor. Filistin Hristiyanların kutsal mekânı ve kutsal toprakları 16. yüzyıla yani Protestanlığa kadar bu anlayış etkinmiş.

16. yüzyılın ortasında yani Protestanlık gelişip de İncil Avrupa dillerine çevirilince, özellikle İngilizce çevirisi yapıldıktan sonra ciddi bir anlayış değişikliği oluyor. O anlayış değişikliği de şöyle oluyor. Filistin Hristiyanların kutsal toprağı olmaktan çıkıp Yahudilerin vaat edilen toprağı anlayışına dönüşüyor ve bir kehanet anlayışı geliyor. O kehanete göre de Yahudiler Filistin’e dönünceye kadar Hz. İsa ikinci defa Dünya’ya gelmeyecek.

Bugün Amerika’da hâkim olan görüşlerden birisi bu.

İşte bu anlayışın ortaya çıktığı dönemi söylüyorum. Dönem 16. yüzyılın ikinci yarısı ve 1290’dan itibaren Yahudilerin İngiltere’de yaşaması yasak, yani Yahudilerin İngiltere’ye ayak basmalarının yasak olduğu dönemde bu anlayış değişikliği gerçekleşiyor. Bunun tarihini çalışan uzmanlar bu değişimin esas itibariyle sebebinin İncil’in İngilizceye çevrilmiş olmasından kaynaklandığını söylüyorlar. Biz tabi işin teolojik, kelimaya kısımına girecek değiliz. Tarihi açıdan bakıyoruz ama bu anlayış değişikliği bakın ne kadar önemli evrelere giriyor. Şimdi ona göre ikinci bir kehanet anlayışı oluşuyor ve ona göre Hz. İsa’nın Dünya’ya ikinci defa gelebilmesi için Filistin’de bir Yahudi devleti kurulacak. Yahudi devleti kurulabilmesi için tabi Yahudi nüfusu Filistin’e gönderilecek. Buna İngilizce olarak ‘Restoration’ yani Yahudileri Filistin’e döndürme projesi deniyor. Okuyucularımız için basitleştireyim, çünkü bu son zamanlarda Trump’ın projelerinde de dile getirilmişti. Bu kehanetin 3 ana unsuru var. Bir tanesi İsrail yani Yahudi devletinin kurulması, ikincisi Kudüs’ün, o Yahudi devletinin başkenti olması, üçüncüsü de Süleyman mabedinin yeniden inşa edilmesi. Basit

Tufan Buzpınar ile Hristiyan Siyonizmi Üzerine

hali ile kehanet bu. 16.yüzyılda bu anlayış geliyor ve daha sonrasında bu anlayışı destekleyenler Evangelistler olarak biliniyor şu anda. Bizi ilgilendiren kısmına gelirsek -bu hikâye çok uzun çünkü- İngiltere’de 1290’dan 1650’lere kadar Yahudilerin girişi yasak ama bu anlayış geliyor. Hatta 1850’lere kadar Yahudilerin seçme ve seçilme hakkı yok İngiltere’de.

Yahudilerin Filistin’e dönüş fikri giderek İngiltere’de güç kazanıyor. Bizi ne zaman ilgilendirmeye başlıyor? Bizden kastım Osmanlı Devleti’ni 1830’larda ilgilendirmeye başlıyor. Hatırlarsanız Mısır’ın 1798’de Fransa tarafından işgali, bu işgal kısa sürüyor aslında 3 sene sürüyor öyle değil mi? 1801’de sona eriyor.

Fransız-Osmanlı ittifakının da temelini dinamitleyen bir olay ...

Fransa’nın Mısır’ı işgali, Avrupa’nın bölge ile ilgili algısını tamamen değiştirecek bir olaya sebebiyet veriyor. Fransa bölgeden 3 yıl sonra çıkıyor fakat İngiltere bir durum değerlendirmesi yaptığında bölgede Fransa ve Rusya’ya karşı çok zayıf bir konumda kaldığını görüyor. Burada bir küçük parantez açıp Rusya için bir iki şey söylememiz lazım. Çünkü Rusya II. Katerina döneminde Osmanlı Devleti’ni yıpratmak için o kadar yoğun çaba sarf ediyor ki, işte bunun ilk örneği Kırım Harbi. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması sonrasında 1783 Kırım’ın Rusya tarafından ilhak edilmesi. Bu problem aslında Osmanlı Devleti’nin geleceğini de sorgulatıyor. Yani Rusya’nın Osmanlı üstünde çok saldırgan bir şekilde uyguladığı politikalar ve Osmanlı topraklarını ele geçirme kararlılığı Osmanlı Devleti’nin geleceğini sorgulatmaya başlıyor. Sonrasında ise çok bilinen adı ile “Eastern Question” yani Şark Meselesi

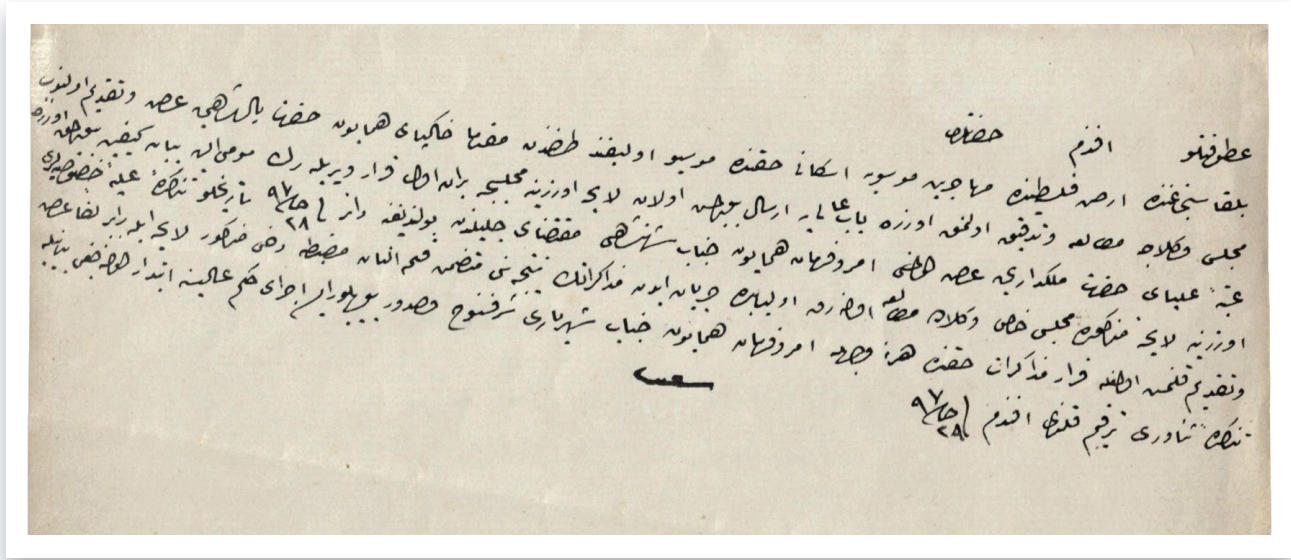
ortaya çıkıyor. Osmanlı Devleti’nin kıymetli topraklarını kaybettiğinde kim ele geçirecek sorusu ortaya çıktığı için mesela İstanbul’u kim ele geçirecek? Mısır kim tarafından yönetilecek? Osmanlı Devleti’nin toprakları özetle bu 3 devlet arasında çok ciddi bir rekabet dönemini başlatıyor. Bu rekabetin ne kadar sıkı olduğunu şuradan anlayın ki Fransa Mısır’ı işgal ettiğinde ilk tepki Osmanlı’dan değil Britanya’dan geliyor; ardından Rusya’dan geliyor. Buralarda söz uzatmayayım, vaktimizi daha çok proje üstünde harcayalım. Bu rekabetten dolayı İngiltere’nin neden bu coğrafyaya yatırım yaptığını anlayabiliriz. Çünkü Rusya’nın Ortodokslardan dolayı Fransa’nın da Katoliklerden dolayı bölgede nüfuz tabanı var. Haritada görüldüğü üzere Lübnan’da Katolik ve Ortodoks ve Filistin’de epeyce Ortodoks ve Katolik var ama bu bölgede hiç Protestan yok. Hatta İngiltere’nin bölgede iletişim kurabileceği herhangi bir topluluk yok. Bu tarihten itibaren, yani 19. yüzyılın ilk çeyreğindeki durum değerlendirmesinden itibaren, İngiltere bölgeye birkaç koldan giriyorlar. İlk olarak misyonerler bölgeye gidiyor, ikinci olarak Yahudilerle ilgilenmeye başlıyorlar. Çünkü orada küçük bir azınlık, sayıları kesin olarak bilinmiyor ama o dönemde 5000 civarında bir nüfusa sahipler.

Kökenleri biliniyor mu hocam? İngiltere’nin Yahudiler ile ilgilenmesinin bir sebebi ise 17. yüzyıla baktığımızda ekonomik darlık ve Yahudilerdeki ekonomik zenginlik.

Ama o Avrupa’da. Ben Filistin bölgesindekilerini söylüyorum. Avrupa’da varlıklı Yahudilerle ilgileniyorlar.

Yani Filistin’e de yansıyor doğal olarak.

Tabi Avrupa’da söylediğim kehanet tartışmaları da devam ediyor. Yani teorik

olarak Filistin'e Yahudilerin döndürülmesi işleniyor. Literatür de var ama Osmanlı'da yani Filistin'de Yahudilerle ilgileri değerlendirdiğimizde 19.yüzyıl başlarıdır.

Orada Rusların ayağı sağlam çünkü Ortadoğu'da Ortodoks nüfusunu istediği gibi istismar ediyorlar. Fransızlar da Katoliklere hamî şekilde gözükür. Dediğiniz gibi İngiltere'nin bir Proteston nüfusu yok.

Protestan nüfusu yok aynı zaman da herhangi bir topluluk ile muhabbeti yok. Bu bölgede Protestan nüfusu oluşturmaya çalışıyorlar 1820'lerde, tabi Avrupa'da ekonomik güç de buna imkân sağlıyor.

Yahudilerin iktisadi gücü mü?

H ayır İngiltere'nin gücü. Sanayi Devrimi gerçekleşmiş, Kilise paraya kavuşmuş ve bundan dolayı birçok misyoner cemiyeti kurulmuş ve yurtdışına yollanmış. Bunlar 18. Yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başında oluyor. Sonrasında ise Mehmet Ali Paşa faktörü ortaya çıkıyor. Filistin'i ve Suriye'yi

yaklaşık 10 yıl yönettiği bu dönemde, Osmanlı merkez yönetimine karşı kendisini güçlendirmek ve Avrupa'nın desteğini alabilmek için bölgeyi tabiri caizse Avrupa nüfuzuna açıyor. Hem Protestan misyonerler hem de Fransa ve Rusya faaliyetler göstermeye başlıyor. Bunun ilk göstergesi 1838'de Britanya bölgede Avrupa'nın ilk diplomatik temsilciğini açıyor ardından ise kilise açıyorlar, arkasından 1841'de katedral açıyorlar ve Protestan cemaati tanınıyor. Bunlar ilk göstergeleri. 1830'lardan Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar, artık öğreniyoruz ki, Hristiyan Siyonistler bölgede faaliyet göstermeye başlıyorlar. Bunları görebiliyoruz. Mesela 1830'lu yıllarda bu anlayışın İngiltere'de tartışıldığı dönemlerde bir grup papaz Filistin'i ziyaret ediyorlar. Aralarında İskoç Papaz Alexander Keith de var, internet üzerinden kitabına bakılabilir. 1839'da bölgeyi ziyaret ediyorlar ve Yahudi göçüne ne kadar uygun veya değil bir keşif gezisi yapıyorlar. Kitabın ismine dikkat ederseniz The Land of Israel, "İsrail Vatani" diye çevirebileceğimiz 1844'te

Tufan Buzpınar ile Hristiyan Siyonizmi Üzerine

yayınlanmış bir kitap. Bu kitapta kullanılan slogan ise “Vatansız bir halk, halksız bir vatan”. Bunun ne kadar önemli olduğunu bir anekdot ile paylaşmak isterim, bu söz Filistinlilere o kadar ağır gelmiş ki, bir Filistinli Profesör Mahmoud Yazbak Hoca şu anda Hayfa Üniversitesi’nde profesör. 19. yüzyılda Filistin tarihçisi kendisi. Bir gün bir dersimde ağırladım hocayı ve yayınlarını konuştuk. Orada hoca bütün çalışmalarını bu sözü boşa çıkarmak için uğraştıklarını anlattı. Filistin halksız bir vatan değildi ve orada yaşayan bir halkın var olduğunu anlatmaya çalıştığını söyledi. 1840’larda meşhur edilen bu söz hala çok kullanılıyor. İsrail başbakanı Amerika başkanı Trump ile konuşmalarında Filistin hakkında sanki Filistinliler yokmuş gibi davranıyor ve konuşuyorlardı. Bakın 1839’daki slogan zihinlerde ne kadar kalıcı olmuş. Aynı yıllarda Hristiyan Siyonizmine büyük destek veren Lord Shaftesbury var. Shaftesbury, konuştuğumuz kehanete o kadar çok

inanan ve ömrünü ve malvarlığını 1885’te ölene kadar bu uğurda harcayan bir kişi ki arkadaşları dışişleri bakanı Lord Palmerston’a sabahlara kadar bu kehaneti anlatıyor ve bunun bölgedeki İngiliz varlığına ne kadar katkı yapacağına ikna ediyor. Aslında Palmerston bir Hristiyan Siyonist değil, aksine iyi bir İngiliz emperyalisti. Ama ikna oluyor. Ve ertesi yıl Palmerston Osmanlı Devleti’ne Filistin’e Yahudi göçüne izin verin, bölgedeki Yahudiler Osmanlı vatandaşlığı alsın hem Osmanlı’ya maddi destek sağlasınlar hem de Mehmet Ali Paşa’ya karşı Osmanlı devletini daha güçlü kılasınlar diye resmi müracaatta bulunuyorlar ve bu resmi müracaatın karşılığı arşivlerimizde de vardır ilginç bir şey. Bu da ayrıca çalışılması gereken bir konu. Henüz çalışılmış bir konu değil.

Sultan II. Abdülhamid döneminde de İngilizler siz bize Filistin topraklarını verin biz ise Avrupa’daki borçlarınızı

ödeyelim diye ileri sürülen tezin çok daha öncesinde.

Evet onun çok daha öncesinde 1840'ta teklif ediliyor.

Bizim bildiğimiz Theodore Herzl idi. Halbuki baktığımızda Palmerston gibi konuya kaç kişi daha ilgi duymuş.

Onun farklı bir yanı var evet ama burada mesele şu hocam; bir politikanın oluşumu Dünya'nın en azından İslam Dünya'sının canını çok yakıcı gelişmelerin yaşandığı hatta bazı ülkelerin taraf olmaya başladığı sözleşmelerdeki politikaların kaç yüzyıllık bir gelişiminin olduğu ve uluslararası ilişkilerde tarihi arka plan bilinmeden bunların anlaşılamayacağı hususu...

Aslında bu tür politikaların arkasında ne kadar sivil toplum kuruluşlarının, çeşitli hayırseverlerin, din adamlarının, ekonomistlerin çok farklı kesimlerin bu politikalara katkı yaptığı, böylece hükümetin politika geliştirmesinin daha kolay olduğu görülüyor. Bu o anlamda da dediğiniz gibi öğretici bir tecrübe. Mesela Lord Shaftesbury çok zengin bir hayırsever ve servetini bu kehanetin gerçekleşmesi adına harcıyor. Filistin Keşif Fonu diye bir dernek kuruluyor kendisi tarafından 1865'te ve hala yaşıyor. Palestine Exploration Fund diye okuyucularımız internette arayabilirler. 19.yy'da çıkarmaya başladıkları dergi bugün hala devam ediyor. Ne kadar kurumsallaşmış bir yapı ve bunların o yıllar için söylüyorum 1865 ve devamında Filistin'i ne kadar iyi tanırlarsa bu projeyi o kadar kolay uygulayabileceklerini düşünüyorlar ve Filistin'in her yerini tanımaya çalışıyorlar.

Tufan hocam, şimdi Hristiyan Siyonizm'i diyoruz ve kavramlaştırma olarak böyle tanımlıyoruz bugün. Bir Yahudi

Siyonizm'i var. Bir de Hristiyan Siyonizm'i Anlattıklarınızdan da anladığımız kadarı ile Hristiyan Siyonizm'inin öncüleri İngilizler, bunların bu öncü rolü oynamalarında ise kendi siyasi ve dini duygularının rolü ve elbette farklı faktörler var. Peki bunların bu duygularının algılarını ya da beklentilerini yönlendirmede Yahudilerin bir rolü var mı, yoksa İngiliz siyaset adamları, din adamları oturup kendi gerçeklerinden hareketle Yahudilerden bağımsız bu teoriyi mi geliştirmişler, yoksa geliştirdikten sonra Yahudiler ile mi bir yol kat etmişler?

Teşekkür ediyorum çok önemli bir soru. Benim gördüğüm İngiliz Hristiyan Siyonistler Yahudilerden bağımsız olarak ve Yahudilere merhametlerinden değil kesinlikle. Yahudilere karşı İngiltere'de o dönemde hala acımasızca davranılıyor. Mesela bunun için verdiğimiz örnek olan ve kehanetin gerçekleşmesi için ömrünü ve servetini harcayan Lord Shaftesbury 1858'de Yahudilere eşit hak verilmesi gündeme geldiğinde karşı çıkıyor. Seçme ve seçilme hakkı verilmesin istiyor.

İngiltere'de

Evet. Yahudilere karşı olan düşüncesi ayrı. Bu kendi Hristiyanlıkları için yaptıkları bir şey. Hz. İsa'nın yeryüzüne geliş projesi gibi bir şey.

İngilizler, bugün Amerika'da bunun çok taraftarı var. Hz. İsa'nın yeryüzüne inmesi için Yahudilerin Filistin'e hâkim olması, devlet kurması ve zulümlerini arttırmasını teori ve bir kehanet olarak benimsemişler. Yahudilerin bunların bu dini duygularını keşfedip bir yönlendirme, merhamet demiyorum, kendi lehlerine çevirme ve etkileşime girme gibi bir girişimleri olmuş mu, onu merak ediyorum?

Tufan Buzpınar ile Hristiyan Siyonizmi Üzerine

Şöyle, tarihi seyir içerisinde anlatalım. Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren kısım ile Laurence Oliphant ki Sahftesbury çevresinden bir kişi, 1878'e kadar aslında kendi ailesi bu kehanete inanmasına rağmen, bu konuda faaliyet göstermiyor. 1878 çok önemli bir tarih aslında. Osmanlı-Rus Savaşı neticelenmiş, Osmanlı çok ağır bir yenilgiye uğramış, o kadar ağır bir yenilgi ki Avrupa'da Osmanlı Devleti ayakta kalabilecek mi kalamayacak mı konuşulur iken, Laurence Oliphant şöyle bir düşünce geliştiriyor. Osmanlı bu kadar zayıflamışken ben inancım için bir şeyler yapmalıyım. Yahudileri Filistin'e döndürmek için bir katkı yapmalıyım. Bunu Kraliçe Victoria'nın kızı aynı zamanda çocukluk arkadaşı olan Prenses Christian'a açıyor. Onun desteği ile başbakana ulaşıyor.

Başbakan kim o zaman?

Başbakan Muhafazakâr parti başbakanı Benjamin Disraeli, başbakan da bu durumu dışişleri bakanına yönlendiriyor. Onlar da diyorlar ki bizim bu projeye resmi olarak müdahil olmamız doğru olmaz, ama sana diplomatik destek verelim, git Filistin'de incelemelerde bulun, projeni geliştir ve ne yapmak istiyorsan, büyükelçiliklerimiz ve konsolosluklarımızla sana yardımcı olalım. Gerçekten de yardımcı oluyorlar. 1879 Mart'ından mayıs ayına kadar Filistin'de dolaşiyor. 1880'de yayımlanan The Land of Gilead adlı kitabın malzemesini o iki aylık süre içerisinde Filistin'de topluyor. Bölgede İngiliz diplomatların desteği ile Filistin'de çok kapsamlı geziler yapıyor. Hatta Mithat Paşa ile de görüşüyor. Ona projesini anlatıyor. Kendi ifadesi çok güvenilmez bence, çünkü birçok dediği şey doğru çıkmıyor ama, Mithat Paşa'nın kendisine destek olduğunu söylüyor. Projesini netleştiriyor ve İstanbul'a geliyor.

Başlangıçta gösterdiğimiz belge 1879 Haziran'ında Osmanlı hükümetine sunduğu 4+33 maddelik Filistin'e Yahudi göçü projesini sunuyor. Çok önemli bir belge. Biz bu belgenin İngilizce aslını hala bulamadık Osmanlı arşivinde. Ancak bir gün umut ediyorum çıkacak. Bu tabii İngilizce olarak verilmiş çevirisinin altına aslına mutabaktır diye not düşülmüş.

Şimdi bu belgeyi veren kim resmi olarak?

Laurence Oliphant.

Bu işin kahramanı

Bu işin kahramanı. Sizin sorduğunuz sorunun cevabını aslında Viyana ve Romanya kısımlarını anlatacağım. Oradan Yahudilerin de bir araya gelip organizasyon yapmaya çalışması. Önce Laurance kendi başına geliyor. Haziran'da bu projeyi sunduğunda. Sonundaki nota bakarsanız zaten İngilizceden çevrildiği belirtilmiş. Osmanlı Devleti bir kaos ortamında, savaştan çıkmış, Mısır'da kriz devam ediyor, devlet çok ciddi maddi sıkıntıya girmiş. İngilizlerle borç anlaşması yapmaya çalışıyorlar fakat bir türlü bu müzakereler sonuçlanmıyor. Berlin Antlaşması sonucu İngilizler Osmanlılara çok büyük baskı yapıyor Doğu Anadolu'da reform yapılması için.

Paris Antlaşması'nda 1876'da daha önce Osmanlı'nın ayakta kalma düşüncesi hâkim öyle biliyoruz ancak Berlin Anlaşması'nda bu devlet yıkılacak duygusu zihinlere yerleşiyor.

Berlin Anlaşması'nda o duygu kuvvetleniyor evet ama hala bir şans vermeye çalışıyorlar.

İngilizler.

Evet, bu iki sene içerisinde değişecek tabii ama 1878 itibari ile söylüyorum. Rusya'nın

acımasızlığına karşı İngiltere Osmanlı'yı kendi çıkarları açısından daha uygun buluyor. İşte Kıbrıs o yüzden İngiltere'ye veriyor Abdülhamid tarafından. Askeri üs olarak Rusya'ya karşı kullanması için. Tabii iki sene içerisinde çok değişikliğe uğruyor. İngiltere-Osmanlı ilişkileri 1878-1882 arasında belirgin bir şekilde kötüleşiyor.

Zaten o zaman Abdülhamid temel bir devlet politikası değişikliğine gidiyor.

Evet. 1879'da bir taraftan İngiltere Doğu Anadolu reformuna baskı yaparken bir taraftan Osmanlı Devleti İngiltere ile borç alışverişi müzakereleri yaparken, bu proje sunuluyor. Bakanlarla görüşüyor ve

İstanbul'dan ayrılmıyor, Mayıs 1878'den Mayıs 1880'e kadar İstanbul'da kalıyor.

Bir de bu belgenin muhtevasını özetler misiniz?

Muhtevası şu. Başlangıçta, örtük bir şekilde Hristiyanların desteği ile gerçekleştirileceğini söylüyor. Ben mesela 1994 yılında okuduğumda onun Hristiyan Siyonist yönünü bilmediğim için bu çağrışımını yakalayamadım. Adamın kimliğini bilmediğimden, ama şimdi çok rahat kilit kavramları çözebildiğimi düşünüyorum. Özü şu, Filistin haritası üzerinde anlatırsam daha rahat olur. 1879 Mart-Nisan-Mayıs'ta gerçekleştirdiği inceleme sırasında bir

Tufan Buzpınar ile Hristiyan Siyonizmi Üzerine

yer belirliyor 4 milyon metrekarelik bir arazi. Bu göçün gerçekleştirilmesi için bir şirket kurulacak ve bu şirket aracılığı ile Yahudilerin güvenliği, idari yapısı tamamı ile kendi ellerinde olacak. Osmanlı Devleti bu şartları sağlaması karşılığında nakit bir ödeme alacak. Bu aslında o günkü müzakereler ile Osmanlı Devleti'nin borç müzakereleri ortasına koyarsanız çok anlamlı bir şey. İngiltere'den faiz ile kredi almaya çalışırken Osmanlı, başka bir İngiliz Evangelist Osmanlı Devleti'ne diyor ki eğer siz bir Avrupa devletinden kredi alırsanız onlar sizin iç işlerinize karışacaktır. Kitapta da yazmaktadır bu kısım. Ancak Yahudilerin bu bölgeye yerleşmesine izin verirseniz size verilecek olan para ile mali problemlerinizi çözersiniz, hem de Yahudiler Osmanlı vatandaşlığına geçecekleri için sizin içişlerinize karışma ihtimali de olmaz. Bu bir anlamda sizin kapitülasyonlardan kurtulmanız için bir başlangıç olur. Bu proje başarılı olursa kendi topraklarını kendi imkanlarıyla ıslah edebiliyorum,

dolayısıyla Avrupa'nın müdahalesine gerek yok diyebilirsiniz.

Tezlerini çok masum bir şekilde oluşturuyor

Evet, dikkat ederseniz çok masum ve Osmanlı'nın ihtiyaçlarını ortaya çıkartarak.

Özet olarak bu haritada işaretlenen yerde bir Yahudi toplumu oluşturacaklar ve kendi işlerinde bağımsız olacaklar. Hukuki, adli, idari yönlerden. Onun için bu proje başlangıçta itibar görmüyor ve müzakere edilmiyor. İngiliz Büyükelçi artık bu çok uzadı, bir şey söylenmesi lazım diyor. Çünkü Laurance İstanbul'dan ayrılmıyor, sürekli bakanlarla, bürokratlarla görüşüyorlar ve onlar hep iyimser şeyler söylüyorlar. O iyimser sözlerin gerçek olmamasının mantığını anlıyorum çünkü bir taraftan borç müzakereleri devam ediyor ve bir yandan da Doğu Anadolu'daki reform baskılarına karşı bir direnç geliştiriliyor.

Osmanlı Diplomasisi bir oyalama taktiği mi güdüyor yoksa daha net bir tavır mı alıyor?

Bence bilinçli olarak Abdülhamid İngiltere'ye karşı zaman kazanmaya çalışıyor. Hem reformu yapmama kararlılığında ama bir taraftan da İngilizleri doğrudan karşısına alma taraftarı değil: Çünkü bu tarihte Rus orduları hala Osmanlı topraklarından çıkmamış. Yani savaşın tekrar başlaması, bir ihtimal olarak duruyor. Dolayısıyla müzakereler oyalama taktiği olarak hala devam ediyor.

Abdülhamid'in bu Filistin konusundaki yaklaşımı ile ilgili yer yer abartalı, yer yer tarihin tahrif edildiği ama duruşu konusunda genel bir kanaat var. Fakat bu konunun Osmanlı Devleti'ne intikal ettiği döneme baktığımızda tahtta Sultan Abdülmecid, arkasından sultan Abdülaziz devri var. Yani Abdülhamid'e gelinceye kadar yaklaşık bir 40 yıllık süre var. Bu zaman zarfında Osmanlı Devleti'nin

tavrı ne oluyor? Hristiyan Siyonizmi'nin farkına varıyorlar mı, adını biliyorlar mı?

Adını bilmiyorlardı.

Osmanlılar bu konuya ne zaman aşına oluyorlar?

İlk müracaat 1840'ta.

1840 yani Abdülmecit daha yeni. Bu dönemden Abdülhamid'e gelinceye kadar devletin tavrı, yaklaşımı ve politikası ne olmuştur?

Teşekkürler. Şimdi 1840'tan 1880 Mayısına kadar bu konu üst düzeyde müzakere edilmemiş. 1840 müracaatı var henüz çalışılmamış. Ben belgelerine baktım konu çok müzakere edilmiş görülüyor, yani savuşturulmuş.

Peki doğru okunabilmiş mi?

Doğru da okunamamış yani İngilizler bölge ile ilgili bir talepte bulunuyorlar ama bu

Tufan Buzpınar ile Hristiyan Siyonizmi Üzerine

şimdi konuşulacak bir mesele değil gibi geçiştirilmiş.

Unutulabilir gibi.

Evet, ben altını kalın çizgi ile çizerek şunu söylemek istiyorum. Sultan II. Abdülhamid'in Filistin'e Yahudi göçü konusunda kabinesinde tartıştığı tek mesele bu. Herzl ile bunu asla görüşmüyor, yani doğrudan görüşme yapılmıyor. Herzl ile doğrudan yapılan görüşme Mayıs 1901 ve orada da doğrudan Filistin'e Yahudi göçü konusu ele alınmıyor, ağırlıklı olarak Ermeni meselesinden dolayı Osmanlı'nın Avrupa kamuoyundaki durumu, yani iyileştirilmesi ve Osmanlı maliyesinin düzeltilmesi meseleleri konuşuluyor. Orada aslında hem sultan hem Herzl ve herkes biliyor arka plan da meselenin ne olduğunu. Bildiğimiz kadarıyla Filistin meselesi bir yabancı ile ilk ve son defa Abdülhamid tarafından 1880 Mayıs'ında müzakere ediliyor, o da bu.

Mesele şu, Abdülhamid için de bunun çok önemli olduğunu düşünüyorum. İlk defa bu konuda 1880 Mayıs ayında, belgesi gösterilen proje ile müracaat ediliyor. Osmanlı yönetimi bunu Meclis-i Vükela'da tartışıyor ve padişaha sunuyor, ama tartışmadan önce de padişah Oliphant ile sarayda görüşüyor. Hem Laurence Oliphant var, Büyükelçi Layard var, mütercimleri var, yani birkaç kişi birlikte görüşüyorlar. Hatta görüşmede büyük elçinin eşi de varmış ve görüşme ile ilgili büyükelçinin eşi de bir kanaat bildiriyor. Sarayda Oliphant projeyi sözlü olarak anlatıyor. Abdülhamid diyor ki bu konuda bana iletilen bilgilere göre, proje özü itibari ile hükümet içinde bir hükümet anlamına geldiğinden kabul edilebilir bir şey değildir. Büyükelçi raporunda da "state within a state" tabiriyle bunu belirtiyor. Bu görüşme yemek sonrasında uzun da sürüyor.

Yemek masasında mı konuşuluyor?

Yemek ikram ediliyor.

Abdülhamid çok nazik davranıyor ama Oliphant çıldırıyor. Ayrılırken Mabeyn koridorunda çok hakaretler dile getiriyor. Abdülhamid'in kendisine de söylüyor, "bakanlarınız bunu kabul ediyor siz kabul etmiyorsunuz" diyor. Padişah da "bakanlarıma konuyu müzakere ettireceğim" diyor. Müzakere ediyorlar ve padişahın o toplantıda kullandığı kilit kavram ile 8 Mayıs 1880'de kararlarını veriyorlar, yani sizin bu projeniz orada bir bağımsız bir devlet hedefliyor, kabul edilmesi mümkün değil. Onun içindir ki bu ilk ve tek hem kabinenin müzakere ettiği hem padişahın müzakere ettiği Filistin'e Yahudi göçü meselesidir. Daha Yahudi Siyonizm'i yok, yıl 1880. Herzl daha ortada yok.

Üzücü ve şaşırtıcı olan şu, bu kadar Filistin yazıyoruz ve konuşuyoruz ancak bu belge yeni konuşuluyor.

Evet, bunun için çok önemli bir belge doğrusu. Oliphant bir anlamda Osmanlı Devleti'ne 10-20 yıl sonra çok ciddi karşılaşacağı bu problemden haberdar etmiş oluyor, hem üst düzeyde tartıştırmış oluyor ve devlet görüşü oluşmasına vesile oluyor. Bence bu yönü çok önemli.

Yahudi yerleşiminin doğuracağı problemleri öngörme vs. Ama o kadar üst düzeyde tartışılıyor ki bir sene gündemde kalıyor bu mesele. 1879 mayısından 1880 mayısına kadar. Onun için önemli olduğunu düşünüyorum.

Sonra?

Oliphant 1880 Mayıs'ında dönüyor.

Bu kararlar mı?

Evet bu kararlarla dönüyor ve diyor ki “size göstereceğim. İngiltere’de sizin aleyhinize ne beyanlar yapacağım, Osmanlı aleyhine neler söyleyeceğim” diyor ama kimse umursamıyor. 1882’de tekrar geliyor, gene kritik bir yıl, çünkü 1881-82’de Romanya’da çok ciddi bir Yahudi kıyımı var ve Yahudiler topluca göç etmek zorunda kalıyorlar ve nereye gidecekleri belli değil. Bir kısmı Osmanlı’ya gelmek istiyorlar. Odesa o zaman çok müracaat edilen bir konsolosluk.

Niye Osmanlı’ya gelmek istiyorlar?

Yakın ve Romanya yakın zamana kadar Osmanlı toprağıydı zaten o yüzden aşinalık var.

Aşinalık var ve ayrıca devletin kadim politikası var.

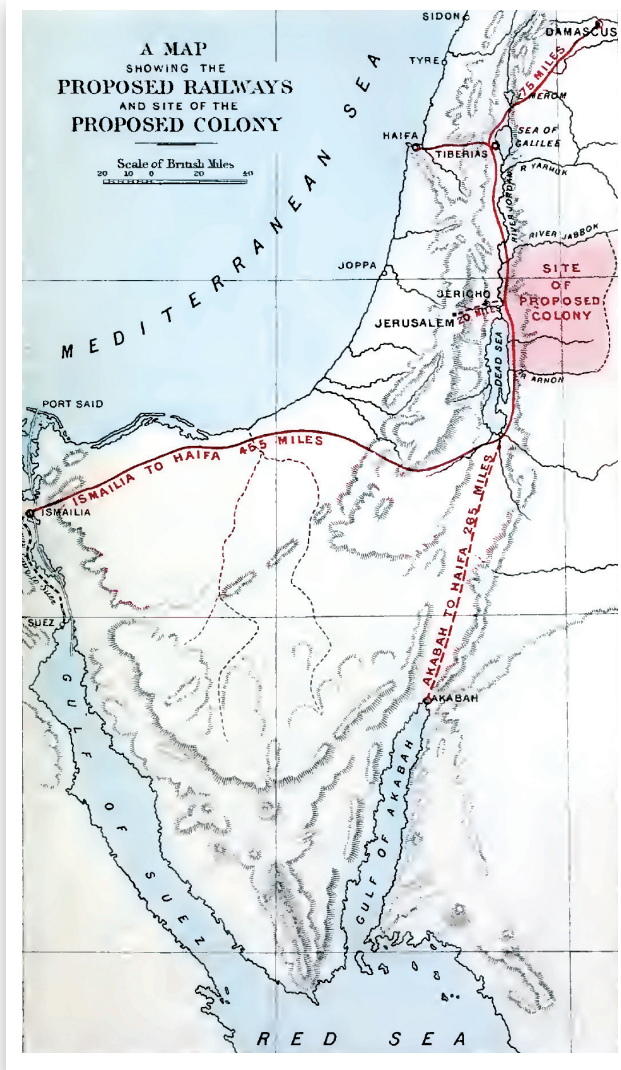
Yavaş yavaş onu da anlatacağım. Oradaki Yahudiler arasında da Filistin fikri güçlenmeye başlıyor ve bu Oliphant’ın müracaatı duyulmuş. Oliphant artık Yahudiler arasında kahramanlaşmaya başlamış. Osmanlı Devleti’ne gitmiş, İstanbul’da yoğun çaba sarf etmiş bir kahraman. İngiltere’de demin ismini zikrettiğimiz Lord Shaftesbury komisyon kuruyor Yahudilere yardım için. Romanya’ya gönderilecek ve kim gideceği sorusuna Oliphant’ı seçiyor. Romanya Yahudileri bunu büyük bir sevgi ile karşılıyorlar çünkü Yahudileri Filistin’e götürmek için bütün imkanlarını seferber eden bir kişi, artık biliniyor. O noktadan sonra Yahudiler diyorlar ki siz kendi inançlarımız için Yahudi göçünü düşünüyorsunuz biz de kendi inançlarımız için Filistin’e göçü düşünüyoruz. Dolayısıyla 1882’den itibaren şunu söyleyebiliriz. Artık Hristiyan Siyonist’ler ile Yahudilerin göç isteği örtüşmeye başlıyor ve Romanya’dan İstanbul’a geliyorlar ve yanında Romanya

Yahudilerinin önde gelen isimleri var. Ancak Osmanlı- İngiliz ilişkileri o kadar kötü seviyeye ulaşmış ki, Mısır krizi doruk noktasında ve Kahire’de gösteriler oluyor. İşgale doğru gidiyor 1882’de Mısır işgal edilecek İngiltere tarafından, tabii İngiliz hükümeti de değişmiş vaziyette, Osmanlı karşıtlığıyla ile meşhur Gladstone hükümeti var artık. Dolayısıyla Oliphant Amerikan temsilcisine gidiyor, o zamanlar büyükelçiliği yok. Durumu anlatıyor ve yanında Romanya Yahudi ileri gelenlerini de götürüyor. O zaman gerçekten 78-79-80-81 İstanbul yoğun olarak Müslüman mülteciye sahip ve sayıları sınırlı olmakla beraber Yahudi mülteciler de var, çünkü Ruslar Yahudilere karşı da çok acımasız davranıyorlar.

Osmanlıya sığınmış çok fazla Yahudi var onları da göstererek diyor ki temsilciye, efendim bakın yardım edin, bunları Filistin’e götürüp yerleştirelim. İkna oluyor, insanî bir problem çünkü sundukları ve Amerikan temsilcisi Sadrazam Sait Paşa ile görüşüyor, Dışişleri Bakanı ile görüşüyor. Osmanlı yöneticileri diyorlar ki Filistin’e Yahudi göçü imkânsız ama Osmanlı’nın göç politikası ve göç yönetmeliği var.

Diyorlar ki bakın Osmanlı toprakları çok geniş Anadolu, Mezopotamya geçiyor daha sonra bu kavramı kullanan arkadaşlar oldu ama 1882’de Osmanlı kendisi söylüyor. Yahudiler Anadolu veya Mezopotamya’ya göç edebilir ama ben yerleştireceğim diyor. Osmanlı Devleti özellikle 1878 harbinde kaybettiği nüfustan dolayı nüfus sıkıntısı yaşıyor, yani geniş arazileri var ama bu arazileri işleyecek nüfusa da ihtiyacı var Anadolu’da daha fazla Rumeli’de daha az, Rumeli çok gelişmiş, o yüzden Rumeli’ye yerleşerseniz 6 yıl bütün mükellefiyetlerden muafsiniz, Anadolu’ya yerleşerseniz 12 yıl diyor. Bu yerleştiğiniz yerde 20 yıl kalırsanız

Tufan Buzpınar ile Hristiyan Siyonizmi Üzerine

mülkiyet edineceksiniz. Mezopotamya'ya yerleşebilirsiniz 12 yıl ama çok açık bir şekilde Filistin'e yerleşemezsiniz diyorlar.

1882'deki cevap da çok anlamlı aslında.

Amerikan temsilcisi o kadar çok etkileniyor ve diyor ki Oliphant'a ve Yahudilere, daha ne istiyorsunuz? Bu kadar insancıl bir cevap hem Rumeli'ye yerleşebiliyorsunuz hem Anadolu'ya yerleşebiliyorsunuz daha ne

olabilir ki? Bunlar diyor ki hayır biz sadece ve sadece Filistin'e göç izni istiyoruz aksi takdirde diğer teklifler kabul edilemez. Amerikan temsilcisi kendi hükümetine yazıyor. Osmanlı hükümetinin tavrı çok insani, ben bundan tatmin oldum ancak teklif edenler olmadı durum bundan ibaret. Ben bundan sonra bu meseleyi bırakıyorum diyor.

Bu anlattıklarınızdan Herzl döneminden ne kadar farklı bir fotoğraf ile karşı karşıya olduğumuz net.

Evet. Osmanlı yaklaşık 14 sene sonra Herzl döneminin Yahudi Siyonizm'i ile karşılaşacak. Siyonizm özünde Filistin'e Yahudi göçü ve Yahudi devletinin kurulması değil mi? Aslında Herzl İstanbul'a geldiğinde, bununla devlet muhatap olmuş durumda, cevaplarını oluşturmuş durumda, hassasiyetler zihninde netleştirmiş durumda. Hem Abdülhamid hem de ekibi meseleyi çoktan zihninde netleştirmiş, sadece nezaketen zaman kazanacak ve onun katkıları olacaksa onları öğrenmeye, mesela 1901 görüşmesinde ne diyor Abdülhamid, o zaman bir çalışın görelim diyor, yani hem Osmanlı maliyesine destek sağlayabilecek misiniz hem Avrupa'da Osmanlı imajını düzeltebilecek misiniz? diye. Bence sonucu biliyor.

Bir sayfa geriye gidelim. 1896'da Herzl Yahudi Devleti kitabını yayınlıyor. Mart 1886'da değil mi? Bunu gören önemli isimlerden bir tanesi dönemin İngiltere'nin Viyana büyükelçiliği papazı William Hechler. Bu çok kuvvetli bir Hristiyan Siyonist. Bütün gününü Filistin haritası toplayarak, Filistin topraklarında Yahudi yerleşimini nasıl yapacağını düşünerek geçiriyor. Kitabı görünce çok heyecanlanıyor ve gidip Herzl ile tanışıyor. Herzl'e kendisini tanıtıyor.

O zamana kadar önemli bir isim olmuş artık Alman kraliyet ailesinin çocuklarının öğretmeni. Herzl diyor ki beni kimse adam yerine koymuyor. Eğer beni bir büyük devlet başkanı ile bir araya getirirsen hiç olmazsa önemli insan olduğum imajı oluşur diye 1896 martında rica ediyor. Hechler diyor ki ben bunu yaparım. Deminki sorunuzu burada da görüyoruz. Daha önce Oliphant ile Romanya Yahudileri bir araya geliyor, burada ise İngiliz Siyonist ile Yahudi Siyonist bir araya geliyor, güç birliği yapıyorlar. 1896'dan Herzl'in ölüm tarihi 1904'e kadar beraber çalışıyorlar. Hechler de heyecanlanıyor, çünkü o da Filistin'de bir Yahudi devleti kurulmasını çok istiyor. Peki diyor ben sizi Alman kraliyet ailesi ile buluştururum. Çok uğraşılıyor ve 2 sene içerisinde başarıyor. 1898 ekiminde Kayzer II. Wilhelm İstanbul'a geldiğinde bunların ikisi de İstanbul'a geliyorlar. Hechler, İstanbul'da görüşüyor Kayzer ile Herzl'i. Herzl diyor ki efendim sultan sizi çok takdir eder, çok önem verir. Eğer Filistin'e Yahudi göçü konusunda bir ricada bulunursanız kabul eder bunu. Tamam söylerim diyor. Wilhelm, Abdülhamid ile görüşüyor ve çıktıktan sonra Kudüs'e gidinceye kadar ve Kudüs'te bulunduğu süreç boyunca Herzl ile görüşmüyor. Herzl diyor ki ne oldu, çok güzel bir görüşme geçmişti aramızda, meseleyi sultana açacaktı, cevabı bir türlü öğrenemiyor. 2 Kasım'da Kudüs'te bütün görüşmeler bitiyor ve herkesin içinde şöyle bir mesafeli görüşme gerçekleşiyor. O görüşmenin ardından Wilhelm'in yakını ve Viyana büyükelçisi Eulenberg diyor ki Kayzer konuyu sultana açmış ve sultan o kadar sert ve kesin ret cevabı vermiş ki artık bu konuyu görüşmek istemiyor. Çünkü Osmanlı-Alman ilişkilerini çok önemsiyoruz ve eğer bu konuyu görüşmeye devam edersek Osmanlı- Alman ilişkileri olumsuz etkileyebilecek bir potansiyel

taşıyor. Buradan da anlıyoruz ki aslında Abdülhamid Herzl ile dolaylı görüşme yaptığı zamanlarda ve 1901'deki görüşmesinde de Herzl'in kapasitesine ve Osmanlı'nın o günkü şartlardaki problemlerine çözüm üreteceğine inanmıyor. İkincisi Filistin'e Yahudi göçü konusunda zihninde hiç tereddüt yok, yani izin verme ihtimali yok. Dolayısıyla da Herzl'in İstanbul'da girişimleri yani Hristiyan Siyonizm'i yanında Yahudi Siyonizm'i girişimlerinin Osmanlı zihninde cevabı önceden belli.

Hristiyan Siyonizm'i, Yahudi Siyonizm'ine göre daha önce tarih sahnesine çıkan, tezgahlanan ve hakikaten İngilizlerin öncülüğünde hayata geçirilen sonuç alınan bir proje. Yani 1920'den sonra İngilizlerin o bölgeye hakimiyetleri ve Yahudi göçüne yol açmaları sonra bölgeyi terk ederken Yahudilere bıraktıkları alan, 1940'lı yıllara geldiğimizde uygulanan politikalar 16. yüzyıldan itibaren oluşturulan projenin yansıması.

Fikir olarak 16. Yüzyıl tabii ama aksiyon kısmı 1830'larda başlıyor.

Aslında, bu anlattıklarınız, Filistin'i Yahudilerin yerleşimi konusunda nasıl bir sabrın, nasıl bir emeğin olduğunu ortaya koyuyor. Bugün, bu konunun önde gelen bir uzmanı, bir tarihçi olarak, tarihe de geleceğe de baktığınızda bu anlamda bir politika değişikliği olduğunu düşünüyor musunuz?

Bu konuya muttali olunca hani derler ya şimşekler çaktı. Gerçekten problemin hem geçmişte hem orta vadede yani İsrail Devletinin kuruluşunda hem de günümüzde etkin olan en önemli unsurunu sonradan keşfettiğimizi düşünüyorum. Bu açıdan bakıldığında da hala bugün bir Filistin meselesi çözümü olacaksa bunun Hristiyan

Tufan Buzpınar ile Hristiyan Siyonizmi Üzerine

Siyonizm'inin nüfuzundan arındırılarak çözümlenebileceğini düşünmüyorum. Hristiyan Siyonizminin ne kadar baskın olduğunu gördüğüm için bu husus dikkate alınmadan çözümlenmeyeceğini düşünüyorum. Yani Başkan Trump büyükelçiliği Kudüs'e aktarmaya karar verdiğinde Beyaz Saray'da bir yemek verdi. Beyaz Saray'a davet edilen kişilerin hepsi Amerika'daki öncü Hristiyan Siyonistlermiş, hiçbir Yahudi yokmuş o yemekte ve şu söylendi. Trump o kararı evet İsrail başbakanı ile açıkladı, evet çok iyi ilişki kuruyorlar ama o kararı almasındaki en büyük güç Amerika'daki Hristiyan Siyonistlerdir. Bu açıdan bakıldığında da hala Filistin meselesinde hedef saptırılıyor. Yani Hristiyan Siyonistleri çalışmadan, Hristiyan Siyonistlerin sağladığı desteği anlamadan, sadece Yahudi lobisi ile, Yahudi zenginler, Yahudi medyası ile İsrail'i açıklamanın yetersiz kaldığını düşünüyorum.

Üzücü olan bir husus da Kudüs'ün başkent olarak tanınması ve elçiliklerin nakli konusunda Trump'ın açıklamaları. Ve Arap devletlerinin tavrı. Buna mukabil, Türkiye'nin tutumu adeta tarihten devir alınan mirasın devamı..

Tekrar hatırlayalım mesela, üç şey söyledim başta Hristiyan Siyonizm'in üç unsuru. Yahudi devleti kurulması, Kudüs'ün başkent olması, bunlar gerçekleşmiş oluyor veya ikincisini gerçekleştirmeye çalışıyorlar. Üçüncüsü de Süleyman Mabedinin yeniden inşa edilmesi. Süleyman mabedi de çok gündemde tutulan bir kurum. Biz Harem-i Şerif'e gittiğimizde alttaki tünellerde gezdirdiler. Tünellerde Süleyman Mabedi'nin maketini yapmışlar ve öyle bir anlatıyorlar ki aslında Süleyman Mabedi binlerce yıl önce yıkılmış değil de sanki daha dün yıkılmış gibi, inşa fikrine hazırlık tonunda anlatılıyor.

Siz Türkiye resmi heyetindeydiniz o kazılar için bir rapor hazırladınız değil mi?

Evet, 2005'te. O rapor Birleşmiş Milletler'e de sunuldu Türkiye tarafından. Dediğiniz doğru. Ben gerçekten Filistin meselesi çözülecekse bunun arkasındaki güçlü Hristiyan Siyonistler ile iletişim kurmadan, Hristiyan Siyonistlerle bir şekilde bir fikir müzakeresine girmeden mesafe alınacağını düşünmüyorum. Yahudilerin katkısını küçümsemek değil bu. Yahudiler kuruluştaki o kadar emek veriyorlar, işçiliğini yapıyorlar belirli ölçü de parasını veriyorlar ama katkı oranına baktığımızda ve katkının karar vericilerine baktığımızda yani Amerika devlet başkanının zihnindeki itici güç Yahudiler değil.

Çok teşekkür ederiz.

Ben teşekkür ederim, fikirlerimi paylaşma imkânı verdiğiniz için.

Ömer Fatih Andı

Alpler'deki Ahlat Ağacı:

Heidi'nin Dedesi

*Dolayısıyla
Spyri'nin hikayesi,
tabiata dair her
yeni keşfedilmiş
detayı çocuksu bir
coşkuyla karşılayan
Heidi'nin olduğu
kadar, katı tavrılı
ancak tavrının
arkasını da belli
konulardaki öznel
çıkarımlarıyla
besleyen Alpler'deki
“ahlat ağacı”nın
hikayesidir.*

Çam ağaçlarının dibindeki mütevazı dağ evinde, Heidi, dedesi Alm-Öhi ve “keçi komutanı” Peter ile birlikte, çıtırdayan ateşin başında sofraya oturmuş, erimiş peynir sürdükleri ekmekleri yiyip süt içerken muhabbet ediyorlar... Tasvir ettiğim bu ortama hepimiz bir şekilde aşınayız. Üstelik, Johanna Spyri'nin meşhur romanı Heidi'nin, keyfi müdahalelerle makaslanmamış, özetlenip kısaltılmamış tam metnini haiz bir Türkçe tercümesini bulmanın, zor bela mümkün olmasına rağmen. Bu müşterek aşinalığın sebebi elbette malum olduğu üzere, çocuk edebiyatının mühim eserlerinden biri olan romanın, sinema ve dizi uyarlamalarından kaynaklanıyor.

Oldukça sade bir olay örgüsüne sahip olan Heidi romanı, belki de pek de yüksek bütçeler gerektirmeden sinemaya uyarlanabilme imkanına sahip olmasından ötürü sinema tarihinin erken dönemlerinden

itibaren, beyaz perdede çeşitli temsillerle boy gösterebilmiştir. İlk uyarlamasına henüz daha sessiz sinemanın salonlara egemen olduğu 1921 yılında denk geldiğimiz Heidi, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen arifesinde 1937'de ilk defa uzun metrajlı ve sesli bir uyarlamaya kavuşur. Ancak yine de, Heidi'nin hem dünyada hem de Türkiye'de bu kadar şöhret kazanmasında kuşkusuz Isao Takahata'nın yönetmenliğinde ve Hayao Miyazaki'nin baş animatörlüğünde ortaya konulan “Heidi: Girl of the Alps” (*Arupusu no Shōjo Haiji*, 1975) isimli Japon anime dizisi ciddi pay sahibidir.

Bu anime, Takahata'nın kariyerinde Studio Ghibli'nin kuruluşundan önceki erken bir döneme ait olmasına rağmen, Miyazaki'nin deyiimiyle “Takahata'nın yaptığı en iyi iş” olarak kabul edilebilir. Zira “Heidi: Girl of the Alps” dizisinin, ilerleyen dönemlerde hem Miyazaki'nin hem

Alpler'deki Ahlat Ağacı: Heidi'nin Dedesi

de Takahata'nın filmlerinde kendisine yer bulacak olan ekoeleştirel yaklaşımların ve tabiat sevgisi temasının ilham kaynaklarından birisini teşkil ettiğini söylemek mübalağa olmasa gerektir. Zira Johanna Spyri, ünlü romanını her ne kadar 1880-1881 yıllarında yayımlamışsa da, hem anime dizinin çekildiği 1975 yılında hem de günümüzde halen eserin işlediği meselelerin tazeliğini belirli ölçüde koruduğu görülecektir. Heidi romanının birer yıl arayla

neşrolunan iki cildinin Spyri tarafından yazıldığı 19. yüzyılın son demlerinde, diğer Avrupa ülkelerine nazaran kısmen daha geç de olsa Sanayi Devrimi'nin tesirleri İsviçre'ye ulaşmıştı. Heidi; sanayileşmenin, teknolojik gelişmelerin yaşandığı, insanın bir "iş gücü" olarak algılanmaya başladığı ve sosyal yapının değişime uğradığı sürece yönelik bir tepki olarak okunmaya oldukça müsait.

Dörfli kasabasından bile uzak bir konumda mevcut olan dağ evinden, modern bir kent hüviyetine kavuşmuş olan

Frankfurt'a gelen Heidi'nin hikayesi, Zarifoğlu'nun şu mısraını hatırlatır: "Dağ ve şehir diye bölünmüştü insan..." Spyri, bu iki ayrı hayat kutbu arasında kalmanın verdiği

trajik ruh halini işler aslında. Heidi, her ne kadar reyini tabiatın renkleriyle bezeli dağ hayatından yana kullansa da, Frankfurt'ta yaşamaya mecbur bırakılmıştır. Arzulanan ve özlenen hayat ile mecbur kalınan hayat arasında kalmışlık hali, Heidi'nin, kendi kırsal hayatını, Frankfurt'a taşıma gayretleriyle devam eder ve Sesemann'ların konağına kedi sokmak gibi "yaramaz"lıklar kısa vadeli de olsa onun için mutluluk kaynağı haline gelir. Ancak bütün bu teşebbüsler, hikayenin antagonisti olarak niteleyebileceğimiz; kentli varıl hayatın farklı sosyal sınıflar arasındaki hiyerarşiyi vurgulayan görgü kaidelerinin yılmaz savunucusu Bayan Rottenmeier tarafından daima akamete uğratılır ve cezalandırılır. En nihayetinde Frankfurt, Heidi'yi "hasta" eder. Tıpkı Klara'yı iyileşmekten alıkoyduğu gibi...

Romanın içerdiği bazen örtük bazen doğrudan eleştirilerin, Takahata'nın anime uyarlamasında başarılı şekilde dramatize edilmesi ve dizinin Japonya'da yayınlanmasından hemen bir yıl sonra 1976'da TRT'nin yayın akışında başarılı bir dublaj ile yer bulması, hem romanın hem de dizinin Türkiye'de de tanınmasına vesile olmuştur. Ancak aynı dönemde, pek çok Japon anime dizisi arasından sıyrılıp Heidi'nin bu kadar hafızalarda iz bırakan bir konuma yerleşmesinin de tesadüfi olmadığını düşünmek gerekir. Zira, Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 1950 yılından başlayarak 70'li yılların da ötesine kadar uzanan süreç, Türkiye için kırsal kesimden kentlere ulaşan göç dalgalarının toplumsal yapıyı etkilediği bir dönemdir.

Anadolu'nun çeşitli yerlerinden büyükşehirlerle göç eden ve buralarda

Heidi'nin hem dünyada hem de Türkiye'de bu kadar şöhret kazanmasında kuşkusuz Isao Takahata'nın yönetmenliğinde ve Hayao Miyazaki'nin baş animatörlüğünde ortaya konulan "Heidi: Girl of the Alps" (Arupusu no Shōjo Haiji, 1975) isimli Japon anime dizisi ciddi pay sahibidir.

hayata tutunma gayreti içerisinde giren kitlenin yaşadığı durum, Türkiye de hem politikanın gündem maddelerinden biri hem de popüler sanatın ilham kaynaklarından biriydi. Örneğin Heidi'nin TRT'de gösterime girmesinden bir yıl önce Yeşilçam'ın kült komedi filmlerinden biri olan "Köyden İndim Şehire" vizyona girmişti ve film pek de derinlikli olmayan bir şekilde, Kayseri'nin köyünden başkent Ankara'ya gelen dört kardeşin köy ve kent hayatı çatışmasından dolayı yaşadıkları durumlardan mizahi unsurlar devşirmekteydi. Yani, yetmişli hatta seksenli yıllar, kent-köy hayatı ayrımının doğurduğu komik veya trajik durumların Yeşilçam sinemasının tematik dağarcığında yoğun olarak yer tuttuğu bir dönemdi.

Böylesi bir ortamda yayınlanan Heidi'nin, çocuklar için eğlenceli bir seyirlik olmasının yanında, kente göç eden yetişkinler için de; kent hayatının beraberinde sürüklediği

hoşnutsuzlukları bir kenara koyup, göç öncesi kırsal kesimdeki asude çocukluk günlerini anımsama imkanı sunması dolayısıyla izlenmeyi tetikleyici bir motivasyona sahip olduğu söylenebilir. Hal böyle olunca Heidi 7'den 70'ye geniş bir seyirci kitlesi kazanmış ve televizyonun tek kanaldan ibaret olduğu bir dönemde yayınlanmanın verdiği imkanların da katkısıyla şöhretini korumayı başarmış olmalıdır ki, 2000 sonrası dönemde de pek çok özel kanal tarafından tekrar yayımları yapılmaya devam etmiştir. Ta ki, 2015 yılında İsviçre-Almanya ortak yapımı, romana kısmen sadık kalan animasyon dizi yayına başlayana kadar...

Hem Spyrri'nin romanında hem Takahata'nın anime uyarlamasında Heidi, Peter ve Klara olay örgüsünün merkezinde yer alsada, hikayeye derinlik ve kısmen gizem katan Heidi'nin dedesidir. Türkçe çevirilerde Alp

Alpler'deki Ahlat Ağacı: Heidi'nin Dedesi

Heidi'nin bu kadar hafızalarda iz bırakan bir konuma yerleşmesinin de tesadüfi olmadığını düşünmek gerekir. Zira, Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 1950 yılından başlayarak 70'li yılların da ötesine kadar uzanan süreç, Türkiye için kırsal kesimden kentlere ulaşan göç dalgalarının toplumsal yapıyı etkilediği bir dönemdir.

Amca veya Alp Dayı olarak adlandırılan, İngilizce versiyonlarda ise Alm-Uncle olarak anılan fakat orjinal ismi Alm-Öhi olan bu karakter, torunu Heidi hayatına girene kadarki süreçte, Dörfli'deki kasaba ahalisi tarafından "imansız" veya "kafir" olmakla itham edilen, huysuz ve kaçık olduğu düşünülen ve kasaba ahalisiyle mecbur kalmadıkça iletişim kurmayan; iletişim kursa bile hemen muhatabını tersleyiveren bir mizaçtır.

Bu haliyle akıllara Ahlat Ağacı filminde Nuri Bilgi Ceylan'ın İdris karakterini "ahlat ağacı"na benzeterek tanımlamasını getiren Alm-Öhi, tıpkı bir "ahlat ağacı" gibi, "uyumsuz", "yalnız" ve "şekilsiz"dir. Bir başınadır ama halinden memnundur. Dörfli'deki kasaba ahalisine tavırlı olduğu gibi kent hayatını da, kent hayatının beraberinde getirdiği yapaylıkları da elinin tersiyle itmiştir. Bazen sadece geçmişinde tatsız şeyler yaşadığı için kasabaya, hayata

ve kente sırtını çevirmiş bir adam gibi görünen Alm-Öhi'nin tavırları özellikle film ve anime uyarlamalarında protest bir bilinç içerisinde de yorumlanmıştır. Hem romanda hem de Takahata uyarlamasında kızı Dete, Heidi'yi Frankfurt'a götürmek için Dörfli'ye döndüğünde giydiği kentli giysilerle bütün kasaba halkının iltifatını üstüne çekmişse de; Alm-Öhi için, Dete'nin başına taktığı tüylü şapka son derece "aptal"dır ve bir çeşit yapaylık hatta yozlaşma sembolüdür. Takahata'nın uyarlamasında, Heidi'nin Frankfurt'a gidişi üzerine Alm-Öhi; kitapta yer almayan şu cümleleri kurar: "Ama doğru... Bir daha dönmeyecek... Heidi şehre gidiyor. Şehir insanları değiştirir. Orada yozlaşırlar."

Alm-Öhi'nin tavrı, sadece kent hayatına karşı değildir. O, Dörfli'deki kasabalının, kilisenin ve okulun da yozlaştığını düşünür. Tabiatla ne kadar barışıkça Dörfli'ye karşı bir o kadar küskündür. Alm-Öhi, kiliseyi ziyaret etmediği gibi Heidi'nin gitmesini de istemez, hatta kasabanın rahibi Heidi'nin okula gönderilmesi için Alm-Öhi'yi ziyarete gittiğinde oldukça inatçı bir tavırla karşılaşır. 1937 yapımı Amerikan uyarlamasında, romanda -doğrudan- böyle bir vurgu olmamasına karşın, bunun sebebinin kilisenin de yozlaşması olduğu ima edilir ve Alm-Öhi (bu filmde ismi ilginç şekilde Adolf Kramer'dir.) şu cümleleri söyler: "Dağlar ona -Heidi'ye- dinin sahip olduğu değerli şeyleri yeterince öğretir."

Takahata'nın uyarlamasında, romanın aksine Hritiyani motiflerin son derece seyrek şekilde yer aldığını görürüz. Sözgelimi, Spyri'nin romanında Heidi'ye tekrar kavuştuktan sonra Alm-Öhi Tanrı'ya olan

bağlılığını tazeleme kararı olarak Heidi ile birlikte kilisede ayine katılır ve rahipten özür diler. Ancak bu kilit sahne, 1937 yapımı filmde işlenmişse bile Takahata'nın uyarlamasında kendine yer bulamaz. Hristiyani unsurların anime uyarlamasında az bulunmasının sebebi, bu dizinin küresel çapta satışına katkı sağlamayı amaçlamak olabileceği gibi, Takahata'nın ve ekibinin Japon olmaları dolayısıyla Hristiyani bir mesaj verme kaygısı taşımaması; bunun yerine tabiat sevgisine dayalı vurguları öncelemeleri de olabilir.

Alm-Öhi'nin, şehre gitmesiyle yozlaşacağını zannettiği Heidi, kendilik bilincini hasta ve bitap düşme pahasına korur ve Dörfli'ye geri döndüğünde, sembolik şekilde üzerindeki bütün kıyafetleri çıkararak dedesinin evine doğru koşar, böylece kentin kendisine yüklemiş olduğu yüklerden ve eğreti

unsurlardan arınmış olur. Onu bir daha göremeyeceğini düşünen Alm-Öhi için bu beklenmedik dönüş bir kırılma anıdır ve Alm-Öhi, Heidi'yi Dörfli'deki okula gönderebilmek için kışın kasabadaki bir eve yerleşme kararı alır. Heidi, Alm-Öhi'nin katı duruşuna karşılık, kendilik bilincine sahip olan insanın ne okulda ne kentte yozlaşmayacağını ispatlar ve kendisi kentte yozlaşmadığı gibi, kentte tanıştığı insanları da Alpler'i ziyaret etmeye ikna eder. Böylece Alm-Öhi, her ne kadar uyumsuz ve yalnız bir insansa da torunu onun kaderini paylaşmaz.

Dolayısıyla Spyri'nin hikayesi, tabiata dair her yeni keşfedilmiş detayı çocuksu bir coşkuyla karşılayan Heidi'nin olduğu kadar, katı tavırlı ancak tavrının arkasını da belli konulardaki öznel çıkarımlarıyla besleyen Alpler'deki "ahlat ağacı"nın hikayesidir. Hem Heidi hem de Alm-Öhi, dağ ve kent

hayatı arasında net bir tercih yapmışlardır, ki bu aynı zamanda Spyri'nin hatta belki Spyri'den daha çok Takahata ve Miyazaki'nin tercihidir. Zira, Heidi'nin Frankfurt'a gitmeden evvel dedesinin yanında geçirdiği zaman dilimini romana göre çok daha uzun ve detaylı anlatan anime dizi, Heidi'nin tabiattaki keşiflerini, çeşitli yan hikayeciklerle zenginleştirir ve görkemli dağ manzarası tasvirleriyle tabiatın yüceliğini ısrarla vurgular.

H Heidi'nin Frankfurt'taki katedralin çan kulesine çıkıp seyrettiği manzara ile Peter ile birlikte keçileri otlattığı dağların manzarası arasındaki zıtlık, hem romanın hem de anime dizinin temel gerilimini oluşturduğu gibi, modernleşme sürecinin temel olgularından birine işaret eder: *"Dağ ve şehir diye bölünmüş"* olan insanoğlunun süregelen imtihanına...

